

ISSN 0857-0086

วารสาร ห้องสมุด T.L.A. Bulletin ๑

ปีที่ 36 ฉบับที่ 1 มกราคม - มีนาคม 2535

พราหมณ์

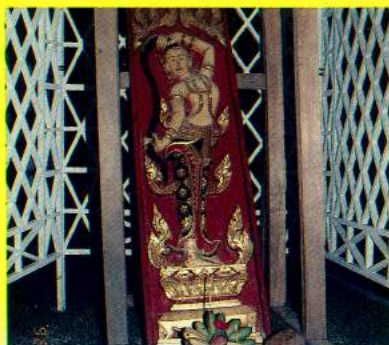
และ

ศาสนาพราหมณ์

ใน

ประเทศไทย

สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย

ในพระราชูปถัมภ์ ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

รายนามคณะกรรมการบริหารประจำปี พ.ศ. 2534-2535

นายประจักษ์ พุมวิเศษ	นายกสมาคม
ม.ล.จ้อย นันทิวัชรินทร์	อุปนายกคนที่ 1
นายชลัช ลีฉะวณิช	อุปนายกคนที่ 2
นางเย็นฤดี สัจฉกร	เหรัญญิกคนที่ 1
นางวรรณิ ศิริสุนทร	เหรัญญิกคนที่ 2
นายสันติเทพ ศิลปบรรเลง	บรรณารักษ์
นางสาวรุ่งทิพย์ ห่อวโนทยาน	ปฏิคม
นางสุคนธ์ ศิริวงศ์วัฒน์	นายทะเบียน
พันเอกหญิงอุษณีย์ เกษมสันต์	ประธานแผนกวิเทศสัมพันธ์
นางจรี อุดมรัตน์	ประธานแผนกวิชาการ
นางปราณี เชียงทอง	ประธานแผนกประชาสัมพันธ์
นางฉวีวรรณ คูหาภินันท์	ประธานแผนกจัดทำวารสาร
นายจุมพจน์ วนิชกุล	ประธานแผนกจัดพิมพ์
นางเรณู เปี้ยเชื้อ	ประธานแผนกแลกเปลี่ยน
นางชนิษฐ์ ตัณฑวิรัตน์	ประธานแผนกหาทุน
นางสาวชุติมา สัจจานันท์	ประธานแผนกวิจัยและพัฒนา
นางสาวสุภัทรา ฉัตรเงิน	ประธานแผนกนิเทศห้องสมุด
นางอัมพร ปันศรี	ประธานแผนกมาตรฐานห้องสมุด
นายณรงค์ ป้อมบุปผา	กรรมการ
นายอภัย ประกอบผล	กรรมการ
นางฉวีลักษณ์ บุญยะกาญจน	กรรมการ
นายวัลลภ สวัสดิวัลลภ	กรรมการ
นางสาวยุพิน เตชะมณี	กรรมการ
นางเอมอร ศรีนิลทา	กรรมการและเลขานุการคนที่ 1
นางสาวทัศนีย์ หาญพล	กรรมการและเลขานุการคนที่ 2

นางวรรณิ ศรีน้ำเงิน เลขานุการบริหาร

ว ร ส ร

ห้องสมุด

วารสารวิชาการรายสามเดือน ของ สมาคมห้องสมุด
แห่งประเทศไทย ในพระราชูปถัมภ์ของสมเด็จพระเทพ
รัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

วัตถุประสงค์

1. ส่งเสริมและเผยแพร่ความรู้ ความคิดในสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์
สารนิเทศศาสตร์ และสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง
2. เผยแพร่ผลการทดลอง การค้นคว้า และการวิจัยของสถาบันที่
เกี่ยวข้อง
3. เป็นสื่อกลางในการอภิปราย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นของสมาชิก
และผู้สนใจ

กำหนดออก

ปีละ 4 ฉบับ (มกราคม - มีนาคม, เมษายน - มิถุนายน, กรกฎาคม
- กันยายน, ตุลาคม - ธันวาคม)

อัตราค่าสมาชิก

จำหน่ายปลีกฉบับละ 40 บาท สมาชิกรายปี ปีละ 150 ให้เปล่า
สำหรับสมาชิกสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยฯ ติดต่อขอรับ และ
สมัครเป็นสมาชิกได้ที่ นางวรรณ ศรีน้ำเงิน สำนักงานสมาคม
สมาชิกและผู้สนใจต้องการเผยแพร่ความรู้ หรือแสดงความคิดเห็น
โปรดส่งเรื่องไปที่ นางฉวีวรรณ กุหาภินันท์ ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์
วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ถ.อิสรภาพ เขตธนบุรี กรุงเทพฯ
10600 โทร. 4666662-4 ที่บ้านโทร. 5850510

วารสารห้องสมุดยินดีรับบทความจากผู้อ่านทุกท่าน

การส่งบทความตีพิมพ์ โปรดแจ้งประวัติการศึกษาตำแหน่งหน้าที่
การทำงานของผู้เขียนพร้อมทั้งชื่อตัว นามสกุล ชื่อบทความเป็นภาษา
อังกฤษ และสถานที่ทำงานหรือที่อยู่ติดต่อได้ ความยาวของบทความ
ประมาณ 10-15 หน้า มีการอ้างอิงตามหลักวิชาการ บทความที่มีภาพ
ประกอบขอให้ส่งภาพที่ชัดเจนมาด้วย และโปรดเก็บสำเนาต้นฉบับ
เอาไว้ด้วย คณะผู้จัดทำจะไม่ส่งคืนต้นฉบับให้ผู้เขียนขอคืนที่
ปรากฏในวารสารนี้ เป็นของผู้เขียนแต่ละท่านซึ่งไม่จำเป็นต้องตรงกับ
ความเห็นของสมาคมฯ และคณะผู้จัดทำ

การนำบทความไปตีพิมพ์ต้องได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์จาก
บรรณาธิการ

ที่ปรึกษา

คณะกรรมการบริหารสมาคม

บรรณาธิการบริหาร

ฉวีวรรณ กุหาภินันท์

บรรณาธิการประจำฉบับ

ทัศนภรณ์ กทวนิช

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

พาชน ดิวนนท

แจ่มจันทร์ นพบุตรกานต์

กองบรรณาธิการ

นันทา วิทวุฒิสักดิ์

สุนิษฐ์ เย็นสบาย

นิโลบล วรรณปก

มนต์ฤดี วัชรประทีป

พันทิพา มีแค้น

ชุติมา สังจรรย์นั

ออกแบบปก

ทัศนภรณ์ กทวนิช

บรรณาธิการผู้พิมพ์ผู้โฆษณา

วรรณ ศรีน้ำเงิน

สำนักงาน

273, 275 เซิงสะพานลอยสุทธิสาร

ถนนวิภาวดีรังสิต

พญาไท กทม. 10400

โทร. 2712084, 2710291

พิมพ์ที่

พิศิษฐ์การพิมพ์

127 จรัญสนิทวงศ์ 11

ถนนจรัญสนิทวงศ์

แขวงวัดท่าพระ

เขตบางกอกใหญ่

กรุงเทพฯ 10600 โทร. 4112038

Executive Board of the Thai Library Association 1991-1992

Mr. Prachak Poomvises
M.L. Joy Nandhivajrin
Mr. Shalash Liyavanija
Mrs. Yenruedee Sachukorn
Mrs. Vannee Sirisunthorn
Mr. Santithep Silapabanleng
Miss Rungtip Hovanotayan
Mrs. Suwakhon Siriwongworawat
Col. Usnee Kasemsant
Mrs. Juree Usuparat
Mrs. Pranee Chiangtong
Mrs. Chaweewan Kuhapinant
Mr. Chumpot Wanichakul
Mrs. Renoo Piaseu
Mrs. Knid Tantavirat
Miss Chutima Sacchanand
Miss Supatra Chatngain
Mrs. Amporn Punsri
Mr. Narong Pombubpar
Mr. Aphai Prakobpol
Mrs. Chaveelak Boonyakanchana
Mr. Wanlop Sawaddiwanlop
Miss Yupin Techamanee
Mrs. Aim-orn Srinilta
Miss Tassana Hanpol

President
Vice President I
Vice President II
Treasurer I
Treasurer II
Librarian
Chairman of Hospitality
Chairman of Membership
Chairman of Foreign Relations
Chairman of Continuing Education
Chairman of Public Relations
Chairman of the T.L.A. Bulletin
Chairman of Publications
Chairman of Gift and Exchange
Chairman of Fund Raising
Chairman of Research Projects
Chairman of Library Supervision
Chairman of Library Standard
Member
Member
Member
Member
Member
Secretary I
Secretary II

THAI LIBRARY ASSOCIATION

273-275 Viphavadee Rangsit Road, Phyathai, Bangkok 10400
Tel. 2712084, 2710291

วารสาร

ห้องสมุด

T.L.A. Bulletin ISSN 0857-0086

ปีที่ 36 ฉบับที่ 1 มกราคม - มีนาคม 2535

ส า ร บ ญ

บทบรรณาธิการ

ทัศนการณ์ คทวณิช

ศาสนาพราหมณ์ในสังคมไทยปัจจุบัน..... 1

บารมี รังสิพราหมณกุล

รายงานเรื่องศรีมัทภควัตติดา..... 6

มุกิตา ณรงค์ชัย วราวุธ ศรีโสภาค

ภควัตติดา : ปรัชญาสำหรับผู้ไม่พอใจในสวรรค์..... 18

ศรีสุรางค์ พูลทรัพย์

แนะนำบุคคล : พระครูวามเทพมุนี (ขวีน รังสิพราหมณกุล)..... 31

พาชื่น ดิวนันท - เรียบเรียง

สนทนารธรรมะกับพระครู..... 36

ทัศนการณ์ คทวณิช - เรียบเรียง

แนะนำทรัพยากรสารสนเทศ..... 44

คณะบรรณาธิการ

เล่าเรื่อง "หอเวทวิทยาคม"..... 50

ทัศนการณ์ คทวณิช - เรียบเรียง

เกร็ดความรู้เกี่ยวกับพิธีกรรม..... 55

ทัศนการณ์ คทวณิช และ พาชื่น ดิวนันท - เรียบเรียง

พระพุทธศาสนาในชีวิตและความคิดคำนึงของชาวอินเดีย..... 62

กรุณา กุศลาสัย - แปล

การหายใจละเอียด..... 89

แจ่มจันทร์ นพบุตรกานต์ - เรียบเรียง

T.L.A. Bulletin

ISSN 0857 - 0086

Volume 36 Number 1 January - March 1992

C O N T E N T S

Editorial

Tasanaporn Gadavani

Brahmanism to the present day in Thai society..... 1

Baram Ransibrahmanakul

A report on the Bhagavadgita..... 6

Mutita Narongchai Varavudh Srisopak

Bhagavad Gita : Philosophy for individual who denies heaven 18

Srisurang Poolthupya

Varaguruvamadevamunee : Interview..... 31

Pachuen Tiwanondha

Discussion with Varaguruvamadevamunee..... 36

Tasanaporn Gadavani

Book briefs..... 44

Editorial staff

Vedvidhayakom Hall Library..... 50

Tasanaporn Gadavani

Miscellaneous in religious rites and beliefs..... 55

Tasanaporn Gadavani and Pachuen Tiwanondha

Buddhism in Indian life and thought..... 62

Karuna Kusalasaya

Breathing exercise..... 89

Chamchand Nobphabutrakan

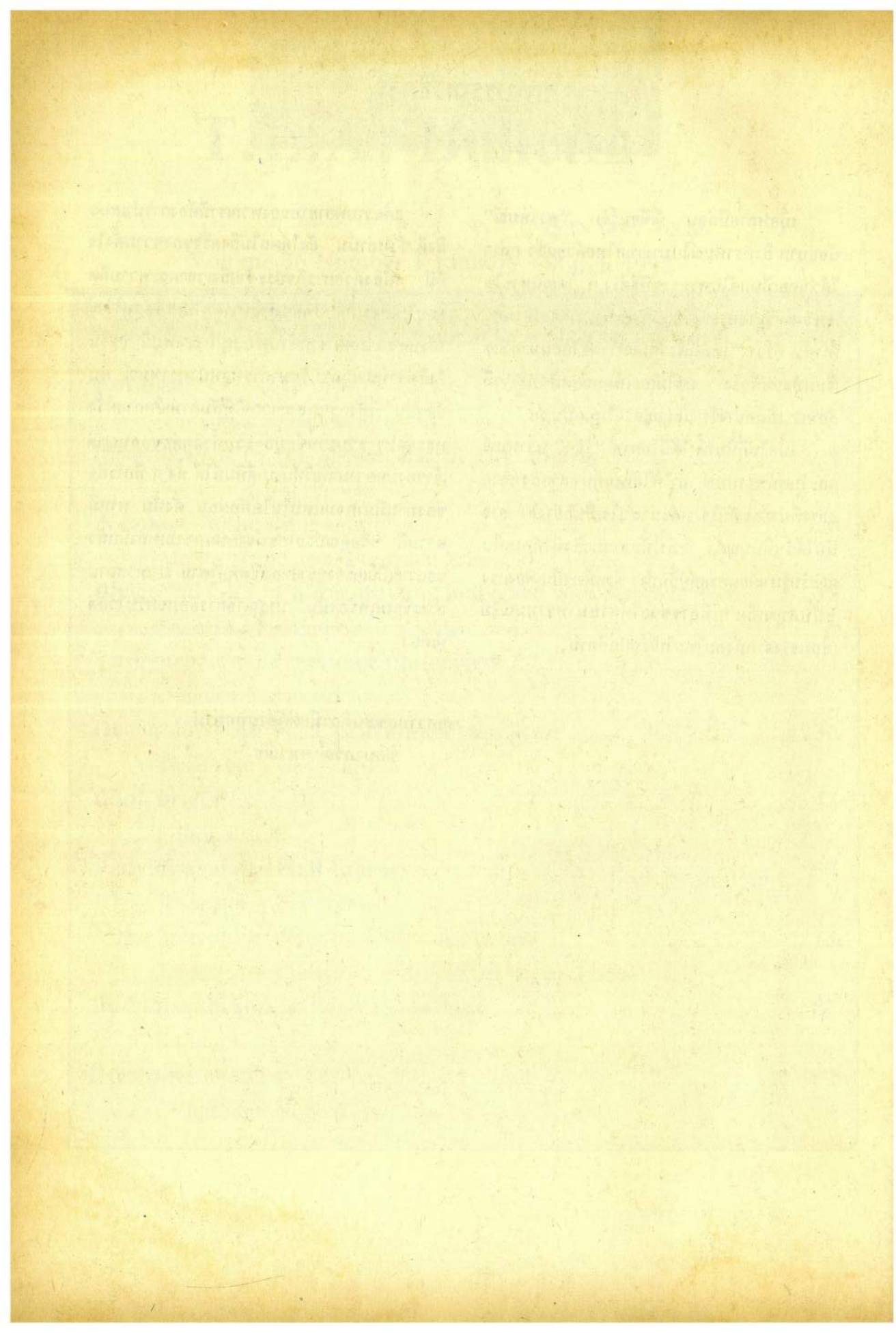
บทบรรณาธิการ

เมื่อหลายปีก่อน ผู้เขียนรู้จัก “พราหมณ์” น้อยมาก ยิ่งพราหมณ์ในประเทศไทยด้วยแล้ว กล่าวได้ว่าเคยเห็นแต่ในพระราชพิธีต่าง ๆ โดยเฉพาะในพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ จากจอโทรทัศน์เท่านั้น คำว่า “โบสถ์พราหมณ์” เคยได้ยินมาตั้งแต่เรียนมัธยมก็จริง แต่ไม่เคยเห็นแม้แต่สักครั้งว่ามีลักษณะเป็นอย่างไร และอยู่ตรงไหนแน่นอน

เมื่อไม่กี่ปีมานี้ ได้มีโอกาส “รู้จัก” พราหมณ์ และโบสถ์พราหมณ์ ทำให้ได้พบเห็นหลายสิ่งหลายอย่างที่น่าสนใจ และน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง อาจนับได้ว่าเป็นบุญตัว ทำให้อยากนำสิ่งที่ได้พบเห็น และรับรู้มาเผยแพร่แก่ผู้อื่นบ้าง ซึ่งแม้จะเป็นเพียงแรงสนับสนุนเล็ก ๆ ที่อาจช่วยให้ศาสนาพราหมณ์ไม่เสื่อมจากสังคมไทยไปเร็ววันก็ตาม

แต่ความพยายามของพวกเราที่ต้องการนำเสนอสิ่งดี ๆ เหล่านั้น ยังได้ผลไม่ถึงครึ่งของความตั้งใจที่มี เนื่องด้วยภารกิจประจำแ่งเวลาและความคิดออกไปเสียมาก บทความที่ปรากฏในเล่มส่วนใหญ่ได้รับความเมตตาจากท่านพระครูวเมเทพมุนี (ชวินรังสีพราหมณ์กุล) รักษาการหัวหน้าพราหมณ์ คนปัจจุบัน ที่ทั้งกรุณาสละเวลาให้สัมภาษณ์หลายครั้ง และจัดหา รวบรวมข้อมูล รวมทั้งติดต่อขออนุญาตเจ้าของบทความเพื่อนำมาตีพิมพ์ได้ ทั้ง ๆ ที่ภารกิจของท่านมีมากจนแทบไม่ได้พักผ่อน ดังนั้น หากมีความดี หรือคุณประโยชน์จากบทความเหล่านี้แล้ว ขอถวายเป็นเครื่องบูชาแด่องค์เทพทั้งสาม ณ เทวสถานส่วนข้อบกพร่องนั้น บรรณาธิการขอมขอรับไว้แต่ผู้เดียว

ขอความสุขสันต์จงมีแก่ผู้อ่านทุกท่าน
ทัศนาวรณ์ ทวณิข

ศาสนาพราหมณ์ในสังคมไทยปัจจุบัน

—บารมี รัชสิพราหมณกุล

ศาสนาพราหมณ์เป็นเช่นไร ปัจจุบันยังมีศาสนาพราหมณ์อยู่ในประเทศไทยหรือไม่ ศาสนสถานอยู่ที่ไหน มีนักบวชหรือไม่ ใครเป็นผู้สืบศาสนา และมีข้อปฏิบัติอย่างไร คำถามเหล่านี้เป็นคำถามที่ได้ยินได้ฟังอยู่เสมอ โดยเฉพาะคำถามที่ว่าคนที่นั่งขาวห่มขาวทำพิธีตั้งศาลที่พบเห็นกันอยู่เสมอเป็นพราหมณ์ใช่หรือไม่

คำว่า “พราหมณ์” ในคำจำกัดความของพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ และในสายตาลอดจนความนึกคิดของบุคคลโดยทั่วไปคือ บุคคลที่ถือเพศไว้ผมนั่งขาวห่มขาว เช่น สตรีที่ประกาศตนถือศีลนั่งขาวห่มขาวไม่ปลงผมก็จะเรียกว่า “ชีพราหมณ์” เป็นต้น แล้วบุคคลที่นั่งขาวห่มขาวทำพิธีกรรมต่าง ๆ ทั้งปลงผมและไม่ปลงผมเป็นพราหมณ์หรือไม่ เพราะอะไร ขอให้ท่านติดตามต่อไปแล้ววินิจฉัยว่าบุคคลเช่นว่าเป็น “พราหมณ์” หรือเป็น “เสมือนพราหมณ์”

ที่จริงแล้ว คำว่า “พราหมณ์” เป็นคำที่คุ้นหูคุ้นตาของคนไทยมานานแล้ว ทั้งในพระพุทธรูปวัดแบบเรขิน วรรณคดี และชีวิตปัจจุบัน เราก็พบเห็นอยู่เสมอ เช่น ปัญจวคคีย์พราหมณ์ พราหมณ์แห่งนครโกสัมพี พราหมณ์ผู้ประกอบพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ เป็นต้น ซึ่งแต่ละครั้งที่มีการกล่าวถึง “พราหมณ์หรือพิธีพราหมณ์” ก็มักมีการบรรยายประกอบอย่างละเอียดว่าพราหมณ์คือใคร ประกอบพิธีเพื่ออะไร แต่ก็ยังไม่ได้ให้ความกระจ่างกับบุคคลในสังคมไทยปัจจุบันเท่าไรนัก ทั้งที่พบบ่อยเห็นบ่อยในสื่อต่าง ๆ แต่ก็ถูกละเลยปล่อยผ่านหูผ่านตาไป

มิได้สังเกตหรือจดจำ ประกอบกับมีพิธีทางไสยศาสตร์ ซึ่งมีผู้ศรัทธาเลื่อมใสนำมายึดถือและปฏิบัติอย่างแพร่หลายจำนวนมาก ซึ่งผู้ประกอบพิธีเหล่านั้นมักนั่งขาวห่มขาวและกล่าวอ้างว่าเป็น “องค์” ของเทพองค์นั้นเทพองค์นี้ บุคคลโดยทั่วไปจึงเข้าใจว่าพิธีดังกล่าวเป็นลัทธิพิธีของพราหมณ์ ศาสนาพราหมณ์เป็นเรื่องของไสยศาสตร์ ผู้ใดมีอาถรรพณ์หรือจะต้องเพราะพระเป็นเจ้าหรือเทพจะหักคอ ปฏิบัติตามคำชี้แนะของร่างทรงด้วยความกลัวเกรง อีกทั้งต้องถวายอามิสบูชาบวงสรวงสักการะเพื่อให้สัมฤทธิ์ในสิ่งที่ปรารถนาและให้รอดพ้นจากภัยพิบัติทั้งปวง ถ้าผู้ประกอบพิธีเหล่านั้นไม่ใช่พราหมณ์ แล้วพราหมณ์คือใคร จะรู้ได้อย่างไร พบได้ที่ไหน และต้องปฏิบัติเช่นไร

พิธีกรรมต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในขนบธรรมเนียมประเพณีไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีที่มาจากศาสนาพุทธผสมผสานกันกับศาสนาพราหมณ์อย่างแนบแน่น จนเกือบจะแยกไม่ออกว่าพิธีกรรมส่วนใดเป็นของศาสนาใดซึ่งไทยเราได้ยึดถือปฏิบัติกันสืบมา แม้ในราชสำนักก็ยังคงประเพณีปฏิบัติเกี่ยวกับกฐนะเปียบพระราชพิธีกรรมต่าง ๆ อย่างเคร่งครัด เพราะถือว่าเป็นสิริมงคล จะเห็นได้ว่าพระราชพิธีบางอย่างถือเป็นพระราชพิธีสำคัญและกระทำเป็นประจำทุกปี เช่น พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ พระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา เป็นต้น

ส่วนการดำเนินชีวิตประจำวันของประชาชนก็ยังคงยึดมั่นในพิธีกรรมต่าง ๆ อยู่มาก เช่น การทำบุญวันเกิด การไหว้ครู การแต่งงาน การตั้งศาล

พระภูมิ นอกจากนี้ บทเรียนในวิชาภาษาไทยและสังคมศึกษา ยังมีเนื้อเรื่องที่กล่าวถึงพิธีกรรมต่าง ๆ อย่างมากมาย เช่น รามเกียรติ์ ทักษสัมพันธ์ พระอภัยมณี กาพย์เห่ชมเครื่องคาวหวาน ขุนช้างขุนแผน ฯลฯ

ก่อนอื่นเรามาศึกษากันว่า ศาสนาพราหมณ์ ซึ่งมีต้นกำเนิดจากประเทศอินเดียเข้ามาประเทศไทย ได้อย่างไร ตั้งแต่เมื่อไร และเป็นที่ยอมรับหรือไม่

ตามประวัติศาสตร์เชื่อกันว่า ศาสนาพราหมณ์ เข้ามาสู่ประเทศไทยพร้อม ๆ กับคณะพราหมณ์จากประเทศอินเดียในราว พ.ศ. ๑๓๐๐ สันนิษฐานว่า พราหมณ์ได้แยกออกไปตั้งรกรากเป็นสองสาย สายหนึ่งไปอยู่ทางสุโขทัยจากการค้นพบเทวสถานในเมืองเก่าสุโขทัย และอีกสายหนึ่งมาตั้งบ้านเรือนอยู่ทางละโว้ (ลพบุรี) มีหลักฐานปรากฏ ๒ แห่ง คือ ปรากฏสามยอด (ปัจจุบันอยู่ติดกับสถานีรถไฟ ลพบุรี) กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานไว้แล้ว และทราบโบราณเทวสถานที่สมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นใกล้พระราชวัง

ศาสนพิธีของพราหมณ์ได้ปฏิบัติกันมาอย่างต่อเนื่อง ดังมีปรากฏในพระราชกำหนดกฎมณเฑียรบาล การจัดตั้งกรุงเทพมหานครหรืออยุธยา จนหมดยุคของกรุงศรีอยุธยา ศาสนาต่าง ๆ ได้กระจัดกระจายไป เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้สถาปนากรุงธนบุรีเป็นราชธานีได้ทรงยกทัพไปปราบปรามหัวเมืองทางใต้ เมื่อเสร็จศึกคณะพราหมณ์จากนครศรีธรรมราช จึงได้อพยพครอบครัวตามเสด็จมาด้วย ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการสร้างเทวสถานขึ้นที่บ้านขมิ้น หลังวัดบางหว้าใหญ่ (วัดระฆัง) เพื่อทำพิธีปราบดาภิเษกที่กรุงธนบุรี

ต่อมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์เมื่อพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหাজักรับรมนาถ

พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้ทรงสถาปนากรุงเทพฯ เป็นเมืองหลวงในปี พ.ศ. ๒๓๒๕ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างเสาชิงช้าและเทวสถานขึ้นที่ใจกลางพระนครเมื่อวันพุธ แรม ๔ ค่ำ เดือน ๕ ปีมะโรง พ.ศ. ๒๓๒๗ แต่ต่อมาได้ย้ายเสาชิงช้ามา ณ ที่ตั้งปัจจุบันบริเวณหน้าวัดสุทัศน์ฯ (เยื้องกับเทวสถาน) และมีการประกอบพิธีพราหมณ์ทั้งในการพิธีส่วนพระองค์ พระราชพิธี และรัฐพิธีต่าง ๆ มาอย่างต่อเนื่อง อาทิ พระราชพิธีลงพระอุระพระราชพิธีจารึกพระนามในพระสุพรรณบัฏ พระราชพิธีโสกันต์ พระราชพิธีปราบดาภิเษก พระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ พระราชพิธีตรียัมพวาย-ตรีปวาย ฯลฯ

ในวาระที่ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง คณะพราหมณ์ซึ่งเดิมเป็นกรมพิธีพราหมณ์ ได้ถูกยกเลิกไปเนื่องจากในสมัยนั้นเห็นว่า พิธีที่พราหมณ์ประกอบเป็นพิธีโบราณไม่เหมาะกับยุคสมัย แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๑ ทรงเล็งเห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องให้มีพราหมณ์เป็นผู้ประกอบพระราชพิธีสำคัญอยู่ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รับพราหมณ์เข้าไว้ในสังกัดสำนักพระราชวัง โดยให้บรรจุในตำแหน่งลูกจ้างประจำที่เห็นว่าไม่มีผลกระทบกับนโยบายของรัฐแต่แน่นอน

ปัจจุบันคณะพราหมณ์ได้รับการโปรดเกล้าฯ ให้รับราชการสนองพระบรมราชโองการในหมวดพราหมณ์ประจำสำนักพระราชวัง (ร่วมกับโหรประจำราชสำนักและข้าราชการบริพารต่าง ๆ) สังกัดแผนกพิธีการกองพระราชพิธี และใช้เทวสถานเป็นสถานที่ประกอบพระราชพิธีสำหรับพระนครและประเทศตามความเชื่อทางลัทธิศาสนาพราหมณ์ อาทิ พระราชพิธีตรียัมพวาย-ตรีปวายเพื่อถวายธัญญาหารและผลาหารแด่เทพเจ้าในศาสนา ทั้งยังเป็นสถานที่ประกอบ

พิธีทำน้ำเทพมนต์สำหรับพระราชพิธีต่าง ๆ สำหรับประเทศ เช่น ในพิธีการหล่อพระรูป เทวรูป เป็นต้น
 หนึ่ง เทวสถานยังเป็นศูนย์กลางของศาสนาพราหมณ์ คนไทยส่วนใหญ่ที่นับถือศาสนาพุทธจะได้รับอิทธิพลในเรื่องประเพณีวัฒนธรรมความดีงามเกี่ยวกับชีวิตจากลัทธิศาสนาพราหมณ์เป็นส่วนใหญ่ ศาสนิกชนที่นับถือทั้งพุทธและพราหมณ์ก็มีอยู่เป็นจำนวนมาก รวมถึงชาวฮินดูที่มีต้นเดิมมาจากศาสนาพราหมณ์ในอินเดียและปัจจุบันได้เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารด้วย

ในปัจจุบันมีพราหมณ์ซึ่งเป็นนักบวชในศาสนาพราหมณ์ของไทยอยู่เพียง ๑๒ ท่าน ได้แก่

- * ๑. พระราชครูอัยยาจารย์ (พราหมณ์ละเอียด รัตนพราหมณ์) ประธานพระครูพราหมณ์
- ๒. พระครูวามเทพมุนี (พราหมณ์ชวิน รังสิพราหมณกุล) รักษาการหัวหน้าพราหมณ์
- ๓. พระครูสดานันทมุนี (พราหมณ์อรุณ สมภพ)
- ๔. พระครูศิลาจารย์ (พราหมณ์ถาวร กวักกันนท์)
- ๕. พราหมณ์เอี่ยม วุฒิพราหมณ์
- ๖. พราหมณ์ขจร นาคะเวทิน
- ๗. พราหมณ์ภพสาม สมภพ
- * ๘. พราหมณ์ศรีล รังสิพราหมณกุล
- ๙. พราหมณ์ยศ โกมลเวทิน
- ** ๑๐. พราหมณ์พิบูลย์ นาควานิช
- *** ๑๑. พราหมณ์สมบัติ รัตนพราหมณ์
- *** ๑๒. พราหมณ์กฤษณพันธ์ รังสิพราหมณกุล

คณะพราหมณ์ทั้งหมดนี้สนองเบื้องพระยุคลบาทประกอบพระราชพิธีถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้า

อยู่หัวและพระบรมวงศานุวงศ์ และผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนมาปฏิบัติกิจดูแลเทวสถาน (โบสถ์พราหมณ์) ร่วมกันประกอบพระราชพิธี รัฐพิธีต่าง ๆ ตลอดจนอนุเคราะห์ประกอบพิธีให้แก่ศาสนิกชนผู้ศรัทธา แต่ได้รับการบรรจุแต่งตั้งเป็นข้าราชการรับเงินอุดหนุนจากสำนักพระราชวังเพียง ๑ ท่าน โปรดเกล้าฯ ให้รับเงินอุดหนุนจากสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ๒ ท่าน (*) นอกนั้นไม่มีอัตราตำแหน่งว่างให้บรรจุ (**, ***) ในการนี้ได้รับราชการสนองพระมหากษัตริย์อยู่ในกระทรวงศึกษาธิการจำนวน ๑ ท่าน (**)

หน้าที่ปฏิบัติ

ส่วนที่เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์

ประกอบพระราชพิธีสำหรับพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ พระราชพิธีต่าง ๆ ในแต่ละปีซึ่งจะมีกำหนดแน่นอนตามประเพณีโบราณ เช่น พระราชพิธีเปลี่ยนเครื่องทรงพระแก้วมรกตประจำปี ถูกลม พระราชพิธีบวงสรวงอดีตบูรพมหากษัตริย์ตามแต่จะทรงโปรดเกล้าฯ พระราชพิธีที่ทรงประกอบเป็นการส่วนพระองค์ เช่น พระราชพิธีทำขวัญเดือน ฯลฯ

ส่วนที่เกี่ยวกับรัฐ

คณะพราหมณ์ได้รับคำขอให้เป็นผู้ประกอบพิธีให้กับส่วนรัฐ หน่วยราชการ สำหรับพิธีที่จัดทำได้แก่ พิธีระลึกถึงอดีตผู้ก่อตั้งกระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ พิธีบวงสรวงในวันก่อตั้ง พิธีเปิดหน่วยงานของรัฐ พิธีจัดตั้งสถานที่บูชาเทพยดาต่าง ๆ ให้กับหน่วยงานของรัฐ

ส่วนที่เกี่ยวกับประชาชน

ประกอบพิธีเกี่ยวกับชีวิต ตั้งแต่พิธีเกี่ยวกับการ

เกิด พิธีเกี่ยวกับการปลุกสร้างอาคาร พิธีแต่งงาน ฯลฯ เพื่อเป็นขวัญกำลังใจในการดำเนินชีวิตของประชาชนที่มาขอให้พราหมณ์เป็นผู้ประกอบพิธี

ส่วนที่เกี่ยวกับสังคม

ให้ความรู้และให้คำบรรยายแก่เยาวชนผู้ที่มีการศึกษาเกี่ยวกับศาสนาตลอดจนศาสนิกชนผู้สนใจ เพื่อย้ำถึงความกตัญญูและความสามัคคี ให้เข้าใจในความหมายของพิธีการที่ประกอบสำหรับหน่วยราชการต่าง ๆ ตลอดจนที่เกี่ยวกับชีวิตประจำวันในสังคม

เป็นคณะกรรมการเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ ปฏิบัติตามแนวนโยบายของรัฐ และเป็นสื่อกลางของศาสนิกกับรัฐ เพื่อให้แนวทางการปฏิบัติธรรมเป็นไปด้วยดีสำหรับการอยู่ร่วมกันของแต่ละศาสนาให้อยู่กันด้วยสันติสุข ส่งเสริมศีลธรรมอันดีที่แต่ละศาสนาได้สอนไว้ให้เป็นหลักในการปฏิบัติมากขึ้น

อนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมไทยอันดีงามแต่โบราณ ได้มีการประกอบพิธีที่รัฐได้ฟื้นฟูกลับมาให้มีใหม่ หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง คือ พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ สำหรับพิธีเกี่ยวกับประชาชนยังคงทำให้ คือ พิธีเกี่ยวกับชีวิต ได้แก่ พิธีทำขวัญเดือน ประเพณีไว้จุกเด็กซึ่งจะประกอบพิธีตัดจุกให้สำหรับเด็ก ๆ ในท้าวพระราชพิธียมพวาย-ตรีปวาย หรือจะประกอบพิธีให้เฉพาะตามแต่จะมีความประสงค์ ฯลฯ

รักษาโบราณสถานเทวสถานที่มีอยู่ ดูแลความเรียบร้อยของเทวรูปภายในเทวสถาน

ส่วนที่เกี่ยวกับศาสนา

ทำนุบำรุงการศาสนา ให้ความรู้และประกอบพิธีกรรมให้กับประชาชนตลอดจนหน่วยงานของ

รัฐให้เข้าใจถึงพิธีกรรมที่ปฏิบัติให้ดีขึ้น ให้รำลึกและเข้าใจถึงความกตัญญูที่บรรพบุรุษให้มาและความดีที่เทพเจ้าได้ให้แนวทางการปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงความสงบความมีสันติให้กับชีวิตที่จะเป็นหลักปฏิบัติ โดยให้เข้าใจระเบียบประเพณีวัฒนธรรมไทยที่ดีแต่โบราณ เช่น การไว้จุก ซึ่งจะให้เข้าใจถึงวิธีการไว้จุกและการตัดจุก ประเพณีการปลุกสร้างอาคารให้สถานที่ราชการตลอดจนประชาชนจะมีความภูมิใจในการประกอบพิธีกรรม ซึ่งจะทำให้เกิดความปิติในการระลึกถึงเทพยดาและวิญญูณบรรพบุรุษที่เคยดูแลสถานที่นั้น เป็นแนวทางให้การดำเนินชีวิตตามคติในแนวทางศาสนาให้เป็นหลักการดำเนินชีวิตให้เกิดความสุข

เผยแพร่คุณธรรมในทางศาสนา โดยการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับชีวิตซึ่งกล่าวไว้แล้ว สร้างขวัญกำลังใจในการดำเนินชีวิตให้ประชาชน

ร่วมงานประชมุมนานาชาติด้านการศาสนา ซึ่งจะได้รับเชิญจากต่างประเทศเป็นครั้งคราวเพื่อการสมานสัมพันธ์ไมตรีอันดียิ่งขึ้นระหว่างนานาชาติ

อนึ่ง ศาสนาพราหมณ์ได้รับรองฐานะให้เป็นองค์การทางศาสนาหนึ่งในห้าศาสนาของประเทศไทย ได้มีบทบาทสำคัญในการรวบรวมให้ศาสนิกชนอยู่ในกรอบของธรรมตามศาสนา และยังมีส่วนในการสร้างความสามัคคีของผู้นับถือศาสนาทั้งห้าในประเทศให้อยู่ร่วมกันโดยสันติ

การประกอบพิธีพราหมณ์ต่าง ๆ ก็เพื่อความเป็นมงคล แต่การประกอบพิธีส่วนใหญ่ในปัจจุบันเป็นลักษณะของระเบียบพิธีการ ขาดความเข้าใจทั้งผู้จัดพิธีและผู้ร่วมพิธี บางครั้งรวมถึงผู้ประกอบพิธีด้วย เป็นแต่เพียงรูปแบบที่ได้รับสืบทอดกันมาและก็สูญหายไป เนื่องจากความเข้าใจในความหมายของพิธีลดลง คงถือปฏิบัติเพียงเพื่อรักษาประเพณีไว้

เท่านั้น ตลอดจนสถานะการดำรงชีวิต การครองชีพ และสถานการณ์ทางเศรษฐกิจทำให้ไม่มีเวลาที่จะจัดเตรียมการพิธีต่าง ๆ การประกอบพิธีบางครั้งขาดการแนะนำถึงคุณธรรมและแนวทางที่ดีในการยึดถือปฏิบัติเพื่อให้เกิดความมั่นคง ความมีสติรอบคอบ จึงมีปัญหาเกิดขึ้นในสังคมตามที่พบได้โดยทั่วไป

การประกอบพิธีและรายละเอียดเครื่องประกอบพิธีโดยปลีกย่อยแตกต่างกันตามกำลังฐานะของแต่ละบุคคล แต่พิธีโดยส่วนใหญ่จะให้พราหมณ์หรือนักบวชกำหนดวันฤกษ์ประกอบพิธี ถึงเวลาฤกษ์โหรต้องชัชชบอฤกษ์ ผู้เป็นประธานในพิธีหั่งน้ำเทพมนต์จากสังข์ พราหมณ์ประกอบพิธีสวดสรรเสริญและสมโภชเป็นอันเสร็จพิธี สำหรับการเผยแพร่คุณธรรมตามหลักการประกอบพิธีจำเป็นต้องทำหรือไม่ ซึ่งการประกอบพิธีเป็นแนวทางให้คนเข้าถึงนามธรรม ไม่ว่าจะเป็นด้านทางโลก หรือทางธรรม บุคคลจะปฏิบัติตามใจตนเอง นั่นก็เป็นพิธี เพราะคนจะเข้าใจในคุณธรรมใดก็ตาม ต้องอาศัยระยะเวลาในการสะสมไว้เป็นเวลานาน

ถ้าจะให้ดีการจัดและประกอบพิธีกรรมควรมีคุณธรรมและศรัทธาค่อดิศทางศาสนาด้วย จึงอยากจะทำความเข้าใจกับเยาวชนซึ่งเป็นคนรุ่นต่อไป ให้ทราบถึงความเป็นมาและประโยชน์ของการประกอบพิธีพราหมณ์ และให้เยาวชนทั้งหลายเป็นผู้พิจารณาว่าจะยังคงดำรงการประกอบพิธีพราหมณ์ไว้หรือไม่ เพราะเหตุใด

อนึ่ง สาสนิกชนและลูกาพชนสามารถพบพราหมณ์เพื่อปรึกษาหารือหรือศึกษาหาความรู้ ตลอดจนค้นคว้าหาข้อมูลเกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์กับคุณธรรมของพิธีกรรมต่าง ๆ ได้ที่ “หอเวทวิทยาคม” ซึ่งเป็นอาคารห้องสมุดเฉพาะกิจเก็บรวบรวมสรรพวิชาการต่าง ๆ หนักไปทางวรรณคดี พิธีกรรม ไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี และยังเป็นที่พักประกอบพิธีกรรมทางศาสนา บำเพ็ญกุศลแสดงพระธรรมเทศนาและปาฐกถาในโอกาสอันควร เป็นศูนย์ศึกษาค้นคว้า วิจัย และรวบรวมสรรพวิทยาการด้านประเพณี และพิธีกรรมแห่งหนึ่งในประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับเรื่องจารีตโบราณและพระราชพิธีอันเก่าแก่ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของความเจริญของชาติ

รายงานเรื่องศรีมัททกวัฑฐิตา*

มุกิตา ณรงค์ชัย**

วราวุธ ศรีโสภาค**

คำนำ

“ศรีมัททกวัฑฐิตา” นับเป็นศาสนคัมภีร์ของอินเดีย มุ่งเน้นให้มนุษย์เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์ โดยมีวัตถุประสงค์คือ การบรรลุถึงโมกษธรรม ซึ่งจะต้องอาศัยญาณ หลักรู้หลักปฏิบัติ กากติ และศรัทธา เพื่อให้เข้าถึงหลักธรรมสูงสุดของชีวิต คือโมกษะ ศรีมัททกวัฑฐิตาจัดเป็นคัมภีร์เชิงกวีนิพนธ์ ในอันที่จะกีดกันและเสาะหาความจริงแห่งชีวิต ได้ให้ข้อคิดเชิงสังขธรรม ความสงสัย และอารมณ์ของมนุษย์ ตลอดจนการปูพื้นฐานโดยทั่วไปเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตอย่างมีศีลธรรม

กำหนดในภกวัฑฐิตาเป็นเชิงอุปมาอุปไมยและบุคลาธิษฐาน ส่วนหนึ่งได้ให้ความเพลิดเพลินในการอ่าน แต่ขณะเดียวกันก็ยากแก่การตีความปรัชญาคำสอนออกมาอย่างแจ่มแจ้ง อย่างไรก็ตามผู้จัดทำจิตใจที่มีโอกาสได้ศึกษาศาสนคัมภีร์เล่มนี้ เพราะทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับแนวคิดของศาสนาพราหมณ์ ตลอดจนสามารถนำ

หลักธรรมของพราหมณ์มาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับศาสนาพุทธได้อีกส่วนหนึ่ง

เมื่อเปรียบเทียบปรัชญาคำสอนของศาสนาพราหมณ์และพุทธแล้ว จะเห็นว่าแตกต่างกันอยู่บ้าง เช่น ความเชื่อในเรื่องเทพเจ้า การประกอบพิธีซึ่งพราหมณ์มี แต่พุทธไม่มี ตลอดจนความคิดเรื่อง การบรรลุโมกษธรรม ถ้ามนุษย์บรรลุโมกษะแล้วดวงวิญญาณจะไปรวมกับปรมาตมัน ซึ่งเป็นสภาวะสูงสุดและไม่ดับสูญ ในขณะที่พระพุทธศาสนาสอนว่า นิพพาน ซึ่งเป็นสภาวะสูงสุดนั้นดับสูญไม่มีตัวตน (สูญญตา) อย่างไรก็ตาม แม้จะต่างกันบ้างแต่แก่นของทั้งสองไม่ได้ต่างกันเลย นั่นก็คือสอนให้มนุษย์ดำรงชีวิตอย่างมีคุณธรรม การชนะธรรมชาติฝ่ายต่ำในตัวของมนุษย์เอง ฯลฯ

รายงานนี้จัดทำหวังว่า คงมีประโยชน์สำหรับท่านผู้อ่านผู้ค้นคว้าบ้างไม่มากนักน้อย หากมีข้อผิดพลาดประการใด ผู้จัดทำขออภัยและจะพยายามปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น

* ดัดตอนบางส่วนจากรายงานประกอบการศึกษาวิชามรดกวัฒนธรรมศาสนาพุทธและพราหมณ์ เสนอต่อ พระครูวาทะพญานี ในภาคการศึกษาปลาย ปีการศึกษา ๒๕๓๔ สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ ภาควิชาโบราณคดี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

** นักศึกษาภาควิชาโบราณคดี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

อรรถาธิบายที่ ๒

กล่าวถึง “หลักรู้” หมายถึง ความคิดเห็นที่ถูกต้องเกี่ยวกับแก่นแท้แห่งความเป็นจริงดังต่อไปนี้

๑. ชีวิต อันประกอบด้วยกายและใจรวมกัน กายนั้นย่อมเสื่อมและแตกดับไปตามกาลเวลา ส่วนจิตใจหรือ “สรีริณ” นั้น เมื่อร่างกายตายและเน่าเปื่อยลง สรีริณยังคงเดิมอยู่ในสภาพที่เที่ยงแท้หรือภาวะที่ไม่ดับสูญเป็นตัวตนที่แท้จริง

๒. สังสารวัฏฏ์ แบ่งออกเป็นเชิงรูปธรรมและนามธรรม ในทางรูปธรรม หมายถึง การเวียนว่ายตายเกิดของสังขารและสรรพสิ่งต่าง ๆ ทางนามธรรม หมายถึง การเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในอารมณ์และความรู้สึก อันได้แก่ รัก โลภ โกรธ หลง อหังการ มมังการ ฯลฯ ตราบใดที่มนุษย์ยังไม่รู้แจ้งใน “พุทธิ” (ปัญญา) ผู้นั้นย่อมเวียนว่ายอยู่ในอารมณ์ดังกล่าว ซึ่งจะนำไปสู่ความทุกข์ในที่สุด

๓. ภาวะธรรมดั้งเดิมของมนุษย์ ในศรีมัททกวัฑิตา กล่าวว่า ธรรมชาติดั้งเดิมของมนุษย์มีสาคติ คือ ความสงบสุขอยู่แล้ว แต่จิตมนุษย์ซึ่งมีสาคติได้ถูกภาวะต่าง ๆ ทำให้ผันแปรไป เช่น สภาพแวดล้อม รัก โลภ โกรธ หลง และอื่น ๆ ดังนั้นการกลับคืนสู่สภาวะเดิมจึงต้องเข้าใจและตั้งมั่นใน “พุทธิ”

๔. หลัก “พุทธิ” อาจกล่าวได้ว่าการรู้แจ้งในพุทธิ คือ การตั้งมั่นในสมาธิ ทำจิตใจว่าง จิตว่างในที่นี้เป็นความหมายทางธรรม คือจิตไม่ได้ไปจับอะไรปราศจากอหังการ มมังการ ฯลฯ อยู่ในสภาวะสงบนิ่งไม่ตกเป็นทาสของสิ่งใด ๆ หากจิตไปติดยึดหรือหิวนวสิ่งใดก็จะตกเป็นทาสของสิ่งนั้น เช่น เมื่อเอาจิตไปหมกมุ่นกับวัตถุ จิตจะตกเป็นทาสวัตถุ เมื่อจิตว่างแล้วจะถือว่าจิตมีปัญญาสูงสุด และปัญญาจะนำไปสู่การกระทำที่ถูกต้อง

สรุปได้ว่า พุทธิ คือ พื้นฐานที่จะทำให้มนุษย์รู้และแจ้งในสภาวะธรรม ไม่ติดยึดในอารมณ์ต่าง ๆ หลุดพ้นจากอวิชชา และยอมเข้าถึงสาคติ คือ ความสุขสงบในที่สุด

อรรถาธิบายที่ ๓

กล่าวถึง หลักปฏิบัติ ว่ามนุษย์ควรจะทำปฏิบัติตนอย่างไรจึงจะอยู่เหนือผลแห่งกรรมหรือไม่รับผลของกรรมไม่ว่าจะดีหรือชั่ว

การสละผลของกรรม มิได้หมายถึงการไม่กระทำสิ่งใด ๆ เลย เนื่องจากโดยธรรมชาติทุกคนย่อมมีหน้าที่การงานที่ต้องปฏิบัติ แต่ในที่นี้ หมายถึง การใช้ปัญญาแยกแยะระหว่างกายกรรมกับมโนกรรม

ตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงการสละผลของกรรม คือ สงครามระหว่างอรุณกับธฤตราชธรร ซึ่ง พระกฤษณะกล่าวกับอรุณว่า ถึงเมื่ออรุณเป็นผู้ฆ่าทำวธฤตราชธรร แต่อรุณจะไม่บาปและอยู่เหนือการกระทำนั้น ๆ ถ้าหากจิตตั้งมั่นในสภาวะที่เป็นกลาง คือสงบ ไม่ยินดียินร้าย ไม่หวังผลในการฆ่า แต่ที่รบนั้นเป็นเพราะหน้าที่ที่ต้องกระทำ อาจกล่าวได้ว่าการสละผลของกรรมได้สำเร็จ จิตต้องอยู่เหนือการกระทำ และจิตต้องแน่วแน่ไม่ติดยึดในอารมณ์ต่าง ๆ ปฏิบัติหน้าที่ของตนโดยไม่หวังได้ หรือคิดว่าจะต้องเสียอะไร ๆ ไป

นอกจากนี้ “ยัญพิธี” หรือการบูชาขอพรจากเทพเจ้า เป็นส่วนหนึ่งที่สามารถสละผลของกรรม แต่การบูชานี้จะไม่บรรลุจุดประสงค์ได้เลย ถ้าหากมนุษย์ผู้นั้นปฏิบัติโดยยึดเพียงแต่รูปแบบภายนอกของพิธีกรรม แต่จิตใจไม่อยู่ในสภาวะที่สงบ เต็มไปด้วยอารมณ์ต่าง ๆ เช่น รัก โลภ โกรธ หลง เป็นต้น ก็ตักกล่าวว่า ผลสืบเนื่องจากการสละกรรม

ยอมนำไปสู่การเข้าถึง “ปรมาคมัน” คือ ดวงวิญญาณ จะกลับคืนสู่สภาวะดั้งเดิมของธรรมชาติซึ่งมีสาคติ คือ ความสุขสูงสุดนั่นเอง

ปรัชญาคำสอนของศาสนาพราหมณ์นั้น หลักรู้ ย่อมควบคู่กับการปฏิบัติ เป็นการปฏิบัติไปตามความ เข้าใจที่ถูกต้อง จะอาศัยว่าเข้าใจอย่างเดียวกัไม่มี ประโยชน์ เหมือนกับว่าเรามีความรู้ความคิดที่อยู่แล้ว แต่ไม่ทำ เมื่อเป็นดังนี้จึงไม่สามารถบรรลุจุดประสงค์ คือ การสละผลของการกระทำได้

อธยายที่ ๔

กล่าวถึงความรู้ที่จะนำไปสู่การหลุดพ้นจาก กรรม เนื้อความในศรีมัททกัณฑ์ กล่าววามนุษย์ ทุกคนล้วนวนเวียนอยู่ท่ามกลางการเกิด แก่ เจ็บ ตาย (หรือสังสารวัฏฏ์) และตกอยู่ในสภาพดังกล่าวหลาย ชาติภพอันเนื่องมาจากอำนาจของกรรม สภาวะเช่นนี้ ถือเป็น ทุกข์ ดังนั้นหนทางที่สามารถแก้ความทุกข์ได้ คือ การสละกรรม ซึ่งต้องอาศัย “ญาณ” คือ ความรู้ ความเข้าใจในการปฏิบัติ โดยอาจสรุปได้ดังนี้

- ท่ามกลางการดำรงอยู่ของมนุษย์ ย่อมมี กรรมและหน้าที่ต่าง ๆ กันไป ญาณที่สามารถตัดกรรม ได้ โดยยิดว่าเรามีหน้าที่อย่างใดทำไปเต็มความสามารถ แต่ไม่ยิดคิดในผลว่าจะสำเร็จหรือไม่ “ญาณ” ในที่นี้ คือจิตที่บริสุทธิ์เป็นอิสระจากความลุ่มหลงต่าง ๆ

- กามส่งผลให้เกิดการกระทำเป็นตัวการให้ เกิดทุกข์และตกอยู่ในสังสารวัฏฏ์ ดังนั้นกามจึงมี แต่โทษ ญาณจึงเป็นกุศลอันแท้จริงที่อาจจะตัดเชื้อไข ในกามให้ขาดได้

- พิธีกรรมหรือ “ยัญพิธี” ก็เป็นส่วนหนึ่งที่จะ หลุดพ้นได้ มีหลายวิธี เช่น การบูชาด้วยทรัพย์

การกำหนดอาหาร การใช้ไฟในการบูชา ฯลฯ นอก จากนี้ยังต้องอาศัยหลักรู้ประกอบด้วย กล่าวคือ รู้ว่า พิธีกรรมไม่อาจพาไปสู่ความสำเร็จได้ ถ้าจิตใจไม่มี สมาธิและตั้งมั่นที่จะหลุดพ้น

- ในศรีมัททกัณฑ์ โสลก ๔๐ บรรยายว่า “ผู้ไม่มีญาณไม่ถือหลักศรัทธามีจิตสงสัย เขาจะเสื่อม เสีย โลกนี้และโลกหน้าย่อมไม่มีแก่เขา เขาผู้ซึ่งมี จิตใจสงสัยจะไม่ได้รับความสุขเลย” และในโสลก ๓๑ “ดูก่อนท่านผู้สูงสุดในตระกูลกูร! ผู้ซึ่งบริโภค อดทนเหลือเศษจากยัญกรรม ย่อมไปสู่พรหมอัน ช้งยืนชั่วนิรันดร์ โลกนี้ย่อมไม่มีแก่ผู้ไม่บูชา โลกอื่น จะมีแก่เขาได้อย่างไร”

ประเด็นนี้ ได้สะท้อนให้เห็นรูปแบบทางหลัก ธรรมของศาสนาพราหมณ์ ว่าเป็นลักษณะตั้งบัญญัติ ให้กระทำ หากละเลยอาจเป็นบาปหนัก ซึ่งต่างจาก พระพุทธศาสนาซึ่งอนุญาตเรื่องเสรีภาพของศรัทธา คือการไม่บังคับให้เชื่อ (หรือกลาามสูตรนั่นเอง) แต่ ว่าพราหมณ์และพุทธยังมีแนวคิดร่วมกัน คือ การ หลุดพ้นจากกามตลอดจนกระแสแห่งสังสารวัฏฏ์

นอกจากนี้ในอธยายที่ ๔ ยังแสดงให้เห็นถึง พิธีกรรมของชาวอินเดียโบราณ คือ การบูชาไฟ ซึ่ง เป็นพิธีกรรมที่น้อมนำไปสู่ธรรมะ จัดเป็นอุบายอย่าง หนึ่ง อันทำให้จิตเกิดสมาธิและอาจดับกิเลสได้ ซึ่ง เหมือนกับวิธีทางศาสนาพุทธ ที่เราเรียกว่า เติโฆกสิณ

อธยายที่ ๕

ปรัชญาคำสอนในศาสนาพราหมณ์ ที่ถ่ายทอด ในศรีมัททกัณฑ์ กล่าวถึง ความสุขในสองสถานะ อันแรกเป็นโลกียสุขโดยมีเหตุมาจากอวิชา มิใช่

ความสุขที่แท้จริง เพราะก่อให้เกิดโทษ คือต้องเวียนว่ายในสังสารวัฏฏ์ไม่จบสิ้น อันที่จริง เป็นความสุขอย่างแท้จริง สามารถตัดกาม โภจร หลง ได้ ผู้ที่เข้าถึงความสุขชนิดนี้ย่อมบรรลุถึงพรหม ซึ่ง “พรหม” ในที่นี้อาจตีความได้ว่าเป็นสภาวะของจิตที่เดินมาสู่จุดหมายปลายทาง ถึงขั้นสูงสุดของธรรมะและอยู่เหนือกรรมทั้งปวง ซึ่งในคัมภีร์ได้ให้ความหมายของพรหมเทียบเท่ากับนิพพาน

การเข้าถึงพรหม หรือนิพพาน ต้องประกอบด้วยหลักรู้และปฏิบัติหลักทั้งสองอย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เช่น ประเด็นแรก “รู้” หมายถึงการสดับรับฟังและคิดไปตามเหตุผลว่ากรรม ก่อให้เกิดการกระทำและการกระทำเป็นต้นเหตุที่จะนำไปสู่สังสารวัฏฏ์

ต่อมาหลักรู้ในระดับที่สูงขึ้นมา คือ เมื่อเข้าใจเรื่องกรรมแล้ว ก็หาวิธีที่จะสละกรรมโดยแยกระหว่างกายกับใจ ถือเอาใจเป็นประธาน คือ ตั้งมั่นในความสงบ ไม่เกิดความยินดีร้ายต่อการกระทำ ซึ่งเป็นไปตามหน้าที่ แม้กายเป็นฝ่ายกระทำแต่ใจไม่กระทำนั้นเอง หลักรู้ดังกล่าวจะต้องถึงพร้อมด้วยการปฏิบัติอย่างครบถ้วน มีความซึมซาบในทุกชั้นทุกตอนกระทั่งถึงผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัตินั้น หรือจะเรียกว่ารู้แจ้งแทงตลอดก็ได้ จะเห็นได้ว่าทั้งสองหลัก สอดคล้องเกี่ยวเนื่องไม่อาจแยกจากกันได้

เมื่อเปรียบเทียบหลักดังกล่าว กับธรรมในพระพุทธศาสนาแล้วจะเห็นว่ามีความคิดเหมือนกัน คือ เป็นการปฏิบัติทางจิตไม่ให้เผชิญกับอารมณ์ต่าง ๆ และเกิดความสงบทางจิตใจ แม้ว่าวิธีการจะต่างกัน (คือพุทธใช้วิธีบำเพ็ญสมาธิ พราหมณ์บำเพ็ญโยคะ เช่นการรวมคำ ๒ ข้างมามุ่งที่หว่างคิ้ว ทำอารมณ์ภายนอกให้อยู่แต่ภายนอก และข่มใจให้บริสุทธิ์ ดีก็

ไม่คิด เลวก็ไม่คิด) แต่ใจความสำคัญก็เป็นอย่างเดียวกัน

อรรถาธิบายที่ ๖

กล่าวถึงหลักการเข้าฌาน (ธฺยานโยคะ) เป็นการบำเพ็ญโยคะเพื่อสละผลของกรรม ผู้ที่บรรลุเรียกว่าโยคี เบื้องต้นในการเข้าฌานนั้น ก่อนอื่นต้องจัดระบบกิจวัตรประจำวัน คือ ไม่ควรกินอาหารและนอนมากหรือน้อยเกินไป ต้องกิน - นอนในปริมาณที่พอเหมาะ ซึ่งจะเป็นพื้นฐานที่ดีในการบำเพ็ญโยคะ (คงเป็นเพราะการกินมากทำให้่วง นอนมากก็ซึมเซา กิน - นอนน้อยไปก็ทำให้ร่างกายไม่แข็งแรง จิตใจไม่แน่วแน่ในการตั้งสมาธิ)

หลังจากนั้น จึงทำการนั่งโดยทรงกาย ศีรษะ และคอให้ได้ระดับตรงกัน พงศเฉพาะปลายจมูก ต่อมาจึงเริ่มรักษาระดับจิตให้มั่นคง ปลอ่ยวางอุปาทานทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นรัก โลภ โกรธ หลง ฯลฯ จิตในช่วงนี้มีความสงบ ไม่ได้คิดอะไร

ขั้นต่อมา เมื่อจิตสงบแล้ว ก็หันมาพิจารณาสภาวะธรรม เช่น เกียรติ ทรัพย์ ลาภ ยศ ตลอดจนความเป็นไปของชีวิต ว่าไม่มีความเที่ยงแท้ เป็นตัวทำให้มีการเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในกองกิเลส สิ่งดังกล่าวตายแล้วก็เอาไปไม่ได้ การพิจารณาสภาวะธรรมเหล่านี้เป็นตัวแทนให้เข้าถึงสัจธรรมของชีวิต เมื่อนั้นจิตจึงเกิดปัญญา ซึ่งจะทำให้โลก โกรธ หลง วิชา ค่อย ๆ บรรเทา ลงจนจิตว่างจากทุกข์ เมื่อจิตว่างก็ไม่มีความรู้สึกทรมานทุกข์และรู้สึกสุขใจเสมอ ซึ่งสภาวะของจิตในระดับนี้ คีตาบรรยายว่าเป็นการเข้าถึงพรหมนั่นเอง

การบำเพ็ญโยคะนั้น เมื่อผู้ปฏิบัติมีความศรัทธา แต่ฝึกแล้วไม่ถึงจุดสูงสุด ศรีมัททกวัฑฐิตา ได้บรรยายว่า ผู้ที่ยึดมั่นในหลักดังกล่าวแต่คลาดจากโยคะ เมื่อ

ตายไปแล้วก็จะไปเกิดในภพภูมิที่ดี เช่น สวรรค์ เกิดในครอบครัวที่มีชาติตระกูลดี เกิดในตระกูลโยคีที่มีปัญญามาก และสัญญาจากอดีตชาติจะเตือนให้ผู้นั้นไม่รู้และปฏิบัติ เพื่อให้สำเร็จโยคะในชาติต่อไป

สรุปได้ว่าการเข้าฌานมี ๒ ระดับ คือ ระดับต้น และระดับสูง ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับพระพุทธศาสนาแล้ว การเข้าฌานระดับต้นก็คือ สมถกรรมฐาน หมายถึง การทำจิตให้นิ่ง ส่วนการเข้าฌานระดับสูงเพื่อบรรลุโยคะ ก็คือ วิปัสสนากรรมฐานในทางพระพุทธศาสนา หมายถึงพิจารณาและปล่อย ๆ ดับกิเลสให้หมดไปจนมีปัญญาที่สว่างแจ่มใสเอง

อย่างไรก็ตาม ปรัชญาคำสอนในคัมภีร์ได้เน้นเสมอว่า การบำเพ็ญโยคะนั้นไม่ต้องการหวังผล อาจจะหมายความว่า ถ้าหวังแล้วไม่ได้ก็จะเครียด จิตไม่นิ่งสมาธิไม่แน่วแน่ ซึ่งเป็นผลเสียในการปฏิบัติธรรม

อรรถาธิบายที่ ๗

อธิบายถึงความเชื่อเรื่องอาคมัน และปรมาคมัน โดยสรุปได้ว่าสรรพสิ่งทั้งหลายรวมทั้งมนุษย์มีสิ่งลึกลับอยู่ในตนเอง เรียกว่า อาคมัน แต่ยังมีสิ่งที่เหนือกว่านั้นอีก คือ ปรมาคมัน ซึ่งไม่มีตัวตนแต่มีอำนาจบันดาลสิ่งต่าง ๆ ได้ ผู้ที่ตั้งมั่นในความดี ปฏิบัติโยคะแล้วอาคมันของผู้นั้นจะมีพลังและเมื่อตายไปอาคมันก็จะกลับไปรวมเป็นหนึ่งเดียวกับปรมาคมันหรือพระพรหม

มีบุคคลหลายประเภท ที่พยายามฝึกอาคมันของตนเองเพื่อรวมกันเป็นหนึ่งเดียวกับปรมาคมัน ซึ่งในอรรถาธิบายที่ ๗ กล่าวว่ามี ๔ ประเภท คือ

๑. ผู้มีทุกข์
๒. ผู้ประสงค์จะรู้
๓. ผู้มุ่งต่อประโยชน์
๔. ผู้ศรัทธา

โดยกล่าวว่าผู้ศรัทธานั้น สามารถเข้าถึงปรมาคมันได้ เพราะถึงพร้อมด้วยหลักรู้และฝึกจิตให้มีแต่สัจจะ (ความดี) รวมทั้งไม่คิดยึดในสุขทุกข์ซึ่งเป็นมายาทั้งสิ้น

สำหรับบุคคลประเภท ๑ - ๓ นั้น ยังไม่เข้าถึงปรมาคมันได้อย่างแท้จริง เพราะคงยึดติดในผลของการปฏิบัติโยคะอยู่ มีศรัทธาเข้มแข็งในการปฏิบัติตนในการทำบุญให้ทาน เชื่อมมั่นในบุญกุศลว่ามีผลเป็นความสุขความเจริญทั้งในโลกนี้โลกหน้า กล่าวคือ มองเห็นสิ่งที่จะได้รับตอบแทน เต็มไปด้วยการได้ออย่างนั้นอย่างนี้ โดยไม่ปฏิบัติให้เข้าถึงแก่นของปรัชญาคำสอนคือการไม่ติดยึดในผลกรรมใด ๆ มีจิตแน่วแน่ปราศจากกิเลสทั้งปวง

อย่างไรก็ตาม บุคคลประเภท ๑ - ๓ นั้นแม้จะไม่บรรลุถึงพรหม แต่พื้นฐานจากศรัทธาและปฏิบัติ ย่อมส่งผลให้เขาได้รับความดีในระดับหนึ่ง

นอกจากนี้ ในอรรถาธิบายที่ ๗ ได้เสนอแนวคิดเชิงปรัชญาเกี่ยวกับสสาร และจิต ดังนี้ คือ

- สสาร (รูปธรรม) ซึ่งเรียกว่า ประภคิต มี ๘ อย่าง ได้แก่ ดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ มนะ พุทธ และอหังการ หรือเรียกรวมกันว่า “อปรา” สิ่งเหล่านี้สามารถอยู่ในสภาวะเปลี่ยนแปลงคุณสมบัติ และแปรสภาพได้ อยู่ในสภาวะไม่เที่ยงแท้แน่นอน อาจหมายถึง สิ่งทั้งหลายที่ไม่มีชีวิตและมีชีวิตซึ่งมีความสัมพันธ์กับจิต คือ เป็นสิ่งที่มากระทบความรู้สึกรของมนุษย์ทำให้เกิดอารมณ์ต่าง ๆ เป็นสภาวะที่นำไปสู่กิเลส

- จิต (นามธรรม) หรือ “ปรา” ซึ่งคัมภีร์กล่าวว่าปราเป็นเหตุแห่งชีพ (ปรธาน) ซึ่งทรงโลกไว้ เมื่อตีความแล้วอาจหมายถึงสภาวะของจิต ซึ่งอาจแบ่งลำดับขั้นดังนี้

- จิตที่รับรู้อารมณ์เมื่อมีสิ่งต่าง ๆ มากระทบ และนำไปสู่การกระทำ

- จิตที่พัฒนาแล้วแต่ยังมีกิเลสอยู่บ้าง
- จิตที่ได้ชำระจากกิเลส การเข้าใจหลักรู้และหลักปฏิบัติโยคะ จนอาตมันเข้าไปรวมกับปรมาตมันได้

อภยายที่ ๘

กล่าวถึงสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญเพื่อให้บรรลุถึงพรหม สิ่งที่เกี่ยวข้องได้แก่

- อภยาคะ : สภาวะสูงสุดคือพรหม หรือ อภย

- อภยุต : ภาวะซึ่งเสื่อมเสียได้
- อภยทิพ : วิญญาน
- อภยัญญ : อาตมัน

เมื่อตีความออกมา อภยุตคงหมายถึงร่างกาย ส่วนอภยทิพคือจิต ความรู้สึก เมื่อรวมกันแล้วคือ ชีวิต (นอกจากนั้นความหมายของอภยุต อาจจะแปลได้ว่าเป็นสภาวะธรรมชาติซึ่งเกิด - ดับ มีความไม่คงทน)

สำหรับอาตมัน ก็คือ จิตเช่นกัน แต่เป็นจิตที่ได้ฝึกฝนแล้ว เพื่อดับกิเลสจนถึงสละกรรมต่าง ๆ ได้ และเมื่อสละกรรมได้แล้วก็จะเข้าสู่สภาวะสูงสุดคือพรหม โดยเป็นสภาวะที่ไม่เสื่อมสูญอันตรงข้ามกับอภยุต

ผู้ที่ฝึกปฏิบัติเพื่อเข้าถึงพรหมจะต้องประกอบด้วยศรัทธา ภักดี หลักรู้ และหลักปฏิบัติอย่างเสมอกัน บุคคลที่ถึงพรหมย่อมไม่เกิดอีก

อภยายที่ ๙

แสดง แนวคิดสำคัญ ดังต่อไปนี้

๑. ขันยพิธีและความศรัทธา ภักดี เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้หลุดพ้นจากบาปได้ในบางส่วน แต่มนุษย์ไม่อาจ

ยังรู้สัจธรรมและไม่หลุดพ้นจากบาปทั้งหมด ตลอดจนสละแล้วซึ่งผลของกรรมได้ ถ้าปราศจากความเข้าใจ ที่ถูกต้องเกี่ยวกับหลักธรรมสูงสุดในศาสนาพราหมณ์ คือ การไม่หลงคิดในความคิด - ชั่ว ผลของการกระทำใด ๆ เมื่อจิตปฏิเสธจากการยึดถือ จึงเป็นอิสระจากสิ่งทั้งปวงและบริสุทธิ์เหนืออารมณ์ต่าง ๆ

นอกจากนี้ อภยายที่ ๙ ยังได้สะท้อนความจริงอีกประการหนึ่งว่า คนเราจะบรรลุโมกษะคือ ความหลุดพ้นนั้น มิใช่อยู่ที่วรรณะหรือชาติกำเนิด หากอยู่ที่ความประพฤติของบุคคลผู้นั้น ตัวอย่างคือ โสลกที่ ๓๒ “จริงอยู่ ปารถ แม้ผู้ซึ่งมีบาปเป็นบ่อเกิด (ผู้ล่อแหลมต่อบาป) ศตริ แพศย์ และศูทร แม่เหล่านั้้นอาศัยอาตมามันคงแล้ว ย่อมบรรลุบรรพคติได้”

ตัวอย่างดังกล่าว แสดงว่าไม่จำเป็นว่าพราหมณ์หรือกษัตริย์เท่านั้น ที่สามารถบรรลุโมกษธรรมได้ หากขึ้นอยู่กับความเข้าใจ ปัญญาและการปฏิบัติตนที่จะเป็นเครื่องกำหนดว่าเขาจะไปถึงจุดหมายสูงสุดของชีวิต คือ โมกษะได้หรือไม่

อภยายที่ ๑๐

เป็นการกล่าวถึงอาตมันในเชิงปริศนาธรรมสรุปได้ว่าเป็นธรรมชาติที่มีอยู่ในสรรพสิ่งคือ

๑. ธรรมชาติฝ่ายบวก - สิ่งที่เกิดขึ้นใหม่เจริญก้าวหน้า เติบโตไปเรื่อย ๆ ความดีงาม

๒. ธรรมชาติฝ่ายลบ - สิ่งที่กำลังจะดับสูญเสื่อมลง ความชั่ว

๓. ธรรมชาติฝ่ายกลาง - ไม่ดี ไม่เลว ไม่เป็นคุณ ไม่ให้โทษ มีความสงบนิ่ง

สภาวะที่ ๑ และ ๒ มีอยู่ในจิตใจมนุษย์ซึ่งเป็นเบื้องต้น ที่นำไปสู่ความไม่หลุดพ้นจากการกระทำต่าง ๆ และต้องเกิด ๆ ดับ ๆ ในสังสารวัฏฏ์ ส่วน

สภาวะที่ ๓ นั้นถือเป็นสิ่งที่ประเสริฐสุดในจิตใจมนุษย์ ซึ่งทุกคนมีอยู่แต่โดยส่วนใหญแล้วธรรมชาติฝ่ายบวก และลบจะดำรงอยู่ในมนุษย์มากที่สุด มีการหักล้างซึ่งกันและกัน ถ้าฝ่ายบวกชนะก็หมายถึงการกระทำในสิ่งที่ดีงาม แต่ถ้าฝ่ายลบชนะ ผลก็คือ ความชั่ว สิ่งที่เป็นอกุศล

หลักธรรมในศาสนาพราหมณ์ เสนอว่าภาวะความเป็นกลางนั้นดีที่สุด กล่าวคือจิตไม่ติดอยู่กับผลของความดี - ความชั่วหรือผลของการกระทำต่าง ๆ สมมติว่าเราปฏิบัติดี แต่ถ้ายึดอยู่ในผลของการทำดีก็แสดงว่าจิตมีการยึดถือ เมื่อจิตมีการยึดถือในสิ่งต่าง ๆ แล้วจะหลุดพ้นได้อย่างไร สรุปได้ว่าผู้ที่เข้าถึงอาตมัน จะต้องไม่ยึดมั่นถือมั่นในผลของการกระทำใด ๆ โดยการบำเพ็ญโยคะ อันประกอบด้วยยัญพิธี หลักวัตร ปฏิบัติ สิ่งที่ได้จากการไม่ติดยึด คือ ตัวสภาพที่อยู่เหนือการยึดมั่นถือมั่นซึ่งจะนำไปสู่การบรรลุโมกษธรรมนั่นเอง

อัยยายที่ ๑๑

กล่าวว่าทุกคนย่อมอยากที่จะบรรลุจุดหมายสูงสุด มีความสุขสูงสุดในชีวิต แต่ปัญหาคือ ระดับภูมิปัญญาของมนุษย์ ที่ไม่อาจเข้าถึงจุดหมายได้ โดยสรุปว่าเป็นปัญหาในทางโลก คิดยึดอยู่ในความสุขตลอดจนกิเลสในโลกมนุษย์ โดยไม่เข้าใจและเห็นความสำคัญของการหลุดพ้น ไม่สามารถเข้าถึงปรมาตมันและกล่าวว่า สิ่งที่ทำให้หลุดพ้นจากกิเลสได้คือ “ญาณ” ซึ่งเป็นความรู้ความเข้าใจ และการปฏิบัติอย่างซ่ำแล้วซ่ำเล่าจนเกิดความคิดเห็นที่ถูกต้อง เช่น เห็นว่าการคิดยึดในกิเลสย่อมหลุดพ้นจากสังสารวัฏไม่ได้

นอกจากนี้อัยยาย ๑๑ ได้เน้นย้ำว่ายัญพิธี การเล่าเรียน ทาน การบูชา และดบะ ไม่ใช่หนทางที่ไปสู่

ปรมาตมัน (โศลกที่ ๔๘) ในที่นี้อาจตีความได้ว่า การกระทำดังกล่าวไม่ใช่แก่นสารหลัก ซึ่งนำไปสู่ปรมาตมันได้ หากขาดความรู้และการปฏิบัติ ซึ่งถ้าปฏิบัติเพื่อหวังผลแล้วแสดงให้เห็นว่าจิตใจยังไม่สงบอย่างแท้จริง เพราะจิตยังไปเกาะเกี่ยวและยึดถือต่อสิ่งต่าง ๆ จึงถือว่ายังไม่หลุดพ้นอย่างสมบูรณ์

สรุปได้ว่า ปัญหาใหญ่ที่มนุษย์ไม่อาจถึงปรมาตมันบรรลุโมกษธรรมได้ก็คือตนเอง เพราะมีความไม่รู้ (อัญญาณ) ปิดกั้นไว้ แต่ถ้าจะบรรลุโมกษะได้ต้องอาศัยปัญญาและความคิดเห็นที่ถูกต้อง (ญาณ) ของบุคคลนั้น ๆ

อัยยายที่ ๑๒

อัยยายที่ ๑๒ มีใจความสำคัญสรุปได้ว่า การสละผลของกรรมหรือการบรรลุโมกษธรรมนั้น จะต้องถอนอินทรีย์ออกจากอามณ์ เพื่อปลดปล่อยจากความผูกพันของความรู้สึก หรือการแยกความรู้สึกหรือสิ่งหรือวัตถุ ที่ทำให้เกิดความรู้สึกนั้นออกจากกัน ตัวอย่างเช่น เราเห็นคนนิสัยดีกับคนนิสัยไม่ดี สำหรับคนนิสัยดีเรารู้สึกชอบ แต่คนที่นิสัยไม่ดีเรารู้สึกเกลียดและอยากให้ไปให้พ้นหูพ้นตา

หรือระหว่างสาวสวยกับหญิงชรา เราเห็นสาวสวยจะรู้สึกสบายใจ แต่พอมารู้สึกแก่หยาบคายเหี่ยวช่น เราจะรู้สึกหงุดหงิดต่อสังขารของหญิงชราผู้เฒ่า

สาวสวยกับหญิงแก่ คือ วัตถุที่ก่อให้เกิดความรู้สึกไม่เหมือนกัน เพราะว่าเราไม่สามารถแยกความรู้สึกจากสิ่งหรือวัตถุ ซึ่งเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดความรู้สึกได้ แต่ถ้าทำได้ก็จะเป็นพื้นฐานหนึ่ง ที่จะนำไปสู่โมกษะ

นอกจากนี้ ยังต้องประกอบด้วย เมตตา กรุณา และไม่มีอหังการ มมังการ ต่อสรรพสิ่งทั้งหลายไม่ว่า

จะเป็นสัตว์หรือมนุษย์ ฯลฯ ตัวอย่างเช่น ความเมตตา กรุณานั้น จะต้องปราศจากอุปาทาน หมายความว่าอย่าเลือกเมตตาว่าเขาเป็นญาติเรา เป็นเพื่อนเราจึงเมตตา แต่จะต้องเมตตาอย่างสม่ำเสมอต่อทุก ๆ คน เป็นต้น

ในอรรถาธิบายที่แล้ว ๆ มา กล่าวว่าความศรัทธาและภักดี ย่อมเข้าถึงโมกษธรรมได้ และในอรรถาธิบายนี้ได้เพิ่มคุณธรรมอีกประการหนึ่งที่จะเป็นพื้นฐานสู่โมกษะ นั่นคือ ความสันโดษ ซึ่งหมายถึงการยอมรับในสิ่งที่ตนมีอยู่ด้วยความยินดีและใช้สิ่งที่มืออยู่ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด ไม่ได้แปลว่าพอใจในสิ่งที่มืออยู่อย่างที่เขาใจกันมา ถ้าหากพอใจในสิ่งที่มืออยู่เสียแล้วก็ย่อมไม่ชวนขวยปรับปรุงตนเอง เพื่อที่จะสู่จุดมุ่งหมายสูงสุดซึ่งมนุษย์ควรจะไปถึง คือ การบรรลุโมกษธรรมนั่นเอง

อรรถาธิบายที่ ๑๓

กล่าวถึงเกษตร เกษตรชฎ และคัตวชฎาณ ซึ่งมีความหมายดังต่อไปนี้

๑. เกษตร - วิญญาณที่รู้สึก และธาตุต่าง ๆ เช่น ดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ มนะ พุทธิ อหังการ การรับรู้ทางอายตนะ เช่น กาม ความพอใจ ความชัง ทุกข์ ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ คือ ลักษณะการของเกษตร

๒. เกษตรชฎ - วิญญาณที่เป็นความรู้ที่แท้จริง เป็นหลักรู้และหลักปฏิบัติในการสละความพอใจทางรูปลักษณะ และใจที่สงบบริสุทธิ์แน่วแน่ต่อการเอาชนะตนเอง เพื่อที่จะเข้าสู่การบรรลุโมกษธรรม

๓. คัตวชฎาณ - ผลรวมของการหยั่งรู้เรื่องเกษตรกับเกษตรชฎ คือการรู้แจ้งในสัจธรรมของโลก ซึ่งไม่แน่นอน สามารถหลุดพ้นจากกิเลสตัณหา และบรรลุโมกษธรรมได้แล้ว

อาจสรุปได้ว่า เกษตร คือ ความเปลี่ยนแปลงของสภาพสิ่งไม่ว่าจะเป็นร่างกายหรือวัตถุต่าง ๆ มีการ

เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอย่างมีกฎเกณฑ์ หรือ “กฎธรรมชาติ” นั่นเอง เช่น สิ่งต่าง ๆ ย่อมมีเกิด พัฒนา และค่อย ๆ เสื่อมลงหมุนเวียนอยู่เรื่อยไป ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นสังสารวัฏฏ์ เกษตรชฎานั้น คือ การประจักษ์ในความไม่แน่นอนของโลกเป็นความตั้งใจที่จะตัดและหลุดพ้นจากสังสารวัฏฏ์ ส่วนคัตวชฎาณ ก็คือ สภาวะของจิตใจที่หลุดพ้นจากกิเลสและความเกาะเกี่ยวในวัฏฏ์ในอามรณ์ คัตวชฎาณนั้นเข้าสู่ปรมาคัมมันและบรรลุโมกษธรรมได้

การที่มนุษย์ต้องเวียนว่ายในสังสารวัฏฏ์ ติดขัดในอามรณ์ต่าง ๆ รัก โลภ โกรธ หลง กิเลสตัณหา ฯลฯ นั้น ถือกันว่าเป็นทุกข์และไม่อาจหลุดพ้นจากสิ่งเหล่านี้ได้ ต้องเกิด ๆ ดับ ๆ อยู่เรื่อยไป ดังนั้นหนทางที่จะหลุดพ้นจากสภาวะดังกล่าวจำต้องฝึกตนเองด้วยการเอาใจไม่เกาะเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ค่อย ๆ ละเลิกจากการทำบาป สร้างความดี จนกระทั่งใช้ปัญญามองให้เห็นว่าสุข ทุกข์ ดี ชั่ว ฯลฯ ล้วนเป็นมายาไม่มีความถาวรอะไร เมื่อรู้ว่าเป็นมายาจึงไม่ติดขัดกับสิ่งเหล่านี้ ใจที่ไม่ได้ยึดถืออะไร จึงมีความสงบนิ่ง รู้เท่าทันกฎของธรรมชาติ ตนเองมีหน้าที่อะไรก็ทำด้วยเหตุผลบริสุทธิ์ ตัวอย่างเช่น อรชุนกับรถตราษฎร์ อรชุนรบเพราะเป็นหน้าที่ มิได้โกรธแค้นหรือกระหายต่อการรบ เมื่อเป็นเช่นนั้นอรชุนย่อมหลุดจากการครอบงำของอามรณ์ ไม่บาป เข้าถึงปรมาคัมมันได้

ต่างจากรถตราษฎร์ซึ่งเอาใจไปเกาะเกี่ยวกับกิเลส หวังได้จากการรบ เช่น เกียรติ ทรัพย์ ฯลฯ ดังนั้นท้าวรถตราษฎร์จึงถูกพันธนาการในวัฏฏ์สงสาร ไม่มีวันบรรลุโมกษธรรมได้เลย

อรรถาธิบายที่ ๑๔

กล่าวถึงการจำแนกคุณลักษณะ ๓ ประการของ

มนุษย์ คือ

๑. สัตวะ หมายถึง ความดิ้งาม ความรู้ การกระทำที่นำไปสู่ความสุข

๒. ระะ หมายถึง การกระทำซึ่งยังอยู่ถึง ๆ ดิกับชั่ว

๓. คมะ หมายถึง อวิชชา ความเกียจคร้าน ความหลับไหล

ในคัมภีร์นั้นมิตั้งสัตวะ ระะ และคมะอยู่ปะปนกัน บางครั้งสัตวะก็อยู่เหนือระะและคมะ บางทีระะอยู่เหนือสัตวะและคมะ บางทีคมะอยู่เหนือสัตวะและระะ เมื่อผู้ใดตายลงในขณะที่สัตวะมีความเหนือผู้นั้นจะไปเกิดเป็นผู้มีปัญญาเลิศ ผู้ใดตายขณะที่ระะมีความเหนือก็จะเวียนว่ายในสังสารวัฏฏ์ แต่ยังมีปัญญายู้ง้าง แต่คนซึ่งตายในขณะที่คมะอยู่เหนือก็จะได้รับแต่ความทุกข์ การหลอกลวง การรับรู้อันเป็นเท็จ

บรรดาคุณสมบัติสามลักษณะนี้ ถือกันว่า สัตวะ ประเสริฐที่สุด แต่ยังไม่สามารถเข้าสู่ปรมาตมมันได้ เพราะจิตยังไม่หลุดอยู่ในผลของความสุข มีการผูกพันตัวอยู่ภายใต้ผลของความดี ยังไม่ไข่การพ้นทุกข์อย่างสิ้นเชิง คนดีต้องมีทุกข์ไปตามประสาของคนดี ต่อเมื่อพ้นสูงเหนือจากสิ่งทีเรียกว่าความดีแล้ว จึงสามารถบรรลุโมกษะได้

ส่วนผู้ที่ติดในระะและคมะนั้น ย่อมไม่ต้องสงสัยเลยว่าจะต้องเกิดอยู่ในสังสารวัฏฏ์อย่างแน่นอน เพียงแต่ว่าระะจะติดกว่าคมะ ซึ่งมีแต่ความมืดมิด

เมื่อเทียบระหว่างปรัชญาคำสอนของพราหมณ์กับพุทธแล้วนั้น สภาวะที่อยู่เหนือคุณสมบัติสามของพราหมณ์ก็คือ โลกุตระปัญญาของพุทธ คือ จิตที่บริสุทธิ์เป็นอิสระจากการยึดถือ รู้แจ้งแทงตลอด และหมดสิ้นซึ่งกิเลสทั้งปวง

อัยยายที่ ๑๕

เป็นการกล่าวเชิงบุคลาธิษฐาน แสดงให้เห็นแนวคำสอนว่า จิตใจของมนุษย์ที่ยังเกาะเกี่ยวกับอารมณ์ต่าง ๆ ถ้าจิตไปหิยบถยสิ่งใด ก็จะตกเป็นทาสของสิ่งนั้น ๆ จะเข้าไปไม่ถึงปรมาตมมัน และวิธีแก้ไขก็คือ การปฏิบัติจิตของตนเอง ให้ลดละเลิกจากความรู้สึกทั้งมวล เมื่อวัตถุหรือสิ่งต่าง ๆ มากระทบจิตใจก็ตั้งใจให้มันคงไม่ยินดีอินร้ายต่อสิ่งซึ่งมากระทบ เช่น สุข ทุกข์ ฯลฯ

ดังนั้น หนทางที่จะนำไปสู่การหลุดพ้น สละผลของกรรมจนเข้าสู่ปรมาตมมันได้นั้นจึงขึ้นอยู่กับบุคคลผู้นั้นเอง จะต้องหมั่นฝึกฝนจิตใจให้เกิดปัญญจนสามารถตัดเครื่องเกาะเกี่ยวได้ทั้งหมด (โดยฝึกสมาธิตลอดจนทางขะโยคะ กรรมโยคะ ยัญกรรม ภักดี และศรัทธา)

นอกจากนี้ ปรัชญาคำสอนศรีมัททกวัทคีตาในอัยยายที่ ๑๕ ได้กล่าวถึง วัตถุ (กษร) กับจิต (อักษร) ว่าวัตถุเสื่อมสลายได้ จิตไม่เสื่อมสลายไม่ดับสูญ แต่สิ่งที่ประเสริฐกว่านั้น ก็คือปรมาตมะ หมายถึง การวางจิต ให้อยู่เหนือความรู้สึกตลอดจนอารมณ์ต่าง ๆ

อัยยายที่ ๑๖

หลักจำแนกระดับภูมิปัญญาและการกระทำของมนุษย์ ซึ่งเปรียบไว้เป็นเทพกับอสุรกาย

๑. เทพ - ประกอบด้วยความดี เช่น อหิงสา สัตวะ สานติ ยัญพิธี ความซื่อตรง การไม่ยึดติดในสิ่งต่าง ๆ

๒. อสุรกาย - มีความชั่ว เช่น กาม โกรธ หลง มัวเมา ริษยา ตลอดจนยัญพิธีเพื่อสนองกิเลสแห่งตน คือกล่าวว่เทพนั้นสามารถบรรลุโมกษธรรม

เพราะมี “ญาณ” คือ ความรู้แจ้งเห็นจริง ละผลของกรรมได้

ส่วนอสุรกายไม่มีวันถึงโมกษะ เพราะถูกมัดโดยบ่วงกิเลสตัณหาและถูกจองจำในวัฏฏสงสาร อสุรกายนี้ถูก “อัญญาณ” หรือ อวิชชาบดบังไว้

อรรถาธิบายที่ ๑๗

กล่าวถึงการประกอบอัญญะ ซึ่งประกอบด้วย การบูชา คบะ และทาน โดยแบ่งศรัทธาออกเป็นสามระดับด้วยกันคือ

๑. สัตตะ เป็นการบูชาด้วยภักดี ไม่หวังผลจากการบูชา

๒. ราชะ บูชาเพื่อหวังผลหรืออวดตัวเอง

๓. คมะ บูชาโดยไม่เลื่อมใสศรัทธา ไม่มีรูปแบบพื้นฐานของอัญญะจะต้องประกอบด้วยจิตใจที่บริสุทธิ์แน่วแน่ ไม่หวังผล ถ้าทำโดยคิดยึดและไม่ศรัทธาก็จะไม่บรรลุโมกษะได้

อย่างไรก็ตาม การบูชาต่ออาดมันหรือพรหมนั้น บุคคลไม่สามารถจะบรรลุโมกษะธรรมได้ ผู้คือปัญญา ยึดเอาอัญญะเป็นหนทางอันประเสริฐสุดของพวกเขา สิ่งที่ได้ออกแทนคือ ความทุกข์ในสังสารวัฏฏ์ต้องเกิดแก่ เจ็บ ดาย เรื่อยไป เพราะพิธีกรรมทำให้ผู้บูชาเข้าถึงสวรรค์ได้เพียงขณะหนึ่ง หากบุญที่เขาได้มาจากการบูชาหมดลง ก็ต้องมาเกิดอีก พิธีกรรมนั้นถือเป็นเพียงการปฏิบัติภายนอก แก่นสารของอัญญะ คือ เป็นอุบายที่ทำให้จิตคล้อยตามและวางอุพาทานจากอารมณ์ต่าง ๆ เมื่อจิตวางจากอารมณ์ต่าง ๆ เช่น รัก โลภ โกรธ หลง ฯลฯ ก็จะทำให้เกิดสมาธิและเป็นพื้นฐานในการปฏิบัติธรรมในระดับสูงขึ้นไป จนกระทั่งหลุดพ้นจากกิเลสและไม่ติดยึดในผลของกรรม ซึ่งจะนำไปสู่การเข้าถึงพรหมได้

สรุปว่าอัญญะเป็นส่วนหนึ่งที่จะทำให้เข้าถึง

พรหมได้แต่ไม่ทั้งหมด ความหลุดพ้นต้องมาจากความรู้ความเข้าใจ ตลอดจนการปฏิบัติของตนเอง เช่น โยคะสมาธิ

อรรถาธิบายที่ ๑๘

อรรถาธิบายที่ ๑๘ เป็นบทสรุปตั้งแต่ต้นจนจบถึงอรรถาธิบายที่ ๑๗ เกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๑. พรหม คือสภาวะอันบริสุทธิ์ของสังขารและปัญญา ถือว่าเป็นความสุขสูงสุด หลุดพ้นจากกิเลสและอารมณ์ต่าง ๆ ความสุขทางวัตถุ/โลกไม่ใช่ความสุขแท้จริง พรหมและอาดมัน คือ สิ่งเดียวกัน

๒. อวิชชา เป็นเหตุแห่งทุกข์ ทำให้ต้องเวียนว่ายในสังสารวัฏฏ์ การพ้นทุกข์ได้ จะต้องอาศัยความรู้ในสังขารและการวางจิตไม่ให้เกาะเกี่ยวกับสิ่งใด ๆ เช่น โลภะ โทสะ

๓. หลักของความหลุดพ้น จิตที่เกาะเกี่ยวกับความรู้สึกต่าง ๆ ย่อมเป็นทุกข์ วิธีแก้ไขคือการสละอารมณ์ออกไปจนกระทั่งไม่รู้สึกรู้หายกับอารมณ์ใด ๆ อีก หลักการปฏิบัติ คือการบำเพ็ญโยคะ การตั้งสมาธิ (หลักปฏิบัติ) รวมทั้งภักดีและศรัทธาในคำสอน

สำหรับโยคะก็เป็นหนทางหนึ่งที่น่าไปสู่ความดับทุกข์ โดยความรู้แจ้งระหว่างอาดมันกับร่างกาย แต่จะหลุดพ้นทันทีไม่ได้ ต้องฝึกฝนและมีจิตเป็นสมาธิ อันมั่นคง ต้องใช้เวลานานพอควรในการปฏิบัติ

๔. กรรมและการสละผลของกรรม มนุษย์มีสังขารและหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบ มีการกระทำต่าง ๆ เมื่อเป็นดังนี้จะสละกรรมได้อย่างไร ในที่นี้คือคำถามว่า การสละกรรมไม่ใช่การอยู่เฉย ๆ โดยไม่ทำอะไรเลย แต่หมายถึงการทำหน้าที่ของตนให้ดีที่สุดโดยไม่ติดยึดอยู่ในผลว่าจะเป็นเช่นใด ตลอดจนการไม่เอาใจไปเกาะเกี่ยวและลุ่มหลงในสิ่งต่าง ๆ การลุ่มหลงทำให้สติเสียไป คือ ลืมตำแหน่งหน้าที่ในชีวิต มองไม่เห็นผิ

และชอบ เข้าสู่ปรมาตมมันไม่ได้ ตัวอย่างเช่น อรชุน ท้อถอยที่จะรบกับรถดราชนักร์ เพราะคิดว่าเป็นบาป ต้องฆ่าวงศัญญาของตน แต่พระกฤษณะบอกว่า ในสภาวะเช่นนี้อรชุนเป็นกษัตริย์ ก็ต้องออกศึก แต่ผลจากการฆ่าฟันผู้คนของอรชุน จะไม่ผูกพันกับอรชุน ถ้าไม่เอาใจไปเกาะเกี่ยวกับอารมณ์ เช่นการกระหายที่จะรบ หรือโลกต่อสิ่งที่จะได้จากการรบ เช่น ทรัพย์สิน ทำไปตามหน้าที่ด้วยปัญญาวิริยธรรม การไม่คิดยึดในผลจากการกระทำจะส่งผลให้จิตมีสมาธิแน่นแน่ว รู้แจ้งเห็นจริงต่อความเป็นไปในโลก ซึ่งเป็นพื้นฐานต่อการบรรลุโมกษธรรม

นอกจากนี้ยังได้จัดแบ่งระดับพุทธิ (ปัญญา) ของมนุษย์ เป็นสามระดับ คือ

- สัตตะ เป็นภูมิปัญญาที่สูงสุดในมนุษย์ เข้าใจแจ่มแจ้งเกี่ยวกับหลักการสละกรรมและถึงพร้อมด้วยการฝึกโยคะ สมาธิ การสำรวมกาย - ใจ ฯลฯ สัตตะจะอยู่ในผู้มีอัญญาณ

- ราชะ เป็นปัญญาเชิงโลกียะ สละกรรมเพื่อหวังผลตอบแทนและสละเพื่อพ้นทุกข์ (ซึ่งต่างจากสละกรรมแบบสัตตะ โดยไม่หวังในความสุข ทุกข์)

- ณะะ ความลุ่มหลงในอวิชา เป็นการสละกรรม การทำหน้าที่แต่เพียงในนามแต่ใจเต็มไปด้วยกิเลส โลภะ โทสะ โมหะ เบียดเบียนผู้อื่น

อย่างไรก็ตาม สัตตะ ก็ไม่ใช่สภาวะที่บรรลุโมกษะเพราะว่ายังติดยึดอยู่ในผลของกรรมคืออยู่

ยิ่งไปกว่านั้น ปรัชญาคำสอนในภกัททิดา เสนอแนวคิดที่ว่าระบบบรรณะไม่ใช่สิ่งปิดกั้นมนุษย์ในการเดินทางไปสู่จุดมุ่งหมายสูงสุดในชีวิตคือโมกษธรรม แต่ขึ้นอยู่กับกระทำของมนุษย์นั้นว่า เข้าใจและปฏิบัติตามหลักธรรมหรือไม่ เช่น สมาธิ โยคะ ละกิเลส ภาคิ ศรัทธา ตลอดจนการดำเนินชีวิตไปตามหน้าที่ของตนให้ดีที่สุด

สรุป

อาจกล่าวได้ว่า ศรีมัททกัณฑ์ ได้แสดงให้เห็นถึงปรัชญาคำสอนในศาสนาพราหมณ์ คือ มนุษย์เกิดมาเพราะกรรม ท่ามกลางสังสารวัฏฏ์ ต้องเกิด ๆ ตับ ๆ ไม่รู้ว่าที่ชาติภพ สภาวะเช่นนี้ติดกันว่าเป็นทุกข์ เพราะต้องดิ้นรนต่อสู้กับความผันแปรของสรรพสิ่ง จึงไม่อาจหลุดพ้นได้ หนทางที่จะแก้ปัญหาก็คือ การไม่เอาใจไปเกาะเกี่ยวกับการกระทำ หรือกิเลสอารมณ์ต่าง ๆ แต่หน้าที่ที่ตนมีก็ต้องกระทำไปด้วยเหตุผล และปัญญาวิริยธรรม ก็จะบรรลุโมกษะ เมื่อทำได้เช่นนี้ ถ้าตายลงก็จะกลับไปรวมเป็นหนึ่งเดียวกับปรมาตมมัน (ดวงวิญญาณของมนุษย์ส่วนแตกตัวออกมาจากปรมาตมมันซึ่งถือเป็นดวงวิญญาณใหม่เป็นต้นกำเนิด แต่ด้วยอวิชาที่ครอบงำจึงทำให้อตมมันหรือดวงวิญญาณไม่อาจกลับคืนสู่ปรมาตมมัน ซึ่งถือว่าไม่เสื่อมสูญและเป็นสภาวะที่มีความสุขสูงสุด)

คิดากล่าวว่า หนทางที่จะหลุดพ้น จะต้องประกอบด้วยหลักรู้ควบคู่กับการปฏิบัติ “รู้” ในที่นี้หมายถึงความใสสว่างทางปัญญาว่าผัสสะ การรับรู้ และความปรารถนาทางกายเป็นสิ่งไม่ถาวร และเป็นกิเลสทำให้ตกอยู่ใต้สังสารวัฏฏ์ สิ่งที่ยกตนไม่ดับสูญคือจิต แต่จิตมีหลายระดับ ได้แก่ ฝ่ายบวก ฝ่ายลบ และฝ่ายกลาง ฝ่ายบวก - ลบ นั้น ยังมีความยินดียินร้ายต่อสิ่งที่มากระทบตลอดจนผลของกรรมอยู่ แต่จิตที่เป็นกลางนั้น จะอยู่เหนือความยินดียินร้าย ทุกข์ สุข สงบ ไม่หวั่นไหว นั่นคืออตมมันที่ได้ฝึกฝนเพื่อเตรียมตัวเดินเข้าไปสู่ปรมาตมมัน

แม้เข้าใจถึงหลักรู้ แต่หากขาดการปฏิบัติ มรรคผลจะไม่เกิดขึ้น การปฏิบัติเพื่อเป็นหนทางสู่ความหลุดพ้น ก็คือ การฝึกโยคะซึ่งต้องประกอบด้วยสมาธิอันแน่วแน่ว่า การบำเพ็ญ สรุปว่ามี ๘ ขั้นตอน ดังนี้

๑. ยมะ การบังคับใจ เช่น งดจากการพูดเท็จ

ไม่กินมากเกินไปน้อยเกินไป

๒. นิยมะ ประพฤติตามศีลธรรม ทำกายใจ
ให้บริสุทธิ์

๓. อาสนะ ทำนั้งที่เหมาะสมให้ร่างกายสมบูรณ์
สดชื่น

๔. ปราณายมะ การควบคุมลมหายใจ เข้า - ออก
ให้เป็นระบบระเบียบ

๕. ปริตยาหาร การถอนความรู้สึกต่าง ๆ จาก
อารมณ์

๖. ธารณ ทำใจให้เหมาะสมกับอารมณ์ภายใน
และภายนอก เช่น การเพ่งปลายจมูก เอาศาคำไปรวม
กันตรงหว่างคิ้ว

๗. ธยานะ หรือฌาน

๘. สมภาจิ จิตซึ่งนิ่งไม่ไปเกาะเกี่ยวกับอะไร
เป็นจิตที่เป็นอิสระ และมีปัญญาสูงสุด

อย่างไรก็ตาม รู้และปฏิบัตินั้น จะต้องมึศรัทธา
และภักดีประกอบด้วย จึงจะถือว่าหลุดพ้นอย่าง
สมบูรณ์ ในประเด็นนี้เมื่อเทียบกับทางพระพุทธ-
ศาสนาแล้ว จะเห็นว่าพุทธศาสนานุญาตเรื่องเสรีภาพ
ในศรัทธา ไม่บังคับให้เชื่อ (กาลามสูตร) นอกจากนี้

ทางพราหมณ์มีความเชื่อในเรื่องเทพเจ้าซึ่งศาสนาพุทธ
ไม่มีความเชื่อในเรื่องดังกล่าว อีกประการหนึ่งคือ
ศาสนาพราหมณ์ถือว่าพิธีกรรมเป็นส่วนหนึ่งที่จะนำ
ไปสู่ความหลุดพ้นได้ (แต่ไม่ได้สอนให้ติดยึดในพิธี)
ส่วนพุทธกล่าวว่พิธีกรรมไม่มีความสำคัญอะไรต่อ
การหลุดพ้น

ไม่ว่าทั้งสองศาสนาจะต่างกันอย่างไรก็ตาม
แต่เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่าทั้งสองมีแก่นสารร่วมกัน
คือ การดำเนินชีวิตโดยใช้ธรรมะเป็นเครื่องชี้นำ (แม้
ว่ารายละเอียดจะต่างกันไปบ้าง) เพื่อเป็นมนุษย์ที่ดีสุด
เท่าที่ควรจะเป็น และบรรลุหลักธรรมสูงสุดได้ (พุทธ-
นิพพาน พราหมณ์ - โมกษะ) ศาสนาทั้งสองก็เหมือน
กัน สอนให้ละชั่วทำดี ทำจิตให้บริสุทธิ์โดยการบรรลุ
ธรรมะเข้าไว้ในใจ เช่น ถ้าเรามีจาคะอยู่ในใจ โลกและ
หลังก็จะถูกทำลาย ถ้ามีเมตตาธรรม มีการให้อภัย
ความโกรธความอหังการก็จะสูญสิ้นไป ถ้าเรามี
สันโดษมีความสงบอยู่ในใจ กามและโมหะก็จะหมดไป
และสามารถหลุดพ้นกิเลสที่จะมาทำลายเราได้
อาจกล่าวได้ว่าแก่นแท้ของสองศาสนาเป็นเส้นทางซึ่ง
นำพามนุษย์ไปในหนทางที่ถูกที่ควร คือการเข้าถึง
จิตวิญญาณแห่งความดีงามอย่างแท้จริง

ภควัตติดา :ปรัชญาสำหรับผู้ไม่พอใจในสวรรค์

ศรีสุรางค์ พูลทรัพย์*

มนุษย์มักทำความดีเพราะหวังสวรรค์ในภพหน้า แต่เจ้าของปรัชญา ภควัตติดา มีความเห็นว่าผู้แสวงสวรรค์นั้นเมื่อหมดบุญอันเกิดจากกรรมดีที่สะสมไว้ ก็จะต้องกลับมาเกิดอีก การเวียนว่ายตายเกิดเป็นความทุกข์ ดังนั้นปรัชญา ภควัตติดา จึงมุ่งหนีสวรรค์ เพื่อให้หลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด และเข้าถึงพระเจ้าสูงสุด

ก่อนที่จะเร่ร่อนศึกษาปรัชญาใน ภควัตติดา เราควรต้องทำความเข้าใจกับความเป็นมาของลัทธิฮินดูสักเล็กน้อย คำว่า "ฮินดู" เป็นภาษาเปอร์เซียที่ใช้เรียกผู้ที่อาศัยอยู่ในอินเดีย ประเทศอินเดียสมัยก่อนมักเป็นที่รู้จักกันในนาม "ฮินด์" (Hind) ซึ่งคงเพี้ยนมาจากชื่อแม่น้ำสินธุซึ่งเป็นแม่น้ำสำคัญทางทิศตะวันตกของอินเดีย พวกมุสลิมต่างชาติซึ่งเข้ามาครอบครองอินเดียเริ่มใช้คำว่า ฮินดู เรียกชาวพื้นเมืองในอินเดียที่นับถือลัทธิดั้งเดิม เพื่อให้แตกต่างกับพวกมุสลิมซึ่งนับถือศาสนาอิสลาม ฉะนั้นพวกฮินดูจึงหมายถึงชาวอินเดียที่อาจนับถือลัทธิใดก็ได้ที่มีอยู่ในอินเดีย

ก่อนศาสนาอิสลาม จึงอาจหมายรวมไปถึงผู้นับถือพุทธศาสนาและลัทธิชินสาครด้วย แต่เมื่อเราพูดถึงพวกฮินดูเรายังหมายถึงชนส่วนใหญ่ที่นับถือลัทธิดั้งเดิมของอินเดีย ซึ่งพวกฮินดูเป็นผู้นำเข้ามา ซึ่งเราเรียกกันหลวม ๆ ว่า ลัทธิฮินดู^๑

ถ้าไม่นับความเชื่อในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่บริเวณลุ่มแม่น้ำสินธุ ซึ่งเรียกว่าอารยธรรมหะริปปาแล้ว เราก็ถือว่าความเชื่อของพวกฮินดูเก่าแก่ที่สุด และมีอิทธิพลต่อคนอินเดียมาก พวกฮินดูมีคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ซึ่งเขาจัดเป็นหลักเรียกว่า คัมภีร์พระเวท มีด้วยกัน ๔ เวทคือ อฤเวท ซึ่งถือว่าเก่าแก่ที่สุด ที่เก่าร่องลงมาตามลำดับคือ สามเวท^๒ ยชุรเวท และอธรรพเวท แต่ละเวทอาจแบ่งได้เป็น ๔ ส่วน ส่วนที่แต่ง^๓ก่อนหรือตัวพระเวทแท้ ๆ เรียกว่า สังหิตา อีกสามส่วนเป็นบทเสริมซึ่งแต่งขึ้นทีหลัง เรียกว่าลำดับก่อนหลังได้แก่ พราหมณะ อารัณยกะ และอุปนิษัท

อุปนิษัท นั้นบางทีเรียกว่า เวทานตะ ซึ่งแปลว่า

* รองศาสตราจารย์ประจำคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

^๑ ลัทธิฮินดู (Hinduism) มักใช้เรียกความเชื่อของคนส่วนใหญ่ในอินเดีย แต่ผู้ที่เคร่งครัดในเรื่องความหมายมักเรียกความเชื่อดั้งเดิมของพวกฮินดูซึ่งเชื่อในพระเจ้าหลายองค์และเน้นความสำคัญของอัญพิธีว่า ศาสนาพราหมณ์หรือลัทธิพราหมณ์ (Brahminism) เมื่อความเชื่อเบื้องต้นนี้ได้รับการวิวัฒนาการต่อมาเป็นความเชื่อในพระเจ้าสูงสุดองค์เดียว ใน ตริมูรติ (Trimurti) และเชื่อในความจริงสูงสุดที่เรียกว่าพรหม (Brahman) จึงเรียกให้ต่างออกไปว่า ลัทธิฮินดู

^๒ เราถือว่า สามเวทเก่าเป็นที ๒ เพราะสามเวทโดยเนื้อหาที่ลือบทสรวีพระเจ้านั้นฤเวทที่นำมาร้อยกรองใหม่ให้เหมาะกับการสวดเป็นทำนอง

^๓ แต่ตามความเชื่อทางศาสนาถือว่า ไม่มีใคร "แต่ง" พระเวท พระเวทเกิดจากแรงจิตใจของพระเจ้าให้ญาณเปล่งออกมาจึงเรียกว่าศรุตี (Shruti) ซึ่งแปลว่าที่ได้ฟังมา ถือว่าเป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ที่สุด

ที่สุดของพระเวท เพราะเป็นส่วนของพระเวทที่เด่นชัด
 หลังสุด มีเนื้อหาทางปรัชญาความคิดแตกต่างไปจาก
 เนื้อหาของพระเวทตอนต้น ๆ เช่นที่ปรากฏในฤคเวท-
 สังหิตา มาก ในทางศาสนาเราถือว่า อุปนิษัท เป็น
 ส่วนหนึ่งของพระเวทแต่ในทางปรัชญาเราอาจกล่าว
 ได้ว่าปรัชญาใน อุปนิษัท ต่างกับปรัชญาในพระเวท
 ซึ่งแต่งก่อน ปรัชญาในพระเวทเชื่อในพระเจ้าหลายองค์
 และเน้นความสำคัญของยัญพิธี คือการบวงสรวงด้วย
 การนำสัตว์มาสังหารถวายพร้อมด้วยเครื่องสังเวยอื่น ๆ
 ส่วนปรัชญาใน อุปนิษัท นั้นมีเอียงมาทางด้านเอกนิยม
 (Monism) คือเชื่อในหลักความจริงสูงสุดหรือพรหม
 ว่าเป็นที่มาของจักรวาล

ปรัชญาใน อุปนิษัท นั้นนับได้ว่าเป็นรากฐาน
 ของปรัชญาใน ภควัทคีตา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทฤษฎี
 เกี่ยวกับวิญญาณและร่างกาย อุปนิษัท เรียกส่วนที่เป็น
 อมตะของมนุษย์ว่า "อาตมัน" ซึ่งในที่นี้จะขอแปลว่า
 "วิญญาณ" ซึ่งเป็นคำแปลที่ใกล้เคียงที่สุด ข้อความใน
 ภควัทคีตาบทที่ ๒ โสลกที่ ๑๘ ตรงกับข้อความใน
 กโธปนิษัท (กฐะ + อุปนิษัท) บทที่ ๒ โสลกที่ ๑๘
 เกือบจะคำต่อคำ คือมีใจความว่าวิญญาณไม่ฆ่าและไม่
 ถูกฆ่า เพราะวิญญาณไม่ตายเมื่อร่างกายนอกจาก
 ความคิดเรื่องวิญญาณแล้ว ภควัทคีตา ยังได้ความคิด
 อย่างอื่นจาก อุปนิษัท ด้วย เช่น เรื่องพรหม กฏ-
 แห่งกรรม และการเวียนว่ายตายเกิด เป็นต้น

ถึงแม้ ภควัทคีตา จะได้ความคิดบางอย่างจาก
 อุปนิษัท แต่ ภควัทคีตา ก็เป็นปรัชญาศาสนาที่ต่าง

ไปจากความเชื่อในอุปนิษัทในอีกหลาย ๆ ด้านดังจะ
 กล่าวต่อไปภายหลัง ก่อนที่จะพิจารณาเนื้อหาของ
 ภควัทคีตา เราควรทราบความหมายของคำว่า "ภควัท-
 คีตา" เสียก่อน คำว่า "ภควัท" หมายถึงผู้ที่เป็นที่เคารพ
 อย่างสูง นาย หรือ พระเจ้า ส่วน "คีตา" แปลว่าเพลง
 ดังนั้น "ภควัทคีตา" จึงอาจแปลได้ว่า เพลงของพระเจ้า
 หมายถึงคำสอนที่พระเจ้าประทานแก่นมนุษย์เพื่อชี้ทาง
 ให้เข้าถึงพระเจ้า

ภควัทคีตา เป็นตอนหนึ่งของกัมมบรรพใน
 มหาकाพย์ มหาภารตะ อาจพูดได้ว่า ภควัทคีตา มีความ
 สมบูรณ์ในตัวเอง แต่ก็เป็นส่วนหนึ่งของเนื้อเรื่อง
 มหาकाพย์นี้ด้วย มหาภารตะ มีความยาวประมาณ
 ๘๐,๐๐๐ โสลก จึงจัดว่าเป็นมหาकाพย์ที่ยาวที่สุดในโลก
 ถัดกันมาแต่โดย วยาสะ ซึ่งมีชีวิตอยู่ขณะเกิดสงคราม
 ที่ทุ่งกุรุเกษตร แต่ผู้คงแก่เรียนได้สันนิษฐานกันว่า
 มหาภารตะ อาจเป็นนิยายนักรบที่เล่าต่อ ๆ กันมา
 อาจมีผู้แต่งหลายคน และเพิ่งเขียนลงเป็นลายลักษณ์
 อักษรไม่เร็วไปกว่า ๔๐๐ ปีก่อนคริสตกาล^๔ ส่วน
 ภควัทคีตา นั้นก็มีหลายท่านที่เชื่อว่าอาจแต่งเดิมขึ้น
 ที่หลัง^๕ มหาภารตะ เป็นเรื่องของการสงครามระหว่าง
 ลูกพี่ลูกน้องเพื่อชิงอำนาจกัน ฝ่ายลูกพี่เรียกว่าฝ่าย
 เการพ ถือเป็นเสมือนตัวแทนของฝ่ายธรรม ฝ่าย
 ลูกน้องเรียกว่าฝ่ายปาณฑพ ถือเป็นเสมือนตัวแทน
 ของฝ่ายธรรม อรชุนซึ่งเป็นฝ่ายปาณฑพเกิดความ
 ท้อใจที่จะต้องรบและฆ่าฟันญาติมิตรครูอาจารย์ของ
 ตนเอง ซึ่งอยู่ฝ่ายตรงข้าม จึงปรึกษาปรึกษาทุกกับ

^๔ Heinrich Zimmer ใน Philosophies of India, New York. 1951 ได้กะว้ออย่างกว้าง ๆ ว่า เขียนลงเป็นลายลักษณ์อักษร
 ประมาณระหว่าง ๔๐๐ ปีก่อนคริสตกาล ถึง ๔๐๐ ปีหลังคริสตกาล

^๕ R.C.Zaehner ใน Hinduism, New York, 1966 กล่าวว่า อาจแต่งเมื่อประมาณศตวรรษที่ ๓ หรือ ๔ ก่อนคริสตกาล ฉะนั้น
 คงแต่งเมื่อมีการเขียนมหาकाพย์มหาภารตะลงเป็นลายลักษณ์อักษรนั่นเอง

ภคณซึ่งเป็นมิตรที่อรชุนนับถือมากและกำลังทำหน้าที่เป็นสาราถิให้อรชุน ภคณได้สั่งสอนอรชุนให้มีความใจรอบ คำสอนของภคณ คือ ภควัทคีตา

ภคณในเนื้อเรื่องนั้นมีบทบาทเป็นทั้งญาติและพันธมิตรของทั้งฝ่ายการพและปาณฑพ จึงตกลงช่วยเหลือทั้งสองฝ่าย โดยให้ฝ่ายหนึ่งเลือกเอาระหว่างกองทัพของเขากับตัวเขาเอง ซึ่งจะไม่ยอมแคะต้องอาวุธในการรบครั้งนี้ ปรากฏว่าฝ่ายการพเลือกเอากองทัพส่วนฝ่ายปาณฑพเลือกตัวภคณเพราะเห็นว่ามิตรย่อมมีค่าสูงกว่าไพร่พล

เนื่องจาก ภควัทคีตา เป็นส่วนหนึ่งของมหากาพย์มหาภารตะ ฉะนั้นการศึกษาปรัชญาใน ภควัทคีตา จึงควรนำสถานการณ์ในเรื่องมาพิจารณาประกอบด้วย ซึ่งจะเข้าใจชัดเจน อรชุนกำลังอยู่ในนาที่วิฤต หมดกำลังใจที่จะสู้รบกับผู้ที่เป้นญาติมิตรและครูอาจารย์ ซึ่งเป็นที่รักของเขาแต่อยู่ฝ่ายตรงข้าม เขาไม่แน่ใจว่าควรจะทำอย่างไรดีจึงจะเป็นการกระทำที่ถูก จึงหันเข้าหามิตรคือภคณ เพื่อขอคำแนะนำ

“ข้าพเจ้าคือศิษย์ของท่าน โปรดสอนข้าพเจ้าผู้ยึดท่านเป็นที่พึ่ง”^๖

ภคณนี้ แท้จริงก็คือพระเจ้าซึ่งมาในลักษณะมิตรของอรชุน อันเป็นลักษณะที่สำคัญของพระเจ้าแห่ง ภควัทคีตา คือเป็นผู้ที่มนุษย์สามารถรักและยึดเป็นที่พึ่งได้ในยามคับขัน ตามท้องเรื่องนั้นจุดมุ่งหมาย

ที่สำคัญของภคณคือชักชวนให้อรชุนเลิกท้อใจและทำการรบด้วยความมั่นใจว่าเป็นการกระทำที่ถูกต้อง ฉะนั้นในขั้นแรกภคณจึงชี้ให้อรชุนเห็นความจริงว่ามนุษย์มีทั้งร่างกายและวิญญาณ ร่างกายเน่าเปื่อยได้แต่วิญญาณนั้นเป็นอมตะ วิญญาณนี้ย่อมฆ่าไม่ตาย เมื่อร่างกายถูกฆ่า^๗ วิญญาณจะเปลี่ยนร่างใหม่ได้เช่นเดียวกับคนเปลี่ยนเสื้อผ้า^๘ ดังนั้นจึงไม่ควรโศกเศร้าถึงผู้ใดเมื่อรู้ความจริงเช่นนี้^๙ หมายความว่าอรชุนไม่ต้องกลัวว่าในการรบครั้งนี้ เขาจะทำให้ญาติมิตรและอาจารย์ล้มตาย เพราะความจริงนั้นวิญญาณของเขาเหล่านั้นมิได้ตาย

ในขั้นต่อมาภคณก็กล่าวถึงความสำคัญของหน้าที่ อรชุนอยู่ในวรรณะนักรบ จึงต้องรบตามหน้าที่ของวรรณะ มิฉะนั้นจะเป็นการละทิ้งหน้าที่ เสียเกียรติ และเป็นบาป นักรบที่ยิ่งใหญ่อื่น ๆ ก็จะคิดว่าอรชุนไม่รบเพราะความขลาดกลัว จึงเลิกนับถืออรชุน ศัตรูก็จะว่าให้อาย ฉะนั้นอรชุนต้องตัดสินใจรบ หากตายก็จะได้ไปสวรรค์ หากชนะก็จะได้ครองโลก^{๑๐} แต่ภคณก็ทราบดีว่าอรชุนไม่สนใจในสวรรค์ ซึ่งตามท้องเรื่องเขาได้ไปเห็นแล้ว และไม่สนใจในการครองโลกเช่นกัน ที่เป็นเช่นนี้เพราะสุขในสวรรค์ก็ดี ความยิ่งใหญ่ในโลกก็ดี ต่างมีวันสิ้นสุด อรชุนและปราชญ์อินเดียโดยทั่วไปไม่พอใจในสิ่งที่ไม่จริงยั่งยืน ฉะนั้นภคณจึงต้องหาสิ่งที่น่าปรารถนายิ่งกว่าโลก

๖ ดู ภควัทคีตา บทที่ ๒ โสลกที่ ๗

๗ ดู ภควัทคีตา บทที่ ๒ โสลกที่ ๒๐

๘ ดู ภควัทคีตา บทที่ ๒ โสลกที่ ๒๒

๙ ดู ภควัทคีตา บทที่ ๒ โสลกที่ ๒๕

๑๐ ดู ภควัทคีตา บทที่ ๒ โสลกที่ ๓๑-๓๓

และสวรรค์มาชักนำให้อรุณยินยอมรบ สิ่งนั้นคือทางที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด ซึ่งเป็นทุกข์ เนื่องจากอรุณยินนั้นกรบซึ่งถือว่ามิชอบทางสำคัญต่อสังคม ทางที่กฤษณะจะแนะนำให้จึงต้องเป็นทางที่กรบใช้ได้

ฉะนั้นปรัชญาที่กฤษณะสอนแก่อรุณยินจึงเป็นปรัชญาที่เหมาะสมสำหรับผู้มีหน้าที่ต่อสังคม คือมนุษย์โดยทั่วไป ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสังคม มิใช่สำหรับพวกที่ออกป่า นักบวช หรือนักศึกษาธรรมชั้นสูงแบบคำสอนในอุปนิษัต ปรัชญาภควัตติดาเป็นปรัชญาที่เน้นถึงการกระทำว่าเป็นสิ่งที่ทุกคนไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ไม่มีใครเลยที่จะอยู่ได้แม้แต่ชั่วขณะโดยไม่กระทำอะไรเลย เพราะทุกคนย่อมถูกบังคับให้ประกอบกรรม^{๑๑} โดยแรงผลักดันของธรรมชาติ ผู้ที่ไม่กระทำด้วยกาย แต่คิดกระทำอยู่ในใจ ถือว่าเป็นผู้ประพฤติดอง ส่วนผู้ที่ประกอบกรรมโดยสำรวมใจมิให้มุ่งหวังผลถือว่าเป็นคนดีพิเศษ^{๑๒} ฉะนั้นการกระทำจึงดีกว่าการอยู่นิ่งควรประกอบกรรมประหนึ่งเป็นเครื่องสังเวยแด่พระเจ้า ไม่พะวงผูกพันกับผลเลย^{๑๓} การกระทำสิ่งที่ควรกระทำไปเรื่อย ๆ โดยไม่หวังผลตอบแทน จะนำผู้กระทำไปสู่ความจริงสูงสุด^{๑๔} ในขณะที่อุปนิษัตสอนให้คนหยุดกระทำเพราะเห็นว่ากรรมทุกอย่างไม่ว่าดีหรือชั่วจะพัวพันให้มนุษย์ห่างจากความหลุดพ้น ภควัต-

ติดา กลับสอนต่างออกไปว่า เมื่อผลความผูกพันในผลของการกระทำแล้ว ถึงแม้จะกระทำอยู่ที่เสมือนมิได้กระทำเลย^{๑๕} ผู้กระทำโดยไม่ผูกพันกับการกระทำอุทิศการกระทำแด่พระเจ้า จะไม่แปรเปลี่ยนด้วยบาปดูไบบัวไม่เปื้อนน้ำ^{๑๖}

อีกเรื่องหนึ่งที่ ภควัตติดา สอนต่างไปจากอุปนิษัต คือ ในขณะที่ อุปนิษัต สอนให้คนมุ่งถึงความหลุดพ้นส่วนบุคคลเป็นสำคัญ ภควัตติดา สอนว่ามนุษย์จะต้องคำนึงถึงสังคมด้วย มนุษย์มีหน้าที่ที่จะต้องกระทำเพื่อรักษาความมั่นคงของสังคม^{๑๗} มนุษย์ต้องคำนึงว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม มีหน้าที่ต่อสังคมซึ่งตนได้รับมอบหมาย การทำตามหน้าที่ของตนถึงจะทำได้ไม่ดีก็ยิ่งดีกว่าทำหน้าที่ของคนอื่นซึ่งทำได้ง่ายกว่าการตายในหน้าที่ของตนดีกว่าการทำหน้าที่ของคนอื่นซึ่งจะนำแต่ภัยมาสู่^{๑๘}

ภควัตติดา ได้รับอิทธิพลจากปรัชญา साङ्ख्य^{๑๙} ซึ่งสอนว่าทุกสิ่งที่เกิดมาประกอบด้วย “คุณ” หรือ ส่วนประกอบ ๓ อย่างในอัตราส่วนที่ต่างกัน คุณทั้ง ๓ ได้แก่ สัตตะ หรือความดี ระชะ หรือพลังงาน ดมะ หรือความเฉื่อย ผู้มีสัตตะมากกว่าคุณอื่นได้แก่พรหมณ์ ผู้มีระชะมากคือกษัตริย์ ผู้มีดมะมากคือศูทร ส่วนผู้มีระชะกับดมะมากพอ ๆ กันคือไวศยะเป็นต้น ในการกระทำต่าง ๆ คุณทั้ง ๓ จะเป็นผู้กระทำ ฉะนั้น

^{๑๑} “กรรม” ในที่นี้มีความหมายตามรูปศัพท์เดิม คือหมายถึงการกระทำ ไม่เจาะจงว่าเป็นการกระทำดีหรือชั่ว

^{๑๒} ดู ภควัตติดา บทที่ ๓ โสลกที่ ๕-๗

^{๑๓} ดู ภควัตติดา บทที่ ๓ โสลกที่ ๕

^{๑๔} ดู ภควัตติดา บทที่ ๓ โสลกที่ ๑๕

^{๑๕} ดู ภควัตติดา บทที่ ๔ โสลกที่ ๒๐

^{๑๖} ดู ภควัตติดา บทที่ ๕ โสลกที่ ๑๐

^{๑๗} ดู ภควัตติดา บทที่ ๓ โสลกที่ ๒๐

^{๑๘} ดู ภควัตติดา บทที่ ๓ โสลกที่ ๓๕ และในบทที่ ๑๘ อันเป็นบทสรุปโสลกที่ ๔๗ ถิ่นนั้นเรื่องหน้าที่นี้อีกครั้งหนึ่ง

^{๑๙} ปาจารย์สาขะถือเป็น ๑ ใน ๖ ทรรณะของปรัชญาฮินดู ถือกันว่ากบิลในศตวรรษที่ ๗ ก่อนคริสตกาลเป็นผู้ให้กำเนิด

ผู้รู้ความจริงข้อนี้ก็จะไม่ผูกพันกับการกระทำ^{๒๐}

ภควัตติดา อาจแบ่งเนื้อหาออกได้กว้าง ๆ เป็น ๓ ตอนคือ บทที่ ๑ - ๖ กล่าวถึงทางที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด บทที่ ๗ - ๑๑ กล่าวถึงลักษณะและการปรากฏองค์ของพระเจ้า บทที่ ๑๒ - ๑๘ สอนหลักใหม่ที่ไม่เคยมีมาก่อนในลัทธิฮินดู คือสอนถึงพระเจ้าที่มีความรักต่อมวลมนุษย์ที่ประพฤติชอบและจงรักภักดีต่อพระเจ้า นอกจากนี้ก็กล่าวทบทวนและสรุปสิ่งที่ได้สอนมาแล้ว

ในเรื่องทางไปสู่ความหลุดพ้นนั้น ภควัตติดาได้กล่าวไว้หลายทาง คือทางแห่งความรู้ (สาขยโยค)^{๒๑} ทางแห่งการกระทำ (กรรมโยค) ทางแห่งญาณ (ชยฺยานกรรมสันยาสโยค) ทางแห่งการสละกรรม (กรรมสันยาสโยค) และทางแห่งโยคี (ชยฺยานโยค) ในบรรดาทางทั้งหลายนี้ทางแห่งการกระทำถือว่าดีที่สุดดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ส่วนทางแห่งความรู้นั้นหมายถึงรู้ในความจริงเกี่ยวกับวิญญาณซึ่งไม่ตายไปกับร่าง รู้จักลักษณะต่าง ๆ ของปราชญ์เช่น ปราชญ์รู้จักข่มอินทรียี่ไว้ได้อ่านาจ ทางแห่งญาณ คือรู้ว่าพระเจ้าเป็นผู้ไม่เกิด ไม่ตาย เป็นเจ้าแห่งสัตว์โลกทั้งปวง เมื่อใดกรรมเสื่อมและอกรรมเจริญ พระเจ้าจะอวดารลงมาเพื่อปกป้องสาธุชน ปราบทุรชนและสถาปนาธรรมในแต่ละยุค ผู้ใดรู้จักการอวดารและผลงานของพระเจ้า

ผู้นั้นจะไม่เกิดอีก เมื่อตายแล้วก็จะไปถึงพระเจ้า^{๒๒} แม้ผู้ที่มีบาปมากที่สุดก็จะข้ามห้วงมหาสมุทรแห่งความชั่วไปได้ด้วยเรือแห่งญาณ^{๒๓} ผู้ที่ไม่รู้จักพระเจ้าปราศจากศรัทธา มีแต่ความสงสัย ก็จะประสบความหายนะเพราะวิญญาณที่มีแต่ความสงสัย จะไม่พบความสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า^{๒๔}

ทางแห่งการสละกรรมนั้นใช้ควบคู่กันไปกับทางแห่งการกระทำ การสละกรรมหมายถึงการเป็นสันนยาสี คือไม่มีความยินดีในร้าย ไม่หวังผลใด ๆ มีจิตบริสุทธิ์ ชะนิตเองและอินทรียี่ได้แล้ว ฉะนั้นเมื่อประกอบกรรมใดก็สละความประสงค์ผลได้ ส่วนทางแห่งโยคี เป็นเสมือนการสอนหลักสมาธิหรือการเข้าฌาน โยคีซึ่งควบคุมจิตได้ เมื่อประกอบตนไว้เช่นนี้เสมอแล้ว จะบรรลุถึงสานติ คือนิพพานอันประเสริฐซึ่งอยู่ในพระเจ้า^{๒๕}

ส่วนเรื่องลักษณะและการปรากฏองค์ของพระเจ้านั้น ถือว่าเป็นความรู้ขั้นสูงสุดซึ่งเปิดเผยให้แก่ผู้ที่พระเจ้าโปรดปรานเป็นพิเศษ พระเจ้าเป็นที่มาของทุกสิ่งในโลกและจักรวาล เป็นทั้งผู้ให้กำเนิดและผู้ทำลาย ไม่มีอะไรที่ใหญ่ยิ่งไปกว่าพระเจ้า พระเจ้าสถิตย์อยู่ในทุกสิ่งทุกอย่าง เช่น เป็นแสงสว่างในดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ เป็นความร้อนในไฟ เป็นปัญญาของนักปราชญ์ เป็นเดชของผู้มีเดชานุภาพ ภาวะที่เกิดจาก

๒๐ ดู ภควัตติดา บทที่ ๓ โสลกที่ ๒๘

๒๑ ต่างกับปรัชญาสาขยของกบิล เพราะตรงนี้หมายถึงปรัชญาสาขยที่มีใน อูปนิษัท

๒๒ ดู ภควัตติดา บทที่ ๔ โสลกที่ ๘

๒๓ ดู ภควัตติดา บทที่ ๔ โสลกที่ ๓๖

๒๔ ดู ภควัตติดา บทที่ ๔ โสลกที่ ๔๐

๒๕ ดู ภควัตติดา บทที่ ๖ โสลกที่ ๑๕

สัตตะ ระชะ และคมะ ล้วนมาจากพระเจ้า ทั้งสิ้น พระเจ้ามิได้อาศัยอยู่ในคุณทั้ง ๓ นี้ แต่คุณทั้งสามอยู่ใน พระเจ้า^{๒๖} อำนาจหรือมายาของพระเจ้า ประกอบ ด้วยคุณทั้งสาม ยากที่ใครจะเข้าใจได้ ผู้ที่ยึดพระเจ้า เป็นที่พึ่งจึงจะข้ามพ้นมายานี้ได้ คำว่ามายาใน ภควัท- คีตา หมายถึง อำนาจของพระเจ้า หรือสิ่งที่เกิดด้วย อำนาจของพระเจ้า หาใช่แปลว่าภาพลวงตาดังใน ปรัชญาอทไวดเวทาคะของสังกระไม^{๒๗} สังกระ เปรียบมายาเหมือนการหลงว่าเชือกในความมืด เป็นรู คือ ฐเป็นมายาหรือภาพลวงตาในกรณีนี้ ส่วนมายา ใน ภควัทคีตา เป็นสิ่งที่บังพระเจ้าไว้มิให้มนุษย์แลเห็น และรู้แจ้งว่าพระเจ้าเป็นผู้ไม่เกิดและไม่เปลี่ยนแปลง^{๒๘}

พระเจ้าเป็นผู้บันดาลให้โลกดำเนินไปตามความ ประสงค์ของพระองค์ พรหมณ์ซึ่งบูชาพระเจ้าด้วย ยัญพิธีเพื่อให้ได้ไปสวรรค์ ก็จะได้ไปสู่สวรรค์ของ พระอินทร์ แต่หลังจากอยู่สวรรค์จนหมดบุญแล้ว ก็จะกลับมาเกิดใหม่ ส่วนผู้ที่บูชาพระเจ้าโดยไม่คิด มุ่งหวังสิ่งใด พระเจ้าจะประทานสิ่งที่ยังไม่ได้และ จะรักษาสิ่งที่ได้มาแล้ว แม้ผู้ที่บูชาเทพอันด้วยใจศรัทธา ยัญพิธีที่เขากระทำก็จะไปสู่พระเจ้าถึงแม้จะเป็นการ กระทำที่ไม่ถูกต้อง ทั้งนี้เพราะพระเจ้าเป็นผู้บริโลก ยัญพิธีและเป็นเจ้าแห่งยัญพิธี อย่างไรก็ตามผู้ที่ไม่รู้จัก พระเจ้าที่แท้จริงก็ต้องเวียนว่ายตายเกิดต่อไป^{๒๙}

เมื่ออรชุนขอรูปร่างที่แท้จริงของพระเจ้า กฤษณะ ต้องให้ดาทีพยแก่อรชุน เพราะตามนุษย์ธรรมดาไม่

อาจเห็นร่างแท้จริงของพระเจ้าได้ ในร่างของพระเจ้านั้นอรชุนได้เห็นจักรวาลทั้งหมด เห็นความใหญ่กว้างที่ ไม่มีที่สิ้นสุดของพระเจ้า พระเจ้าคือบุรุษอมตะที่พรรณนาในบุรุษสุกตะใน อถุเวทสังหิตา^{๓๐} ซึ่งเป็นเสมือนจุดเริ่มต้นของความเชื่อในพระเจ้าองค์เดียวที่ปรากฏในอถุเวท เมื่ออรชุนแลเห็นบรรดานักรบแห่งทุ่ง- กुरुเกษตรกำลังพากันกรูเข้าไปในปากอันน่าสยทงตัวของพระเจ้า ก็ถามถึงความมุ่งหมายของพระเจ้า กฤษณะ จึงอธิบายว่าพระเจ้าคือกาลเวลาซึ่งกำลังทำลายโลกถึงเมื่ออรชุนจะไม่รบ พวกนักรบที่อยู่ฝ่ายตรงข้ามก็คงถูกทำลายอยู่แน่นอน ฉะนั้นขอให้อรชุนลุกขึ้นรับเกียรติในการมีชัยต่อศัตรูและเสวยราชสมบัติอันมั่งคั่ง พวกศัตรูถูกสังหารโดยพระเจ้า อรชุนเป็นเพียงเครื่องมือเท่านั้น^{๓๑} ฉะนั้นในการปรากฏองค์ของพระเจ้า อรชุนจึงทราบถึงบทบาทของมนุษย์ว่าคือเครื่องมือของพระเจ้า เพราะทุกสิ่งทุกอย่างดำเนินไปตามความประสงค์ของพระเจ้า ถึงมนุษย์จะทำตามหน้าที่หรือหลีกเลี่ยง ก็จะเกิดผลเท่ากันในโลก แต่การทำตามหน้าที่ย่อมมีผลดีแก่มนุษย์ และเป็นการแสดงถึงศรัทธาที่มนุษย์มีต่อพระเจ้า

หลังจากตระหนักในความประเสริฐสุดของพระเจ้าแล้ว อรชุนก็น้อมกายเคารพและกล่าวขอให้พระเจ้าอภัยแก่เขาดังเช่นบิดาอภัยต่อบุตร มิตร อภัยต่อมิตร และคู่รักอภัยต่อคู่รัก^{๓๒} อรชุนมีความกลัวร่างอันแท้จริงของพระเจ้ายิ่งขอให้พระเจ้า

๒๖ ดู ภควัทคีตา บทที่ ๗ โสภกที่ ๑๒

๒๗ เวทาคะ เป็น ๑ ใน ๖ วรรณคดีของปรัชญาฮินดู ซึ่งได้แก่ นยาศะ ไวศณิกะ สาขะโยคะ มิมังสา และเวทาคะ

๒๘ ดู ภควัทคีตา บทที่ ๗ โสภกที่ ๒๕

๒๙ ดู ภควัทคีตา บทที่ ๘ โสภกที่ ๒๐-๒๔

๓๐ ดู ภควัทคีตา บทที่ ๑๑ โสภกที่ ๑๘-๑๙

๓๑ ดู ภควัทคีตา บทที่ ๑๑ โสภกที่ ๓๒-๓๓

๓๒ ดู ภควัทคีตา บทที่ ๑๑ โสภกที่ ๔๔

กลับร่างเป็นวิญญู ๔ กร นี่เป็นการอธิบายว่า เหตุใดพระเจ้าจึงมิได้ปรากฏร่างที่แท้จริงแก่นุญช์ เพราะจะทำให้มนุษย์กลัวจนทำอะไรไม่ถูก มนุญช์รับร่างพระเจ้าแบบมี ๔ กรมากกว่า ร่างที่แท้จริงนั้นพระเจ้ามิได้ให้ใครเห็นยกเว้นอรชุน แม้ผู้รู้พระเวท ผู้บำเพ็ญตบะ ผู้ทำอภิวินิโยคะ ก็ไม่อาจเห็นได้ ผู้ที่มีความรักคืออย่างแน่วแน่ในพระเจ้าเท่านั้นจึงอาจเห็นและเข้าถึงได้^{๓๓} หลักคำสอนเรื่องพระเจ้านี้ ถือว่าเป็นรากฐานหรือจุดเริ่มต้นของลัทธิภักดี ซึ่งเจริญมาราวคริสต์ศตวรรษที่ ๘ เป็นต้นไป การเปรียบเทียบพระเจ้ายกกับพ่อ เพื่อน และคู่รัก แสดงถึงความเชื่อว่าพระเจ้าเป็นผู้ที่รักและใกล้ชิดกับมนุษย์ และมนุษย์ก็รักและใกล้ชิดกับพระเจ้า ประหนึ่งลูก เพื่อน และคู่รัก

ลักษณะเช่นนี้ของพระเจ้าไม่ปรากฏใน อุปนิษัท ซึ่งมีจุดหมายสำคัญคือ สอนให้มนุษย์เข้าสู่ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับพรหม อันเป็นอมตะ ส่วนภควัทคีตา สอนว่า ผู้ที่ฝึกฝนในพรหม ถึงความหลุดพ้นได้ยากกว่าผู้ฝึกฝนในพระเจ้า เพราะมนุษย์ที่มีร่างนั้นข่อมเข้าใจพรหมที่ไม่มีรูปร่างได้ยากกว่าเข้าใจพระเจ้า^{๓๔} ฉะนั้นทางแห่งความภักดีต่อพระเจ้าจึงเป็นทางที่นำไปสู่ความหลุดพ้นได้ง่ายกว่า ผู้ที่อุทิศการกระทำทั้งปวงให้แก่พระเจ้า คิดถึงแต่พระเจ้า บูชาพระเจ้าโดยสมาธิแน่วแน่ด้วยความภักดีที่ไม่เปลี่ยนแปลง ทำจิตใจตั้งอยู่ในพระเจ้า พระเจ้าจะหลุดพ้นจากสมุทรแห่งการเวียนว่ายตายเกิดทันที^{๓๕} พระเจ้ารักผู้ที่ภักดี

ต่อพระเจ้า และถือพระเจ้าเป็นจุดหมายสูงสุด ภควัทคีตา กล่าวว่าพระเจ้าคือที่ตั้งของพรหม ความเป็นอมตะและความไม่เสื่อมสูญ ธรรมอันยั่งยืนและความสุขสูงสุด^{๓๖} ฉะนั้นพระเจ้าจึงสูงกว่าพรหม ไม่มีอะไรสูงสุดหรือใหญ่ยิ่งเกินกว่าพระเจ้า เมื่ออรชุนได้ฟังคำสอนของกฤษณะจบลงก็สิ้นความหลงและได้สติ มีจิตมั่นคงไม่สงสัยดังเลิกค่อไป และตัดสินใจทำตามบัญชาของพระเจ้าคือรบกับศัตรู^{๓๗}

คุณค่าสำคัญของภควัทคีตา คือ ทำให้มนุษย์คลายความสับสน เกิดความแน่ใจและมั่นใจในตนเอง อรชุนซึ่งเปรียบเสมือนตัวแทนของมนุษย์ในภาวะคับขันหันเข้าหามิตรที่แท้จริงที่สุดคือพระเจ้า และได้รับความสว่างพร้อมทั้งกำลังใจในเวลาเดียวกัน เพราะคำสอนในภควัทคีตานั้นได้พยายามนำหลักความเชื่อที่มีอยู่แล้วมาผสมผสานให้กลมกลืนกัน เช่น ความเชื่อในการประกอบอภิวินิโยคะของสมัยพระเวทตอนต้น ความเชื่อว่าวิญญูคือพรหมของสมัยพระเวทตอนปลาย (อุปนิษัท) การทำตามหน้าที่ของแต่ละวรรณะในธรรมศาสตร์^{๓๘} การบูชากฤษณะซึ่งเดิมเป็นเพียงเทพประจำเผ่า แต่มาถือว่าเป็นภาคอวตารภาคหนึ่งของพระเจ้า ตลอดจนการบูชาเทพต่าง ๆ ฤๅษี และบรรพบุรุษซึ่งเป็นความเชื่อชั้นปฐมฐานของมนุษย์ ภควัทคีตา มิได้ห้ามเชื่อในสิ่งอื่นใดนอกจากพระเจ้า เพียงแต่ชี้ให้เห็นว่าผู้ที่บูชาเทพต่าง ๆ ก็จะไปสู่เทพที่ตนบูชา ผู้บูชาบรรพบุรุษก็จะไปสู่บรรพบุรุษ ผู้บูชา

๓๓ ดู ภควัทคีตา บทที่ ๑๑ โสลกที่ ๕๓-๕๔

๓๔ ดู ภควัทคีตา บทที่ ๑๒ โสลกที่ ๕

๓๕ ดู ภควัทคีตา บทที่ ๑๒ โสลกที่ ๖-๗

๓๖ ดู ภควัทคีตา บทที่ ๑๔ โสลกที่ ๒๗

๓๗ ดู ภควัทคีตา บทที่ ๑๘ โสลกที่ ๗๓

๓๘ ธรรมศาสตร์ คือคำรากกฎหมายต่าง ๆ ซึ่งเรียกตามชื่อผู้รวบรวม ที่สำคัญมากคือ มานวธรรมศาสตร์ ธรรมศาสตร์เป็นคำรากศัพท์ในลัทธิฮินดู ถือเป็นคำรากประเภทสมฤติ (SMRTI) ที่ถือจกกันต่อมา มาจนถึงว่าศักดิ์สิทธิ์น้อยกว่าคำรากประเภทสฤติ ซึ่งได้ฟังมาจากพระเจ้าโดยตรง อันได้แก่พระเวททั้ง ๔

ภูตผีข่มไปสู่อุคผี ส่วนผู้บูชาพระเจ้าข่มไปสู่วะเจ้า^{๓๕} ฉะนั้น ผู้ที่มีความเชื่อแบบใดอยู่เท่า เมื่อฟังภคัทธิตา จนเกิดความศรัทธาในพระเจ้าแล้ว ก็ไม่ต้องเสียใจว่าเคยเชื่อผิด ๆ และไม่จำเป็นต้องละทิ้งความเชื่อนั้นทันที หรือละทิ้งขนบธรรมเนียมที่เคยยึดถือปฏิบัติ ลัทธิฮินดูโดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักคำสอนดังที่ปรากฏใน ภคัทธิตา เชื่อว่ามีหลายทางที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้นเพียงแต่ ภคัทธิตา ขกย่องว่าทางแห่งความภักดีดีที่สุด

ถึงแม้ ภคัทธิตา จะเน้นเรื่องทางไปสู่พระเจ้าด้วยการภักดี แต่ก็สอนด้วยว่าความคิดเป็นสิ่งสำคัญ และเป็นบันไดที่จะนำไปสู่พระเจ้า และในขณะเดียวกันความชั่วก็เป็นอุปสรรคต่อความหลุดพ้น ผู้ชั่วร้ายจะต้องเวียนว่ายตายเกิดไปเรื่อย ๆ ดังปรากฏในบทที่ ๑๖ ซึ่งกล่าวถึงลักษณะของมนุษย์ที่เกิดในเทพนิยาย และที่เกิดในอสุรนิยาย หรืออีกนัยหนึ่งลักษณะของคนดีและคนชั่วนั่นเอง ฉะนั้นจึงไม่ขัดกับหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่ว่าทำดีได้ดีและทำชั่วได้ชั่ว ยิ่งกว่านั้น ภคัทธิตายังยกกล่าวถึงนิพพาน^{๔๐} ซึ่งในที่นี้หมายถึงสภาพที่ประเสริฐซึ่งอยู่ในพระเจ้าซึ่งเป็นภาวะที่พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดเช่นเดียวกับความหมายของนิพพานในพุทธศาสนา

ได้มีผู้ให้บรรดาธิบายคำภีร์ ภคัทธิตา นี้ไว้มากมายหลายท่าน แต่ละท่านก็อธิบายแตกต่างกันไป ทั้งนี้เนื่องมาจากลักษณะโดยเฉพาะของลัทธิฮินดู ซึ่งให้คำสอนไว้ในรูปที่ไม่ชัดเจนแจ่มแจ้ง แต่ต้องการการตีความหมายและการให้คำอธิบายอีกต่อหนึ่ง การตีความหมายก็ขึ้นอยู่กับทรรศนะของผู้ตีความหมาย

และความต้องการของสมัย จึงทำให้ลัทธิฮินดูไม่ล้าสมัย สามารถปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ได้ จึงยังเป็นลัทธิที่ยืนนานแพร่หลายอยู่แม้ในปัจจุบัน

อรรถาธิบาย ภคัทธิตา ที่เก่าที่สุดที่ตกทอดมาถึงปัจจุบันได้แก่ฉบับของ สังกะระ (Shankara) ในคริสต์ศตวรรษที่ ๘ สังกะระเชื่อว่าโลกที่เราเห็นกันอยู่นี้มิใช่ความจริง แต่ดูเหมือนเป็นจริงสำหรับผู้มีอวิชชา คือความไม่รู้ในพรหมหรือความจริงสูงสุด การกระทำมีความสำคัญและจำเป็นเพราะใช้เป็นเครื่องทำจิตใจบริสุทธิ์ แต่เมื่อมนุษย์เข้าถึงวิชาหรือความรู้ในพรหมแล้ว การกระทำก็หมดความสำคัญ ผู้ที่ยังมีอวิชชาและกาม (ความปรารถนา) จึงประกอบขันธ์พิถี ส่วนผู้ที่ต้องการความหลุดพ้นก็ไม่ต้องประกอบภคัทธิตา ได้เป็นพื้นฐานของปรัชญา อทวาทเวทาคะของสังกะระ ซึ่งสอนว่าโลกดังที่เรารู้จักกันนี้เป็นมายา ซึ่งผู้มีอวิชชาเห็นเป็นจริง เมื่อใดมนุษย์กำจัดอวิชชาได้ มนุษย์ก็จะเห็นความจริงสูงสุดคือเข้าถึงพรหม ส่วนขณะที่ยังมีอวิชชา มนุษย์จะต้องยึดมั่นในพระเจ้า ซึ่งคือสฤณพรหม (อ่านว่า สะ- ฤ- นะ- พรหม) หมายถึงพรหมอันมีลักษณะที่มนุษย์เข้าใจได้ ต่างกับนิรฤณพรหม (อ่านว่า นิ- ระ- ฤ- นะ- พรหม) ซึ่งสูงกว่าและไม่อาจอธิบายได้ ความเห็นของสังกะระจึงต่างไปจากภคัทธิตา คือถือว่าพรหมสูงกว่าพระเจ้า ส่วน ภคัทธิตา ถือว่าพระเจ้าสูงกว่าพรหม เพราะเมื่อถึงพรหมแล้วจึงถึงพระเจ้าในขั้นต่อมา^{๔๑}

รามานุจา (Ramanuja) ในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๑ เป็นอีกผู้หนึ่งที่ให้บรรดาธิบาย ภคัทธิตา ที่สำคัญ

^{๓๕}ดู ภคัทธิตา บทที่ ๕ โสลกที่ ๒๕

^{๔๐}ดู ภคัทธิตา บทที่ ๖ โสลกที่ ๑๕

^{๔๑}ดู ภคัทธิตา บทที่ ๑๘ โสลกที่ ๕๔

ภูตผีข่มไปสู่อุคผี ส่วนผู้บูชาพระเจ้าข่มไปสู่วะเจ้า^{๓๕} ฉะนั้น ผู้ที่มีความเชื่อแบบใดอยู่เท่า เมื่อฟังภคัทธิตา จนเกิดความศรัทธาในพระเจ้าแล้ว ก็ไม่ต้องเสียใจว่าเคยเชื่อผิด ๆ และไม่จำเป็นต้องละทิ้งความเชื่อนั้นทันที หรือละทิ้งขนบธรรมเนียมที่เคยยึดถือปฏิบัติ ลัทธิฮินดูโดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักคำสอนดังที่ปรากฏใน ภคัทธิตา เชื่อว่ามีหลายทางที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้นเพียงแต่ ภคัทธิตา ยกย่องว่าทางแห่งความภักดีดีที่สุด

ถึงแม้ ภคัทธิตา จะเน้นเรื่องทางไปสู่พระเจ้าด้วยการภักดี แต่ก็สอนด้วยว่าความดีเป็นสิ่งสำคัญ และเป็นบันไดที่จะนำไปสู่พระเจ้า และในขณะเดียวกันความชั่วก็เป็นอุปสรรคต่อความหลุดพ้น ผู้ชั่วร้ายจะต้องเวียนว่ายตายเกิดไปเรื่อย ๆ ดังปรากฏในบทที่ ๑๖ ซึ่งกล่าวถึงลักษณะของมนุษย์ที่เกิดในเทพนิยาย และที่เกิดในอสูรนิยาย หรืออีกนัยหนึ่งลักษณะของคนดีและคนชั่วนั่นเอง ฉะนั้นจึงไม่ขัดกับหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่ว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ยิ่งกว่านั้น ภคัทธิตายังเคยกล่าวถึงนิพพาน^{๔๐} ซึ่งในที่นี้หมายถึงสภาพที่ประเสริฐซึ่งอยู่ในพระเจ้าซึ่งเป็นภาวะที่พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดเช่นเดียวกับความหมายของนิพพานในพุทธศาสนา

ได้มีผู้ให้อธิบายคัมภีร์ ภคัทธิตา นี้ไว้มากมายหลายท่าน แต่ละท่านก็อธิบายแตกต่างกันไป ทั้งนี้เนื่องมาจากลักษณะโดยเฉพาะของลัทธิฮินดู ซึ่งให้คำสอนไว้ในรูปที่ไม่ชัดเจนแจ่มแจ้ง แต่ต้องการการตีความหมายและการให้คำอธิบายอีกต่อหนึ่ง การตีความหมายก็ขึ้นอยู่กับทรรศนะของผู้ตีความหมาย

และความต้องการของสมัย จึงทำให้ลัทธิฮินดูไม่ล้าสมัย สามารถปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ได้ จึงยังเป็นลัทธิที่ยืนนานแพร่หลายอยู่แม้ในปัจจุบัน

อรรถาธิบาย ภคัทธิตา ที่เก่าที่สุดที่ตกทอดมาถึงปัจจุบันได้แก่ฉบับของ ศังกระ (Shankara) ในคริสต์ศตวรรษที่ ๘ ศังกระเชื่อว่าโลกที่เราเห็นกันอยู่นี้มิใช่ความจริง แต่ดูเหมือนเป็นจริงสำหรับผู้มีอวิชชา คือความไม่รู้ในพรหมหรือความจริงสูงสุด การกระทำมีความสำคัญและจำเป็นเพราะใช้เป็นเครื่องทำจิตใจบริสุทธิ์ แต่เมื่อมนุษย์เข้าถึงวิชาหรือความรู้ในพรหมแล้ว การกระทำก็หมดความสำคัญ ผู้ที่ยังมีอวิชชาและกาม (ความปรารถนา) จึงประกอบขันธ์พิถี ส่วนผู้ที่ต้องการความหลุดพ้นก็ไม่ต้องประกอบภคัทธิตา ได้เป็นพื้นฐานของปรัชญา อทไวตวาทนตะของศังกระ ซึ่งสอนว่าโลกดังที่เรารู้จักกันนี้เป็นมายา ซึ่งผู้มีอวิชชาเห็นเป็นจริง เมื่อใดมนุษย์กำจัดอวิชชาได้ มนุษย์ก็จะเห็นความจริงสูงสุดคือเข้าถึงพรหม ส่วนขณะที่ยังมีอวิชชา มนุษย์จะต้องยึดมั่นในพระเจ้า ซึ่งคือสฤณพรหม (อ่านว่า สะ- ฤ- นะ- พรหม) หมายถึงพรหมอันมีลักษณะที่มนุษย์เข้าใจได้ ต่างกับนิรฤณพรหม (อ่านว่า นิ- ระ- ฤ- นะ- พรหม) ซึ่งสูงกว่าและไม่อาจอธิบายได้ ความเห็นของศังกระจึงต่างไปจากภคัทธิตา ถือถือว่าพรหมสูงกว่าพระเจ้า ส่วน ภคัทธิตา ถือว่าพระเจ้าสูงกว่าพรหม เพราะเมื่อถึงพรหมแล้วจึงถึงพระเจ้าในขั้นต่อมา^{๔๑}

รามานุชะ (Ramanuja) ในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๑ เป็นอีกผู้หนึ่งที่ให้อธิบาย ภคัทธิตา ที่สำคัญ

^{๓๕}ดู ภคัทธิตา บทที่ ๕ โสลกที่ ๒๕

^{๔๐}ดู ภคัทธิตา บทที่ ๖ โสลกที่ ๑๕

^{๔๑}ดู ภคัทธิตา บทที่ ๑๘ โสลกที่ ๕๔

รามานูษะไม่เห็นด้วยกับสังกระในเรื่องความไม่เป็นจริงของโลก โลกและพระเจ้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เช่นเดียวกับร่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับวิญญาณ ฉะนั้นโลกจึงเป็นจริง โลกคือร่างของพระเจ้าซึ่งพระเจ้าสร้างขึ้นจากพระองค์เอง โลกขึ้นอยู่กับพระเจ้าเช่นเดียวกับร่างกายขึ้นอยู่กับวิญญาณ พระเจ้ากับวิญญาณเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมิใช่เพราะทั้งสองเหมือนกัน แต่เพราะพระเจ้าอยู่ในวิญญาณ รามานูษะแปลความหมายของ “ตตุ ตูมฺ อลิ”^{๔๒} ใน ฉานโทลยะ อุปนิษัทว่าพระเจ้ายี่สิบเจ็ดปี ในทำนองเดียวกับที่วิญญาณของเราคือร่างของเรา พระเจ้าเป็นผู้ล้ำจน และควบคุมวิญญาณในทำนองเดียวกับที่วิญญาณเป็นหลักล้ำจน และควบคุมร่างของเรา ฉะนั้นรามานูษะได้อธิบายหลักคำสอนใน ภคัทธิตา ว่าพระเจ้ายี่สิบเจ็ดปี อยู่ในวิญญาณของมนุษย์ แต่มนุษย์ไม่ทราบความจริงข้อนี้จนกว่าจะมีวิชา วิชาจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยการรับใช้พระเจ้าอย่างสุดกายสุดใจ ผู้ที่พระเจ้าโปรดปรานเท่านั้นจึงเกิดศรัทธาที่แท้จริงต่อพระเจ้า รามานูษะเห็นว่าภคัทธิตา สอนถึงทางแห่งความรู้ ทางแห่งการกระทำ และทางแห่งความภักดี แต่เน้นทางแห่งความภักดีว่าดีที่สุด เขาเน้นความทุกข์ทรมานของผู้มีบาป ความรักอย่างลึกซึ้งที่มนุษย์มีต่อพระเจ้า ความศรัทธาและความเชื่อมั่นอย่างแรงกล้าในความรักของพระเจ้าที่ชนะทุกสิ่งทุกอย่าง และประสบการณ์ของผู้ที่รู้สึกรับใช้พระเจ้าโปรดปราน รามานูษะ เชื่อว่าวิชญะคือพระเจ้าสูงสุดที่แท้จริงเพียงองค์เดียว ความหลุดพ้นคือการได้รับใช้ใกล้ชิดพระเจ้าในไวญญู หมายถึงการผ่านพ้นจากกาลเวลาและจากที่อันมีขอบเขต

ปรัชญาของรามานูษะเรียกว่า วิชัญญาทไวคเวทาคะ^{๔๓} เป็นปรัชญาที่เน้นความรักที่พระเจ้ายี่สิบเจ็ดปีต่อมนุษย์และที่มนุษย์มีต่อพระเจ้าว่าเป็นสิ่งประเสริฐสุด

ส่วนมธวะ (Madhva) ในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๓ ก็ได้เขียนอรรถาธิบาย ภคัทธิตา เช่นกัน เขามองเห็นว่าพระเจ้ายี่สิบเจ็ดปีแตกต่างกัน ทั้งนี้เนื่องจากเขาตีความหมาย “ตตุ ตูมฺ อลิ” ว่ามนุษย์ต้องเลิกคิดเรื่องฉันและท่าน และต้องคิดว่าทุกสิ่งทุกอย่างขึ้นอยู่กับพระเจ้า เขาเห็นว่า ภคัทธิตา เน้นทางแห่งความภักดี มนุษย์ต้องตั้งจิตแน่วแน่อยู่ที่พระเจ้าหรือวิชญะหรือพรหมแล้วจะประสบความหลุดพ้น เพราะมธวะเห็นว่าวิญญาณแตกต่างจากพรหม ปรัชญาของเขาจึงเรียกว่า ทไวคเวทาคะ^{๔๔} คือต่างไปจากเวทาคะของทั้งสังกระและรามานูษะ ซึ่งเห็นว่าวิญญาณเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพรหมหรือพระเจ้า มธวะแยกวิญญาณออกเป็น ๓ ประเภทคือ ประเภทที่ ๑ ได้แก่วิญญาณที่ได้รับเลือกเพื่อความหลุดพ้นและเป็นที่ยรักของพระเจ้า ประเภทที่ ๒ ได้แก่วิญญาณส่วนใหญ่ที่ยังเวียนว่ายตายเกิด ประเภทที่ ๓ ได้แก่วิญญาณที่ต่ำช้า ซึ่งจะได้รับการลงโทษในนรกชั่วนิรันดร์

ในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ นี้ ก็มีผู้เขียนอรรถาธิบาย ภคัทธิตา หลายท่าน ที่เด่นมาก คือมหาตมะคานธี ภคัทธิตา ในความเห็นของคานธีนั้นเป็นการแสดงการต่อสู้ซึ่งมีอยู่เสมอในใจมนุษย์ หาใช่การรบกันในสนามรบไม่ ฝ่ายเคารพเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจฝ่ายต่ำ ส่วนฝ่ายปานกลางเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจฝ่ายสูงในด้ามมนุษย์ ฤๅษณะคือพระเจ้า ผู้ซึ่งสถิตย์อยู่ในด้ามมนุษย์ที่มีใจบริสุทธิ์ คอยกระซิบ

^{๔๒} แปลตรงตัวว่า “นั่นคือเจ้า” ซึ่งหมายความว่า พรหม คือ วิญญาณ (อาคัม) หรือวิญญาณเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพรหม

^{๔๓} วิชัญญะ+อทไวคะ+เวทาคะ คือปรัชญาเวทาคะ ที่เน้นความเป็นหนึ่งไม่มีสอง (อทไวคะ) แบบประเสริฐ (วิชัญญะ)

^{๔๔} ทไวคะ+เวทาคะ คือปรัชญาเวทาคะที่ยอมรับความเป็นสอง (ทไวคะ) คือพระเจ้าหนึ่งและวิญญาณหนึ่ง รวมเป็นสอง

ให้กำลังใจแก่อำนาจฝ่ายสูง การที่ศึกษาจนถึงลักษณะของผู้ที่มีความเป็นมนุษย์อย่างสมบูรณ์แทนที่จะสอนถึงกฎและหลักการทางศีลธรรม แสดงให้เห็นว่าคิคา มิได้สอนถึงความสำคัญของสงคราม ฤๅษณะในคิคา เป็นสัญลักษณ์ของความสมบูรณ์แบบและความรู้ที่ถูกต้อง ส่วนทฤษฎีอวตารในคิคานั้น คานธีตีความหมายว่ามนุษย์ทุกคนมีความดีของพระเจ้าแฝงอยู่ มากบ้างน้อยบ้าง ผู้ที่ประพฤติถูกทำนองธรรมมากที่สุดคือผู้ที่รับความดีของพระเจ้าไว้ในตัวมากที่สุด ฉะนั้นฤๅษณะจึงได้ชื่อว่าเป็นพระเจ้าอวตาร และความเชื่อในเรื่องอวตารนี้ พิสูจน์ให้เห็นถึงความใฝ่สูงภักดีของมนุษย์ คือมนุษย์จะไม่วันพอใจจนกระทั่งเขาทำตัวให้ดึกดำบรรพ์พระเจ้าได้ ความพยายามที่จะเข้าถึงความดีสูงสุดนี้เรียกว่า การใช้พลังที่ดงามที่มีอยู่ในตนเองให้เต็มที่ (Self-realization) และนี่เองคือหัวข้อคำสอนใน ภคัทธิตา และในคัมภีร์อื่น ๆ จุดมุ่งหมายของ ภคัทธิตา คือแสดงถึงทางที่ดีที่สุดที่จะนำไปสู่การใช้พลังที่ดงามที่มีอยู่ในตนเองให้เต็มที่ ทางที่ดีที่สุดนั้นคือการสละผลของการกระทำ ซึ่งจะทำได้ก็ต่อเมื่อมีความรู้ที่ถูกต้องและมนุษย์จะมีความรู้ที่ถูกต้องได้ก็ด้วยความภักดีต่อพระเจ้า ฉะนั้น ภคัทธิตา จึงเน้นความภักดี ซึ่งมีไว้เป็นเพียงการกล่าวสรรเสริญพระเจ้า ผู้ที่ภักดีคือผู้ที่ไม่มีอภิชริยาผู้ใด มีความเมตตากรุณา ปราศจากความหลงตน ไม่คิดถึงตนเอง ไม่อ่อนไหวเมื่อประสบความร้อเย็น สุขและทุกข์ มีแต่ความให้อภัย ความสันโดษ มีความตั้งใจแน่วแน่ อุทิศใจและวิญญาณต่อพระเจ้า ไม่ข่มขู่ใครและไม่กลัวใคร ปราศจากความลุ่มหลงในความสุข

ปราศจากความเศร้าเสียใจและความกลัว มีความบริสุทธิ์ กระทำางด้วยความแคล่วคล่องแต่ไม่หมกมุ่นในผล ฯลฯ คานธีถูกผู้อ้างตนว่าเป็นผู้ภักดี แต่ไม่ยอมกระทำอะไรเลยเพราะกลัวการนับลูกปิดจะหยุดชะงัก^{๔๕} จะหยุดนับก็เพื่อรับประทานและดื่มเท่านั้น ไม่ยอมหยุดเพื่อค้าขายหรือพยายามคนเจ็บ

ความรู้และความภักดีนั้น ตามความเห็นของคานธีมิใช่ทางนำไปสู่ความหลุดพ้น แต่เป็นความหลุดพ้น หมายความว่าทางกับจุดมุ่งหมายคือสิ่งเดียวกันหรือเกือบจะเป็นสิ่งเดียวกัน ความรู้จักผิดชอบชั่วดีเท่านั้นไม่พอเพียงสำหรับนำไปสู่ความหลุดพ้น มนุษย์ต้องทำงานตามหน้าที่ของตนและสละผลของงานคือไม่ปรารถนาผลตอบแทน แต่มิได้หมายความว่าไม่สนใจว่าผลของการกระทำจะออกมาเป็นอย่างไร ในการกระทำทุกอย่างเราต้องทราบว่าจะออกมาในรูปใด หรือควรออกมาในรูปใด เพียงแต่ไม่หมกมุ่นกังวลในผลจนกระทำไม่ได้ดี การสละผลนี้เป็นการพิสูจน์ความภักดีที่มนุษย์มีต่อพระเจ้า ผู้กระทำโดยสละผลมิได้หมายความว่าจะไม่ได้รับผลตอบแทนที่จริงแล้วผู้สละผลมักได้รับผลเกินคาด เพราะผู้ที่กระทำโดยไม่มุ่งหวังผลย่อมจะกระทำได้ดีกว่าผู้ที่กังวลและใจร้อนที่จะให้ได้ผลเร็ว ๆ ภคัทธิตา มิได้ขีดเส้นกั้นระหว่างความหลุดพ้นกับการประกอบกิจทางโลก คานธีรู้สึกว่าการศึกษาคือการสอนให้มนุษย์ประจักษ์ว่าศาสนาเป็นหลักที่ใช้ประจำวันได้ สิ่งใดที่ใช้เป็นหลักการกระทำทุกวันไม่ได้ สิ่งนั้นก็มิใช่ศาสนาและไม่ควรปฏิบัติเช่น การฆาตกรรม การมูสา และการประพฤติดุชเชล ฉะนั้นคานธีจึงสรุปว่า หลักคำสอน

^{๔๕} ลัทธิภักดี เช่นที่นับถือกันในอินเดียมีการแสดงความภักดี โดยสวดมนต์ลูกปิดตลอดเวลา

ที่สำคัญของ ภควัตติกา คือให้ยึดความจริงและหลัก
อหิงสา ซึ่งผู้ที่สละผลของการกระทำแล้วจึงจะยึดได้
ผู้ที่กล่าวเท็จก็ดี หรือทำร้ายผู้ใดก็ดี จะทำไปเพราะ
หวังผลทั้งสิน ฉะนั้น หากไม่มีการหวังผลก็จะไม่
มีการหลอกลวงหรือทำร้ายใคร แต่คานธีก็ยอมรับว่า
ภควัตติกา มิได้เขียนขึ้นเพื่อสอนหลักอหิงสา เพราะ
เป็นหลักที่รู้จักและยึดถือกันอยู่แล้วในสมัยนั้นจึง
ไม่ต้องนำมาสอน หลักสำคัญของ ภควัตติกา คือการ
สละผลของการกระทำ ซึ่งเริ่มสอนตั้งแต่บทที่ ๒

ส่วนปัญหาที่ว่าทำไม ภควัตติกา จึงนำเอา
สงครามมาเป็นตัวอย่าง ทั้ง ๆ ที่คนสมัยศตวรรษที่ ๒๐
ในหลักอหิงสา คานธีกล่าวแล้วว่าสงครามในสายตาของ
คนสมัยนั้นอาจไม่ขัดต่อหลักอหิงสา ความหมายของ
คำอาจต่างกันไปหรือยืดหยุ่นได้ เช่น คำว่า สันนาสะ
ในคิตา มิได้หมายถึงผู้หยุดกระทำ แต่หมายถึงผู้ที่
กระทำแต่เหมือนมิได้กระทำ (เพราะสละผล) ฉะนั้น
คานธีจึงเอาอย่างผู้แต่งคิตาโดยอธิบายว่า การสละ
ผลของการกระทำจะทำให้ก็ต่อเมื่อมือหิงสา คิตา
เป็นคัมภีร์ซึ่งยังศึกษาอีกซึ่งมากเท่าไร ก็จะได้ความ
หมายเพิ่มขึ้นเท่านั้น ผู้ศึกษามีสิทธิที่จะตีความหมาย
ได้ตามต้องการเพื่อให้เขาดำเนินชีวิตตามคำสอนที่
สำคัญของ ภควัตติกา คือการสละผลของการกระทำ

ท้ายที่สุดคานธีก็เน้นว่าความภักดีต่อพระเจ้า
เป็นหลักสำคัญที่จะทำให้มนุษย์เข้าใจ ภควัตติกา ฉะนั้น
กฤษณะจึงบอกแก่อรชุนว่าอย่าสอนแก่ผู้ไม่มีการ
บำเพ็ญตะบะ ไม่ภักดี ไม่ต้องการฟังและปฏิเสธพระเจ้า
(เพราะเชื่อว่าคงไม่เข้าใจ) ส่วนผู้ที่สอน ภควัตติกา

ให้แก่ผู้ภักดีต่อพระเจ้าด้วยความศรัทธาอย่างสูงสุด
จะเข้าถึงพระเจ้าอย่างไม่ต้องสงสัย^{๔๖} ผู้ที่ฟังด้วย
ความศรัทธา ปราศจากความตั้งใจจะเยาะเย้ย จะหลอกลวง
และไปสู่สุกโลกแห่งผู้นำเพ็ญบุญเมื่อตายไปแล้ว^{๔๗}

สรุปแล้ว ภควัตติกา ยังเป็นคัมภีร์ที่ทันสมัยอยู่
แม้ในคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ มหาตมะคานธีได้ยอมรับว่า
ได้แรงคล้อยจากคิตา และได้ตีความหมายให้คนอื่นเคย
ตลอดจนเพื่อนร่วมโลกได้เข้าใจลึกซึ้งในคัมภีร์อมตะนี้
ในแง่ของวิชาปรัชญา คัมภีร์นี้คืออภิมหาธรรม มีใจความ
บางตอนคล้ายกัน เช่น ในบางแห่งกล่าวว่าธรรมชาติ
หรือสันดานของมนุษย์ควบคุมการกระทำของมนุษย์^{๔๘}
แต่ในบางแห่งกล่าวว่ามนุษย์เป็นเครื่องมือของพระเจ้า^{๔๙}
หลักปรัชญาที่ใช้เป็นพื้นฐานใน ภควัตติกา ก็เช่นกัน
เราไม่แน่ใจว่าเป็นหลักปรัชญาสาขายะ หรือเวทานตะ
เพราะมีทั้งสองอย่างปะปนกัน ฉะนั้น หากเราต้อง
การจะเข้าใจ ภควัตติกา เราคงต้องทำความเข้าใจด้วย
จิตมากกว่าสมองและถือความศรัทธาเป็นที่ตั้ง ก่อนอื่น
เราต้องเลิกหวังผลตอบแทนจากการกระทำ เช่นหวัง
ในสวรรค์ เพราะปรัชญานี้เป็นปรัชญาสำหรับผู้ไม่
พอใจในสวรรค์ อีกอย่างหนึ่งเราจะต้องเชื่อว่าพระเจ้า
มีจริง หากไม่แล้วเราจะมีศรัทธาไม่ได้ ถึงแม้สมเด็จพระ
สัมมาสัมพุทธเจ้าจะมีได้สอนถึงเรื่องพระเจ้า
แต่ท่านก็มิได้กล่าวปฏิเสธว่าไม่มีพระเจ้า ที่จริงการที่
มีคนเชื่ออยู่ในโลก ก็เป็นเครื่องพิสูจน์ได้แล้วว่ามีพระเจ้า
เพราะมิฉะนั้นความดีนี้จะมาจากไหน ในท่านองเดียวกัน
ก็อาจกล่าวได้ว่า มีชาตานิด้วยเพราะมีคนช่วยอยู่ในโลก
แต่จากตัวอย่างที่ปรากฏว่าในที่สุดความดีก็ชนะความชั่ว

^{๔๖} ดู ภควัตติกา บทที่ ๑๘ โสลกที่ ๖๗-๖๘

^{๔๗} ดู ภควัตติกา บทที่ ๑๘ โสลกที่ ๗๑

^{๔๘} ดู ภควัตติกา บทที่ ๕ โสลกที่ ๑๔ และ บทที่ ๑๘ โสลกที่ ๕๕

^{๔๙} ดู ภควัตติกา บทที่ ๑๑ โสลกที่ ๓๓ และ บทที่ ๑๘ โสลกที่ ๖๐

หรือธรรมย่อมชนะอธรรม เราก็อาจพิสูจน์ได้ว่าพระเจ้าผู้เป็นที่มาแห่งความคิดทั้งปวง มีความยิ่งใหญ่ที่สุดในจักรวาล การพิสูจน์เช่นนี้อาจจะดูง่ายเกินไปสำหรับนักวิทยาศาสตร์และนักปรัชญา แต่สำหรับผู้ที่เคยพบกับความรักอันเต็มไปด้วยความเสียสละของ พ่อ แม่ ครู และเพื่อน ย่อมเป็นข้อพิสูจน์ที่มีเหตุผลพอเพียง

ผู้ที่เชื่อในคำสอนของ ภควัตติดา ไม่จำเป็นต้องนับว่าเป็นคนฮินดู แต่อาจนับได้ว่าเป็นผู้เชื่อในความจริง ความจริงซึ่งไม่อาจสมบูรณ์ได้เพราะถึงแม้จะได้แรงคล้อยจากพระเจ้า แต่มนุษย์ก็เป็นผู้ถ่ายทอด ฉะนั้นเราจึงควรเชื่อแต่เฉพาะในส่วนที่เราเข้าใจและส่วนที่เราเห็นว่าเหมาะสมแก่กาลเวลา เมื่อมาถึงส่วนที่เราเห็นว่าล้าสมัยแล้ว เช่นส่วนที่ดูเหมือนกับสนับสนุนการแบ่งชั้นวรรณะในบทที่ ๑๘ จากโศลก ที่ ๔๑ - ๔๔ เราก็ควรนำมาตีความหมายว่า มนุษย์เราเกิดมา มีธรรมชาติที่ต่างกัน จึงควรทำงานที่เหมาะสมกับธรรมชาติของตน แต่มิได้หมายความว่าถูกสักรจะต้องเป็นสักรต่อไป หากเขามีห้วนักปราชญ์ก็อาจเป็นนักปราชญ์ได้ดังนี้ เป็นต้น คานธีเคยแสดงความเห็นว่า ทุกศาสนาเป็นความจริง แต่เป็นความจริงที่ไม่สมบูรณ์ ผู้นับถือศาสนาใดก็ควรปรับปรุงศาสนานั้นให้ใกล้ความสมบูรณ์ที่สุด ไม่จำเป็นจะต้องถอนรากถอนโคนตนเองโดยการเปลี่ยนศาสนา หากมนุษย์ทุกคนคิดได้เช่นนี้สงครามก็จะไม่เกิดขึ้น คงไม่มีใครกล่าวทับถมศาสนาผู้อื่นหรือบังคับผู้อื่นให้มานับถือศาสนาของตน จะมีก็แต่การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของคนต่างศาสนา ซึ่งจะนำมนุษย์ให้ใกล้ความจริง

ที่สมบูรณ์ขึ้นไปเรื่อย ๆ

ภควัตติดา นี้ถือเป็นตำราประเภท สมฤติ เช่นเดียวกับมหากาพย์ มหาภารตะ และรามายณะ ธรรม-สูตรและธรรมศาสตร์ต่าง ๆ และหนังสือปุราณะ ถึงแม้ตำราประเภทนี้จะถือว่ามีความศักดิ์สิทธิ์น้อยกว่าพระเวทตามหลักความเชื่อแบบฮินดู แต่ด้วยเหตุที่พระเวทเป็นตำราซึ่งกีดกันมิให้บุตรและสตรีไม่ไว้ในวรรณะใด ๆ พึง ในขณะที่สมฤติเปิดโอกาสให้ทุกคนอ่านและฟังได้โดยไม่เลือกเพศและชาติชั้นวรรณะ จึงเป็นคัมภีร์ที่แพร่หลายในหมู่นชนยิ่งกว่าพระเวท อย่างไรก็ดีเนื่องจาก ภควัตติดา เป็นคัมภีร์ภาษาสันสกฤต จึงไม่ค่อยเป็นที่แพร่หลายในหมู่นชนที่มีใช้ผู้คงแก่เรียน เพราะชนส่วนใหญ่ไม่รู้ภาษาสันสกฤต คานธีเองก็ค้นพบ ภควัตติดา จากฉบับที่แปลเป็นภาษาอังกฤษโดย เซอร์ เอ็ดวิน อาร์โนลด์ (Edwin Arnold) ด้วยพลังบุกเบิกของชาวยุโรปที่เป็นนักนิยมตะวันตกออก คัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ทั้งศฤติและสมฤติได้เป็นที่แพร่หลายแก่คนทุกชาติชั้น วรรณะ เพศและวัย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภควัตติดา เป็นคัมภีร์ที่แพร่หลายที่สุดและถือกันว่าเป็นแก่นของลัทธิฮินดู ฉะนั้นการศึกษา ภควัตติดา นอกจากจะเป็นการเพิ่มพูนความรู้ทางด้านปรัชญาแล้วยังทำให้เราเข้าใจคนฮินดูและอารยธรรมอินเดียได้ดีขึ้น

หมายเหตุ ในการตีความหมายภควัตตินั้น ผู้เขียนถือฉบับของท่านราชกฤษณ์เป็นหลัก และเรียงโศลกตามฉบับนี้ ส่วนคำแปลเป็นภาษาไทยนั้นข้าพเจ้าอาศัยฉบับของท่านศาสตราจารย์แสงเป็นหลัก แต่มิได้ลอกมาคำต่อคำเพราะในบางครั้งฉบับนี้ใช้ศัพท์ที่ยากเกินไปจึงได้พยายามแปลให้เข้าใจตามความเข้าใจของผู้เขียน

บรรณานุกรม

แสง มนวิฑูร และ จานงค์ ทองประเสริฐ : ศรีมัทภควิถีตา หรือ เพลงแห่งชีวิต ของ กฤษณะไทวปาชนวาทส
แพร่พิทยา, ๒๕๑๕.

de Bary, Wm. Theodore, ed. *Sources of Indian Tradition* vol. I. New York and London : Columbia University Press, 1958.

Desai, Mahadev. *The Gita according to Gandhi*. Ahmadabad : Navajivan Press, 1956.

Edgerton, Franklin. *The Bhagavad Gita*. New York : Harper & Row, 1964.

Gandhi, Mohandas K. *Gita the Mother*. Lahore, 1947.

Radhakrishnan, Sarvepalli. *The Bhagavadgita*. London : Allen & Unwin Ltd., 1970.

Radhakrishnan, Sarvepalli and Moore, Charles A., eds. *A Sourcebook in Indian Philosophy*. Princeton : Princeton University
Press, 1967.

Zahner, R.C. *Hinduism*. New York : Oxford University Press, 1966.

ห้องสมุดต้องการรายชื่อนหนังสือ
โปรดแจ้งไปที่สำนักพิมพ์รวมสาส์น
864 วังบูรพา กทม. 10200
เรามีหนังสือหลายประเภท
สารคดี วิชาการ นวนิยาย
และหนังสือที่ได้รับเลือกจาก ส.ป.ช.

แนะนำบุคคลเด่นบุคคลดัง

พาสัน ติวานนท์*

พระครูวามเทพมุนี
(ขวิน รังสิพราหมณกุล)

ประวัติย่อ

เกิด : ๑๑ มกราคม ๒๔๕๗ ที่กรุงเทพฯ
บิดา มารดา : พระราชครูวามเทพมุนี (สมจิตต์
รังสิพราหมณกุล) และ นางสิริมา
รังสิพราหมณกุล (สกุลเดิม กฤษณ-
สุวรรณ)
การศึกษา : อนุบาล โรงเรียนสมถวิล
ประถมศึกษา โรงเรียนหงส์สุวรรณันท์
มัธยมศึกษา โรงเรียนวัดบวรนิเวศ
โรงเรียนสันติราษฎร์บำรุง
โรงเรียนเทพศิรินทร์

อุดมศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง
(ยังไม่จบการศึกษาได้ออก
เสียก่อน เพื่อมารับหน้าที่พราหมณ์)

บวชพราหมณ์ : พ.ศ. ๒๕๒๑

รับราชการ : สิงหาคม ๒๕๒๒ ตำแหน่ง พราหมณ์
ประจำสำนักพระราชวัง กองพระ
ราชพิธี

พ.ศ. ๒๕๒๕ - ทำหน้าที่รักษาการหัวหน้าพราหมณ์

พ.ศ. ๒๕๓๐ - รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็น
พระครูวามเทพมุนี

* บรรณาธิกรษ์ ฝ่ายเทคโนโลยีห้องสมุด สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ในสังคมไทยซึ่งเป็นสังคมของชาวพุทธนั้น นอกจากความเชื่อทางพุทธศาสนาแล้วยังมีความเชื่อต่าง ๆ ในเรื่องของชีวิตความเป็นอยู่โดยทั่วไป เช่น การโกนจุก ทำขวัญเดือน การปลูกบ้าน ตั้งศาลพระภูมิ ฯลฯ ไปจนถึงเรื่องของพระราชพิธีต่าง ๆ เช่น พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ พิธีได้ชิงช้า ฯลฯ ซึ่งเป็นความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ และพราหมณ์เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เหล่านั้น เพื่อความเป็นสิริมงคล เจริญรุ่งเรืองของบุคคล และของประเทศชาติ ในส่วนของพราหมณ์นั้นยังมีผู้ที่ไม่ทราบถึงเรื่องราวต่าง ๆ เช่น การบวช หน้าที่ของพราหมณ์ จำนวนพราหมณ์ในประเทศไทย ตลอดจนการดำรงชีพ คณะบรรณาธิการจึงได้เรียนสัมภาษณ์ท่านพระครูวามเทพมุนี (ชวิน รังสิพราหมณกุล) รักษาการหัวหน้าพราหมณ์ เทวสถาน โบสถ์พราหมณ์ เพื่อให้ได้ทราบถึงบทบาทของพราหมณ์ในสังคมไทยปัจจุบัน

ถาม การเป็นพราหมณ์เป็นได้ด้วยวิธีใดบ้าง บุคคลธรรมดาสามารถบวชเป็นพราหมณ์ได้หรือไม่

ตอบ หลักเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ที่จะเป็นพราหมณ์มีอยู่หลายขั้นตอน พอจะแบ่งได้เป็น ๒ แบบ คือ แบบที่ ๑ คือ คัดเลือกด้วยเชื้อสาย หรือสกุลพราหมณ์ ลูกของพราหมณ์ก็มีสิทธิ์ที่จะเป็นพราหมณ์ เมื่อคัดเลือกด้วยเชื้อสายเป็นลำดับแรกแล้ว ก็จะถูกคัดเลือกอีกครั้งหนึ่งโดยความสมัครใจของผู้ที่จะเป็นพราหมณ์ เมื่อสมัครใจแล้วจะมีการคัดเลือกโดยอุปัชฌาย์ คือคณะพราหมณ์ ว่าเหมาะสมหรือไม่ทั้งนิสัยใจคอ และการที่จะถ่ายทอดความรู้ให้แบบที่ ๒ คือ คัดเลือกจากวิญญาณ อดีตชาติ คือ จะคัดเลือกจากบุคคลธรรมดาซึ่งมีวิญญาณเป็นพราหมณ์ อดีตชาติอาจมีความเกี่ยวข้องกับ

หรือรู้สึกในการปฏิบัติธรรมะในด้านการเป็นพราหมณ์ มีนิสัยเป็นพราหมณ์ แม้ว่าจะไม่ได้อยู่ในตระกูลพราหมณ์ โดยคณะพราหมณ์จะเป็นผู้คัดเลือกโดยดูจากความสมัครใจ การคัดเลือกในลักษณะนี้ค่อนข้างจะละเอียด และยากพอสมควร โดยจะดูจากนิสัยใจคอ การปฏิบัติธรรม อธิบายอะไรก็เข้าใจได้ง่าย ซึ่งในปัจจุบันนี้การคัดเลือกแบบนี้ไม่มีแล้ว เพราะค่อนข้างจะวิเคราะห์ยากและหาผู้ที่รับรองได้ยาก ส่วนในประเทศไทยไม่เคยมีการคัดเลือกแบบนี้ เนื่องจากผู้ที่จะถูกคัดเลือกต้องมีพราหมณ์เป็นผู้รับรองและถ่ายทอดวิชาความรู้ให้ ถ้าไปทำผิดพลาดบกพร่อง หรือในอนาคตเลิกปฏิบัติตนในทางที่ดี ผู้รับรองก็จะถูกตำหนิได้ พราหมณ์ทั้งหลายจึงไม่ยอมให้เกิดข้อตำหนิในสายสกุล ไม่ยอมให้มีมลทินกับสายสกุลจึงไม่มีการบวชให้โดยวิธีการคัดเลือกแบบนี้

ถาม ในประเทศไทยขณะนี้จะมีพราหมณ์อยู่จำนวนเท่าไร และถ้าจำนวนพราหมณ์มีน้อยลงจะเป็นปัญหาหรือไม่กับการสืบทอดและปฏิบัติพิธีกรรม

ตอบ ถึงแม้ว่าตระกูลพราหมณ์มีอยู่มากโดยสืบเชื้อสายมาจากทั้งสุโขทัย อโยธยา นครศรีธรรมราช แต่ผู้ที่จะบวชเป็นพราหมณ์มีอยู่น้อย ปัจจุบันจึงเหลืออยู่ประมาณ ๔-๕ สกุล มีพราหมณ์ ๕ คนในประเทศไทย ซึ่งที่จริงนับถือเป็นเรื่องธรรมดา ที่มีการลดจำนวนลงตามกาลเวลา สำหรับประเทศไทยนั้นแม้ว่าจำนวนพราหมณ์จะถูกลดลงด้วยภาวะสังคม เศรษฐกิจ การเงิน แต่ในทางศาสนาไม่ถือว่าเป็นปัญหา เพราะหลักธรรมในศาสนาสอนอยู่แล้วว่า

การเปลี่ยนแปลงนั้นเกิดขึ้นเสมอ ดังนั้นการที่พิธีกรรมในศาสนาพราหมณ์จะสูญหรือไม่ก็คงเป็นไปตามธรรมชาติ แต่ถ้ามองอีกแง่หนึ่งก็จะขึ้นอยู่กับสังคมด้วย ว่าสังคมประสงค์จะได้การปฏิบัติธรรม หรือ การถ่ายทอดมากมายแค่ไหน จำนวนพราหมณ์ก็จะเพิ่มขึ้นไปเอง ในสังคมไทยซึ่งคุ้นเคยกับการประกอบพิธีกรรมอยู่แล้วเพราะฉะนั้นพราหมณ์ก็อาจไม่จำเป็น ในสมัยก่อนพราหมณ์เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ทั้งทางด้านพระธรรมศาสตร์ การปกครอง และทางด้านศาสนา หลักธรรมทางพิธีการให้เกิดขวัญและกำลังใจที่ดี เมื่อถ่ายทอดความรู้ไปในระดับหนึ่งแล้ว คนไทยก็รับมาและถ่ายทอดต่อ ๆ กันมา ส่วนในระดับการปกครอง ก็ปกครองกันไปโดยไม่ต้องมีพราหมณ์เป็นปุโรหิตหรือผู้ให้คำแนะนำอีก กัมภีร์ในศาสนาที่มีชื่อเสียงก็คือ พระมนูหรือกฎหมายพระธรรมมนู คือกฎการปกครองของสังคมบัญญัติหน้าที่ของคนในสังคม คนก็รับไปปฏิบัติ ยังคงเหลือแต่เรื่องพิธีการในทางศาสนา ในเรื่องของความเชื่อ การปฏิบัติบูชาเทวดา ทางพราหมณ์ถ่ายทอดออกไป แต่ผู้รับรับไปบางส่วนเท่านั้น เป็นประเพณี วัฒนธรรมไทย เช่น พิธีตัดจุก พิธีแต่งงาน รดน้ำสังข์ สวมมงคล ซึ่งไม่จำเป็นต้องใช้พราหมณ์ เช่นในพิธีแต่งงาน ผู้ใหญ่สวมมงคลให้บ่าว - สาว ถือสังข์รดน้ำให้ นั่นก็คือ ธรรมเนียมปฏิบัติของพราหมณ์ แต่ไม่ได้ให้พราหมณ์ไปเป็นผู้สวดและให้น้ำมันต์จริง ๆ เพียงแต่รับวิธีการไปปฏิบัติ

ถาม หมายความว่าไม่ได้มีความคิดที่จะสืบทอดศาสนาพราหมณ์ต่อไป

ตอบ การสืบทอดศาสนาพราหมณ์ปัจจุบันนี้อยู่ในวงจำกัด อยู่ในหมู่พราหมณ์และลูกหลานพราหมณ์เท่านั้น วัฒนธรรมนั้นได้ถูกถ่ายทอดมาแล้วเป็นเวลานาน ปัจจุบันนี้สังคมเปลี่ยนไปจึงจำเป็นต้องปรับให้เข้ากับสังคมปัจจุบันที่เป็นภาวะเร่งด่วน ในสมัยก่อนพิธีกรรมบางอย่างใช้เวลา ๑- ๒ วัน ปัจจุบันอาจทำเพียง ๓๐ นาที หรือแม้แต่ในทางพุทธศาสนาก็ตาม การสวดมนต์บูชาที่เคยทำ ๒ วัน ปัจจุบันก็ลดเวลาลง สมัยโบราณมีสวดมนต์เย็นแล้วฉันเช้า ปัจจุบันก็เหลือเพียงสวดมนต์แล้วฉันเพล หรือบางทีมีเพียงสวดมนต์ ตอนเช้าหรือตอนบ่ายเท่านั้นเพราะเวลาจำกัด ถึงแม้ว่าพิธีการต่าง ๆ จะถูกตัดทอนให้สั้นลง แต่ในหลักการถ่ายทอดธรรมะนั้นยังเข้มแข็งอยู่ ผู้ปฏิบัติธรรมก็ยังสนใจมาศึกษาหาความรู้และถ่ายทอดกัน ในพุทธศาสนาถ่ายทอดธรรมะโดยการบวชให้กับประชาชน นักปฏิบัติธรรมทั้งหลายก็สนใจในการปฏิบัติธรรมอยู่ สำหรับพราหมณ์ไม่ได้เน้นทางด้านการถ่ายทอดธรรมะ แต่จะเน้นทางด้านการถ่ายทอดพิธีกรรม จึงไม่จำเป็นที่จะต้องเพิ่มพราหมณ์ให้มีจำนวนมากขึ้น พิธีการเท่าที่มีอยู่นี้ยังไม่มากนัก ยังพอที่จะให้พราหมณ์เท่าที่มีอยู่นี้ถ่ายทอดได้

ถาม นอกจากพราหมณ์ ๘- ๙ ท่านในปัจจุบันนี้แล้ว มีแนวโน้มว่าจะมีผู้สนใจเข้ามาบวชเป็นพราหมณ์เพิ่มขึ้นหรือไม่

ตอบ มีแนวโน้มก็คือลูกหลานพราหมณ์ มีการถ่ายทอดความรู้ให้กับลูกหลานพราหมณ์ ซึ่งจะทำให้เกิดความชอบที่จะเข้ามาบวชเป็นพราหมณ์

ถาม นอกจากพราหมณ์จากโบสถ์พราหมณ์ซึ่ง

เป็นพราหมณ์ที่ขึ้นอยู่กับสำนักพระราชวังแล้ว มีพราหมณ์ที่อื่นอีกหรือไม่

ตอบ มี สกุลพราหมณ์มีมากในสมัยโบราณและรับราชการ แต่ในสมัยหลังเหลืออยู่บางสายสกุลที่ยังรับราชการเป็นพราหมณ์อยู่ สกุลพราหมณ์อื่นก็มีแต่ไม่ได้รับราชการ ในราชสำนักการถ่ายทอดประเพณีนี้จะถ่ายทอดกันเป็นระบบและมีการทำพิธีอยู่สม่ำเสมอ ซึ่งจะพัฒนาและถ่ายทอดกันมาเรื่อย ๆ เป็นวัฒนธรรมเกี่ยวกับความเป็นสิริมงคล การรวมขวัญกำลังใจ เป็นเรื่องเกี่ยวกับสังคม สถานการณ์ชีวิต ชาวบ้านธรรมดา ในระดับส่วนรวมของประเทศชาติ และเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นศูนย์รวมของประเทศชาติ ถ้าไม่มีผู้สืบทอดไว้วัฒนธรรมนั้นก็จะสูญไป พราหมณ์ซึ่งรับราชการอยู่กับสำนักพระราชวังก็พยายามที่จะรักษาวัฒนธรรมเหล่านั้นไว้ และถ่ายทอดพิธีกรรมต่าง ๆ ให้ลูกหลานสืบทอดไป

ถาม ผู้ที่ประกอบพิธีกรรมจะต้องเป็นพราหมณ์ในสำนักพระราชวังเท่านั้นหรือไม่

ตอบ ไม่จำเป็น พราหมณ์ที่ประกอบพิธีกรรมในศาสนาอื่น ส่วนใหญ่จะเป็นพราหมณ์ที่ได้รับการถ่ายทอดหรือสืบสกุลมา แต่ผู้ที่ประกอบพิธีกรรมสามารถศึกษาหาความรู้ได้จากคัมภีร์คำรับคำราทั้งหลาย และนำความรู้ที่ได้ไปประกอบพิธีกรรมในศาสนาเช่นเดียวกับพราหมณ์ เราอาจจะเรียกผู้ทำพิธีเหล่านี้ว่าพราหมณ์เฉพาะกิจได้ ในที่นี้ไม่ได้หมายถึงเฉพาะบุคคลใด อาจเป็นฆราวาส ผู้ที่บวชเรียนแล้ว หรือใครก็ตามที่ทำหน้าที่ประกอบพิธีกรรมเคียงพราหมณ์ ก็ถือว่าให้ทำหน้าที่พราหมณ์ โดยไม่ต้องผ่านพิธีบวชในศาสนา

พราหมณ์ อยู่ที่ว่าศึกษาหาความรู้ในทางใดมากี่ใช้เฉพาะเรื่องเฉพาะกิจ จะทำพิธีอะไรก็ศึกษาทางด้านนั้นแล้วก็ประกอบพิธีทางด้านนั้นได้เลย เช่น ผู้ที่ศึกษาวิชาโหราศาสตร์และรับราชการในสำนักพระราชวัง ก็ทำหน้าที่โหรซึ่งอยู่ในหมวดโหรพราหมณ์ สมัยก่อนนั้นพราหมณ์จะศึกษาวิชาโหราศาสตร์ด้วย แต่ในปัจจุบันผู้ที่ศึกษาวิชาโหราศาสตร์แต่ไม่ได้เป็นพราหมณ์ ก็ทำหน้าที่เช่นเดียวกับพราหมณ์ เช่น ในพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ก็จะมีทั้งโหรและพราหมณ์ โหรนั้นจะมีหน้าที่บูชาพระฤกษ์ คือ กำหนดมงคลพิธีว่าวันนั้นเวลานั้น ขอพรให้เกิดความราบรื่นในการประกอบพิธีกรรม ส่วนพิธีพราหมณ์นั้น คือ การประกอบพิธีทำน้ำเทพมนต์ สวดบูชาเทพเจ้า และนำน้ำเทพมนต์นั้นมาใช้ในพิธีกรรมทั่วไป

ถาม พิธีใดบ้างที่ต้องมีทั้งโหรและพราหมณ์

ตอบ พระราชพิธีส่วนใหญ่ก็จะมีทั้งโหรและพราหมณ์ ในสมัยก่อนพราหมณ์จะมีหลายหน้าที่ มีหน้าที่ให้ความรู้ทางด้านการปกครอง โดยมีคัมภีร์พระธรรมศาสตร์เป็นเครื่องมือถ่ายทอดความรู้ให้ คัมภีร์พระธรรมศาสตร์มาจากคัมภีร์พระมนุเป็นกฎระเบียบของสังคม เมื่อพราหมณ์ถ่ายทอดความรู้ให้แล้ว ประชาชนทั่วไปก็ศึกษาหาความรู้และพราหมณ์จะเป็นที่ปรึกษาให้ ในระยะหลังไม่จำเป็นต้องเป็นที่ปรึกษาแล้ว ก็ประกอบพิธีกรรมอย่างเดียว ส่วนทางด้านโหราศาสตร์ก็ถ่ายทอดความรู้ไว้ให้ เหลือแต่เฉพาะพิธีกรรมบางพิธีเท่านั้นที่ไม่สามารถถ่ายทอดความรู้ไว้ได้ ก็สงวนไว้สำหรับพราหมณ์เป็นผู้ปฏิบัติ พราหมณ์ที่

จะบวชพรหมณ์ได้จะต้องมีศรัทธาซึ่งอุปัชฌาย์
มั่นใจว่าจะสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ตลอดชีวิต
คือ มีหน้าที่บูชาและถวายเครื่องสักการะต่อ
เทพยดา

ถาม ในปัจจุบันนี้พรหมณ์มีหน้าที่อะไรบ้าง

ตอบ ปัจจุบันนี้พรหมณ์มีหน้าที่อนุรักษ รักษา
วัฒนธรรม ประเพณีไทย เช่น ประเพณีปลูก
บ้าน แต่งงาน ทำขวัญ โขนจุก ส่วนงานใน
สำนักพระราชวังก็คือ มีหน้าที่ประกอบพระ
ราชพิธี ทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์
ได้แก่ พิธีทำขวัญเดือน พิธีบวงสรวงอดีต
พระมหากษัตริย์ และที่เกี่ยวข้องกับพิธีทาง
ส่วนราชการ ซึ่งได้แก่ ประเพณีประจำปีขอ
ความอุดมสมบูรณ์ เช่น พิธีแรกนาขวัญ ถ้า
จะกล่าวโดยสรุปก็คือ พรหมณ์มีหน้าที่ให้
ความรู้ทางศาสนาและพิธีกรรม เพื่อจะนำ
ให้เกิดความสุขสันติแก่สังคมและประชาชน
ทั่วไปตามแนวศาสนา

ถาม พรหมณ์ในปัจจุบันดำรงชีพอย่างไร

ตอบ ในปัจจุบันพรหมณ์มีการดำรงชีพหลาย
ลักษณะ ในกัมภีร์ให้ประกอบพิธีกรรมเป็น
หลักเพื่อให้เกิดความสุข สันติ และรับเงิน
ทักษิณาจากประชาชนได้ ที่เรียกว่าทักษิณา
เพราะต้องมอบให้ทางเบื้องขวาของพรหมณ์
เท่านั้น และพรหมณ์ก็ต้องรับทางขวา รับทาง
ซ้ายไม่ได้ ซึ่งที่จริงไม่ได้กำหนดว่าจะต้อง
เป็นเงิน จะเป็นสิ่งของอะไรก็ได้ พรหมณ์ที่
ไม่สามารถประกอบพิธีกรรมได้ก็ประกอบ
อาชีพอื่นได้ เช่น รับราชการ อาชีพนั้นทำได้
ไม่จำกัด ในกัมภีร์กล่าวอนุโลมไว้ให้ว่าถ้า
เดือดร้อน หรือไม่สามารถประกอบพิธีกรรม
ให้ประกอบอาชีพอื่นได้เพื่อดำรงชีพ เดิมมี
ข้อกำหนดว่าพรหมณ์เป็นผู้เผยแพร่ความรู้
อาจจะสอนหนังสือเป็นครู อาจารย์ได้ หรือ

เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมในศาสนา เผยแพร่
ความรู้ทางศาสนาให้กับประชาชนทั่วไป แต่
ถ้าเกิดสังคมเปลี่ยนแปลง เกิดข้าวยากหมาก
แพง พรหมณ์ก็สามารถไปประกอบอาชีพ
อื่นได้ จะเป็นชาวนา ข้าราชการ พ่อค้า หรือ
ผู้ใช้แรงงานก็ได้ หรือพรหมณ์ ซึ่งจำเป็น
ต้องไปอยู่ในประเทศซึ่งไม่มีกิจกรรมเกี่ยวกับ
พิธีกรรมเลย พรหมณ์ไม่สามารถประกอบ
พิธีกรรมได้ จึงจำเป็นต้องมีอาชีพอื่นเพื่อ
เลี้ยงชีพ ส่วนในสังคมไทยหรือสังคมอินเดีย
พรหมณ์ส่วนหนึ่งจะทำหน้าที่เผยแพร่ความรู้
ประกอบพิธีกรรม พรหมณ์อีกส่วนหนึ่ง
ซึ่งไม่สามารถทำได้เพราะไม่รู้หนังสือ ไม่
สามารถประกอบพิธีกรรมได้ ก็จะประกอบ
อาชีพอื่น และในกรณีที่พรหมณ์ซึ่งประกอบ
อาชีพอยู่แล้วยังสามารถประกอบพิธีกรรม
ได้ เช่น มีพรหมณ์ท่านหนึ่งทำงานในกระ-
ทรวงศึกษาธิการ แต่ท่านก็มาช่วยในการ
ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ถึงแม้จะไม่ถือว่าเป็นพรหมณ์ในพระราชสำนัก เพราะเป็น
ข้าราชการกระทรวงศึกษาธิการ สำหรับ
พรหมณ์ซึ่งสังกัดสำนักพระราชวังจะมีเงิน
พระราชทานเป็นเงินเดือน และยังสามารถ
ดำรงอาชีพอื่นประกอบไปด้วย ปัจจุบันมี
พรหมณ์อยู่ทั้งหมด 8 ท่าน มีอยู่ ๒ ท่านที่
ไม่ได้เป็นพรหมณ์ในพระราชสำนัก

ถาม ผู้หญิงเป็นพรหมณ์ได้หรือไม่

ตอบ ไม่ได้ถือว่าเป็นนักบวช ที่มีชื่อว่าพรหมณ์
นั้นเป็นลูกหรือภรรยาของพรหมณ์ แต่ไม่ได้
เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งเป็น
ข้อห้ามในศาสนาพรหมณ์ ส่วนการบวช
ชีพราหมณ์นั้นเข้าใจว่าเป็นลักษณะการบวชชี
ที่ไม่โกนผม ไว้ผมยาวเหมือนพรหมณ์ แต่
ไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับพรหมณ์ซึ่งเป็นผู้
ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ

สนทนาธรรมะกับพระครูฯ

ทัศนภรณ์ กทวนิช*

นำความ :

บทความที่ท่านจะได้อ่านต่อไปนี้ ได้มาจากการถอดเทปการสนทนาระหว่างท่านพระครูวามเทพมุนี (ชวิน รังสิพรหมณกุล) กับ บุคคลผู้หนึ่ง เมื่อวันที่ 13 ธันวาคม 2534 การสนทนาครั้งนี้ เป็นการสนทนา ระหว่างผู้ที่กำลังไขว่คว้าหาความรู้ อ่านหนังสือมา มาก แต่ยังสับสน และมีข้อสงสัยไม่สิ้นสุดฝ่ายหนึ่ง กับอีกฝ่ายหนึ่ง เป็นผู้ที่ทรงความรู้ มีจิตตั้งมั่น ยินดี ที่จะตอบคำถามให้ความรู้ ด้วยความเมตตา เมื่อท่าน ผู้อ่าน อ่านอย่างพิเคราะห์ เชื่อว่านอกจากจะได้ความรู้ ทั้งทางพุทธและพราหมณ์แล้ว ยังจะได้แง่คิดที่นา สนใจในหลายประเด็น ซึ่งจะประกอบเป็นประโยชน์ต่อการ ดำเนินชีวิตไม่น้อยทีเดียว

ถาม : ศาสนาพราหมณ์กับศาสนาพุทธ ศาสนา ไนเกิดก่อนกัน

ตอบ : ศาสนาพราหมณ์เกิดก่อนศาสนาพุทธ และ ก่อนลัทธิใด ๆ ทั้งหมด เป็นศาสนาเดิม เรียก สนาตม (อ่าน สะ-นา-ตะ-มะ) เป็น ศาสนาของธรรมชาติ เมื่อเรามีการถ่ายทอด ความรู้จากองค์ปรมาตม หรือ พราหมณ์ เป็นส่วนส่งความรู้ต่าง ๆ ให้ นักบวชทั้งหลายในศาสนา นี้ เชื่อว่า ศาสนา นี้เกิด ก่อนโลกเกิด หมายความว่า โลกใบนี้ เกิด แล้วแตก เกิดแล้วแตก เป็นวัฏจักร พระ-

พรหมได้สร้าง แล้วก็แตกสลาย แล้วก็ได้ สร้างใหม่ เพราะฉะนั้น ศาสนา นี้เชื่อว่า เกิดก่อน เพราะพระพรหมเป็นผู้สร้าง และโลกใบนี้ไม่ใช่ใบแรก เราให้ศาสนา เดิม เรียกว่า “สนาตนธรรม” ซึ่งหมายถึง “เป็นนิคย” คือ ไม่สิ้นสุด ไม่รู้จักตาย ซึ่งเท่ากับไม่ได้เกิด ไม่ได้ตาย ไม่เป็น วัฏสงสาร

สนาตมะ ในที่นี้ หมายถึง ศาสนา ที่เป็นนิคย ไม่มีต้น ไม่มีปลาย เรียกว่า เป็นนิรันดร์ คงอยู่ตลอดไป เกิดขึ้นก่อนโลก จึงหาต้นไม่ได้ เริ่มต้นมาจากพระพรหม ถ่ายทอดคัมภีร์พระเวทให้แก่พระฤาษี พระฤาษีถ่ายทอดให้แก่พราหมณ์ และ พราหมณ์ถ่ายทอดให้กับคนทั่วไป

ถาม : ยุคสมัยของพราหมณ์ ที่ว่าแบ่งออกเป็น ๔ สมัยนั้นเป็นอย่างไร

ตอบ : สมัยที่เราแบ่งไม่เหมือนกัน ถ้าแบ่งสมัย ตามวรรณคดี ก็แบ่งตามคัมภีร์ที่เกิดอาจ เป็นยุคพระเวท ยุคอุปนิษัท เป็นต้น ถ้า แบ่งสมัยตามประวัติศาสตร์ ก็แบ่งตามยุค ตามเวลาที่ผ่านไปเช่นสมัยพระเจ้าสุทโธทนะ พระเจ้าอโศก แต่ในศาสนา แบ่งตามเวลา การเปลี่ยนแปลงของศาสนา เรียกสนาตมะ

* บรรณาธิการ หัวหน้าฝ่ายเทคโนโลยีห้องสมุด สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ไวทิก อารย พรหมณะ จนมาถึงอินทธรรม
บางครั้ง เราแบ่งศาสนาตามพระเวทด้วย

ถาม : แต่ทุกสมัย ศาสนาพราหมณ์ต้องนับถือ
จุดใดจุดหนึ่ง ใช่หรือไม่

ตอบ : สูงสุด คือ พรหมัน

ถาม : เคยอ่านหนังสือ กล่าวว่าแต่ละยุคจะเน้น
เรื่องใดเรื่องหนึ่ง อย่างในยุคพระเวท เน้น
คำบริกรรม คำสวด ซึ่งมีอยู่หมวดหนึ่ง
กล่าวถึง มนต์ หรือ เคล็ดลับที่ทำให้เกิด
ความเจริญ หรือ ความเสื่อม ทำให้เขารัก
หรือ เขาเสื่อม อันนี้ตรงกับไสยศาสตร์ของ
ไทยหรือไม่

ตอบ : ใช่ อยู่ในอาถรรพเวท

ถาม : แล้วในพระเวทเหล่านี้ เราสามารถจะ
บันดาลให้เป็นอะไรต่ออะไรได้ จริงหรือไม่

ตอบ : เป็นวิชา เป็นไปได้ หมายถึง เมื่อบุคคล
รวมใจทำอย่างหนึ่งอย่างใดแล้ว จะสามารถ
ทำได้

ถาม : ที่ปรากฏในขณะนี้ ไม่ว่าในกรุงเทพฯ หรือ
ที่อื่น ๆ ที่เขาใช้เรื่องนี้ในลักษณะเข้าทรง
แล้วให้นับถือพระพรหม พระพิฆเนศ
พระศิวะ พระวิษณุ หรือพระนางลักษมีเทวี
ซึ่งเป็นเทพทางศาสนาพราหมณ์ และมีคน
นับถือมากขึ้นเรื่อย ๆ นั้นเป็นสิ่งที่จริง
หรือไม่

ตอบ : เราต้องแบ่งออกเป็น ๔ กลุ่ม กลุ่มแรกเป็น
คนที่มีความรู้จัก มีอรรถาธิบายชอบ หรือ อ่าน
ตำราแล้ว รู้สึกมีความผูกพันกับพระหรือ
เทพองค์นั้น ๆ เช่น พระนารายณ์ พระนาง
ลักษมี ก็จะทำให้รู้สึกมีจิตใจนอบน้อม
ปฏิบัติไปในระยะหนึ่ง กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่
มีความรักมาก เปรียบเสมือนผู้ที่นิยมคารา
ชอบคาราคนนั้นมาก ก็จะใส่เสื้อผ้าแดง

ทรงผม ทำอากัปกิริยาให้เหมือนกับดาราที่
คนชอบ เช่นเดียวกันในกลุ่มนี้เขาก็จะ
พยายามปฏิบัติให้คล้ายท่านจนรู้สึกว่ามี
ส่วนผูกพันมากขึ้น ๆ ในจิตใจสำนึก เมื่อ
ทำไประยะหนึ่งก็จะมีความรู้สึกลึก แต่ในการ
ปฏิบัติจริง จะไม่มีการให้ท่านเข้ามาอยู่ใน
ร่างกาย หรือเรียกว่าทรง เพียงแต่มีความ
รัก นับถือ เคารพท่านเท่านั้นเอง และปฏิบัติ
ตามแนวที่ท่านสอน ซึ่งจะสามารถนำจิต
เข้าไปสู่ส่วนสูงสุด คือ พรหมันได้

กลุ่มที่ ๒ เป็นการนำเอาความรู้มาจาก
คัมภีร์ที่กล่าวถึงเทพเจ้าต่าง ๆ และมีการ
ปฏิบัติตามแนวทางนั้น แต่ยังไม่มีความเข้าใจ
หรือขาดผู้ที่เข็นครูให้ความรู้ จิตที่ปฏิบัติ
ไปจะเกิดหลงทาง เกิดอหังการ มมังการ
ถือว่าคนเก่ง มักจะกล่าวอ้างว่า ท่านให้ตน
เป็นตัวแทนทำสิ่งต่าง ๆ

กลุ่มที่ ๓ กลุ่มนี้จะศึกษาและนำเอาหลัก
ธรรมมาเผยแพร่และส่งเสริมให้คนที่ได้
สนทนาด้วย เกิดความเลื่อมใส เพื่อจะ
ปรารถนาความสุขให้เกิดขึ้นกับชีวิตตน ได้รับ
การยอมรับจากสังคม มักจะทำการศึกษา
และนำเรื่องราวของท่านมาศึกษาก่อนที่จะ
ปฏิบัติ และเมื่อนำมาประกอบกับการทำ
สมาธิระดับหนึ่ง อาการต่าง ๆ ของการทรง
จึงเกิดขึ้น ซึ่งจะยอมให้วิญญานต่าง ๆ มา
ใช้ร่างกาย จิตใจ สติของเขาได้ ส่วนใหญ่จะ
เป็นวิญญานต่าง ๆ มากกว่า

กลุ่มที่ ๔ ผู้ที่มีความทุกข์ซึ่งหาความสงบ
และความสุขให้ตน จะพยายามศึกษาและนำ
ธรรมมาปฏิบัติ จะใช้วิธีทำสมาธิ แต่ความ
ทุกข์นั้นมีมาก ไม่สามารถควบคุมได้ จึงมี
อาการ “ทรง” เพื่อทำให้จิตใจสบายได้ขณะ
หนึ่ง กลุ่มนี้มักจะอันตราย เพราะบางครั้ง

คุมสติไม่ได้ก็จะทำให้ไม่สบายเป็นโรคจิตได้
สำหรับในทางศาสนาพราหมณ์ -
ฮินดูแล้ว การทรงเจ้านั้นไม่นิยม ถือเป็น
เรื่องน่าอายที่จะกระทำ มักจะใช้การปฏิบัติ
บูชาเป็นส่วนใหญ่

ถาม : ในส่วนสูงสุด คือ พรหมัน มีจุดมุ่งหมาย
อย่างไร พุทธศาสนา มีเป้าหมายในการ
หลุดพ้นจากกิเลส พ้นจากวัฏสงสาร หมาย
ถึงสิ่งเดียวกันหรือไม่

ตอบ : สิ่งเดียวกัน

ถาม : แต่ทำไมศาสนาพราหมณ์ไม่เน้นไปใน
ลักษณะนั้น ทั้ง ๆ ที่ทุกวันนี้มนุษย์มีแต่
ความทุกข์ อยู่ในสภาพสับสนวุ่นวาย ถ้า
ศาสนาพราหมณ์เปลี่ยนจุดเน้นจากพิธีกรรม
เป็นจุดนั้น จะดีหรือไม่

ตอบ : ในหลักศาสนา มีอยู่ ๓ อย่าง ๑) ความรู้
๒) การปฏิบัติ ๓) ภักดี ซึ่งคือศรัทธา
ศรัทธาชนิดนี้ ต้องมีความรู้ และการปฏิบัติ
แล้วถึงจะเกิดภักดีได้ ถ้ามีอย่างใดอย่าง
หนึ่ง ยังเกิดภักดีไม่ได้ เมื่อมีองค์ประกอบ
ทั้ง ๓ แล้ว ก็จะทำให้จิตเข้าสู่สมาธิ เกิด
ศานติ ความหลุดพ้นได้ วิธีการปฏิบัติมีอยู่
หลายวิธี พิธีกรรมก็เป็นวิธีหนึ่งที่จะทำให้
เกิดความเข้าใจ และการเกิดศรัทธาได้ พิธี
กรรมเป็นเสมือนการสาธิตวิธีการเดินทาง
ของจิตให้เกิดสมาธิเข้าสู่ความสงบได้ พิธี
กรรมจึงเป็นการปฏิบัติเบื้องต้นที่จะนำจิต
เข้าไปสู่ความสงบ

ถาม : แต่ในศาสนาพุทธ บอกว่าต้องเกิดศรัทธา
ก่อน

ตอบ : ใช่ ศรัทธาในที่นี้ ต้องมี “ความรู้” ด้วย
เรารู้จักพระพุทธเจ้าหรือธรรมะของพระ-

พุทธเจ้าหรือไม่ ถ้าไม่รู้จัก เราจะศรัทธาได้
หรือไม่ ถ้าไม่เช่นนั้น จะไม่ใช่ศรัทธา แต่
เรียกว่า “หลง” หรือ “เชื่อ” เฉย ๆ คำว่า
“ศรัทธา” นั้นมีมากกว่าคำว่า “เชื่อ” เพราะ
ฉะนั้นจะต้องมีความรู้ การปฏิบัติ แล้วจึง
จะมีศรัทธา ศรัทธาชนิดนี้คือ จงรักภักดี
แม้แต่ชีวิตก็ถวายได้

ถาม : อย่างที่พระสงฆ์บางรูป ปฏิบัติอยู่ในขณะนี้

ตอบ : ใช่ เช่นเดียวกับพราหมณ์ ต้องมี ๓ อย่างนี้
เหมือนกัน ถึงจะเป็นองค์ประกอบของ
ศรัทธาได้ ที่นี้เวลาจะไปสู่จุดสูงสุด หรือ
ปรมาตมมัน หรือ จะไปนิพพาน เขาก็มีวิธีการ
คือ วิธีการปฏิบัติ ในการปฏิบัติ เราถือว่า
บุคคลเกิดมาไม่เท่ากัน เนื่องจากกรรมที่
ทำไว้ เมื่อไม่เท่ากันแล้ว ความรู้ที่สะสมมา
ก็ไม่เท่ากัน ความรู้นั้นคือชาติกันได้ซึ่ง
ความรู้นี้ หมายถึง รู้การปฏิบัติธรรม รู้การ
เข้าสู่พรหมัน

ถาม : หมายถึงว่า เป็นความรู้สึก เป็นจิตสำนึกของ
คนที่เรียนรู้นั้น ๆ ก็บางคนเกิดมา
อยากเรียนรู้ในสิ่งที่ดี เป็นนามธรรม แต่
บางคนมองว่า สิ่งนั้นต้องมีอยู่ในใจของคน
ในขณะที่อีกคนไม่มี อันนี้เขาบอกว่าเป็น
กรรมใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่ ความรู้ถ่ายทอดกันได้ กรรมก็เช่นกัน

ถาม : ในแง่รูปธรรม เช่น เราเรียนวิทยาศาสตร์
หรือ วิชาการต่าง ๆ เราก็อ่านรู้ได้

ตอบ : เราเอามาปฏิบัติได้ ที่นี้เมื่อเราเรียนแล้ว
อยากเรียนเพิ่มขึ้น ก็ต้องมีการหาความรู้
เพิ่มเติม ก่อนที่จะมีความรู้เพิ่มเติม เราก็คือ
ต้องมีจุดที่ว่า เคยได้เรียนมาแล้ว จึงอยาก
เรียนต่อ เช่นเดียวกัน เราเคยได้ปฏิบัติ

ธรรมมาแล้ว ปัจจุบันจึงอยากปฏิบัติธรรม
ต่อ คือมีความเกี่ยวพันกันมาก่อน

ถาม : ถ้าท่านเชื่อว่าเป็นความเกี่ยวพันกัน ทำไม
บางคนอายุตั้งมาก แต่ไม่พบ คนอายุน้อย
กลับได้พบ เกิดจากอะไร

ตอบ : เขาได้รับมาไม่เท่ากัน คนอายุมากจะไม่
ทราบว่ธรรมะเป็นอย่างไร จึงไม่อยากทำ

ถาม : ได้รับมาตอนไหน

ตอบ : สมมติปัจจุบัน เราศึกษาธรรมะมาจนระดับ
หนึ่ง เมื่อเราเปลี่ยนสภาวะ คือ ดายไป เกิด
เป็นชาติใหม่ เรารับสภาพธรรมนั้นเพิ่มใหม่
ได้ไปเกิดในที่ที่ดี มีคนที่คืออยู่รอบข้าง เกื้อ
หนุนให้สามารถปฏิบัติธรรมนั้นต่อได้ เพราะ
กรรมที่ทำไว้ในอดีตดี เพราะฉะนั้นอนาคต
คือ ชาติต่อไป ดี

ถาม : แสดงว่า ท่านเชื่อว่าคนเราไม่ได้ตายแล้ว
สูญ ไรหรือไม

ตอบ : ไร ตายแล้วไม่สูญ ตามคัมภีร์สอนว่า
วิญญูณนั้นยังอยู่ เพียงแต่สภาพเปลี่ยนไป
เหมือนการเปลี่ยนผ้า

ถาม : เกือบทุกศาสนามีความเชื่อเหมือนกันว่า
ตายแล้วไม่สูญ ถ้าเป็นจริงอยากลองดู
เพราะสงสัยแล้วพิสูจน์ไม่ได้

ตอบ : ไม่ต้องถึงขนาดนั้นก็ได นักวิทยาศาสตร์
เขาถือว่า สสารเป็นของไม่สูญหายจากโลก

ถาม : เป็นโมเลกุลชนิดหนึ่ง ไม่สามารถสูญสลาย

ตอบ : ไร วิญญูณก็เหมือนกัน เป็นพลังงาน ไม่
สูญหาย

ถาม : วิญญูณที่ตัวจิตวิญญูณ ไรไรว่างกาย
ซึ่งประกอบด้วยธาตุสี่

ตอบ : ไร

ถาม : ในศาสนาพราหมณ์ก็เชื่อเรื่องธาตุสี่เช่น
เดียวกัน แต่ทำไมมาถึงยุคหนึ่ง ศาสนา
พราหมณ์ยังยึดถือธาตุสี่ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ
ว่าเป็นเทพเจ้าอยู่ ทำไมถึงยังนับถือสิ่งเหล่านี้นั้น
เป็นเทพเจ้าในยุคนี้ ๆ

ตอบ : ในการที่เราจะเข้าใจอะไรสักอย่าง นอก
เหนือจากสภาพธรรมดาคือแล้ว ตอนที่เร
ทำอะไรจะมีสิ่งหนึ่งอยู่เบื้องหลัง คือ ภาวะ
หรือผู้ควบคุม อย่างสมมติ ไฟ ก็มีเทพเจ้า
แห่งไฟเป็นผู้ควบคุมเรื่องไฟ แต่ไฟไม่ใช่
เทพเจ้า เทพเจ้าคือ ท่านพระอัครนี้ เทพแห่ง
น้ำคือ พระคงคา ฯลฯ

ถาม : เป็นเรื่องสมมติ ตั้งขึ้นมาหรือไม่

ตอบ : ไม่ใช่เรื่องสมมติ เป็นเรื่องจริง เป็นคัมภีร์
ทางศาสนาเขียนไว้มานานตั้งแต่โบราณ คือ
ธรรมดมาแล้ว เรื่องเทพเจ้าเราก็ศึกษากันมาก
เทวดาในศาสนาเรามีเป็นล้าน ๆ องค์ แต่
มาจากหนึ่งเดียวกันคือ ปรมาตมัน เป็นสิ่ง
นับถือส่วนใหญ่ เป็น เอกะ และส่วนย่อย
เป็น พหุ เรียกว่า “เอกพหุนิยม”

ถาม : ยังไม่ค่อยเข้าใจ แสดงว่าอยู่ในจุดที่เป็น
เทวนิยม หรือไม่

ตอบ : ไร หมายความว่า ในการเคารพนับถือ
เทพเจ้านั้น สูงสุด คือ องค์พรหมัน หรือ
ปรมาตมัน ส่วนรองลงมา ก็มี เทพหน้าที่
พระอิศวร พระพรหม พระนารายณ์ รอง
ลงมาคือ เทพประจำทิศ ประจำทิศฤกษ์
ประจำบรรพทิศ ประจำธาตุ ประจำสิ่ง
ต่าง ๆ ทุกอย่างมีเทพประจำหมด แต่เราไม่
เข้าใจ เรามักบอกว่า ไต๊ะ ไม่มีชีวิต แต่ไต๊ะนี้
มีวิญญูณเกาะอยู่ เพราะวิญญูณอาศัยอยู่

ใครก็ไม่รู้มากมายเกาะ อยู่ วิญญาณนี้ใน
ศาสนาถือว่ามืออยู่ทุกองู วิญญาณที่ลอยใน
อากาศ วิญญาณที่อยู่ตามพื้นดิน วิญญาณ
ที่อยู่ตามต้นไม้

ถาม : คนตายแล้ว การที่จะเกิดใหม่ ขึ้นกับอะไร

ตอบ : ขึ้นอยู่กับกรรมที่ทำไว้ในปัจจุบัน

ถาม : ปัจจุบัน คือ ชาตินี้ ในขณะที่มีลมหายใจอยู่
ใช่หรือไม่

ตอบ : ใช่ ก่อนอื่น เราต้องเข้าใจว่าในจักรวาลนี้
จะมีศูนย์กลางของจักรวาล หรือ ย่อลงมา
ในโมเลกุล ประกอบด้วย อะตอม ในนั้นมี
นิวตรอน โปรตรอน และมีนิวเคลียส ที่จะ
วิ่งอยู่รอบ ๆ อย่างนี้ จนกว่าเขาจะกลับเข้า
ไปอยู่ศูนย์กลางได้ คือ สมดุล ถ้ายังไม่
สมดุล ก็ยังวิ่งอยู่ แล้วถ้าเหวี่ยงไม่ดี ก็
หลุดออกจากวงโคจรไป คนที่วิ่งดี ก็วิ่ง
กลับเข้าวงโคจรใหม่ และพยายามจะวิ่ง
กลับเข้าไปอยู่ศูนย์กลางให้ได้

ถาม : ในศาสนาพราหมณ์ เชื่อหรือไม่ว่า คน
สามารถจะไม่ต้องเกิดได้ หรือ หลุดพ้นออกไป

ตอบ : มี คือ การเข้าสู่พรหม หรือ นิพพาน

ถาม : คือ ดับภาวะที่จิต จิตวิญญาณดับ หรือ
อย่างไร

ตอบ : หมายความว่า สภาพนั้นไม่เกิด ไปรวมกับ
สภาพธรรม คือ พรหมัน

ถาม : นิพพานของพราหมณ์ และพุทธ เหมือนกัน
หรือไม่

ตอบ : ไม่เข้าใจแน่ว่าเหมือนกันหรือไม่ แต่โดย
สภาพแล้ว ความรู้สึกในเรื่องของกิเลสคือ
โลก โกรธ หลง หมด ที่นี้เมื่อหมดแล้ว
สภาพที่เขาเข้าไปอยู่จะเหมือนกันหรือไม่

คงจะพิสูจน์ให้เห็นชัดได้ค่อนข้างยาก แต่
น่าจะเหมือนกัน

ถาม : ในทางพุทธศาสนา กล่าวว่า ดัดโลภ โกรธ
หลง ก็จะถึงสภาวะจิตอันหนึ่ง หรือ ไปสู่
สภาวะของจิตวิญญาณอีกอย่างหนึ่ง ก่อน
นั้นเราต้องปฏิบัติธรรมมาก่อน ถึงจะเกิดสติ
สัมปชัญญะ คือ ควบคุมไม่ให้สิ่งเหล่านี้
เกิดขึ้น ที่นี้เมื่อปฏิบัติได้ถึงระดับหนึ่ง
สามารถตัดส่วนนี้ออกไป พอดีตัดออกไปได้
แล้ว มาถึงสภาวะจิตอย่างนั้น ในศาสนา
พราหมณ์ และพุทธ คือ ภาวะเดียวกันหรือไม่

ตอบ : น่าจะเป็นภาวะเดียวกัน แต่เราเรียกชื่อต่าง
กัน พุทธเรียกนิพพาน เราเรียกพรหมัน
หรือ ปรมัตถ์ หรือ โมกษธรรม เวลาเรา
ปฏิบัติธรรม เรามุ่งเพื่อสิ่งสูงสุด เราจะเข้า
ไปถึงจุดสูงสุดได้ เราต้องเข้าใจสภาพธรรม
เสียก่อนว่า การควบคุมอินทรีย์ ซึ่งอินทรีย์
เรามี กรรมมอินทรีย์ กับ ญาณอินทรีย์ เมื่อควบคุม
อินทรีย์ได้ อารมณ์ไม่เกิด คือ สภาพ
ธรรมหนึ่ง ส่วนใหญ่เราปฏิบัติธรรมเรามุ่งให้
เกิดการสำรวมอินทรีย์ ความรู้สึกต่าง ๆ ไม่
เกิด เมื่อไม่เกิด ก็ไม่มีความทุกข์ ความสุข
เป็นกลาง วางเฉย ตรงนี้แหละที่จะเข้าไปสู่
สิ่งนั้นได้

ถาม : วิธีปฏิบัติของพราหมณ์ เป็นอย่างไร

ตอบ : วิธีปฏิบัติของพราหมณ์มีมากมาย ใช้การ
นั่งสมาธิ ใช้การทำพิธีกรรม ใช้การสวด
สรรเสริญ อ้อนวอน

ถาม : การสวดนี้เป็นวิธีการหนึ่งหรือไม่ที่ทำให้จิต
เกิดความสงบ เพราะจิตไปมุ่งกับการ
บริกรรม หรือสวดมนต์ เพราะทุกศาสนา

มีคำบริกรรมเหมือนกัน

ตอบ : ใช่

ถาม : สิ่งนี้เป็นสิ่งที่ศาสนาต่าง ๆ นำมาใช้เป็น
ยุทธวิธี ศาสนาพราหมณ์มีอะไรนอกเหนือ
จากนี้อีก

ตอบ : พิธีกรรม ซึ่งเป็นส่วนที่จะดึงดูดคนจำนวน
มาก ๆ ให้เข้ามาอยู่ในศูนย์รวมเดียวกัน
ได้ พิธีกรรมนั่นก็คือ การรับรองโดยการ
เชิญอาจารย์กล่าวมนัสการ มีขอบเขต มี
เครื่องหมายชัดเจน สำหรับผู้ที่เข้าใจใน
ศาสนาเดียวกัน มองเห็นเครื่องหมายนี้ก็
เข้าใจว่า กำลังทำอะไร ปฏิบัติอะไร สวด
อะไร เพื่อไปไหน

ถาม : อะไรที่เห็นชัดเจนว่าเป็นเครื่องหมายนี้

ตอบ : รูป ก็เป็นเครื่องหมายหนึ่ง น้ำ ไฟ ดอกไม้
เครื่องถ้วย ก็เป็นเครื่องหมายแทนธรรม-
ชาติ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ แล้วจิตวิญญาณก็
เข้าไปส้ารวมกับธาตุนั้น จึงเกิดเป็นพิธี
กรรมขึ้น

พิธีกรรมมีมากมาย จะเป็น “ยัญญะ” คือ
การบูชา ที่สำคัญมี ๕ ประการ บูชา
พระพรหม นั่งสมาธิให้จิตเข้าสู่พรหมัน
เรียก “พรหมยัญญะ” โดยการทำสมาธิ
สวดสรรเสริญในการปฏิบัติธรรมด้วยความ
รู้ เรียกว่า “ญาณะ” อันที่สอง เรียกว่า
“เทวยัญญะ” หมายถึงการบูชาเทวดา ใช้
เครื่องมือ คือ ไฟ ต่อมา “ปิตฤยัญญะ”
การบูชาบรรพบุรุษ ทั้งที่ยังมีชีวิตอยู่ และ
ที่ดับสูญแล้ว โดยการให้ความเคารพนับถือ
กตัญญูต่าง ๆ จัดเครื่องสักการะถวาย ต่อมา
เป็น “มนุชยยัญญะ” อธิษฐานมนุษย์ เอื้อ
เพื่อเผื่อแผ่ สุดท้ายเป็น “ภูตยัญญะ” คือ

การมีอุปการะ เมตตาต่อชีวิตทั้งหลาย สิ่ง
เหล่านี้ เรียกว่า ยัญญะ คือการบูชา แล้ว
จะพาไปได้อย่างไร ก็ต้องเข้าใจในวิธีการ
เกิดความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ คือ การนำ
จิตเข้าสู่พรหมได้ โดยใช้คำสวด การถ่าย
ทอดความรู้ ยกตัวอย่างเช่นในการสอน
หนังสือ หรือในการเขียนภาพ หรือ ทำ
อะไรก็ตาม ย่อมมีเครื่องมือ อาจารย์อาจใช้
ไม้บรรทัดตีเส้นให้กำกับแล้วก็เขียน อักษร
จะอยู่ในกรอบที่ถูกกำหนด เช่นเดียวกัน
เราก็มีพระเวทเป็นแนวทางในการเดินทาง
ไปสู่พรหม เมื่อเราอยู่ในกรอบอยู่เป็นประจำ
จิตเราก็จะฝึกหัดจนเป็นธรรมชาติ ซึ่งบาง
ครั้ง ดูเหมือนไม่มีกรอบ เป็นอิสระ

ถาม : ถ้าอย่างนั้น ก็เหมือนการบังคับจิต โดยที่จิต
ไม่รู้ตัว ให้เดินทางไปอย่างนี้ เพราะขณะ
ถูกบังคับ ก็ไม่รู้สึกอึดอัด หรือรู้สึกงุนข้อง
หมองใจ

ตอบ : ไม่เป็นการบังคับ เพราะถ้าเป็นการบังคับ
ผู้ถูกบังคับต้องอึดอัด แต่นี่เป็นแนวทาง เมื่อ
ตัวเราเดินไปตามแนวนี้ ก็จะไปถึงจุดหมาย
ในที่สุด

ถาม : แล้วจะมีการแหวกแหกโค้งหรือไม่

ตอบ : มี อย่างคนที่เข้าไปในโบสถ์ เห็นพระพุทธรูป
ตั้งอยู่ รู้สึกว่าขลังและศักดิ์สิทธิ์ ประดิ
เศยสวดบูชาอย่างเดี่ยว แต่พอเวลาเค็คร้อน
ก็ไปขอท่านซัก ๒ ตัวก็พอ ถ้าเค็คร้อนมาก
อาจขอซัก ๓ ตัว อย่างนี้ก็เริ่มออกนอกโค้ง
แล้วใช่ไหม พระพุทธเจ้าท่านไม่ได้สอน
เรื่องนี้ ถ้าเราเรียนธรรมะ หรือ เรียน
พระไตรปิฎกอยู่ หรือ อ่านพระอภิธรรม
แล้วยอมทราบดี

ถาม : ถ้าปฏิบัติไปถึงระดับนั้นแล้ว คงไม่แตก
โค้งมาทางนี้แน่ เพราะรู้ว่าเป็นสิ่งไม่ถูกต้อง

ตอบ : ใช่ แต่คนเรามีภาวะของความรู้ไม่เท่า
กัน เพราะฉะนั้น ถึงให้วิธีการไม่เหมือน
กัน บางคนแค่จุดรูปเลข ๆ บอกว่า “เอ้า
คุณจุดรูปนะ สวดมนต์ อิติปิโสนะ แล้ว
คุณใจสบาย” ชาตินี้ทำแค่นี้ พอชาติหน้า
ต่อไป “เอ! อิติปิโส แปลว่าอะไร” สนใจ
อยากรู้ ดายไปแล้ว เกิดมาอีกชาติหนึ่งจึง
เข้าใจว่า อิติปิโส เขาแปลว่าอย่างนี้

ถาม : ต้องอาศัยเวลาถึงชาติหนึ่งเชียวหรือ

ตอบ : ใช่ นี่เราเกิดมาไม่รู้กี่ร้อยชาติแล้ว

ถาม : มีพระอาจารย์ที่ปฏิบัติมาก เคยบอกว่า
สามารถที่จะระลึกชาติได้ อยากรู้ว่าทำได้
อย่างไร

ตอบ : ง่ายมาก เมื่อวานเป็นอย่างไร จำได้หรือไม่
แล้วปีที่แล้วเล่า

ถาม : จำได้ แต่ไม่หมด

ตอบ : ไม่หมด เพราะความรู้อันจำกัด การฝึกฝน
มาจำกัด และที่ว่าจำได้นั้น มีวิธีพิสูจน์
หรือยืนยันได้หรือไม่ ย้อนลงไปบุคคล
คนหนึ่งเมื่อ 20 ปีที่แล้ว กับคนที่นั่งตรงนี้
คนเดียวกันหรือไม่

ถาม : หน้าตาอาจเปลี่ยนบ้าง แต่อุปนิสัย อาจ
พัฒนาดีขึ้น หรือเลวลงก็ได้

ตอบ : แต่ตัวอะไรที่อยู่คงที่...วิญญาน ร่างกาย
เปลี่ยน เมื่อก่อนตัวเล็ก เดียวนี้ตัวโต
เพราะว่าอะไร...วิญญานเดียวกัน วิญญาน
นั้นจำมาได้ ตอนเล็ก ๆ จนถึงเดี๋ยวนี้ มีแต่
ตัวร่างกายเปลี่ยน แล้ววิญญานนี้เมื่อร่างกาย

เดิมหมดไป ไปรับร่างกายใหม่ วิญญานก็
ยังเป็นอันเดียวกัน แต่เมื่อผ่านภวะนั้นแล้ว
ความทรงจำจะเปลี่ยนไป เนื่องจากการ
ปฏิบัติธรรมะเป็นตัวกำหนด ว่า บาป หรือ
บุญ ถ้าบุญมาก ก็มีโอกาสจำได้มากกว่าเคย
เป็นอะไรมาก่อน แล้วจะไม่หลง สมมติว่า
ในอดีต คนคนหนึ่งอาจเกิดเป็นคนกวาด
ถนน มาปัจจุบัน ระลึกได้ ก็มานั่งร้องไห้ว่า
เมื่อก่อนทุกข์เหลือเกิน ทรมาณเหลือเกิน
เสร็จแล้วไม่ยอมทำงาน บุญก็ไม่ทำแล้ว
ตอนนี้ ทั้งที่ชาติก่อนตอนกวาดถนนอยู่
สมมติว่า เคยใส่บาตรพระอรหันต์ จึ่ง
ได้มาเกิดเป็นปัจจุบันนี้ แต่เมื่อเราไปวิเคราะห์
อดีตแล้ว เราก็ไปคิด เมื่อไปคิด ปัจจุบัน
เราก็ไม่ได้ทำอะไร หรือ ถ้าเผื่อไปภูมิใจใน
อดีต เพราะเคยเกิดอยู่ในปราสาท มีบิรวาร
เยอะเยอะ พอปัจจุบันไม่เป็นเช่นนั้น ก็อาจ
ไปทำบาปอีก มีคนบอกว่าคุณเคยเป็นนั่น
เป็นนี่มาก่อน ก็นึกกระหยิ่มภูมิใจ แล้ว
พยายามทำให้เหมือนกับอดีต แต่จริง ๆ ไม่
ใช่ปัจจุบันไม่ได้ทำความดีอะไรมากมาย
มัวแต่ไปสนใจอดีตหรือบางคนกลับไปสนใจ
อนาคต มีคนบอกว่า ต่อไปคุณต้องมีฐานะดี
ก็เก็บไปนอนภูมิใจ เสร็จแล้วปัจจุบันไม่ได้
ทำอะไรเลย

สังท้าย :

การสนทนานครมกับพระครูฯ นั้น ยังมีต่อ
ไปอีกหลายประเด็น ในตอนหนึ่งท่านพระครูได้แนะนำ
ให้อ่านหนังสือ “ภควทลิตา” (ซึ่งในวารสารฉบับนี้
ได้นำบทความที่เกี่ยวกับภควทลิตามาตีพิมพ์ไว้ถึง

๒ เรื่อง) ในการอ่านนั้น ท่านแนะนำว่า ไม่ต้องรีบร้อนค่อย ๆ อ่านไปวันละบทก็ได้ อ่านครั้งแรกยังไม่เข้าใจไม่เป็นไรให้อ่านไปจนจบเล่มเสร็จแล้วให้เริ่มต้นอ่านย้อนทวนใหม่ จะอ่านซ้ำอีกกี่เที่ยวก็ได้ เพราะเมื่อยิ่งอ่านมากก็จะยิ่งเกิดความรู้ ความเข้าใจลึกซึ้งมากขึ้น และสามารถนำหลักธรรมไปใช้ประโยชน์ เพื่อแก้ไข

ปัญหาต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันได้อย่างดีด้วย

บทสนทนากับพระครูฯ ที่นำมาลงพิมพ์นี้ คงช่วยตอบข้อสงสัยของหลาย ๆ ท่านได้ แต่หากท่านผู้อ่านรู้สึกว่าการตอบที่ได้รับยังไม่ตรงจริง อยากไปขอสนทนาระหว่างท่านพระครูฯ ต่อ เชื่อว่า ท่านจะยินดีต้อนรับอย่างเต็มที่ โปรดติดต่อไปที่เทวสถานโบสถ์พราหมณ์ เสาชิงช้า ด้วยตนเอง

แนะนำทรัพยากรสารสนเทศ

กองบรรณาธิการ

หนังสือที่นำมาแนะนำในฉบับนี้ คัดเลือกมาเฉพาะที่มีเนื้อหาเกี่ยวเนื่องกับพราหมณ์และศาสนาพราหมณ์ เป็นหนังสือทั้งเก่าและใหม่ ซึ่งผู้สนใจสามารถหาอ่านได้จากห้องสมุด "หอเวทวิทยาคม" เทวสถาน โบสถ์พราหมณ์ เสาชิงช้า

กัญญรัตน์ เวชศาสตร์. การศึกษาเรื่องหงส์จากศิลปกรรมในประเทศไทย (The Mythical Swan in Thai Art). กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๔. ๒๑๑ หน้า. ภาพประกอบ.

ในวรรณคดีสันสกฤต หงส์ หรือ หัส (ออกเสียงว่า หัม- สะ หรือ หัน- สะ ในภาษาสันสกฤต) เป็นสัตว์ที่มีความสำคัญ และมีความเกี่ยวพันในด้านศิลปวัฒนธรรมของอินเดียโบราณ หัสได้รับการยกย่องว่ามีความงดงามอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในยามเยื้องกรายเคลื่อนไหว มีเสียงไพเราะ บินได้เร็วเสมอด้วยครุฑ หัสในเทพปกรณัมของชาวฮินดู มีความเกี่ยวข้องกับเทพเจ้าหลายองค์ คือเป็นพาหนะของพระวรุณ พระพรหม และพระศิวะ และในพระราชพิธีตรีขัมปาวาย- ครีปาวาย หงส์ใช้เป็นพาหนะนำเทพเจ้ากลับคืนสู่วิมาน หนังสือเล่มนี้กล่าวถึงการศึกษารื่องหงส์จากศิลปกรรมในประเทศไทย โดยเริ่มตั้งแต่คติเรื่องหงส์ที่แพร่เข้ามาในประเทศไทย ทั้งของอินเดีย จีน มอญ พม่า ศึกษารูปแบบ ความหมาย และแนวคิดของศิลปประรูปหงส์ในยุคสมัยต่าง ๆ เช่น ศิลปะทวารวดี ศรีวิชัย ลพบุรี มาจนถึงศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์ นอกจากนี้ยังกล่าวถึง

ศิลปะรูปหงส์ที่ปรากฏในความเชื่อ และประเพณี-พิธีกรรมต่าง ๆ เช่น พิธีช้างหงส์ ในพระราชพิธีตรีขัมปาวาย- ครีปาวาย ประเพณีสร้างหงส์ถวายวัด ประเพณีสงฆ์พระธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูน (มีตุ๊กตารูปหงส์) ประเพณีบวชนาค (มีคานหามรูปหงส์) ประเพณีการตั้งศาลพระภูมิ (มีรูปหงส์ที่เสาของศาลพระภูมิ) และของขลังรูปหงส์ ภาพประกอบในเล่มมีทั้งภาพถ่ายสีและขาวดำ เป็นภาพจิตรกรรมฝาผนัง และภาพศิลปกรรมต่าง ๆ

พาชื่น ติวานนท์

จิรธสา คชาชีวะ. คติความเชื่อและรูปแบบของพระพินเนศวรที่พบในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ ภาควิชาโบราณคดี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๗. ๓๓๑ หน้า. ภาพประกอบ. แต่เดิมนั้นไทยได้รับคติความเชื่อเรื่องพระพินเนศวรมาจากชาวอินเดียโดยตรง ตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒ เป็นต้นมา แนวความคิดเดิมได้แก่การเคารพนับถือพระพินเนศวรในฐานะเทพแห่งอุปสรรค ขัดข้องทั้งมวลและในขณะเดียวกันก็เป็นเทพผู้บันดาลความสำเร็จด้วย วิชยานิพนธ์เล่มนี้ได้ศึกษาถึงคติความเชื่อและรูปแบบของพระพินเนศวรที่พบในประเทศไทย โดยศึกษาจากหลักฐานทางเอกสารและโบราณคดี ผู้ศึกษาได้พบหลักฐานทางโบราณคดีทางภาคใต้ของประเทศไทยเป็นส่วนมาก

ซึ่งนับได้ว่าเป็นดินแดนที่มีร่องรอยศาสนาพราหมณ์ที่น่าสนใจและเก่าแก่ที่สุดในประเทศไทย เนื้อเรื่องของวิทยานิพนธ์เริ่มต้นจากประวัติความเป็นมาและลักษณะรูปเคารพของพระพินเนสวรีในประเทศอินเดีย รูปเคารพพระพินเนสวรีในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้แก่ ในประเทศพม่า จัมปา เขมร อินโดนีเซีย แล้วจึงกล่าวถึงคติความเชื่อและรูปแบบของพระพินเนสวรีที่พบในประเทศไทย จากหลักฐานทางเอกสารและโบราณคดี หลักฐานทางเอกสารได้กล่าวถึงรายละเอียดในสมัยสุโขทัย อยุธยา และรัตนโกสินทร์ ส่วนหลักฐานทางโบราณคดี ปรากฏในทุกภาคแต่ภาคใต้มีมากที่สุด คือ มีในจังหวัดสงขลา นครศรีธรรมราช กระบี่ พังงา และสุราษฎร์ธานี นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงประติมากรรมรูปเคารพ และสัญลักษณ์ของพระพินเนสวรีในปัจจุบัน ได้แก่ ดวงตราพระพินเนสวรีและรูปเคารพต่าง ๆ และยังมีหลักฐานเกี่ยวกับพระพินเนสวรีจากพิธีกรรม มีตารางเปรียบเทียบลักษณะรูปเคารพพระพินเนสวรีในเอเชียอาคเนย์และประเทศไทย อภิธานศัพท์และภาพประกอบ

พาชื่น คิวานนท์

นริสา โทษิเดช. รูปเคารพพระกฤษณะในเอเชียอาคเนย์ สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (โบราณคดี) มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๒. ๗๒ หน้า. พระกฤษณะเป็นปางหนึ่งของพระนารายณ์ ซึ่งเป็นหนึ่งในสามของมหาเทพเจ้าที่เป็นที่เคารพสูงสุดในศาสนาพราหมณ์และศาสนาฮินดู ในปางนี้ได้อวตารลงมาเพื่อปราบพญางกซ์ เจ้าแผ่นดินครองกรุงมธรา พระกฤษณะยังมีบทบาทเป็นที่รู้จักในเรื่องมหากาณะ ซึ่งเป็นผู้ให้คำแนะนำอรชุนในสงคราม

และพระองค์ยังเป็นที่เคารพของชาวฮินดูมากกว่าอวตารอื่น ๆ

ลัทธิไวษณพนิกาย ซึ่งเคารพพระนารายณ์เป็นเทพเจ้าสูงสุดนั้น เป็นลัทธิขัณธารูปปั้น และจะให้ความสำคัญต่อลัทธิอวตาร มีการสร้างรูปเคารพพระกฤษณะทั้งในวัยเด็กและวัยหนุ่ม ตามเรื่องราวบทบาทของพระองค์ที่ปรากฏในตำนานและวรรณคดี เมื่อศาสนาฮินดูแผ่ขยายเข้ามาในเอเชียอาคเนย์ จึงได้รับวัฒนธรรมในการสร้างรูปเคารพพระกฤษณะมาด้วย สารนิพนธ์เล่มนี้จึงได้ศึกษาเกี่ยวกับลักษณะรูปเคารพพระกฤษณะในเอเชียอาคเนย์ทั้งหมดที่พบอย่างเป็นทางการ ที่ปรากฏหลักฐานทางเอกสารและหลักฐานทางโบราณคดี โดยนำไปศึกษาเปรียบเทียบกับต้นแบบในอินเดียอันเป็นแหล่งกำเนิดของพระกฤษณะ เนื้อหาประกอบด้วยประวัติความเป็นมาของพระกฤษณะและลัทธิของพระองค์ ตลอดจนเรื่องราวของพระกฤษณะที่ปรากฏตามตำนานและวรรณคดี ลักษณะรูปเคารพพระกฤษณะในอินเดีย อิทธิพลพระกฤษณะในเอเชียอาคเนย์ ลักษณะรูปเคารพพระกฤษณะในเอเชียอาคเนย์ ตอนสุดท้ายเป็นการเปรียบเทียบลักษณะรูปเคารพพระกฤษณะในเอเชียอาคเนย์กับประเทศอินเดีย และคตินิยมในการทำรูปเคารพพระองค์ มีภาพประกอบอยู่ท้ายเล่มเป็นรูปเคารพพระกฤษณะที่กล่าวถึงในเนื้อหา

แจ่มจันทร์ นพบุตรกานต์

ประวัติเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ พระราชพิธี
ศรียัมปวาย-ศรียัมปวาย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๑. ๕๔
หน้า. (อนุสรณ์การพระราชทานเพลิงศพ พระ
ครูอภัยจารักษ์ (พราหมณ์ละมัย รัตนพราหมณ์)

เป็นหนังสือเล่มหนึ่งที่จัดพิมพ์ขึ้นเป็นอนุสรณ์ในการพระราชทานเพลิงศพพระครูอภัยอาจารย์ (พราหมณ์ละมัย รัตนพราหมณ์) เนื้อหาหลัก ๒ ส่วน ใหญ่ว่าด้วยประวัติเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ และ พระราชพิธีตรีขัมปวาย-ตรีปวาย พร้อมทั้งเกร็ดความรู้สั้น ๆ อีก ๓ เรื่องประกอบท้ายเล่มเป็นของ แถม ได้แก่ “คำที่หมายถึงพระนามของพระพุทธเจ้า” “แม่นาคพระโขนงตัวจริง สันตฤทธิ์เพราะใคร” และ “พราหมณ์คือใคร”

ในส่วน “ประวัติเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์” นั้น เป็นเพียงประวัติสั้น ๆ ของเทพเจ้าต่าง ๆ คือ พระกณेश พระตรีมูรติ พระวิฆ्नุ พระนารายณ์ พระศิวะกับพระนางบาร์พดี พระศิวะในรูปวีระภัทร พระพรหม พระนางลักษมี พระนางทุรคา พระนางกาลิ พระนางสรสวดี และสุดท้ายคือ ตรีเณมิ ซึ่งเป็นพระนามหนึ่งของแม่คงคา

สิ่งที่น่าสนใจในหนังสือเล่มนี้ จะอยู่ในส่วนที่ ๒ นั่นคือ “พระราชพิธีตรีขัมปวาย-ตรีปวาย” ซึ่งนอกจากจะเล่าถึงประวัติความเป็นมา อันทำให้ผู้อ่านทราบว่า เป็นพิธีสองพิธีต่อกัน คือ พิธีตรีขัมปวาย เป็นพิธีกระทำรับพระอิศวร เรียกเป็นสามัญว่า พิธีโล้ชิงช้า และพิธีตรีปวาย เป็นพิธีกระทำรับพระนารายณ์ เรียกเป็นสามัญว่า พิธีแห่พระนารายณ์ มีหลักฐานว่า เป็นพิธีที่มีมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย กระทำกันในคันปี ถือเป็นพิธีปีใหม่ของพราหมณ์ แล้วยังกล่าวถึง ลำดับของพิธีตรีขัมปวาย-ตรีปวาย ซึ่งให้รายละเอียดของพิธีโล้ชิงช้า และเรื่องที่เกี่ยวข้อง ตั้งแต่ครั้งที่สมัยกรุงรัตนโกสินทร์เคยทำกันมา ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ จนมาถึงปัจจุบัน

สำหรับผู้ที่สนใจหรือคิดไปร่วมในพิธีด้วยความศรัทธาหรือด้วยความใฝ่ศึกษาสามารถหาความรู้จากหนังสือเล่มนี้ได้ก่อนไปเห็นพิธีจริง จะทำให้เข้าใจและรู้ถึงขั้นตอนของพิธีกรรมได้อย่างดีทีเดียว

ทัศนภรณ์ คทวนิช

พระพระยานรรัตนราชมานิต (ตริภักดิ์ จินตยานนท์) วิทยาศาสตร์การหายใจ. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพระพระยานรรัตนราชมานิต ตริภักดิ์ จินตยานนท์, ม.ป.ป. ๑๓๗ หน้า.

ในวิชาโยคศาสตร์ของโยคี สอนให้ควบคุมฝึกหัดร่างกายจนถึงการพัฒนาวิญญานให้เจริญสูงสุด โยคศาสตร์จึงมีหลายสาขาวิชา ซึ่งหนึ่งในสาขาวิชาเหล่านั้นมีวิชาการหายใจ เพื่อควบคุมบังคับบัญชาร่างกาย เพิ่มพูนสมรรถภาพของสมอง จิตใจ และพัฒนาความเจริญด้านวิญญาน โดยมีพื้นฐานความเชื่อที่ว่า พลังงานในสิ่งมีชีวิตที่ทำให้มีการเคลื่อนไหว รู้สึกรู้สีกึกกักครัดตรงได้นั้น ออกมาจากแหล่งหัวใจเป็นสำคัญ พลังงานนี้ชาวฮินดูเรียกว่า “ปราณ” หมายถึง พลังงานแห่งชีวิต ปราณมีอยู่ในบรรยากาศ ซึ่งสิ่งมีชีวิตจะได้รับปราณโดยการสูดเอาอากาศเข้าไป และนำปราณไปใช้ให้เหมาะสมกับความต้องการ และสามารถเก็บสะสมได้เพื่อใช้ในคราวจำเป็น ปราณจะเพิ่มพูนกำลังพลังงานให้แก่ระบบประสาทและใช้ในการทำหน้าที่ของประสาท เพิ่มพูนความเข้มแข็งและกำลังชีวิต ซึ่งหมดเปลืองไปโดยการใช้ความคิด ความตั้งใจ และการเคลื่อนไหว ดังนั้นการหายใจเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการที่จะได้รับปราณอย่างเต็มที่และนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด ฉะนั้น

จึงจะต้องเข้าใจและฝึกหัดวิธีการหายใจอย่างถูกต้อง เพื่อให้ได้รับปริมาณในบรรยากาศได้อย่างเต็มที่ โยคี ได้จัดแบ่งระเบียบแบบแผนวิธีการหายใจไว้ ๔ อย่าง คือ หนึ่ง การหายใจขึ้นเบื้องสูง สอง การหายใจเข้าสู่ทรวงกลาง เป็นการหายใจเข้าสู่ซี่โครง สาม การหายใจลงสู่เบื้องต่ำ เป็นการหายใจเข้าสู่ช่องท้อง เป็นวิธีการที่สูดอากาศเข้าไปได้มากกว่า 2 วิธีแรก สี่ การหายใจสมบูรณ์แบบโยคี เป็นการหายใจโดยนำจุดเด่นของการหายใจทั้ง ๓ วิธีแรก ซึ่งทำให้อวัยวะการหายใจทำหน้าที่ได้พร้อมเพรียงกัน คือ มีการเคลื่อนไหวของทรวงอกเบื้องสูง ทรวงอกเบื้องกลาง และกระบังลม ทั้งยังทำให้จังหวะลมหายใจสม่ำเสมอปกติ การฝึกปฏิบัติการหายใจสมบูรณ์แบบโยคีตามที่แนะนำในหนังสือเล่มนี้จะทำให้มีสุขภาพดี ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ นอกจากนี้ยังมีแบบฝึกหัดบริหารร่างกายด้วยการหายใจสมบูรณ์แบบโยคีเป็นพื้นฐาน เช่น การหายใจทำความสะอาดปอด การหายใจเพิ่มกำลังประสาท ตลอดจนการหายใจทางจิตและจิตวิญญาณของโยคี เพื่อเป็นการฝึกปฏิบัติบังคับควบคุมร่างกายและจิตใจ นำเอาปรารถนาที่เป็นกำลังพลังงานชีวิตที่สะสมอยู่ในอวัยวะส่วนต่าง ๆ มาใช้ให้เกิดประโยชน์

แจ่มจันทร์ นพบุตรกานต์

พราหมณ์วิทยา ประชุมความรู้ว่าด้วยพราหมณ์.

กรุงเทพฯ : สมเจตน์การพิมพ์, 2531. 88 หน้า.

(พราหมณ์านุสรณ์ในการพระราชทานเพลิงศพ พระครูอัญญาจารย์ (พราหมณ์ละมัย รัตนพราหมณ์)

เป็นหนังสือเล่มหนึ่งที่จัดพิมพ์ขึ้นเป็นอนุสรณ์ในการพระราชทานเพลิงศพพระครูอัญญาจารย์ (พราหมณ์ละมัย รัตนพราหมณ์) โดยผู้จัดทำมุ่งหวังให้เป็นเครื่องบูชาแด่พระครูอัญญาจารย์โดยตรง จึงได้รวบรวมข้อเขียนที่เกี่ยวข้องกับพราหมณ์ทั้งที่

เกศติพิมพ์อยู่ในที่ต่าง ๆ และที่เขียนหรือเรียบเรียงขึ้นใหม่มาไว้ด้วยกัน เริ่มต้นด้วย ปฐมบทกล่าวด้วยสมาธิ ซึ่งคัดคตอนมาจากโยคสูตรของปถุญชลี ต่อด้วยเรื่องที่ทำให้ความรู้เกี่ยวกับพราหมณ์ในด้านต่าง ๆ เรียงตามลำดับดังนี้

คุณสมบัติของพราหมณ์ ๑๑ ประการ (ตามพระมนุธรรมศาสตร์)

หน้าที่ของพราหมณ์ ๖ ประการ

สังสการในศาสนาพราหมณ์ (เรียบเรียงโดยพราหมณ์พิบูลย์ นาควานิช)

ประเพณีและพิธีเฝ้าศพในศาสนาพราหมณ์ (โดย บัณฑิตวิทยากร ตุกุล)

ว่าด้วย “พราหมณ์” ความพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๕ (พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งทรงแสดพระบรมราชธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดิน)

ปุโรหิต (จากคอลัมน์ “พูดไทย-เขียนไทย” ของเปรียญ ๗ ในหนังสือพิมพ์สยามรัฐรายวัน พ.ศ. ๒๕๓๐)

ฝรั่งเขียนถึงเรื่องโบสถ์พราหมณ์ (เป็นจดหมายของพราหมณ์พิบูลย์ นาควานิช ตอบมิสเตอร์ไมเคิลไรท์ ดีพิมพ์ในวารสารศิลปวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๒๗)

อันเนื่องมาแต่ขอยสวณพลว่าด้วยพราหมณ์ (พราหมณ์พิบูลย์ นาควานิช เขียนขยายความข้อเขียนของหม่อมราชวงศ์ถึกฤทธิ์ ปราโมช เกี่ยวกับการถือมั่งสวัรีคของพราหมณ์)

ตำแหน่งฐานันดรพราหมณ์ เมืองนครศรีธรรมราช (โดยพราหมณ์พิบูลย์ นาควานิช)

ว่าด้วยโยคะ กรรมโยค

พราหมณ์วรรค เรื่องเกี่ยวกับพราหมณ์ในพระพุทธศาสนา (คัดจากหนังสือ “กาลาธรรมบทแปล”)

เทวสถาน

ข้อสังเกตกลางประการอันมาแต่เรื่อง “พระราชดำริรัชกาลที่ ๕”

พระพุทธศาสนาบางประการที่ปรากฏในคัมภีร์พราหมณ์บางแห่ง

สงสัยเรื่อง “หมู่บ้านพราหมณ์” ว่าอยู่ริมน้ำ (เป็นจดหมายถึงบรรณาธิการเมืองโบราณ ปรารภเรื่องบ้านพราหมณ์อยู่ริมน้ำ ของพราหมณ์พิบูลย์ นาควานิช)

จะเห็นได้ว่าข้อเขียนส่วนใหญ่เป็นของพราหมณ์พิบูลย์ นาควานิช ซึ่งเป็นบรรณาธิการของหนังสือเล่มนี้นั่นเอง แม้ว่าหลายเรื่องจะให้ความรู้แก่ผู้อ่านได้มาก แต่สำหรับผู้ที่ไม่เคยติดตาม หรือ เคยทราบเรื่องของพราหมณ์มาก่อน อาจทำให้ไม่เข้าใจได้ดีพอ เนื่องจากไม่ได้มีการนำเรื่อง หรือ ทำความเดิมให้ผู้อ่านทราบ อย่างไรก็ตามสำหรับผู้ที่ต้องการศึกษาค้นคว้าเรื่องพราหมณ์ ก็ไม่ควรละเลยข้อเขียนจากหนังสือเล่มนี้

ทัศนภรณ์ คทวนิช

สุวันดี ตั้งวิเศษชน. บทบาทของพราหมณ์ในราชสำนัก

รัตนโกสินทร์ตอนต้น. สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (โบราณคดี) มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๑. ๑๒๕ หน้า. ภาพประกอบ

กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของพราหมณ์ บทบาทของพราหมณ์ในประเทศอินเดียและประเทศไทย โดยกล่าวถึงตั้งแต่ตระกูลพราหมณ์ในราชสำนักรัตนโกสินทร์ตอนต้น หลักฐานทางโบราณคดีที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ได้แก่ พระหลักเมือง เทวสถาน เสาชิงช้า และกล่าวถึงบทบาทของพราหมณ์ในราชสำนักรัตน-

โกสินทร์ตอนต้นโดยละเอียด โดยกล่าวถึงพระราชพิธีต่าง ๆ ที่พราหมณ์เป็นผู้ประกอบ ซึ่งแบ่งออกเป็นพระราชพิธีต่าง ๆ ได้แก่ พระราชพิธีเพื่อความ เป็นสวัสดิมงคลแก่สิริราชสมบัติ พระบรมวงศ์และองค์พระมหากษัตริย์ (พระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระราชพิธีลงทรงโสกันต์) พระราชพิธีเพื่อความ เป็นสวัสดิมงคลแก่ประเทศชาติและประชาชน (พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ พระราชพิธีศรีสังฆ- ปานกาล) พระราชพิธีเพื่อแสดงกตัญญูธรรมและรำลึก ในพระมหากษัตริย์คุณของบูรพมหากษัตริย์ราชเจ้าและพระบรมราชบุพการี (พระราชพิธีสัมพัจฉร- จินทร) พระราชพิธีเพื่อบูชาพระเป็นเจ้าในศาสนา พราหมณ์-ฮินดู (พระราชพิธีจองเปรียง พระราช พิธีกะติเกยา พระราชพิธีตรียัมปวาย- ตรีปวาย) ใน หนังสือเล่มนี้มีภาพประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ของ พราหมณ์ รวมทั้งพิธีตรียัมปวาย- ตรีปวาย เมื่อเดือน มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๒

พาชื่น ติวานนท์

สุวิทย์ ทองศรีเกตุ. การศึกษาวิเคราะห์อทธิพลของ ศาสนาพราหมณ์ที่มีต่อพฤติกรรมทางศาสนา ของพุทธศาสนิกชนในจังหวัดนครศรีธรรมราช. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต (ศาสนาเปรียบเทียบ) มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๔. ๑๖๕ หน้า.

การศึกษาวิจัยอทธิพลของศาสนาพราหมณ์ เรื่องนี้ เน้นศึกษาพฤติกรรมและความเชื่อที่แสดง ออกมาทางพิธีกรรมต่าง ๆ โดยมุ่งเฉพาะพิธีกรรม ที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนิกชนในจังหวัดนครศรี- ธรรมราช พิธีกรรมที่นำมาศึกษาวิเคราะห์นั้นมุ่ง เฉพาะพิธีกรรมที่เกี่ยวกับศาสนา ทั้งทางสังคม ชีวิต

เศรษฐกิจ และอื่น ๆ ไม่รวมถึงวัฒนธรรมที่แตกต่างออกไป ผู้วิจัยได้เสนอเนื้อหาที่ลำดับเพื่อให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์ในจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยเริ่มจากกล่าวถึงความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ในเรื่องเกี่ยวกับ เทพเจ้าสูงสุดและเทพเจ้าอื่น ๆ อาตมัน กรรม ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งสูงสุด และไสยศาสตร์ จากนั้นจึงเป็นเรื่องความเป็นมาของศาสนาพราหมณ์ในจังหวัดนครศรีธรรมราช พิธีกรรมต่าง ๆ ในจังหวัดนครศรีธรรมราชที่ได้รับอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์ โดยแบ่งพิธีกรรมออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ พิธีกรรมเกี่ยวกับชุมชน เช่น พิธีตรียัมปวาย พิธีแรกนาขวัญ พิธีขอฝน และพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต เป็นพิธีมุ่งความเจริญรุ่งเรืองต่อชีวิตโดยตรง เช่น พิธีทำขวัญเด็ก พิธีทำขวัญนาค พิธีแต่งงาน พิธีสะเดาะเคราะห์ พิธีงานศพ ตอนสุดท้ายเป็นการวิเคราะห์เปรียบเทียบพฤติกรรมทางศาสนาของพุทธศาสนิกชนที่ออกมาเป็นพิธีกรรม ว่ามีความสอดคล้องกับความเชื่อดั้งเดิมของศาสนาพราหมณ์เพียงใด โดยการพิจารณาจากพิธีกรรมที่ประกอบขึ้นกับการสัมภาษณ์ทั่วไป ผลจากการศึกษาวิจัยปรากฏ

ว่า ศาสนาพราหมณ์เริ่มมีอิทธิพลในนครศรีธรรมราชราวพุทธศตวรรษที่ ๘-๑๒ เป็นต้นมา และเจริญรุ่งเรืองในพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๔ แม้เมื่อศาสนาพุทธได้เข้ามามีอิทธิพลในสมัยศรีวิชัยและสมัยสุโขทัยเป็นต้นมา ก็ไม่ได้ทำให้อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์เสื่อมถอยไป เพราะทั้ง ๒ ศาสนามีหลักพิธีกรรมที่คล้ายคลึงกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับเรื่องเวทย์มนต์คาถา พราหมณ์ยังคงทำพิธีกรรมต่าง ๆ ร่วมกับพระสงฆ์ในพุทธศาสนา พิธีกรรมแสดงให้เห็นถึงการผสมผสานกันระหว่างความเชื่อของศาสนาพราหมณ์และอิทธิพลของศาสนาพุทธบางแง่ แต่ความเชื่อและปรากฏการณ์บางอย่างสอดคล้องกับหลักความเชื่อทั่วไปในศาสนาพราหมณ์ แต่แตกต่างจากหลักคำสอนในพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ได้เข้ามามีอิทธิพลต่อพฤติกรรมทางศาสนาของพุทธศาสนิกชนในจังหวัดนครศรีธรรมราช ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าศาสนาพราหมณ์ได้สนองความต้องการของประชาชนทั่วไปในบางแง่ที่ศาสนาพุทธไม่สามารถให้ได้

แจ่มจันทร์ นพบุตรกานต์

เล่าเรื่อง "หอเวทวิทยาคม" *

ทัศนการณ์ กทวนิช**

ความเป็นมา

นาม "หอเวทวิทยาคม" นั้น มีปรากฏในหนังสือทำเนียบนามภาค ๑ ฉบับของหอพระสมุดวชิรญาณพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๖ ว่า "หอเวทวิทยาคม เป็นหอพระราชนัดตั้งอยู่ริมโรงเรียนราชกุมาร หรือเชิงหน้าโรงพยาบาลเก่าด้านเหนือ" (ซึ่งในปัจจุบันเป็นด้านหลังตึกที่ทำการส่วนหนึ่งของสำนักราชเลขาธิการ ตอนมุมกำแพงแถวด้านตะวันออก มุมทิศเหนือพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท) เป็นหอสำหรับให้พระราชนัดใช้ประกอบพิธีกรรมในพระบรมมหาราชวังมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ต่อมาเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๔๑๒ - ๑๓ ได้มีการรื้ออาคารบริเวณนั้น เพื่อสร้างตึกที่ทำการสำนักพระราชวัง และสำนักราชเลขาธิการ หอเวทวิทยาคมจึงถูกรื้อลงด้วย

สำหรับหอเวทวิทยาคมในปัจจุบัน ซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณเทวสถานโบสถ์พราหมณ์ เสาชิงช้า กรุงเทพฯ นั้น เป็นอาคารที่ได้ก่อสร้างขึ้นใหม่ ตามดำริของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (สมเด็จฯ เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ) ซึ่งได้ตั้งแก่นิจกรมไปแล้วเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๑ โดยท่านพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีความคิดว่า ในเทวสถานควรมีแหล่งรวบรวมความรู้ที่ผู้สนใจจะเข้ามาค้นคว้าได้ เนื่องจากมีนิสิต นักศึกษาและผู้สนใจได้มาสอบถามเพื่อศึกษาหาความรู้ในด้าน

ประเพณีและวัฒนธรรมตลอดจนพระเวทในศาสนาพราหมณ์อยู่เสมอ ด้วยเหตุนี้ ท่านจึงคิดและเตรียมงานเพื่อให้กิจการห้องสมุดได้เริ่มต้นขึ้น เมื่อท่านได้ไปประเทศอินเดีย ได้ศึกษาและดูกิจกรรมเกี่ยวกับศาสนาเพื่อนำมาเป็นแนวทางสำหรับจัดตั้งห้องสมุดสำหรับเทวสถาน ได้รวบรวมคัมภีร์ในศาสนามาเก็บไว้จำนวนหนึ่ง จากนั้นก็ได้รวบรวมคัมภีร์ตลอดจนบทความหนังสือต่าง ๆ เกี่ยวกับประเพณี วัฒนธรรม และศาสนาสะสมไว้ เมื่อสำนักพระราชวังได้ดำเนินการปรับปรุงสถานที่เพื่อจัดสร้างที่ทำการและหอเวทวิทยาคมได้ถูกรื้อลงดังกล่าวก่อนแล้ว ท่านพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีความประสงค์จะอนุรักษ์ชื่อ "หอเวทวิทยาคม" ไว้ จึงได้ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตนำไปใช้เป็นนามอาคารที่จะสร้างเป็นห้องสมุดสำหรับเทวสถาน ทั้งนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงวางศิลาฤกษ์ เมื่อวันที่ ๖ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๔ อาคารแห่งนี้จึงได้ดำเนินการก่อสร้างรากฐานขึ้น แต่ด้วยเหตุที่ทุนดำเนินงานไม่พอ ประจวบกับจำเป็นต้องบูรณะเทวสถานทั้ง ๓ หลัง ที่มีสภาพชำรุดให้มีสภาพที่สมบูรณ์ขึ้น การดำเนินการก่อสร้างจึงจำเป็นต้องหยุดชะงัก ทุนดำเนินงานส่วนใหญ่ได้รับการสนับสนุนจากผู้มีจิตศรัทธา งบประมาณของสำนักพระราชวังและ

* เรียบเรียงจากการสัมภาษณ์พระครูวามเทพมุนี (ชวิน รั้งสิทธิพรหมคุณ) เมื่อวันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๓๔ และจากหนังสือที่ระลึกการเสด็จพระราชดำเนินประกอบพิธีเปิดอาคารหอเวทวิทยาคม ในวันศุกร์ที่ ๑๖ มิถุนายน ๒๕๓๒ ณ เทวสถานโบสถ์พราหมณ์

** บรรณารักษ์ หัวหน้าฝ่ายเทคโนโลยีห้องสมุด สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

กรมการศาสนา ซึ่งนำมาใช้ปรับปรุงซ่อมแซมและก่อสร้างได้เพียงบางส่วน งานก่อสร้างที่ดำริไว้จึงไม่สำเร็จตามความประสงค์ ยิ่งเมื่อท่านพระราชครูฯ ได้ถึงแก่อนิจกรรม จึงยิ่งขาดผู้ผลักดันและดำเนินการให้สำเร็จ จนถึง พ.ศ. ๒๕๒๘ คณะพรหมณ์ได้ปรึกษาเห็นชอบที่จะทำโครงการจัดตั้งห้องสมุด "หอเวทวิทยาคม" เสนอรัฐบาลเพื่อประกอบการพิจารณาสร้างถาวรวัตถุเป็นพระราชกุศลถวายแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงพระชนมายุครบ ๕ รอบในปี พ.ศ. ๒๕๓๐ ซึ่งรัฐบาลพิจารณาแล้วได้อนุมัติให้ดำเนินการก่อสร้างเมื่อวันที่ ๑๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๘ จึงได้ดำเนินการก่อสร้างต่อจากโครงการเดิมที่วางรากฐานไว้ ตั้งแต่วันที่ ๒๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๐ จนแล้วเสร็จเมื่อวันที่ ๓๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๑ ในระหว่างการก่อสร้างคณะพรหมณ์จึงได้ปรับปรุงบริเวณโดยรอบ และซ่อมแซมส่วนที่ชำรุดบางส่วน งบประมาณที่ได้รับนั้นใช้ก่อสร้างสำเร็จเพียงตัวอาคารเท่านั้น แต่เนื่องจากได้รับความสนับสนุนจากศาสนิกชน ผู้มีจิตศรัทธาและเลื่อมใสในศาสนาพราหมณ์ ด้วยการบริจาคเงินให้กับคณะพรหมณ์ เพื่อดำเนินการจัดสร้างวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นในการดำเนินงานห้องสมุดหอเวทวิทยาคม จึงได้สำเร็จจุล่งเป็นรูปร่างตามวัตถุประสงค์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์ ทรงประกอบพิธีเปิดหอเวทวิทยาคม เมื่อวันที่ ๑๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๒

ปัจจุบัน หอเวทวิทยาคม เป็นห้องสมุดเฉพาะทางด้านศาสนาและวัฒนธรรม โดยมีกัมภีร์พระเวทในศาสนาพราหมณ์เท่าที่จะรวบรวมได้ทั้งในประเทศไทยและเทศอินเดีย นอกจากนี้ ยังมีกัมภีร์ในศาสนาต่าง ๆ รวบรวมไว้ด้วย นอกจากจะเป็นห้องสมุดเฉพาะ

แล้ว ในอีกส่วนหนึ่งยังใช้เป็นที่ประชุม บรรยายธรรม เผยแพร่ความรู้ในด้านจริยธรรมให้แก่ประชาชนทั่วไปอีกด้วย ทั้งนี้ เพื่อใช้แทนศาลาเล็ก ๆ หลังเดิมที่เคยมีอยู่หน้าโบสถ์พราหมณ์ และได้ถูกรื้อถอนไปเนื่องจากมีการตัดถนน

วัตถุประสงค์

หอเวทวิทยาคม ได้รับการจัดสร้างขึ้นเป็นอาคารห้องสมุด และปฏิบัติธรรม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ

๑. เผยแพร่ความรู้ด้านศาสนาพราหมณ์ และศาสนาพุทธ

๒. ให้ความรู้ด้านประเพณี และวัฒนธรรมไทย แต่โบราณจนถึงปัจจุบัน

๓. จัดอบรม และ ปฏิบัติธรรม โดย

๓.๑ จัดพระสงฆ์เทศนาในวันธรรมสวนะ ซึ่งเป็นการปฏิบัติตามที่เคยมีมาแต่ก่อน

๓.๒ จัดบรรยายด้านวิชาการ เกี่ยวกับจริยธรรม

โดยกลุ่มเป้าหมายที่จะจัดกิจกรรมตามวัตถุประสงค์นี้ให้ คือ คณะพรหมณ์และบุตรหลาน เยาวชน นักเรียน นิสิต นักศึกษา รวมทั้งประชาชนทั่วไป

การดำเนินงาน

ในส่วนห้องสมุด หอเวทวิทยาคมได้เปิดให้บริการเป็นการภายในมาแต่แรกเริ่ม และเปิดให้บริการแก่บุคคลภายนอกอย่างเป็นทางการ เมื่อประมาณกลางปี พ.ศ. ๒๕๓๓

การจัดหาหนังสือ - การจัดหาหนังสือเข้าห้องสมุดหอเวทวิทยาคมนั้น ได้มีการเตรียมการล่วงหน้ามากกว่า ๑๐ ปี ก่อนที่อาคารจะสร้างเสร็จ หนังสือบางส่วนโอนมาจากห้องอ่านหนังสือในห้องทำงานของพระราชครูวามเทพมุนี นอกนั้นเป็นหนังสือที่ได้สะสมไว้ และจัดหาเพิ่มเติมขึ้นอย่างต่อเนื่อง

งบประมาณ - ในขณะนี้ส่วนใหญ่ได้จากพระครูวามเทพมุนี (ชวิน รังสิพราหมณกุล) เอง และจากภาครัฐบาลและประชาชนทั่วไปบ้าง โดยที่ทางโบสถ์จะจัดตั้งขึ้นเป็นกองทุน ซึ่งในขั้นแรกจะยังไม่เป็นระบบที่สมบูรณ์ เป็นเพียงการเปิดบัญชีธนาคารไว้ใ้ในนามหอเวทวิทยาคม เมื่อมีผู้ศรัทธาแสดงความจำนงร่วมบริจาค ก็จะนำเงินรวบรวมเข้าบัญชีไว้ แต่ทางโบสถ์ไม่ได้มีการประชาสัมพันธ์สู่ภายนอก ประชาชนทั่วไปจะทราบได้จากการที่เข้าไปใช้บริการของหอเวทฯ ก่อน และเมื่อมีจิตศรัทธา ก็จะร่วมสนับสนุน โดยที่มิได้มีการเรียไร เนื่องจากพระครูวามเทพมุนีเห็นว่าวิธีเรียไรนั้นดูเหมือนผู้ที่ถูกเรียไรจะไม่ค่อยเต็มใจ และเมื่อทำด้วยความไม่เต็มใจ ผู้นั้นก็จะได้ประโยชน์ ดังนั้นจึงไม่จำเป็นต้องก่อให้เกิดความเดือดร้อนกับบุคคลอื่น การดำเนินการในช่วงแรก จึงเป็นไปเท่าที่มีงบประมาณก่อน

พระครูวามเทพมุนี กล่าวว่า "การที่จะทำอะไรก็ตาม คิดว่าต้องทำจากตัวเราก่อน ตั้งปณิธานก่อน แล้วปณิธานจึงจะแผ่ขยายออกไป ประชาชนถึงจะเข้ามาด้วยแรงนั้นเอง ถ้าปณิธานยังไม่ชัดเจน คือ ยังไม่สามารถทำได้เต็มที่ ถ้าจะไปบอกกล่าวใครก็เหมือนกับจะไปบังคับเขา ไม่ได้เกิดจากศรัทธา เพราะฉะนั้นงานนี้อาจยังไม่สมบูรณ์ ถ้ามีผู้บริจาคเข้ามาเลย แต่เรายังทำไม่ได้เต็มที่ เพราะเวลาและหน้าที่จำกัด คือ ยังไม่พร้อมที่จะดำเนินการ หมายถึง พร้อมในด้าน งบประมาณ บุคลากร และระบบการดำเนินงาน แต่ที่สำคัญที่สุดคือ บุคลากร ถ้ามีความพร้อมในด้านบุคลากร สิ่งอื่น ๆ จะตามมาเอง ซึ่งหมายถึง ต้องมีเป้าหมายที่แน่นอน มีปณิธานที่ชัดเจนก่อน จึงจะดำเนินการได้ แล้วเงินจะตามมาเอง สำคัญตรงจุดเริ่มต้น ซึ่งค่อนข้างจะต่างจากงานอื่น ๆ ที่ต้องมิงงบประมาณก่อนจึงจะดำเนินการได้ แต่สำหรับหอเวทฯ คิดว่าต้องมี

เป้าหมายในการทำงานก่อน เงินจึงจะเข้ามา ประชาชนนั้นพร้อมอยู่แล้ว เพียงแต่เราต้องมีหลักที่ชัดเจนว่าจะทำอะไร มีบุคลากรแน่นอน ประชาชนก็จะช่วยเหลือเอง เพราะประชาชนที่ศรัทธา และเคารพนับถือพร้อมที่จะสนับสนุนอยู่แล้ว..."

บุคลากร - การจัดหนังสือในห้องสมุดให้เข้าระบบเพื่อให้สะดวกต่อการค้นคว้านั้น ขณะนี้ยังไม่เรียบร้อย เพราะยังขาดบุคลากรประจำ ระยะแรกมีบรรณารักษ์อาสาสมัครมาช่วยดูแลให้คำแนะนำ ต่อมาทางโบสถ์ได้จ้างบรรณารักษ์เข้าทำงาน แต่อยู่ได้ระยะหนึ่ง ก็ลาออกไป ปัจจุบันจึงไม่มีบรรณารักษ์มาปฏิบัติงานประจำ และกำลังอยู่ระหว่างการจัดหาคนใหม่

เวลาเปิดให้บริการห้องสมุด - เดิมเคยกำหนดไว้ระหว่าง 8.00 - 12.00 น. และ 13.00 - 16.00 น. วันจันทร์ - วันศุกร์ และระหว่าง 8.00 - 12.00 น. ในวันเสาร์ แต่ปัจจุบันไม่สามารถเปิดให้บริการตามกำหนดได้ เนื่องจากไม่มีบรรณารักษ์ปฏิบัติงาน

ผู้เข้าใช้ห้องสมุด - มีพราหมณ์มาใช้ห้องสมุดบ้าง แต่ไม่สม่ำเสมอ เป็นเพียงบางครั้งคราวที่มีข้อสงสัย หรือต้องการค้นคว้าหาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ส่วนนักเรียน นิสิต นักศึกษา จะมาใช้ห้องสมุดอยู่เรื่อย ๆ นักศึกษาระดับปริญญาโท หรือ ปริญญาเอก ส่วนใหญ่มาค้นคว้าเกี่ยวกับพระเวทและศาสนาพราหมณ์ สำหรับนักเรียนจะค้นคว้าเพื่อไปใช้ประกอบการทำรายงาน ประชาชนส่วนใหญ่จะค้นคว้าเรื่องความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ หรือประวัติพระเป็นเจ้าองค์ใดองค์หนึ่ง

ในส่วนของหอเวทวิทยาคม ที่จะใช้เป็นที่ปฏิบัติธรรม หรือ บรรยายธรรม ยังไม่ได้ดำเนินการอย่างจริงจังนัก แต่ได้ใช้เป็นที่บรรยายให้นักเรียน นิสิต นักศึกษาที่มาขอชมโบสถ์พราหมณ์เป็นหมู่คณะ โดยจัด

บรรยายและฉายสไลด์ หรือ วีดีโอ แต่การบรรยายธรรมดาจริง ๆ นั้นยังไม่ได้ดำเนินการให้เป็นเรื่องที่ชัดเจนแน่นอน

โครงการในอนาคต

พระครูวาทะพมณี ได้เล่าถึงสิ่งที่ท่านคาดหวังสำหรับการดำเนินงานหอเวทวิทยาคม สรุปได้ว่า

๑. โดยที่หนังสือ/สิ่งพิมพ์ในห้องสมุดส่วนใหญ่มีเนื้อหาที่ตอบสนองความต้องการของพราหมณ์และตามวัตถุประสงค์ ต้องการให้ลูกหลานพราหมณ์ โดยเฉพาะที่กำลังเจริญเติบโตขึ้นเป็นนักเรียน นักศึกษา ได้เข้ามาค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมจากที่ได้รับจากพ่อแม่ที่เป็นพราหมณ์อยู่แล้วให้มากขึ้น แต่การที่จะให้ไปตามที่ต้องการนี้คงค่อนข้างยาก เพราะการจะให้เด็ก ๆ มาเปิดหนังสืออ่าน เด็กคงไม่ค่อยอยากอ่าน ต้องมีแรงจูงใจ หรือมีอะไรที่ก็ต้องทำให้ห้องสมุดมีลักษณะคล้ายโรงเรียน หรือ สถานที่อบรม โดยจัดกิจกรรมต่าง ๆ อาจเป็นการเล่านิทาน หรือประวัติของเทพเจ้าต่าง ๆ และอาจมีการฉายสไลด์ หรือ วีดีโอ เกี่ยวกับเทพเจ้านั้น ๆ ประกอบ เช่น เรื่องมหาภารตยุทธ หรือ รามเกียรติ์ เพื่อไม่ให้เด็กเบื่อ และเมื่อเกิดความสนใจ ก็สามารถค้นคว้าต่อได้จากหนังสือในห้องสมุด ซึ่งกิจกรรมเช่นนี้เมื่อได้ดำเนินการแล้วคงไม่ได้เน้นให้แต่ลูกหลานพราหมณ์เท่านั้น แต่การที่จะเกิดขึ้นได้สิ่งสำคัญอยู่ที่วิทยากร ด้วยวิทยากรที่มีอยู่ในปัจจุบันมีเวลาค่อนข้างจำกัด อย่างไรก็ตามอาจขอความช่วยเหลือจากสถาบันหรือบุคคลต่าง ๆ ที่มีความรัก หรือความรู้ในเรื่องศาสนาและวัฒนธรรม มาช่วยกันบรรยายหรือให้ความรู้แก่ผู้สนใจได้ โครงการนี้ควรจะเริ่มขึ้นเมื่อห้องสมุดได้รับการจัดระบบให้เรียบร้อยก่อน หรืออาจเริ่มพร้อมกันทั้ง ๒ ส่วน แต่ละส่วนต่างดำเนินการไปโดยอยู่ในกรอบเดียวกัน

๒. ต้องการให้เยาวชน นักศึกษามาค้นคว้าให้มากขึ้น โดยจะใช้ระบบการสื่อสารข้อมูล ที่รวดเร็ว และให้บริการที่เข้าใจหรือสื่อความหมายได้ง่ายกว่าการอ่านหนังสือ เพราะสภาพการดำเนินชีวิตในปัจจุบันมีปัจจัยอื่นที่ทำให้ต้องเสียเวลาไปอย่างมากมาอยู่แล้ว และจะได้เป็นสื่อกลางระหว่างห้องสมุดทั่วประเทศ ที่ไหนคิดต่อเข้ามา ก็สามารถจัดหาข้อมูลให้ได้เลยทีเดียว โดยการใช้เครื่องมือทุกประเภทที่สามารถจัดหาได้ เช่น คอมพิวเตอร์ แถบเสียง สไลด์ วีดีโอ ไมโครฟิล์ม ฯลฯ รวมทั้งการบริการตอบคำถามทางโทรศัพท์ บริการโทรสาร หรืออื่น ๆ เพื่อส่งภาพหรือข้อความออกไป ซึ่งคาดว่าจะในอนาคตจะมีโอกาสทำได้ เพราะสื่อเหล่านี้จะมีราคาถูกลง และจะสามารถให้ความรู้ทุกอย่างได้เต็มที่โดยไม่มีอุปสรรค ด้านเวลา และสถานที่ แต่ทั้งนี้จะต้องจัดหาบุคลากรผู้ดำเนินการให้เพียงพอ ซึ่งบรรณารักษ์จะเป็นผู้ดำเนินการจัดทำข้อมูลให้อยู่ในรูปแบบต่าง ๆ ดังที่กล่าวมา

ปัญหาและอุปสรรค

ปัญหาสำคัญที่ทำให้ไม่สามารถดำเนินการได้ตามต้องการ คือ เรื่องงบประมาณ บุคลากร สถานที่ และการวางแผนการดำเนินงาน

ในเรื่องงบประมาณนั้น ได้กล่าวไว้แล้วในหัวข้อการดำเนินงาน ส่วนในเรื่องบุคลากรนั้น ขณะนี้ยังขาดบรรณารักษ์ที่จะมาประจำทำงานในห้องสมุด สำหรับสถานที่นั้นค่อนข้างคับแคบ เพราะมีหนังสือเพิ่มมากขึ้น ยังต้องทำการปรับปรุงขยายต่อไป และโดยทั่วไป ทั้งในส่วนของการบรรยายธรรม และการดำเนินงานต่าง ๆ ยังขาดการวางแผนงานที่ดี

พระครูวาทะพมณี ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของบรรณารักษ์ที่จะมาทำงานที่หอเวทวิทยาคม ว่าถ้าเลือกได้ท่านต้องการบุคคลที่

๑. เป็นผู้นับถือลัทธิศาสนาใดก็ได้ไม่เจาะจง แต่ต้องมีความคิดเห็นที่เป็นกลางในทางศาสนา ไม่มีอคติโอนเอียงไปด้านใดด้านหนึ่ง

๒. ควรเป็นผู้ชาย เพราะลักษณะการทำงานในบางกรณี หากเป็นผู้หญิง อาจจะไม่ค่อยสะดวก เช่น การปีนหยิบของจากที่สูง การต้องอยู่ช่วยทำงานนอกเหนือเวลาทำงานปกติ เมื่อทางโบสถ์มีกิจกรรมพิเศษ อันเป็นเหตุให้ต้องกลับบ้านค่ำ เป็นต้น อีกทั้งในส่วน of สถานที่ทำงาน คือในบริเวณโบสถ์พราหมณ์ โดยปกติแล้ว เป็นที่สงบ ไม่มีคนพลุกพล่าน การทำงานเป็นการปฏิบัติงานไปเรื่อย ๆ ตามปกติ ผู้มาขอใช้บริการก็มีไม่มาก จึงคงเป็นการจ้างบรรณารักษ์เพียงคนเดียวให้ดูแลทุกอย่าง ดังนั้นเพื่อให้เหมาะสมกับสถานที่ และ สภาพงาน บรรณารักษ์จึงควรเป็นชาย แต่ทั้งนี้ก็ไม่ได้รังเกียจ ถ้าจะเป็นผู้หญิง

๓. เป็นผู้มีความคิดกว้าง ยอมรับการเปลี่ยนแปลงบางอย่างได้ ไม่ยึดถือในสิ่งที่ตนเองได้รับการอบรมมาว่าเป็นกฎตายตัวเพียงอย่างเดียว สามารถปรับตัวให้เหมาะสมกับสถานการณ์ได้ดี รักการเรียนรู้

๔. เป็นผู้มีความอดทน รักที่จะให้บริการ ไม่โกรธง่าย และสามารถแก้ไขปัญหาลเฉพาะหน้าได้ รวมทั้งมีความมั่นใจในตนเองด้วย เพราะเคยมีผู้มาขอใช้บริการบางคน ที่มีจิตไม่ปกตินัก บรรณารักษ์จะต้องสามารถแก้ไขสถานการณ์ตรงนั้นได้ โดยไม่ทำให้เกิดการขัดแย้งระหว่างผู้ใช้และผู้ให้บริการ และตนเองจะต้องไม่ติดอยู่ในวงความคิดของผู้ใช้จนเป็นอันตรายด้วย

หากบรรณารักษ์ผู้ใดสนใจที่จะทำงานที่หอเวทวิทยาคม สามารถติดต่อได้โดยตรงที่พระครูวามเทพมุนี เทวสถานโบสถ์พราหมณ์ เสาชิงช้า

เกร็ดความรู้เกี่ยวกับพิธีกรรม *

ทัศนภรณ์ คทวนิช **

พาชื่น ดิวานนท์ **

พรหมสี่หน้าหมายถึงอะไร ขอพรอย่างไรจากหน้าไหนถึงจะสำเร็จ ?

ในคัมภีร์ทางศาสนาพราหมณ์กล่าวว่า พระพรหมเป็นผู้สร้างทั้งมนุษย์และสัตว์รวมทั้งโลกที่เราอยู่

พระพรหม มี ๒ ลักษณะ คือ ลักษณะที่เรากันเคย และเห็นกันอยู่ทั่วไปนั่นคือ มี ๔ หน้า ส่วนอีกลักษณะหนึ่ง เป็นพระพรหมที่ไม่มีรูปร่าง เราเรียกว่า พรหมัน หรือ ปรมาดมัน แต่ทั้งสองลักษณะมีส่วนเกี่ยวเนื่องซึ่งกันและกัน คือพระพรหมที่มีรูปร่างนี้ เป็นส่วนถ่ายทอดมาจากพรหมัน หรือปรมาดมัน นอกจากพระพรหม ยังมีพระศิวะ และพระนารายณ์ มีหน้าที่ ๓ ประการ หน้าผู้สร้าง คือ พระพรหม หน้าผู้ทำลาย คือพระศิวะ และหน้าที่ผู้รักษา คือพระนารายณ์

พระนารายณ์ และพระศิวะ มีลักษณะที่คล้ายและใกล้เคียงกันมาก เนื่องจากผู้รักษานี้ หมายถึงรักษารัชมะ ก็จะต้องทำลายอธรรม ผู้ทำลายคือให้ชีวิต เท่ากับเป็นผู้ให้เหมือนกัน เพราะเมื่อทำลายก็ต้องให้ชีวิตใหม่ ลัทธิ ๒ ลัทธิที่นับถือพระศิวะ และพระนารายณ์ต่างเป็นลัทธิใหญ่ ส่วนพระพรหมนั้นทั้ง ๒ ลัทธิจะนับถือร่วมกันว่าเป็นสิ่งสูงสุด เรียกว่า พรหมัน หรือปรมาดมัน

พระพรหมที่เราเห็นทั่วไป คือ พระพรหมที่มี ๔ หน้า ความหมายของ ๔ หน้า คือ เป็นใหญ่ทั้ง ๔ ทิศ หมายถึง พระพรหมเป็นผู้ให้ ดูแล จนกระทั่งให้ชีวิตและวิญญาณ เมื่อเรานมัสการท่าน เราควรระลึกถึงคุณธรรมของท่าน นั่นคือ พรหมธรรม ๔ ประการ ในพุทธศาสนา เรียกว่า พรหมวิหาร ๔ มีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา

เมื่อเราทราบว่พระพรหมมีคุณธรรม ๔ ประการแล้ว ขอให้มาทำความเข้าใจว่าหมายถึงอะไรให้ละเอียดขึ้นอีกเล็กน้อย ดังนี้

เมตตา หมายถึง ความรัก ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น สัตว์อื่นในปตัญชลีสสูตร เขียนไว้ว่า เมตตาต่อผู้มีความสุข เมื่อเขามีความสุขมีความสบายใจเรามีเมตตาด้วย แต่เมื่อกกล่าวถึง กรุณา หมายถึงความปรารถนาที่จะให้ผู้อื่น สัตว์อื่นมีความสุข (พ้นทุกข์) โดยเราจะช่วยเหลือแก่ผู้ที่มีความทุกข์หรือด้อยกว่า ส่วน มุทิตา คือ ความยินดี ไม่ว่าใครก็ตาม หรือแม้แต่ตัวเราเอง ได้ทำบุญทำกุศล ทำความดี มีธรรมะที่เจริญ เราก็เกิดความปิติชื่นชมยินดีด้วย และ อุเบกขา หมายถึง การวางเฉย ไม่สั่นไหว และไม่ส่งเสริมผู้ที่ทำบาป แม้แต่ตนเอง สิ่งที่เป็นบาปทั้งปวง เราก็

* เรียบเรียงจากการสัมภาษณ์ พระครูวามเทพมุนี (ขวิน รัตติพรหมคุณ) เมื่อวันที่ ๑๖ และ ๒๖ ธันวาคม ๒๕๓๔

** บรรณารักษ์ฝ่ายเทคโนโลยีห้องสมุด สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วางเฉยเสีย ในที่นี้หมายถึง การวางเฉยในบาปตนเอง

คุณธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ เปรียบเสมือนพระ
พัตร์ทั้ง ๔ แต่ทุกพระพัตร์ที่เราเข้ามาสัมผัส จะ
มีความหมายพร้อมกันทั้ง ๔ มิได้หมายถึงด้านใด
ด้านหนึ่ง หรืออย่างใดอย่างหนึ่งเพราะคุณธรรมนี้
ต้องเกิดพร้อมกันทั้ง ๔ ประการ เมื่อจะเข้ามาสัมผัส
พระพรหมเมื่อใด ควรระลึกไว้ให้จิตของเราจำใน
ธรรมะนั้นได้เสมอและสามารถนำมาปฏิบัติได้ ว่า
เมื่อไรจะใช้เมตตา กรุณา มุทิตา หรือ อุเบกขา ซึ่ง
บางทีในการสวดมนต์ หรือในการใช้ความคิดเขมก
จะย่อเอาหัวใจมากล่าว สำหรับพรหมธรรมนี้ก็เช่น
เดียวกัน เอาเฉพาะอักษรตัวหน้า คือ เมกะมู มา
เป็นหัวใจสำหรับใช้ภาวนาก็ได้

ดังนั้น การที่เข้ากราบนมัสการพระพรหมนั้น
จึงเท่ากับ การนอบน้อมเอาธรรมะนั้นมาปฏิบัติ เพื่อ
ให้จิตใจมีความสงบ มีความเจริญ เข้าสู่ปรมาตม
ได้ด้วยคามมีสติ เข้าสู่ธรรมชาติ เมื่อเข้าสู่ธรรมชาติ
ได้ จิต สมอง วิญญาน ก็มีความบริสุทธิ์ จะทำอะไร
ก็ตามจะมีแต่ผลดี เพราะเราเลือกทำแต่สิ่งที่ดี สิ่ง
ที่ดีก็ย่อมเกิดกับเรา แม้กายภายนอกมองเห็นว่า คน
ไปไหว้พระพรหมที่นั่น ที่นี้ได้รับความสำเร็จ เพราะ
ผู้ที่ได้รับความสำเร็จ ก็คือผู้เลือกสิ่งที่ดีทำ แต่คนที่
ไปเลือกที่ไม่ดีทำ เขาก็ไม่ได้รับความสำเร็จ ไม่ได้
หมายความว่าเข้ามาสัมผัสด้านนี้ได้เงิน ด้านนั้นได้งาน
หรือสิ่งที่ปรารถนาอื่น ๆ การที่บางคนไปขอพรจาก
ท่านและบอกว่า ถ้าสำเร็จจะจัดพวงมาลัยเจ็ดสีเจ็ดสอ
มาถวาย หรือจะจัดละครมาถวาย ด้วยเชื่อว่าพระ
พรหมท่านชอบละครร่า หรือชอบพวงมาลัย ถ้าท่าน
อยากดู หรืออยากได้ ก็จะต้องบันดาลให้ตนสำเร็จ
เหล่านี้เป็นความคิดที่ค่อนข้างจะเห็นแต่ประโยชน์
ส่วนตนมากเกินไป แท้จริงแล้ว เป็นบทกลับ การที่

เราเข้าขอพรท่าน คือ การที่เรามาประกาศ หรือปฏิญาณ
ต่อหน้าท่านว่า เราจะทำสิ่งนั้นสิ่งนี้ขอให้สำเร็จ และ
เมื่อสำเร็จแล้วเราจะดีใจมาก จึงนำสิ่งที่เราคิดว่าดีที่สุด
เช่น พวงมาลัยมาถวายท่าน คนที่เห็นโดยมากก็คิดว่า
เราได้รับผลสำเร็จจึงเอาพวงมาลัย หรืออื่น ๆ มาถวาย
แสดงว่าพระพรหมท่านคงชอบ เมื่อตนอยากได้อะไร
ก็ไปขอพรท่านโดยบอกว่าถ้าได้ตามต้องการจะเอา
สิ่งนั้นสิ่งนี้มาถวาย ซึ่งถ้าเขาไปทำความดี ปฏิญาณ
ในสิ่งที่ดีเขาก็จะสำเร็จ แต่ถ้าเขาทำในสิ่งซึ่งไม่สมควร
ก็จะไม่สำเร็จ ในกรณีนี้เช่นเดียวกับผู้ที่มองเห็นว่า
ไปไหว้พระขอพรให้เกิดความสำเร็จ เขาเป็นคนดี
อยู่ เขาทำความดีมานาน แต่เกิดคับข้องใจ หาทาง
ออกไม่ได้ จึงไปบรรยายให้ท่านฟังว่ามีทุกข์เรื่องนั้น
เรื่องนี้เมื่อได้พูดแล้วก็สบายใจ ความที่ได้ก็คือความ
สบายใจ ธรรมะที่ได้คือ การปฏิบัติสม่ำเสมอ เขาก็
จะสำเร็จผลที่เขาปรารถนา หรือเปรียบเหมือนกับ
เด็กนักเรียน ที่พ่อแม่ญาติผู้ใหญ่ล่อใจว่า ถ้าสอบได้
ที่ ๑ จะมีรางวัลให้ เด็กอยากได้รางวัล เลยขยันเพื่อ
ให้ได้ที่ ๑ ซึ่งผิดกับเด็กที่ขยันเรียนหนังสือด้วยจิตใจ
เขาเอง โดยไม่ต้องมีรางวัลเป็นเครื่องล่อ เมื่อเขา
สอบได้ที่ ๑ พ่อแม่ญาติผู้ใหญ่เห็นว่าเด็กคนนี้ขยัน
ขยันแข็งดี ก็ซื้อของที่เด็กอยากได้ไปให้ นี่แสดงว่า
เขาได้เพราะเขาดี จะเห็นได้ว่าเด็กสองคนนี้สภาพ
ธรรมไม่เหมือนกัน คนแรกถ้าไม่มีรางวัลจะสอบไม่
ได้ที่ ๑ เพราะไม่ได้เป็นจากธรรมชาติของตัวเอง
นั่นคือสิ่งที่ต่างกัน

คนที่ไปไหว้ขอพรจากพระพรหมมีหลายประ-
เภท บางคนไปเพื่อรำลึกถึงท่าน ว่าท่านเป็นคนดีมี
ธรรมะ อยากเอาธรรมะท่านมาปฏิบัติเพื่อกลับเข้า
ไปสู่พรหม บางคนไปไหว้เพราะกำลังมีความทุกข์
อยากให้ท่านช่วยจัดทุกข์ให้ บางคนไปไหว้เพราะ

ต้องการมีความสำเร็จเรื่องนั้นเรื่องนี้ หรือบางคนไม่รู้ว่าเป็นอย่างไร แต่เห็นคนอื่นเขาว่าดี ก็มาไหว้บ้าง หลายคนไปไหว้ขอพรเฉย ๆ ไม่เคยปฏิบัติ แต่คนที่สำเร็จได้นั้น คือ คนที่มีจิตที่มุ่งมั่นจริง เพราะฉะนั้นคนที่ไปขอ ไม่ใช่จะได้ทุกคน

ทำไม คนสมัยก่อนชอบเรียกตัวเองว่า "ลูกช้าง" ทั้งยังขนานนามช้างไปถวายพระ ?

สมัยก่อนคนเรานิยมเรียกตัวเองว่าลูกช้าง เพราะช้างมีความสำคัญมาก เป็นสัตว์ที่มีคุณประโยชน์ช่วยเหลือในกิจการหลาย ๆ ด้าน แม้ในการรบก็ใช้ช้างเป็นพาหนะ ดังนั้นจึงเปรียบตัวเองเป็นลูกช้าง หมายถึงผู้ที่คอยรับใช้ เวลาไปกราบไหว้บนบานศาลกล่าวที่ไหนก็ว่าลูกช้างจะขออย่างนั้นอย่างนี้ ทั้งยังนิยมนำช้าง (ไม้) ไปถวายด้วย ไม่ว่าจะเป็นพระ หรือเป็นเทพ ทั้งนี้ก็เพื่อใช้เป็นสัญลักษณ์ คือแทนตัวเองว่า เป็นผู้รับใช้ท่านเท่านั้นเอง

เหตุใดจึงต้องถวายพวงมาลัย ๑ สี ยาว ๑ สอก ?

คันแก่นำจะมาจากธรรมเนียมมาตราบการวัดของไทยเรา ที่มีสีและสีสอก ในร่างกายคนเรา สอกจะยาวมากกว่าสี เพราะฉะนั้นสอกจะถือว่าเป็นการวัดที่มีค่าสูง แล้วเราก็กำนวหาว่า วันมี ๑ วัน แต่ละวันมีเทวดาประจำ เทวดาทั้ง ๑ มีสีต่าง ๆ กัน เมื่อเรามีสการท่านทุกวัน หมายถึง จิตเราไหว้ท่านได้ทั้ง ๑ วัน คือตัวเรามีจิตเคารพและปฏิบัติบูชาต่อท่าน จึงเกิดเป็นธรรมเนียมการร้อยพวงมาลัย ๑ สี ๑ สอก ขึ้น

ทำบุญใส่บาตรกับพระอริยบุคคล ได้บุญมากจริงหรือ ?

ในการให้ ถ้าผู้ให้ให้ไป แต่ผู้รับไม่พอใจ ของที่ให้นั้นไม่มีประโยชน์ไม่เกิดคุณ ไม่มีความสมบูรณ์ในการให้ แต่ถ้าผู้ให้ให้ไปแล้ว ผู้รับรู้สึกปิติยินดีชื่นชอบในการรับ ถือว่า การให้นั้นสมบูรณ์

เมื่อเราพิจารณาว่า เราให้หรือทำบุญใส่บาตรกับพระ ถ้าหากเป็นพระที่ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ถือเป็นอริยบุคคล สิ่งที่เราถวายท่านเป็นคุณประโยชน์ ผู้รับเต็มใจรับ การให้สมบูรณ์ และยังผู้รับมีอานิสงส์ คือมีการปฏิบัติมาเป็นเวลาช้านาน ถึงขั้นที่สามารถสำเร็จเป็นพระอรหันต์ได้ เราจะได้รับปิตมากกว่าการให้แก่ผู้ที่ไม่ใช่พระอริยบุคคล แม้เราจะไม่ทราบว่าเป็นพระรูปไหนเป็นพระอรหันต์ แต่เรารู้สึกได้เองว่า พระที่เราใส่บาตรไปนั้นเรามีปิตมากน้อยแค่ไหน พระที่เป็นอริยบุคคลสามารถแผ่ความสุข สงบ สันติเข้ามาใกล้เรา เราจะมี ความสบายใจ ความกังวล ความเครียดทั้งหลายจะลดลงไปโดยปริยาย

ถ้าเปรียบเทียบกับการทำบุญให้ทานกับบุคคลที่ยากไร้ แม้เราจะเกิดปิต แต่ความรู้สึกจะไม่เหมือนกัน เราจะรู้สึกภูมิใจที่ได้มีโอกาสช่วยเหลือให้เขาหลุดพ้นจากความทุกข์ทรมานมากกว่า ส่วนปิตอย่างที่ทำกุศลกับพระอริยบุคคลนั้น เราจะได้มากกว่า เราจะรู้สึกได้ว่า ปิตนั้นเป็นอย่างไร ความอิ่มใจ ความเบิกบาน ความสันติ ความสงบ ความร่มเย็น จะมีพร้อม และเป็นเวลานาน ถึงขนาดที่เสียชีวิตแล้ว อานิสงส์นั้นจะยังติดอยู่ ให้ไปเกิดในที่ที่ดีขึ้น และหากกุศลนั้นมีมาก ก็สามารถจะติดตามท่าน สามารถบรรลุเป็นอรหันต์ได้ อย่างเช่น พระพุทธเจ้าได้โปรดพระอานนท์ พระอานนท์ติดตามรับใช้พระพุทธองค์มานาน จนพระองค์ท่านเสด็จปรินิพพานไปแล้ว พระอานนท์จึงสำเร็จ หรือเมื่อพระพุทธเจ้าโปรดพระโมคคัลลาน พระสารีบุตร ใช้เวลาไม่นานนัก ทั้งสององค์ก็ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ในชาติเดียว และยังอีกหลายคนที่พระพุทธเจ้าท่านเทศน์ให้ฟังได้สำเร็จ โสดาบันบ้าง เป็นพุทธบริษัทบ้าง เป็นต้น เมื่อตายไปแล้วเกิดมาใหม่ถึงจะมีโอกาสปฏิบัติธรรมต่ออีก จึงสามารถเป็นพระอรหันต์ได้ เพราะฉะนั้นการทำบุญ

กับพระอริยบุคคลนี้ สำคัญ

การกราบไหว้ หรือการบูชาตามคติพราหมณ์ปฏิบัติ
อย่างไร ?

สิ่งสำคัญ ๓ ประการ ที่เป็นเครื่องมือที่จะทำ
ให้เราเข้าสู่ทางสงบได้ ได้แก่ ๓ ประการ คือ การบูชา
ทาน คือ การให้ และตะบะ คือ ความอดทน ความฝืน
ที่จะปฏิบัติให้เจริญก้าวหน้าด้วยปณิธานที่แรงกล้า

การบูชาตามธรรมชาตินี้มีอยู่ ๔ ชนิด คือ ดิน
น้ำ ลม ไฟ เปรียบเสมือนเป็นสี่อานุภาพ นำอริยฐาน
นำการปฏิบัติ ส่งต่อไปยังเทพ หรือ องค์พระปรมาत्म
ตัวแทน ก็คือ รูป แทนลม (พระวายุ) น้ำ คือ น้ำ
(พระแม่คงคา) ไฟ คือ ประทีปที่เราจุด (พระอัคนี)
ส่วนดิน (พระธรณี) นั้นมีความหมาย ๒ นัย นัยแรก
อาจเป็นผลไม้ เครื่องอาหารทั้งหมด นัยที่ ๒ อาจ
เป็นดอกไม้ที่ถวาย แล้วแต่เราจะตั้งใจ คำอริยฐาน คือ
การนำเอาจิตวิญญาณของเราวมเข้าไป เพราะฉะนั้น
การไหว้ หรือการบูชา ถ้ามีครบทั้ง ๔ นี้ถือว่าสมบูรณ์
(บ้างก็จะรวมอากาศ เป็นส่วนที่ ๕) สามารถเข้าไป
สู่สิ่งสูงสุด หรือพระปรมาत्मในการปฏิบัติธรรม
นั้นได้ นับเป็นสิ่งที่น่าจิตเราให้เข้าสู่ทางแห่ง
ความสงบ

การจุดรูปไม้ได้กำหนดว่ากี่ก้าน ขอให้มีความ
จุดประทีปหรือเทียนหรืออะไรก็ตามขอให้มีความ
น้ำจะใสแก้วหรือคนโท หรือภาชนะใดก็ได้ ส่วนดิน
ก็แทนด้วยดอกไม้ หรือผลไม้ อาหาร เครื่องถวาย
เหล่านี้ใช้เป็นสื่อกลางที่จะให้เรานำจิตเข้าไปสู่กรอบ
ธรรมะ หรือปรมาत्मได้

ในคดีอื่น ๆ บางคนก็จุดรูป ๗ ก้าน บางคนก็
ใช้ ๑๖ ก้าน บางคนก็ขี้เกียจนับ หยิบทั้งกำจุด ขอให้มีความ
กวันมาก ๆ คติของพราหมณ์มีหลายชนิดที่ทำให้เกิด
กวัน อาจเป็นการจุดรูปกี่ก้านก็ตาม แต่ถ้าอยากจะมี
พิธีสวดหรือปฏิบัติอยู่มา ต้องตั้งเตาไฟเรียก เคาณฑ

มีการบูชาใช้น้ำ ถั่ว งา เผาลงไปให้เกิดกวัน มี
สมุนไพรรวมกัน ไม่จันทน์ ไม่หอมต่าง ๆ เผาให้เกิดกวัน
มีการบูร เผาเพื่อให้เกิดความสะอาด ส่วนใหญ่เป็น
สมุนไพรรวมกันและเป็นอาหาร ดังนั้นเมื่อเผาไฟ
กวันพิษจะไม่เกิดที่นั่น กวันจะขึ้นไปข้างบน กวันนี้
เป็นส่วนที่เชื่อว่าทำให้เกิดเมฆ ฝน ซึ่งยังให้เกิดความ
ชุ่มชื้น

สำหรับการกราบ ๓ ครั้ง ทางคติพราหมณ์ หมายถึง
ถึงพระเป็นเจ้าทั้ง ๓ ได้แก่ พระพรหม พระศิวะ
และ พระนารายณ์ การกราบมีหลายวิธี ที่รู้จักกันดี
คือเบญจางคประดิษฐ์ กราบ ๕ ส่วน เข้าทั้ง ๒ มือ
ทั้ง ๒ และหน้าผากจรดลงกับพื้น และอัญญาประดิษฐ์
กราบ ๘ ส่วน เพิ่มมออีก ๓ คือ จากเข่าเป็นขาทั้ง
หมด จากมือเป็นทั้งแขน และหน้าอก เป็นการทอด
กายลงไปทั้งหมด หมายความว่าชีวิตอยู่ในมือของ
ท่านทั้งหมด ทั้งกายและใจ การกราบแบบนี้ ชาว
ทิเบตชอบใช้และเขาล้มตัวทั้งยืน

การถวายอาหารเทวดา พระสงฆ์ หรือเช่นไหว้ (แบบ
จีน) แล้วนำอาหารนั้นมารับประทานได้หรือไม่ ?

การถวายอาหารเทพเจ้า เทวดาเพื่อแสดงความ
เคารพนับถือ เมื่อถวายเสร็จแล้วนำมารับประทานได้
ซึ่งจะมีระยะเวลาทั้งช่วงแล้วแต่เวลาของการภาวนา
อาจจะภาวนา ๑ บทหรือหลายบท ในการถวายอาหาร
ถ้าไม่ได้ถวายทั้งหมด ดักแยกไป ๑ ขาม เมื่อถวาย
เสร็จแล้วนำมาเทรวมในหม้อใหญ่จะถือว่าอาหาร
ทั้งหมดได้มีส่วนที่ถวายแล้ว เมื่อนำมารับประทาน
ถือเป็นสิริมงคล ถือว่าอาหารที่เหลืออยู่คือบุญ รับ-
ประทานแล้วเป็นมงคล เช่นเดียวกับเวลาถวายอาหาร
พระสงฆ์ซึ่งมีศีล ปฏิบัติดี เราจะรู้สึกภูมิใจว่าได้
ปฏิบัติท่าน เมื่อท่านฉันเหลือ อาหารที่เหลือก็ถือว่า
เป็นบุญ เรารู้สึกปีติอยากจะได้รับบุญนั้นด้วย ก็เอา
อาหารนั้นมารับประทานต่อ ซึ่งจะต่างกับการเช่นไหว้

วิญญานบรรพบุรุษ คือ ถ้าให้วิญญานบรรพบุรุษแล้ว ลูกหลานจะนำของที่ไหว้นั้นมารับประทานได้ แต่ถ้าไม่ใช่ลูกหลานจะไม่รับประทาน เพราะถือว่าในส่วนที่เหลืออยู่นั้นไม่มีบุญอยู่ แต่ถ้าเป็นการเช่นวิญญานอื่น ๆ ก็ไม่ควรเอามารับประทานต่อ มักจะแจกให้สิ่งที่ด้อยกว่า

ทำไมจึงต้องกรวดน้ำ และกรวดน้ำในกรณีใดบ้าง ?

การกรวดน้ำ ถือว่าเป็นการกระทำเพื่ออุทิศส่วนกุศล ในธรรมเนียมทั่ว ๆ ไปถือว่า เทวทูตทั้ง ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ หรือ พระธรรม พระแม่คงคา พระวาสุ พระอัคนี เป็นสื่อกลางที่จะส่งความปรารถนา กุศลผลบุญ หรือคำอธิษฐาน ให้กับบรรพบุรุษหรือวิญญานตลอดจนเทพเทวา เมื่อทำกุศลแล้วก็จะประกาศต่อเทวดา เมื่อประกาศจะเทน้ำ ถือว่าคำประกาศจะผ่านน้ำไปคือผ่านพระแม่คงคา และน้ำนำไปเทลงดินคือผ่านพระแม่ธรณี ในทางพุทธศาสนาถือว่าเป็นการอุทิศส่วนกุศลให้กับวิญญานด้วยการประกาศผ่านน้ำไป ในธรรมเนียมพุทธมีคาถากรวดน้ำเป็นคำประกาศเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับวิญญานต่าง ๆ แต่ไม่ได้หมายความว่าเราถวายอาหารชนิดพิเศษแก่พระสงฆ์ แล้วกรวดน้ำโดยเจจงอาหารชนิดพิเศษนั้นอุทิศให้กับวิญญาน หรือเก็บอาหารนั้นไว้เพื่อจะไปกินชาติหน้า ซึ่งเป็นความเข้าใจที่ผิด ที่จริงแล้วการถวายอาหารแก่พระสงฆ์ถือว่าเป็นกุศลที่ได้บำรุงพุทธศาสนา ให้ท่านได้เจริญปฏิบัติธรรมในพุทธศาสนา อานิสงส์จากการทำความดีนั้น ขอให้บังเกิดเป็นผลบุญที่จะส่งเสริมให้วิญญานนั้น ๆ อยู่ในสุคติ และจากการที่ได้บำรุงพุทธศาสนา ทำให้เกิดปิติมิจิตที่ผ่องใสเกิดความสุข สบายใจขึ้น

การกรวดน้ำถือเป็นการประกาศหลังจากได้ทำกุศลแล้ว ซึ่งไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นการใส่บาตร

หรือถวายอาหารเท่านั้น ถ้าเป็นการทำกุศลกับพระสงฆ์หรือผู้ที่ปฏิบัติดี ไม่ว่าจะเป็นทางใดก็กรวดน้ำได้ เพราะเมื่อทำบุญกับผู้ปฏิบัติดี เกิดความปิติ เกิดอานิสงส์สามารถต่อเนื่องไปถึงวิญญานอื่นได้ แต่ถ้าเป็นการให้ทาน ผู้ที่เราให้ความช่วยเหลือไปอาจไม่ได้ปฏิบัติสิ่งที่ดี อาจไปทำสิ่งที่ เป็นบาป เช่น จีบส้ม สิ่งที่เกิดจากการที่เราเกื้อหนุนช่วยเหลือไม่เป็นกุศลแต่กลับเป็นบาป ซึ่งถ้าอุทิศไปก็เท่ากับอุทิศบาปซึ่งไม่ดี ถ้าเทียบกับพระสงฆ์ถ้าใส่บาตรให้ท่านไปแล้ว ท่านก็มีแรงมีกำลังที่จะอบรมสั่งสอนคนให้เป็นคนดี กุศลก็จะเกิดต่อเนื่อง หรือถึงแม้ว่าจะเป็นพระสงฆ์ที่ไม่ปฏิบัติดี ผู้ที่ทำบุญกับพระสงฆ์รูปนั้นก็ยังคงได้บุญ เนื่องจากอานิสงส์ที่เป็นสาวกของพระพุทธเจ้า เพราะสาวกของพระพุทธเจ้าจะต้องปฏิบัติธรรมของพระพุทธเจ้า เราทำบุญโดยถือว่าทำกับสาวกของพระพุทธเจ้า คือมีพระพุทธเจ้าเป็นสื่อกลางระหว่างเรากับพระสงฆ์รูปนั้น นอกจากนั้นยังขึ้นอยู่กับว่าพระสงฆ์รูปนั้นยังคงปฏิบัติกิจที่เป็นกุศลหรือไม่ เพราะคนเรานั้นไม่ใช่ว่าประพฤตินิดเดียวตลอด ๒๔ ชั่วโมง มีทั้งทำดีและไม่ดี คนคนเดียวกันมีทั้งเวลาทำบาปและทำบุญ ถ้าเขาเคยทำบาปครั้งหนึ่งไม่ควรสรุปว่าเขาจะทำบาปตลอดไป

การจบ (คือ การยกมือพนมพร้อมทั้งเงินขึ้นจรดหน้าผาก) มีวัตถุประสงค์อะไร จำเป็นหรือไม่ที่จะต้องใช้กับกิจกรรมทางศาสนา ?

ไม่จำเป็นต้องใช้เฉพาะกิจกรรมทางศาสนาเท่านั้น ใช้กับการให้ทานช่วยเหลือก็ได้ มีเจตนาที่พอจะสรุปได้อยู่ ๒ เจตนา

เจตนาแรก คือ การบอกกล่าว หรือการประกาศว่าสิ่งที่ได้ทำไปนั้น เช่น ได้ให้ปัจจัยกับเด็กกำพร้า เด็กยากจนก็ขอให้ปัจจัยนั้นได้ช่วยเหลือ ให้เด็กเหล่านั้นมีกำลังที่ดี มีสมองที่ดี

เจตนาที่สอง คือ เพื่อเตือนสติผู้ที่รับเงินไปว่าควรนำเงินนั้นไปทำในสิ่งที่ถูกต้อง ไม่ใช่เบียดบังเอาเงินนั้นไปใช้เพื่อประโยชน์ส่วนตัว
ทักษิณาวรรต ทำไมจึงแปลว่าการเวียนขวา อุตราวรรต ทำไมจึงแปลว่าการเวียนซ้าย ?

ที่จริงแล้วทักษิณ แปลว่า ได้ อุตรา แปลว่า เหนือ แต่ที่ใช้คำว่า ทักษิณาวรรต สำหรับการเวียนขวา และ อุตราวรรต สำหรับการเวียนซ้าย เพราะถือทิศตะวันออกหรือด้านที่พระอาทิตย์ขึ้นเป็นเกณฑ์ เมื่อหันหน้าเข้าหาพระอาทิตย์เบื้องขวาเป็นทิศใต้ เบื้องซ้ายเป็นทิศเหนือ เพราะฉะนั้นทักษิณาก็คือเบื้องขวา และอุตราคือเบื้องซ้าย ถ้าถามว่าเข้มนาฬิกาเดินแบบใด ต้องตอบว่าเดินแบบทักษิณาวรรต เพราะจะเดินวนเป็นวงกลมจากซ้ายไปขวาตลอดเวลา มีหลักง่าย ๆ ว่าให้ยึดจุดศูนย์กลางเป็นเป้าหมาย ถ้ามือขวาจับจุดศูนย์กลางได้ตลอดเวลาขณะเดินรอบ นั่นคือการเวียนขวา หรือทักษิณาวรรต ถ้ามือซ้ายจับจุดศูนย์กลางได้ตลอดเวลาขณะเดินรอบ นั่นคือการเวียนซ้ายหรืออุตราวรรต เพราะฉะนั้นถ้าบอกว่าเดินเวียนขวา ต้องหันไปทาง

ซ้ายแล้วเดิน มือขวาจะอยู่ที่ศูนย์กลางคือสิ่งที่เราบูชาแล้วเดินรอบ ถ้าบอกว่าเดินเวียนซ้าย ต้องหันไปทางขวาแล้วเดิน ให้มือซ้ายอยู่ที่ศูนย์กลางแล้วเดินรอบ

การประกอบพิธีมงคลเพื่อความสุสงบของชีวิต บูชาเทพยดา เราเดินรอบโดยทักษิณาวรรต ถือว่าเป็นความเคารพสูงสุด เพื่อขอความเป็นสิริมงคลกับชีวิต สำหรับการเวียนรอบโดยอุตราวรรต เป็นการเคารพกับสิ่งที่เราสูญเสียไป หรือผู้ที่ตายจากไป ซึ่งผู้เวียนจะเป็นผู้อุทิศบุญกุศลไปให้

การกำหนดขวาหรือซ้ายอาจจะสังเกตได้จากการปฏิบัติ ไม่ได้หมายถึงการเวียนรอบเท่านั้น ด้านขวามือของเราหมายถึงผู้ที่เราเคารพ หรือผู้ที่เราบูชามักจะให้ท่านนั้น ๆ หรือเทพเจ้าอยู่ขวามือ หมายถึงเราเป็นผู้น้อย ด้านซ้าย หมายถึงการให้การคุ้มครองการอนุเคราะห์ ผู้ที่อาวุโสหรือผู้ที่เป็นศิษย์ก็จะอยู่ด้านซ้าย จึงพอจะสังเกตได้จากการแต่งงาน ชายนั่งด้านขวามือของหญิง หมายถึงหญิงให้ความเคารพบูชาสามี เป็นต้น

ป้ายประกาศที่ทางโรงแรมเอราวัณแสดงไว้ ณ ศาลท่านท้าวมหาพรหม ให้ผู้มาสักการะได้อ่าน

ขอให้ท่านตั้งอยู่ในพรหมวิหารธรรม หรือ นัยหนึ่ง ธรรมประจำจิตของพระพรหม 4 ประการ ซึ่งเป็นพระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือ

๑. เมตตา ไม่ตรีจิต คิดจะให้ผู้อื่นเป็นสุข
๒. กรุณา สงสาร คิดจะช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์
๓. มุทิตา พลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี
๔. อุเบกขา วางใจเป็นกลาง ไม่ดีใจ ไม่เสียใจ ไม่ลำเอียง

ขอเชิญชวนท่านผู้มาสักการะท่านท้าวมหาพรหม พึงสำรวมจิตให้สงบเป็นสมาธิ แล้วแผ่เมตตาความปรารถนาดี ไม่ตรีจิต เป็นต้นไป ในตัวท่านเอง เพื่อเป็นจุดเริ่มต้นก่อน แล้วจึงแผ่ไปยังผู้ที่ท่านรัก ผู้ที่ท่านไม่รัก ไม่เกลียด และผู้ที่ท่านเกลียด เพื่อให้จิตใจของท่านสงบเย็น ปราศจากความอาฆาตพยาบาท มีแต่ความสำนึกในทางที่ดีงาม สมควรเป็นที่รองรับความสุข ความเจริญ และความสมปรารถนาในสิ่งอันพึงประสงค์จ้านงค์หวังของท่านทุกประการ

กัฒจาก : แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย, “อินทร์-พรหม บนถนนพระราม ๑ ร่องรอยความเชื่อ คติแขกในเมืองไทย,” เมืองโบราณ

๑๓, ๑ (ม.ก. มี.ก. ๓๔) : ๕๒.

พระพุทธศาสนาในชีวิตและความคิดคำนึงของชาวอินเดีย*

ศาสตราจารย์ศักดิ์การี มุเซอร์จี

กรุณา กุศลาสัย - แปล

การสลายตัวของพระพุทธศาสนาจากดินแดนอันเป็นแหล่งกำเนิดของตนเป็นเหตุการณ์ที่น่าเศร้าในประวัติศาสตร์ ทั้งยังเป็นปริศนาที่ยังความประหลาดใจให้แก่ นักศึกษาทางศาสนาและวัฒนธรรมของอินเดียอีกด้วย พระพุทธศาสนาเป็นแรงกระตุ้นและเพิ่มพูนความร่ำรวยทางปัญญาความคิดและจิตใจให้แก่อินเดีย ความสำเร็จและคุณูปการของพระพุทธศาสนาทั้งในและนอกประเทศอินเดียได้เป็นไปอย่างมากมายและหลากหลาย พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาสากลศาสนาแรกที่อุบัติขึ้นในอินเดีย และอาศัยพลังทางจิตใจและความเข้มแข็งภายใน ก็ได้ข้ามพรมแดนของอินเดียแล้วแผ่กระจายไปยังดินแดนอันกว้างใหญ่ไพศาลในเอเชีย จนกระทั่งถึงบางส่วนของแอฟริกาเหนือ การที่พระพุทธศาสนายังคงรักษารูปร่างอันสูงส่งแห่งการเป็นศาสนาที่ใหญ่ที่สุดศาสนาหนึ่งในโลกไว้ได้ราบจนปัจจุบันย่อมเป็นสักขีพยานได้เป็นอย่างดีถึงค่านิยมที่มวลมนุษย์ได้ให้แก่เรื่องของจิตใจ หากจะใช้มาตรฐานภายนอก เช่น จำนวนของผู้นับถือเป็นเครื่องวัดกันแล้ว 'ไคร้' ถึงแม้ว่าจะเป็นเวลานานมาแล้ว ที่มีได้เป็นศาสนา ซึ่งมีผู้นำไปเผยแพร่แบบที่คณะมิชชันนารีกระทำกันก็ตาม พระพุทธศาสนาก็ยังเป็นศาสนาที่ยิ่งใหญ่ที่สุดศาสนาหนึ่งในโลก

ความเสื่อมโทรมของพระพุทธศาสนาจนในที่สุดได้สูญสลายไปจากผืนแผ่นดินอินเดียในฐานะที่เป็นศาสนาสถาบันแล้วนั้น เป็นเรื่องที่น่าสนใจมาก แต่จะเป็นความผิดพลาดเป็นอย่างยิ่งหากเราจะเข้าใจว่า ในลักษณะที่เป็นผลอย่างหนึ่งทางจิตใจ พระพุทธศาสนาได้สาบสูญไปแล้วจากแผ่นดินอันเป็นแหล่งกำเนิดของตน เพราะว่าเป็นความจริงเหลือเกินที่จะกล่าวว่าพระพุทธศาสนายังมีชีวิตอยู่ในอินเดีย แต่ทว่าอยู่ในรูปแบบที่ถูกศาสนาอื่นดุดลันไปเสียหมดแล้วอย่างสิ้นเชิง และด้วยเหตุนี้ จึงไม่เป็นที่ประจักษ์แจ้งอย่างง่ายดายนักแก่นักสังเกตการณ์โดยผิวเผิน ในหนังสืออันมีความสำคัญยิ่งที่มีชื่อว่า "Hinduism and Buddhism" เซอร์ Charles Eliot ได้คัดเอาถรสนะของ Hardy มาเสนอผู้อ่านไว้ว่า "พระพุทธศาสนา มิได้สูญสลายไปจากอินเดียจนกว่าลัทธิคู่แข่งจะได้รับไว้แล้วซึ่งทุกสิ่งทุกอย่างอันเป็นประโยชน์จากพระพุทธศาสนา"

ในฐานะที่เป็นลัทธิ พระพุทธศาสนาอาจจะมิได้ดำรงคงอยู่ในอินเดีย แต่ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะว่าพระพุทธศาสนาได้ซึมซาบเข้าไปในความคิดคำนึงทางศาสนาและปรัชญาของอินเดียแล้วอย่างถ้วนทั่ว ทั้งได้ไหลรินเข้าไปจนถึงส่วนที่ลึกที่สุดของมโนภาพทาง

* แปลจาก Buddhism in Indian life and thought เขียนโดย Prof. Satkari Mukerjee, M.A., Ph.D. ในหนังสือ The Cultural Heritage of India Vol.I

ศาสนาของชาวฮินดูในยุคปัจจุบันแล้วด้วย ผลก็คือ แม้ปรากฏการณ์ภายนอกจะดูผิดแผกแตกต่างกันออกไปก็ตาม หากเราจะกล่าวว่าชาวฮินดูทุกคนเป็นชาวพุทธก็จะไม่เกินเลยจากความจริงไปเลย แม้อิสลามซึ่งเป็นศาสนาที่มีความเชื่อมั่นและมีพิธีกรรมอย่างง่าย ๆ แต่เคร่งครัด ก็ไม่สามารถจะรักษาดนเองให้เป็นอิสระเสรีได้จากอิทธิพลแห่งความมกมายและความเชื่อถือของพระพุทธศาสนาในยุคที่พระพุทธศาสนาได้ถึงซึ่งความเสื่อมแล้ว ทั้งนี้จะเห็นได้จากการที่ประเพณีกราบไหว้หลุมฝังศพของ "ปिर" (นักบุญของอิสลาม) อันเป็นมรดกตกทอดมาจากประเพณีกราบไหว้ "สถูป" หรือเจดีย์ ของชาวพุทธยังมิได้ถูกทอดทิ้งแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงในความเชื่อถือไปแล้วก็ตาม^๑

พระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นศาสนา

เพื่อจะหลีกเลี่ยงความเข้าใจผิดอันมีอยู่โดยทั่วไป ซึ่งก็เป็นธรรมดาควรจะเป็นที่ตระหนักกันอย่างแจ่มแจ้งว่า พระพุทธศาสนาที่พระสมณโคดมแห่งสากขวงศ์ทรงสั่งสอนเผยแผ่ และเท่าที่ปรากฏในพระสูตรแห่งคัมภีร์บาลีนั้นมิได้มีวัตถุประสงค์ที่จะให้เป็นศาสนาในนัยอันสมบูรณ์ของคำว่า "ศาสนา" ซึ่งคลุมครอบคลุมความสนใจใฝ่ฝันของมนุษย์อย่างถ้วนทั่วนั้นเลย พระพุทธเจ้าทรงประกาศว่าพระองค์ได้ทรงค้นพบวิถีทางที่นำไปสู่ความหลุดพ้นจากการมีชีวิตอยู่ในโลกที่เต็มไปด้วยความทุกข์โศกนามัสและไร้ความหมาย และพระองค์ก็ได้ทรงประกาศคำสอนนี้แก่ชาวชนิกรทั่วไป พระพุทธเจ้าได้ทรงประสบกับความจริงสากลเช่นเดียวกับที่ปัญญาชนในยุคสมัยของพระองค์ก็คงจะ

ได้ประสบกันว่าชีวิตมนุษย์เต็มไปด้วยความทุกข์ และความทุกข์ได้รุกรังสรรพชีวิตไว้ในเขตและการบีบคั้นของมันอย่างแนบแน่น การตายมิได้หมายถึงการสิ้นสุดของความทุกข์ การตายเป็นของคู่กันกับการเกิด เช่นเดียวกับที่มีเกิดก็ต้องมีตายควบคู่กันไป แต่ความทุกข์จะมีทางสิ้นสุดลงได้ ถ้าหากมนุษย์สามารถข้ามกงเวียนกำเนิดเวียนแห่งการเกิดการตายไปได้

การบรรลุถึงเป้าหมายปลายทางเช่นนี้เรียกว่า "นิรวาณ" อันเป็นคำที่มีความหมายไปในทางปฏิเสธเสียอย่างน่าเสียดาย เกี่ยวกับสภาพอันแน่นอนของ "นิรวาณ" หรือการสิ้นสุดแห่งความทุกข์นี้ พระพุทธองค์ได้ทรงเล็งเห็นว่าไม่ทรงอภิปรายหรือประทานพระพุทธปรารภแต่ประการใด พระองค์ทรงย้ำแต่ความจริงว่าทุกสิ่งทุกอย่างในโลกไม่เที่ยง กล่าวคือทุกสิ่งทุกอย่างย่อมขึ้นอยู่กับกฎแห่งการเกิด แก่ เจ็บ และตาย การตายเป็นเพียงสื่อของการเกิดอันจะนำมาซึ่งภาวะอื่น ๆ ที่ระคนไปด้วยความทุกข์โศกนามัสอย่างที่จะหลีกเลี่ยงเสียมิได้ พระพุทธองค์มิได้ทรงเชื่อในสาร์ตอะ อันถาวร ไม่ว่าจะเป็นในบุคลิกภาพเชิงจิตวิสัย (subjective personality) หรือในพหุภาพเชิงกวิสัย (objective plurality) พระองค์ได้ทรงปล่อยสภาพของความจริงแท้ขั้นสุดท้ายไว้ให้เป็นเรื่องพิจารณาแก่ตนเอง ไม่ว่าสภาพนี้จะมีตัวตนหรือไม่มี ไม่ว่าจะเป็นไปในการทำนงขึ้นขึ้นหรือทำนงปฏิเสธทั้งสิ้น

ทัศนคติของพระพุทธศาสนาที่มีต่อค่านิยมทางโลก

ด้วยทัศนคติที่มองเห็นชีวิตเต็มไปด้วยความไร้

^๑ โปรดดูหนังสือ 'Sand-buried Ruins of Khotan' ของ Aurel Stein พิมพ์โดย Hurst & Blackett Ltd., London, 1904

วารสารห้องสมุด

ปีที่ 36 ฉบับที่ 1 มกราคม - มีนาคม 2535

พระพุทธศาสนาในชีวิตและความคิดคำนึง ของชาวอินเดีย

ศาสตราจารย์ศักดิ์การี มุเซอร์จี

กรุณา กุศลาสัย - แปล

สาระและปราศจากแก่นสารเช่นนี้ จึงเป็นธรรมดาอยู่เองที่ปัญหาเรื่องค่านิยมทางสังคมซึ่งอยู่ระหว่างกลางของการเกิดกับการตาย เช่นปัญหาเรื่องความสัมพันธ์ภายในครอบครัว และปัญหาเรื่องการปรับปรุงสภาพทางเศรษฐกิจและการเมืองของชีวิตมนุษย์ให้ดีขึ้น จึงมิได้รับความสนใจจากพระพุทธรองค์หรือสาวกของพระองค์เท่าไรนัก พระองค์มิได้ทรงเห็นว่าสมควรหรือจำเป็นที่จะต้องทรงบัญญัติกฎแห่งความประพฤติไว้ให้ปฏิบัติกันอยู่อย่างที่จะละทิ้งเสียมิได้ภายในวงของครอบครัว และให้เกิดประโยชน์ในด้านสังคม การเมือง และประเทศชาติด้วย

พระองค์ทรงเห็นว่าเป็นการไม่คุ้มค่าที่จะทรงวางบทบัญญัติไว้ให้ปฏิบัติกันในโอกาสต่าง ๆ ที่มีความสำคัญในชีวิต เช่นในเมื่อมีเด็กเกิด มีการสมรส การสืบสมบัติ การตาย หรือในหน้าที่ที่บุคคลจะพึงมีต่อผู้ที่ได้ล่วงลับไปแล้ว พระองค์ทรงถือว่าเรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องธรรมดาที่ทราบกันดีอยู่แล้ว พระองค์มิได้ทรงส่งเสริมให้มีการแข่งขันหรือโค่นล้มสถาบันทางสังคม และการเมือง ครอบงำที่สถาบันเหล่านี้มิได้ ประพฤติปฏิบัติอะไรผิดหลักศีลธรรม แต่พระองค์ทรงให้ความสำคัญอย่างยิ่งยวดแก่การเอาใจใส่ทางด้านจิตใจ ซึ่งอาจจะมีความสำคัญยิ่งกว่าการเอาใจใส่ทางด้านครอบครัว หรือหน้าที่และพันธะทางด้านสังคม เป็นลักษณะที่สังเกตได้ประการหนึ่งในความเป็นมาของพระพุทธศาสนาในยุคต่อมาหลังจากที่ได้เป็นศาสนาของโลกแล้วว่า ปัญหาหรือเรื่องทำนองนี้ ไม่เคยได้รับการคำนึงถึงอย่างจริงจังเลย

พระพุทธองค์ทรงประณามศาสนาพระเวทในรูปแบบที่เกี่ยวกับพิธีกรรม เพราะศาสนาเช่นนี้ไม่แต่จะ

พัวพันกับวัตรปฏิบัติอันเป็นอันตรายต่อชีวิตสัตว์เท่านั้น หากยังเนื่องจากเหตุผลที่ว่า ศาสนาแห่งพิธีกรรม เช่นนี้ย่อมไม่สามารถจะอำนวยความสะดวกให้เกิดขึ้น ในขั้นปลายได้ พิธีกรรมในศาสนาพระเวทมิได้เจาะจงหรือหมายมั่นเสมอไป ในอันที่จะบรรลุถึงชีวิตอันสุขสันต์ ในสรวงสวรรค์หลังจากที่คนเราได้ถึงแก่กรรมไปแล้ว แม้ว่าเรื่องเช่นนี้จะมีความสำคัญอย่างยิ่งยวดแก่ผู้ที่ไฝ่ฝันทางศาสนาก็ตาม ศาสนาพระเวทมิได้มีเจตนาเอาใจใส่ในเรื่องประโยชน์สุขทางโลก เป็นต้นว่าการมีอายุยืนขวัญยืน มีสุขภาพดี มีความสมบูรณ์ทางเศรษฐกิจ มีอำนาจและความยิ่งใหญ่ทางการเมือง การปฏิบัติตนตามหน้าที่และแสวงหาความสุขในชีวิตสมรส การภักดีและมีพันธะต่อบิดา มารดา ครูบาอาจารย์ และผู้พิทักษ์กฎหมาย ศาสนาพระเวทได้วางบทบัญญัติไว้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างผู้ที่ทำหน้าที่ปกครองกับผู้ที่ถูกปกครอง ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการสืบสมบัติ การค้าขาย และในความสัมพันธ์ด้านอื่น ๆ ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์เล่า ศาสนาพระเวทก็ได้วางกำหนดกฎเกณฑ์ไว้โดยตราเป็นบทบัญญัติทางศาสนา ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเหมาะสม เป็นธรรม และเพื่อให้ทุกฝ่ายมีโอกาสปรับตนเองให้เข้ากันได้

กล่าวโดยสังเขปก็คือ ศาสนาพระเวทตระหนักถึงประโยชน์สุขในชีวิตนี้และชีวิตหน้า ๒ ไม่เฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับเอกัตบุคคลเท่านั้น หากในขอบเขตที่ขยายวงกว้างออกไปถึงการผูกพันทางสังคมและการเมืองอีกด้วย พระพุทธรองค์มิได้ทรงประณามพฤติกรรมด้านนี้ของศาสนาพระเวท และอาจจะไม่เป็นการผิดพลาดประการใดหากเราจะกล่าวว่าพระองค์ได้ทรงเห็นด้วยกับเรื่องเช่นนี้โดยปริยาย ท่าทีหรือทัศนคติ

๒ เทววิโต หิ เวโทกุโต ธมมะ, ปุรวาณุตติ ลกฺขณโณ นีวณุตติ ลกฺขณสฺส ปราณินาญ ลากฺขณาคฺค อุกฺกฤษฺส นิระเศรฺส เหตุ- สังกรการย- ในคำนำของกัมภีร์ "กิดา- ภาษย"

ของพระองค์ที่ทรงมีต่อเรื่องทำนองนี้เป็นไปในลักษณะ
“ไม่อยากเข้าไปเกี่ยวข้องกับ” พระองค์มิได้ทรง
ปฏิเสธว่าการปฏิบัติตนตามหลักสังคมวิทยาเช่นนี้อาจ
มีส่วนสัมพันธ์กับการพัฒนาทางด้านจิตใจหรือไม่
ทั้งมิได้ทรงแสดงว่าพระองค์ทรงเห็นดีเห็นงามด้วย
หรือไม่กับทฤษฎีจิตอันเป็นประเพณีเช่นนี้

พระพุทธศาสนาประนีประนอมกับความรู้สึก นึกคิดของประชาชน

แม้ในระยะเวลาที่ทรงดำรงพระชนม์ชีพและ
ทรงเผยแผ่พระธรรมคำสอน พระพุทธองค์ก็ยังต้อง
ทรงรับรองว่า การทำบุญสุนทรทานและการถือคุณ
นิกบวช ตลอดจนการสร้างวัดอาราม เป็นกุศลกรรม
อันจะนำมาซึ่งประโยชน์ทางด้านจิตใจ แม้ว่าจะมิใช่
เป็นวิถีทางไปสู่นิพพานหรือความหลุดพ้นโดยตรง
การกระทำเช่นนี้ก็ถือกันว่าเป็นบุญกุศล และเป็น
เงื่อนไขที่จะนำไปสู่ชีวิตอันสุขสันต์ในสรวงสวรรค์
และถ้าหากเราจะให้ความเชื่อถือแก่เรื่องราวในนิทาน
ชาดก ในคัมภีร์อุปทาน และในอรรถกถาของคัมภีร์
ธรรมบทกันบ้างแล้ว ไซ้เราก็จะต้องยอมรับว่า การที่
คนเราในชีวิตนี้จะมีมีความสุขความสมบูรณ์ จะมีฐานะ
ดีอย่างไรหรือไม่ นั่น ก็เป็นผลเนื่องมาแต่การกระทำ
ของเราในชีวิตที่ได้ผ่านไปแล้ว แนวความคิดเห็นและ
เชื่อถือเช่นนี้ย่อมเป็นเครื่องพิสูจน์ว่า ในทฤษฎี
ของพระพุทธศาสนาเอง พิธีกรรมทางศาสนาก็กลับเข้า
มามีส่วนส่งเสริมในความเจริญทางด้านจิตใจของคน
เรา เพราะฉะนั้น ศาสนาอันเต็มไปด้วยพิธีกรรมเช่น
ศาสนาพระเวทซึ่งให้ความมั่นใจแก่ผู้นับถือว่าจะ
สามารถนำมาซึ่งประโยชน์สุขได้ระหว่างกลางวิถีทั้ง
สองนี้ จึงมีควรที่จะได้รับการประณามหรือทอดทิ้งเสีย
ทีเดียว ทำที่อันผ่อนปรนประนีประนอมต่อแนวความคิด
เชื่อถือและนึกคิดของประชาชนเช่นนี้ แม้พระพุทธเจ้า

และสาวกของพระองค์ก็ทรงเห็นว่าเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้อง
ยอมอนุโลมตาม อย่างไรก็ตาม การผ่อนปรนหรือ
ประนีประนอมอนุโลมตามนี้เอง ต่อมาได้กลายเป็นบ่อ
เกิดของความแตกแยกและขัดแย้งระหว่างคณะสงฆ์ใน
พุทธศาสนาฝ่ายหนึ่ง กับพราหมณ์นักบวชผู้พิทักษ์
ศาสนาที่แพร่หลายในท่ามกลางมวลชนอีกฝ่ายหนึ่ง
แรกเริ่มเดิมทีนั้น พระพุทธศาสนาเป็นขบวนการ
ของนักบวชผู้มีเป้าหมายปลายทางเพื่อบรรลุถึง
ความหลุดพ้น อันหมายถึงการสิ้นสุดของสังสารวัฏ
โดยแท้ ในลักษณะเช่นนี้ พระพุทธศาสนาจึงเป็นที่
เลื่อมใสศรัทธาก็คงเฉพาะในกลุ่มของนักบวช ซึ่ง
ในสมัยพุทธกาลคงจะมีจำนวนไม่น้อย แม้เราจะยอมรับ
กันว่าจำนวนนี้คงจะได้รับการขยายระบายสืบไป
อย่างไรก็ตามแม้ในสมัยที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์
อยู่ ฆราวาสหญิงชายผู้สมัครเป็นสาธุศิษย์ของพระองค์
ก็คงจะมีจำนวนไม่น้อย บรรดาสาธุศิษย์เหล่านี้คงจะมี
ได้มุ่งหวังที่จะบรรลุถึงโมกขธรรมกันทุกคนหมด และ
ส่วนมากก็ยังคงปรารถนาที่จะได้ประโยชน์สุขระหว่าง
กลาง เช่นความรู้เรื่องทางเศรษฐกิจและอำนาจ
วาสนาทางการเมือง ไม่ในชีวิตนี้ก็ในชีวิตหน้า หรือ
มิฉะนั้นก็ใฝ่ฝันที่จะมีชีวิตอย่างสุขสันต์เกษมสำราญ
ในสวรรค์ชั้นฟ้า ความรู้สึกนึกคิดเช่นนี้เป็นทั้งจุด
แห่งกำลังและความอ่อนแอ การประนีประนอมผ่อน
ปรนตามความเชื่อถือและนึกคิดของประชาชนส่วน
ใหญ่ได้ช่วยให้คณะสงฆ์ในพระพุทธศาสนามีกำลัง
ทางเศรษฐกิจดีขึ้น แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นสาเหตุ
ทำให้วัตถุประสงค์แห่งการบรรลุถึงความหลุดพ้น
ต้องสลายคลายความบริสุทธิ์ไปไม่น้อย กับทั้งยังก่อให้เกิด
ความเสื่อมโทรมทางจิตใจและทำให้ความร่ำ
รือทางศรัทธาปสาทะลดน้อยถอยลง ซึ่งความร่ำ
รือทางศรัทธาปสาทะนี้แหละเป็นลักษณะที่มีให้เห็น

ในระยะเริ่มแรกของลัทธิคำสอนซึ่งอุบัติขึ้นมาเพื่อ
ประท้วง

ฐานะพิเศษและแหล่งพลังของพระพุทธศาสนา

แม้ในยามรุ่งเรืองและเฟื่องฟูพร้อมด้วยสัมฤทธิ์
ผล พระพุทธศาสนาก็ยังหาได้ครองตำแหน่งสูงสุดใน
ฐานะที่เป็นศาสนาไม่ ทั้งนี้ก็เพราะว่ายังมีระบบของ
นักบวชอื่นที่คอยท้าทายความยิ่งใหญ่ของพระพุทธ-
ศาสนาอยู่เสมอ แต่คู่ต่อสู้ที่ทนทานและเหนียวแน่น
ที่สุดของพระพุทธศาสนา ได้แก่ พวกพราหมณ์ ซึ่งมี
สติปัญญาไม่ด้อยไปกว่าคณะสงฆ์ในพระพุทธศาสนา
เลย ตรงข้าม พลังทางด้านสติปัญญาของคณะสงฆ์ใน
พระพุทธศาสนา ดำรงคงอยู่ได้ก็เนื่องจากมีพราหมณ์
เข้ามาเป็นสมาชิกของคณะสงฆ์อยู่เสมอ

นับได้ตั้งแต่แรกเริ่มทีเดียวที่หลักใหญ่ของคณะ
สงฆ์ในพระพุทธศาสนาได้ไปจากชนชั้นวรรณะ
พราหมณ์ บรรดาอัครสาวกของพระพุทธเจ้า อาทิ
เช่น พระสารีบุตร พระโมคคัลลาน์ และพระกัสสปะ
ต่างก็เป็นชนสกุลพราหมณ์ แม้ในระยะต่อมา ประชาชน
ที่สำคัญ ๆ ในสาขาวิชาการต่าง ๆ ของพระพุทธศาสนา
เช่น วิชาปรัชญา ตรรกวิทยา จริยศาสตร์ และกาพย์-
ศาสตร์ ก็ไปจากชนชั้นนักบวช คือพวกพราหมณ์แทบ
ทั้งสิ้น トラบเท่าที่พระพุทธศาสนามีปราชญ์ผู้ทรง
ความยิ่งใหญ่ทางด้านจิตใจและสติปัญญา พุทธศาสนา
ก็สามารถครองฐานะอันสูงส่งของตน และสามารถ
เรียกร้องความเคารพนับถือจากปัญญาชนและชนชั้น
ปกครองไว้ได้ อาจารย์ที่มีชื่อเสียงในพระพุทธศาสนา
หลายต่อหลายท่าน เช่น ท่านอัสวโฆส ท่านนาคกรรณ
ท่านอารยเทพ ท่านอสังคะ ท่านวสุพัณฺธุ ท่านทิงคนาค
ท่านธรรมกิริติ ท่านธรรมโมตฺตร ฯลฯ ล้วนแต่เกิดใน
ตระกูลพราหมณ์ จัดเจนในวิชาพระเวท และเติบโต
ขึ้นมาในท่ามกลางประเพณีอันมีมาแต่โบราณ ท่าน

เหล่านี้ล้วนเป็นบุรุษอาชาไนยในด้านปัญญาความคิด
ท่านได้ผลิตคำรับตำราอันเพียบพร้อมไปด้วยความลึก
ซึ้งทางด้านวิทยา (dialectic) และความล้าเลิศทางด้าน
ตรรกะไว้เป็นเครื่องเชิดชูหลักธรรมคำสอนของพระพุทธ
ศาสนา มาจนตราบเท่าทุกวันนี้

การเคลื่อนไหวและชัยชนะอันใหญ่หลวง ซึ่ง
อุบัติขึ้นในประวัติแห่งความเป็นมาอันยาวนานของ
พระพุทธศาสนาแต่ละครั้งนั้น ล้วนเนื่องมาจากอิทธิพล
แห่งความบริสุทธิ์อันสูงส่งและปรัชญาอันน่าพิศวง
ซึ่งปรากฏให้เห็นในวงการคณะสงฆ์แห่งพระพุทธ
ศาสนา พระเจ้าหรรษวรรณะ กษัตริย์ผู้ทรงมีพระ
อุปการคุณอย่างยิ่งยวดแก่พระพุทธศาสนา ทรงหันมา
สนพระทัยในพระพุทธศาสนาก็เนื่องจากความปริชา
สามารถของท่านทิวากรมित्र ผู้เป็นนักเผยแพร่พุทธ
ศาสนาคนสำคัญอยู่ในสมัยนั้น พาณกฎญ รตนกวี
ประจักษ์สำนักของพระเจ้าหรรษวรรณะ ได้วาดภาพ
ประวัติและงานของท่านทิวากรมित्रผู้นี้ไว้ใน “หรรษ-
จิต” อันเป็นวรรณกรรมชิ้นเยี่ยมของท่านอย่าง
ไพเราะเพราะพริ้งและเต็มไปด้วยความซาบซึ้งตรึงใจ
ท่านทิวากรมित्रได้รับสมญาว่าเป็นพระพุทธเจ้าองค์
ที่สอง ซึ่งก็เป็นสมญาที่มีได้ปราศจากเหตุผลเท่าไรนัก
ทั้งนี้เพราะท่านเป็นผู้มีความรู้กว้างขวางในศิลป
ศาสตร์นานาแขนง แม้ผู้ที่นับถือศาสนาและลัทธิอื่นซึ่ง
เป็นคู่แข่งกับพระพุทธศาสนา ก็ยังต้องไปเล่าเรียน
แสวงหาวิชาความรู้ในเรื่องลัทธิและศาสนาของตนเอง
จากยอดนักปราชญ์ และผู้ทรงศีลสองคั่นของพระพุทธ
ศาสนา บรรดาผู้ที่นับถือลัทธิพระศิวะ พวกไชนและ
พวกลัทธิอื่นซึ่งเป็นปรปักษ์อย่างรุนแรงต่อแนวความ
คิดของพระพุทธศาสนาต่างก็เป็นสานุศิษย์ของท่าน
ทิวากรมित्र และต่างได้รับการฝึกอบรมในด้านวิชาการ
ของตนเองจากท่าน แรกเริ่มเดิมทีนั้น ท่านทิวากรมित्र

เป็นปราชญ์ผู้ยิ่งใหญ่ทางด้านวิชาการพระเวท และเป็นพราหมณ์ผู้เคร่งครัดในขนบประเพณีอย่างยิ่ง พฤติการณ์ของท่านทิวากรมิดรเป็นตัวอย่างอันดีที่แสดงให้เห็นถึงพลังภายในของพระพุทธศาสนาอันกลับฟื้นคืนชีพขึ้นมาได้อีกเสมอทั้งในฐานะที่เป็นศาสนาและเป็นวัฒนธรรม

พลังอันนี้ของพระพุทธศาสนา ได้รับการเสริมสร้างให้แข็งแกร่งเสมอมา จากบรรดาครูบาอาจารย์ นักเผยแผร์ และอรหันตบุคคล ผู้เพียบพร้อมด้วยคุณธรรมแห่งศีล สมาธิ และปัญญาอย่างมีพียงต้องสงสัย ท่านผู้มีจิตใจสูงส่งเหล่านี้มิได้หันมาสนใจในพระพุทธศาสนา ด้วยความปรารถนาที่จะมีชีวิตโลดโผนหรือด้วยความใฝ่ฝันในสิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ อย่างที่อุท্থันอยากจะทำให้ผู้อ่านเชื่อในงานวรรณกรรมของเขาที่มีชื่อว่า “นุยาย - กุสุมาณฺยลีส” และ “อาตม - คตตว - วิเวก” ไม่มีผู้ใดที่จะเคลือบแคลงในศรัทธาปสาทะและความบริสุทธิ์ใจของปราชญ์และนักคิดผู้ยิ่งใหญ่เหล่านี้ได้ เว้นเสียแต่ว่าเขาผู้นั้นจะเป็นคนวิกลจริต หรือมิฉะนั้นก็เป็นผู้ที่มีจิตใจต่ำช้าสามัญ

พลังอันยิ่งใหญ่ของพระพุทธศาสนาอยู่ที่หลักจริยธรรมอันจับใจ และวิธีชี้แจงแสดงเหตุผลอย่างไม่มีประทุกัน กับทั้งอยู่ที่มั่นคงส่ำห้แห่งการบำเพ็ญชีวิตอย่างบริสุทธิ์เพื่อรับใช้มวลมนุษยชาติอย่างเต็มที่ ลัทธิพระโพธิสัตว์ซึ่งมีอุดมการณ์อย่างแรงกล้าในอันที่จะสงเคราะห์สรรพชีวิตและผู้ผิดพลาดทั้งหลายให้ไปสู่ความหลุดพ้น ในอันที่จะปลดปล่อยความทุกข์โศกนัสของสัตว์โลกทั้งปวงและแปรเปลี่ยนพิภพนี้ให้เป็นสวรรค์อันสุขสันต์ด้วยปณิธานแห่งการยอมรับทุกข์ทรมานเสียเอง ลัทธินี้เป็นลัทธิที่สามารถจุดชนวนศรัทธาปสาทะให้ลูกโพลงขึ้นในมโนภาพของผู้ที่มีจิตใจสูงได้เป็นธรรมดา คราบโคที่คณะสงฆ์แห่งพระพุทธศาสนาโศกสามารถผลิตบุรุษอาชาไนยผู้มีสติปัญญา

และจิตใจสูงส่งเช่นนี้ได้ คราบนั่นอิทธิพลของพระพุทธศาสนาย่อมแผ่สร้าลงไปโดยไม่มีอะไรสามารถมาหยุดยั้งได้

พระพุทธศาสนาค่อย ๆ หันเหจากจุดยืนเดิม

การคลี่คลายขยายตัวของกลุ่มเทพเจ้าในพระพุทธศาสนาออกเป็นเทวดาชายหญิงจำนวนมากมา เพื่ออนุโลมตามความรู้สึกนึกคิดของประชาชนส่วนใหญ่ ประกอบกับการบัญญัติขึ้นซึ่งพิธีรีตองอันมโหฬาร เพื่อใช้ในการบวงสรวงเทพเจ้า เหล่านี้เป็นสาเหตุเร่งให้พระพุทธศาสนาเหทันออกไปจากหลักคำสอนเดิมอันบริสุทธิ์ และตรงไปตรงมาของพระพุทธศาสนาอย่างรวดเร็ว พวกพราหมณ์ ซึ่งเป็นปรปักษ์กับพระพุทธศาสนา อยู่แล้วได้โอกาสจึงหยิบยกเอาพฤติกรรมแห่งความเสื่อมเช่นนี้ขึ้นมาโจมตีพระพุทธศาสนาเป็นการใหญ่ พวกนั้นกล่าวหาว่าการกระทำอย่างนั้นเป็นการแสวงหาผลประโยชน์ทางโลกด้วยการปลิ้นปล้อนหลอกลวง เพื่อเสริมสร้างฐานะทางวัตถุและความมั่นคงของกลุ่มภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาโดยปราศจากคุณประโยชน์ทางด้านจิตใจแต่ประการใดเลย ลักษณะแท้แห่งปฏิภิกิริยาอันเป็นผลเนื่องมาจากการหันเหเข้าสู่พิธีกรรมอันมโหฬารนี้ จะเป็นอย่างไรก็ตาม สิ่งหนึ่งซึ่งอาจจะกล่าวได้อย่างไม่ผิดพลาดจากความจริงนัก็คือพฤติกรรมเช่นนี้ได้ทำให้ความเลื่อมใสศรัทธาที่ปัญญาชนมีต่อพระพุทธศาสนาต้องลดน้อยถอยลงอย่างไม่มีปัญหา

พฤติกรรมทั้งมวลที่ได้พรรณนามานี้อาจจะเป็นปัจจัยแห่งความเสื่อมโทรมทางด้านจิตใจและปัญญา ความคิดของพระพุทธศาสนา อย่างไรก็ตาม ฐานะของพระพุทธศาสนาก็ยังมั่นคงอยู่ในที่ซึ่งได้รับการอุปการะจากชนชั้นปกครองและราชมหากษัตริย์ และยังมีอิทธิพลอยู่ในท่ามกลางมวลชนที่มั่งงายผู้ใฝ่ฝันที่จะบรรลุถึงโมกษธรรมโดยรวดเร็ว เพราะฉะนั้นการปรับปรุงวัตรปฏิบัติและความเชื่อถือของคนให้เข้าได้

กับกาละเทศะเป็นบางครั้งบางโอกาสเช่นนี้จึงมิใช่เป็นสาเหตุที่ทำให้พระพุทธศาสนาต้องสูญสลายไปจากผืนแผ่นดินอินเดีย

พระพุทธศาสนาต้องพึ่งความอุปถัมภ์ของราชามหากษัตริย์

จริงอยู่ พระพุทธศาสนาต้องได้รับการข่มเหงประหัดประหารด้วยน้ำมือของ *มิกธิคุด* ผู้เป็นกษัตริย์ของชนเผ่า *หฺยณ* ซึ่งบุกรุกเข้าไปมีอำนาจทางการเมืองในอินเดีย แต่กษัตริย์พื้นเมืองของอินเดียเองหาได้มีความค้างปร้อยในเรื่องข่มเหงเบียดเบียนทางศาสนาเช่นนี้ไม่ เพราะถึงแม้ว่าจะนับถือศาสนาหรือลัทธิอื่นใดก็ตาม กษัตริย์เหล่านั้นก็ทรงมีขันติธรรมต่อพระพุทธศาสนา อนึ่ง ในทุกยุคทุกสมัยที่มีการประหัดประหารกันทางศาสนาในอินเดีย มูลเหตุแห่งการประหัดประหารนั้นก็เนื่องมาจากเรื่องทางการเมือง ไม่ใช่เรื่องศาสนา ภิกษุสงฆ์แห่งพระพุทธศาสนาเองก็มีส่วนร่วมอยู่ไม่น้อยในการใช้เล่ห์เหลี่ยมทางการเมือง และต้องได้รับคุณหรือโทษตามแต่กรณีที่ภิกษุสงฆ์เหล่านั้นจะเป็นฝ่ายชนะหรือแพ้

เพื่อการดำรงอยู่ของคน พระพุทธศาสนาต้องอาศัยการสนับสนุนและอุปถัมภ์ค้ำจุนจากรัฐมาตั้งแต่ต้นทีเดียว วัดวาอารามในพระพุทธศาสนาเป็นอาคารสิ่งก่อสร้างที่ใหญ่โต และภิกษุสงฆ์จำต้องพึ่งการทำบุญสุนทรทานและการบริจาคอย่างกว้างขวาง พฤติการณ์เช่นนี้ย่อมทำให้ภิกษุสงฆ์รู้จักพึ่งตนเองน้อยลงเป็นธรรมดา ทั้งยังทำให้ท่านเหล่านั้นมีนิสัยชอบความสะดวกสบายมากยิ่งขึ้นอีกด้วย เหล่านี้เป็นพฤติกรรมที่แสดงให้เห็นว่า คำวิพากษ์วิจารณ์ของอุทขันมิได้ไร้เหตุผลเสียเลยทีเดียว แม้ในรัชสมัยของพระเจ้าอโศก วัดวาอารามในพระพุทธศาสนาก็ได้กลายเป็นสถานที่พักพิงของบุคคลผู้เกียจคร้าน และไร้ปัญญาความ

สามารถ ทั้งนี้ก็เนื่องจากวัดวาอารามเป็นสถานที่ซึ่งมีการกินอยู่และเครื่องนุ่งห่มอุดมสมบูรณ์ ทั้งการเข้าเป็นสมาชิกในคณะภิกษุสงฆ์ก็ไม่สู้จะยากนัก การที่พระเจ้าอโศกได้ทรงขับภิกษุอลัชชีออกจากอารามสงฆ์โดยการแนะนำของพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ ย่อมเป็นการแสดงให้เห็นว่า ได้มีผู้นำเอาการเกื้อกูลที่คณะภิกษุสงฆ์ได้รับอย่างเหลือเฟือไปใช้ในทางที่มีขอบมิควร แม้พระพุทธเจ้าก็ไม่ทรงสามารถควบคุมภิกษุ นอกวิคณกรอยในสมัยที่พระองค์ยังทรงดำรงพระชนมชีพอยู่ เพราะภิกษุเหล่านั้นเป็นฝ่ายข้างมาก

แต่ละ ในท่ามกลางภาวะเช่นนี้ก็มีภิกษุผู้ทรงคุณวุฒิเทียบพร้อมด้วยความปรีชาสามารถและมีจิตใจสูงส่งอยู่เหมือนกัน แต่แนวโน้มที่มีบุคคลผู้ไม่สมควรทั้งชายและหญิงเข้าไปเพิ่มพูนจำนวนของภิกษุสงฆ์ได้เป็นแหล่งแห่งความอ่อนแอของพระพุทธศาสนามาตั้งแต่ต้นแล้ว คงจะไม่เป็นการห่างจากเป้าหมายเท่าไรนัก หากเราจะสันนิษฐานว่า ถึงแม้พวกที่บุกรุกเข้ามาจากต่างประเทศจะมีได้ทำลายวัดวาอาราม และจะมีได้เช่นฆ่าภิกษุสงฆ์ล้มตายลงอย่างน่าสยดสยอง คณะสงฆ์ในพระพุทธศาสนาที่จะต้องถึงซึ่งความเสื่อม ถ้าหากมิได้รับความอุปถัมภ์ค้ำจุนอย่างใหญ่หลวงจากบรรดาพระราชามหากษัตริย์ ทุกแห่งในอินเดียซึ่งชนชั้นกษัตริย์และขุนนางไม่ค่อยจะสนใจหรือเมินเฉยต่อคณะภิกษุสงฆ์ การณ์ได้ปรากฏว่าพระพุทธศาสนาต้องกะปลกกะเปื้อนและถึงซึ่งความเสื่อมโทรม ทั้งนี้เป็นผลของการจัดระบบปกครองแบบการบริหารจากศูนย์กลาง (centralization) ซึ่งทำให้พระพุทธศาสนารุ่งเรืองในยามสมบูรณ์พูนสุข แต่ต้องอับเฉาในยามวิกฤต

เกิดความรู้สึกแบ่งแยกในพระพุทธศาสนา

กาลเวลาผ่านไป ภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนา

ได้เริ่มดำเนินนโยบายเป็นปฏิปักษ์ต่อบรรดาผู้ที่นับถือลัทธิและศาสนาซึ่งเป็นกึ่งก้านแตกแยกออกไปจากคัมภีร์พระเวท สักกียานในเรื่องนี้จะเห็นได้จากปฏิมากรรมที่แสดงภาพเทพเจ้าในพระพุทธศาสนามีชัยชนะเหนือเทพเจ้าของชุมชนเดิม เช่นในพิพิธภัณฑสถานนาถาที่ก็มีปฏิมากรรมพระโลกेश्वรกำลังเหยียบฆ่าพระศิวะและนางบรรพดี และพระโคโรโลกยวิชัยกำลังขี่พระคเณศจนอัปารังอยู่ภายใต้อุ้มบาทพฤติการณเช่นนี้เป็นหลักฐานแสดงให้เห็นอย่างน่าสลดใจว่า คณะภิกษุสงฆ์ได้เหินห่างจากเมตตากรุณาเดิมอันบริสุทธิ์ของพระพุทธองค์ผู้ทรงประทานพระโอวาทไว้ว่าให้ระงับแรงแสดงความอดกลั้น

เป็นที่ยอมรับกันว่า การกดขี่ข่มเหงมักจะก่อปฏิกิริยาที่มีความรุนแรงพอ ๆ กันให้เกิดขึ้นแก่ผู้ที่ได้รับการกดขี่ข่มเหงนั้น ดังนั้น จึงไม่เป็นที่น่าประหลาดใจอะไรที่ในกาลต่อมา แม้นในแคว้นมคธซึ่งเคยเป็นที่มั่นที่เหนียวแน่นและแข็งแกร่งที่สุดของพระพุทธศาสนา ประชาชนได้สืบทอดพระพุทธเจ้าไปจนถึงกับบางครั้งบางคราวได้มีการลบหลู่ดูหมิ่นปฏิมาของพระองค์ท่าน โดยมีได้มีเจตนา ดังจะเห็นได้จากพฤติกรรมอันน่าบัดสีที่มีต่อพระพุทธรูปปางมารวิชัยที่มีความงามไม่น้อยของค์หนึ่ง พระพุทธรูปองค์นี้ชาวบ้านเรียกว่า “หลวงพ่อ เชลา” (เชลาแปลว่าก้อนดินหรือก้อนหิน - ผู้แปล) เวลาจะมีงานมีการอะไร พวกชาวบ้านก็จะไปทำพิธีกราบไหว้แล้วเอาก้อนอิฐก้อนหินขว้างปาไปยัง “หลวงพ่อเชลา” โดยถือเป็นเคล็ดว่าถ้าทำเช่นนั้น การงานที่เขาทำอยู่จะสำเร็จลุล่วงโดยดีเคราะห์ดีที่ทางการโบราณคดีได้หาวิธีอนุรักษ์พระพุทธรูปองค์นี้ไปประดิษฐานไว้เสีย ณ พิพิธภัณฑสถานพุทธปฏิมาอันงดงามองค์นี้จึงรอดพ้นจากการกราบไหว้อย่างวิถุฉนและการลบหลู่โดยไม่รู้ตัว

จุดเด่นของพระพุทธศาสนา

แม้จะถูกฝ่ายตรงข้ามโจมตีอย่างหนักหน่วงพระพุทธศาสนาก็ยังคงเป็นป้อมปราการที่แข็งแกร่งอยู่ต่อมา ในคริสต์ศตวรรษที่ ๕ อันเป็นรัชสมัยของพระเจ้าเทวปาล พระเจ้าพาลบุตรแห่งชาวและสุมาตราได้ทรงส่งคณะทูตพร้อมด้วยเครื่องบรรณาการของถวายอันมีค่า เพื่อก่อสร้างอารามสงฆ์สองแห่งสำหรับใช้เป็นที่พักของภิกษุสงฆ์อินโดนีเซียซึ่งกำลังศึกษาวิชาอยู่ ณ สำนักนาถา พระเจ้าเทวปาล ได้ทรงยกหมู่บ้านห้าหมู่บ้านเพื่อเก็บผลประโยชน์บำรุงพระสงฆ์เหล่านั้น ในตอนต้นของคริสต์ศตวรรษที่ ๕ วีรเทพ บุตรชายของอำมาตย์พราหมณ์แห่งนครหาร (ปัจจุบันคือพมัยัน และชลาลัยในอัฟกานิสถาน) ได้มาดูภาวะความเป็นอยู่ของพระภิกษุแห่งชาติของตน ณ มหาวิทยาลัยนาถา และได้สร้างอาคารมหิมานปราสาทถวายสองหลัง มหาวิทยาลัยนาถาเป็นแหล่งดึงดูดความสนใจของพุทธบริษัทชาวต่างประเทศจนกระทั่งถึงวาระสุดท้าย ทั้งนี้เพราะมหาวิทยาลัยนาถาเป็นศูนย์กลางของการศึกษาพุทธศรัทธาและปรัชญาพุทธศาสนา ใช้ภาษาสันสกฤตเป็นภาษากลางระบบการศึกษาของมหาวิทยาลัยนาถามีความเข้มงวดกวดขันเป็นพิเศษ วิชาที่มีชื่อเสียงเป็นยอดเยี่ยมได้แก่วิชาไวยากรณ์ วิชาตรรกะ (เหตุวิทยา) และวิชาวิญญาน (วิญญาณวาท) นอกจากนี้ยังมีศิลปวิทยานานาแขนง ซึ่งได้รับการค้นคว้าศึกษาเป็นอย่างดียิ่ง ผู้ที่สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยนาถา ย่อมเป็นผู้ที่ได้รับเกียรติเป็นพิเศษ บรรดาครูอาจารย์ก็ได้รับการเคารพนับถืออย่างสูง นับว่าเป็นโชคอย่างยิ่งที่ราชวงศ์ปาละซึ่งเป็นพุทธมามกะที่แตกแล้วด้วยศรัทธาถึงกับขนานนามพระองค์เองในศิลาจารึกว่า “ปรม เสาถศ” (จาก “สุคต” แปลว่า ผู้ไปดีแล้วยิ่งใหญ่ คือ ชาว

พุทธที่ยอดเยี่ยม) ได้เล็งถึงราชสมบัติอยู่เป็นเวลานานเกือบ ๔๐๐ ปี ด้วยราชูปถัมภ์ของกษัตริย์แห่งราชวงศ์นี้เอง ที่ศักดิ์ศรีและชื่อเสียงของมหาวิทยาลัยนาลันทาได้ขึ้นสู่ความรุ่งโรจน์อย่างสูงสุด แต่กษัตริย์ในราชวงศ์ปาละทรงมีพระทัยกว้างขวางและอดกลั้นต่อลัทธิและศาสนาอื่น เพราะฉะนั้นในศิลาจารึกที่มีชื่อว่า “เกาฑา - เลขมลา” เราจึงได้พบข้อความว่า อำมาตย์ของกษัตริย์แห่งราชวงศ์นี้เป็นพราหมณ์ผู้คงแก่เรียนและเป็นผู้นับถือศาสนาพระเวทอย่างเคร่งครัด แม้พิธีราชาภิเษก กษัตริย์แห่งราชวงศ์ปาละ ก็ทรงยินดีให้กระทำตามประเพณีของพราหมณ์

ใช่แต่ที่ได้พรรณานามาเท่านั้นก็หาไม่ ในสมัยราชวงศ์ปาละนั้น วัดวาอารามต่าง ๆ ในแคว้นพิหารและเบ็งกอลก็ได้กลายเป็นสถานที่ที่มีชื่อเสียงในฐานะเป็นที่พำนักของภิกษุผู้ทรงศีลและทรงความรู้ กษัตริย์แห่งประเทศทิเบตถึงกับได้ทรงอาราธนาพระสงฆ์จากสำนักเหล่านี้ ให้ไปช่วยเผยแผ่และปฏิรูปพระพุทธศาสนาในประเทศนั้น ซึ่งในสมัยนั้นเป็นศูนย์กลางแห่งหนึ่งของพระพุทธศาสนานิกายมหายาน อาจจะกล่าวได้อย่างเต็มปากทีเดียวว่า หากมิได้ถูกชนเผ่าเตอร์กประหัตประหารเสียอย่างน่าสยดสยองในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๓ แล้ว พระพุทธศาสนาจะยังคงมีชีวิตสืบต่อมาในประเทศอินเดียจนถึงสมัยปัจจุบัน จากบันทึกของนักจาริกแสวงบุญชาวทิเบตผู้หนึ่งซึ่งมีชื่อว่า **ธรรมสวามิน** ผู้ได้ไปพำนักและศึกษาอยู่ที่นาลันทา เราพอจะเก็บความได้ว่า แม้หลังจากที่กษัตริย์เตอร์กบัคตาร์ ซัลยี ได้ทำลายอาคารประธาน และหอสมุดลงแล้ว ภิกษุสงฆ์ก็ยังชุมนุมกันอยู่ที่นาลันทา แต่พอข่าวนี้แพร่ไปถึงพระกรรณของสุลต่านอิลคุดมึฆแห่งนครเดลีเข้า พระองค์ก็ทรงพิโรธ ถึงกับตรัสสั่งให้สังหารภิกษุสงฆ์เหล่านั้นเสียอย่างน่าอเนจอนาถ และนี่เองเป็นการประหารครั้งสุดท้าย หลังจากนั้นไปแล้ว

ในฐานะที่เป็นอีกลัทธิหนึ่งต่างหาก พระพุทธศาสนา ก็เลยมีชีวิตอยู่แต่ในส่วนล่างของประชากรอินเดีย อันประกอบด้วยผู้โง่เขลาเบาปัญญาเป็นส่วนใหญ่

อิทธิพลของพระพุทธศาสนาและศาสนาพระเวทที่มีต่อกัน

พระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นเพื่อต่อต้านศาสนาแห่งพิธีกรรมของคัมภีร์พระเวทในภาคที่มีชื่อว่า “กรรม - กาณฺฑา” และในแง่นี้ พระพุทธศาสนาจึงมีส่วนคล้ายคลึงและแรงดลใจเช่นเดียวกับลัทธิอื่นที่อุบัติขึ้นมาเพื่อเป็นการต่อต้านและประท้วง เช่นลัทธิของพวกไชนั ลัทธิอาชีวกะ และลัทธิโลกายัต ฯลฯ พระพุทธศาสนาต้องต่อสู้กับระบบของนักบวชเดิม เช่นเดียวกับที่ต้องต่อสู้กับลัทธิที่ขัดแย้งอื่น ๆ พระพุทธศาสนาประณามการบูชาอัญแบบพระเวทซึ่งใช้ชีวิตสัตว์เป็นเครื่องสังเวย เช่นเดียวกับที่ประณามการบำเพ็ญพรตอย่างรุนแรง (อดูดกลิมานาโยค) เช่นที่นักบวชในศาสนาไชนัปฏิบัติกัน ซึ่งพุทธศาสนาเห็นว่าเป็นสิ่งไร้ประโยชน์ อันพึงละเว้นเสีย พระพุทธเจ้าได้ทรงต่อสู้กับลัทธิชะตา นิยม (Fatalism) และลัทธินิยตินิยม (Determinism) ของพวกอาชีวกะโดยไม่หยุดยั้ง

พระองค์ทรงอ้างถึงความไม่เที่ยงแท้ของสังขารทั้งปวง ซึ่งรวมทั้งจิตด้วย พระองค์ทรงให้ความสำคัญแก่กฎแห่งกรรม ซึ่งในคัมภีร์พระบาลีเรียกว่า “ปฏิจุ - สมุปปาท” (สันสกฤตเรียกว่า ปุริตติย สมุปปาท) อันเป็นหลักสำคัญที่สุดที่ปรัชญาเมธีผู้มีชื่อเสียงหลายต่อหลายท่านในพระพุทธศาสนา เช่นท่านนาคารพุน และ ท่านศานตคุตติ ฯลฯ ใช้ในการเผยแผ่พุทธปรัชญา พระพุทธเจ้าทรงยึดมั่นในกฎแห่งกรรมอันนี้ และทรงประกาศว่ามนุษย์มีเสรีภาพที่จะกำหนดฐานะของตนเองทั้งในปัจจุบันและในอนาคต พระองค์มิได้ทรงเหนือบ่ายที่จะทรงย้ำอยู่เสมอว่า อันความทุกข์ โทมนัสที่มนุษย์ต้องเผชิญอยู่ในชีวิตนี้นั้น เป็นผล

วารสารห้องสมุด

ปีที่ 36 ฉบับที่ 1 มกราคม - มีนาคม 2535

เนื่องมาแต่การกระทำในอดีตของมนุษย์เอง ในขณะที่เดียวกัน พระองค์ก็ทรงประทานพุทธโอวาทว่า มนุษย์จะสามารถหลุดพ้นจากความทุกข์โศกสนั่นชั่ววันจิวันครได้ด้วย ความพยายามและการฝึกฝนบังคับตนเองของมนุษย์ ซึ่งจะเป็นทางนำไปสู่พระนิพพาน อันเป็นขอบปรารถนาของสรรพชีวิต

พระพุทธเจ้าทรงประกาศพระธรรมคำสอนที่มีความละม้ายคล้ายคลึงกับหลักปรัชญาของคัมภีร์อุปนิษัทอยู่หลายอย่างหลายประการ แต่ดูเหมือนพระองค์จะไม่ทรงคุ้นเคยซ้ำซ้อนกับหลักปรัชญาอันลึกซึ้งของคัมภีร์อุปนิษัทนัก พระองค์ทรงประมาณความเชื่อถือในเรื่องอาตมมันและพระเจ้าที่มีตัวมีตนว่าเป็นเรื่องเหลวไหลไร้สาระ การที่พระองค์ทรงประมาณเช่นนั้นก็เนื่องจากพระองค์ทรงตระหนักเป็นอย่างดีถึงผลร้ายอันเกิดจากความรูสึกว่ามีตัวมีตนหรือที่เรียกว่าอัตตา (สันสกฤต เป็นอาตมมัน - ผู้แปล) พระองค์ทรงกล่าวว่า ความรูสึกเช่นนั้นเกิดจากความสลับซับซ้อนทางจิตซึ่งไม่มีความจริงแท้แต่ประการใด และการที่พระองค์ทรงเข้าถึงความไม่จริงแท้ของอัตตาเช่นนี้ พระองค์ก็มีได้ทรงบันทึกทอนหลักธรรมอันเป็นรากฐานของปรัชญาอุปนิษัทเลย จริงอยู่ คัมภีร์อุปนิษัทเน้นถึงความจริงแท้ในบั้นปลายสุดของอาตมมัน แต่อาตมมันที่ว่านี้มีใช่ตัวตน หากเป็นภาวะที่ไม่มีตัวตน หรือที่สูงกว่าที่มีตัวตน ซึ่งเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับ "ปรมพรหม" นั่นเอง ส่วนตัวตนหรืออัตตา เป็นเพียงรูปที่บิดเบือนและการแสดงออกที่เลื่อนกลางของหลักความจริงอันสูงสุดนี้

ในคัมภีร์พระบาตีไตรปิฎก เราไม่เคยพบข้อความคอนโคเลยที่มีเหตุผลพอจะฟังได้ว่าเป็นการไม่เห็นด้วยกับหลักความจริงอันสูงส่งนี้ ในคำสอนของ

ปรัชญาอุปนิษัท อัตตา หรือ ตัวตน ไม่มีภาวะอันคิมะ (ultimacy) การยึดมั่นถือมั่นในอัตตาอันเป็นผลเนื่องมาจากอวิชาคือความไม่รู้ จึงได้รับการประมาณว่าเป็นต้นเหตุของพันธนาการทั้งหลาย หากจะพิจารณากันตามหลักแห่งตรรกะแล้ว การที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในคัมภีร์อุทานถึง "ภูมิหลัง" (background) ของปรากฏการณ์ทั้งปวงในโลกว่า มิใช่เป็นสิ่งที่สร้างสรรค์หรือปรุงแต่งขึ้นนั้น ก็มีใช่เป็นสิ่งที่ขัดแย้งกับหลักการแห่ง "ปรมพรหม" ของคัมภีร์อุปนิษัทแต่อย่างใด

อย่างไรก็ตาม เป็นเรื่องที่น่าเสียใจและต้นเหตุของการโต้เถียงกันไม่น้อยด้วย ที่พระดำรัสของพระพุทธองค์ในนัยอันพาดพิงถึง "ภูมิหลัง" ขึ้นอันคิมะนี้ได้เป็นไปในลักษณะที่ระมัดระวังมาก และใช้ถ้อยคำเชิงปฏิเสธแต่อย่างเดียว การที่พระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธไม่ยอมรับประทานอรรถาธิบายใด ๆ ให้แน่ชัดและถูกต้องตามหลักแห่งตรรกะเกี่ยวกับสภาพของนิพพานและการมีชีวิตอยู่ต่อไปของพระอรหันต์ ได้ยังให้เกิดการแตกแยกและโต้แย้งกันแม้ในระหว่างบรรดาสาวกของพระองค์เอง สาเหตุที่พระองค์ทรงแสดงท่าทีไม่ยอมรับพันธะด้วยกับเรื่องนี้นั้น คงจะเนื่องจากทรงเห็นว่าภาษาที่มนุษย์เราใช้กันอยู่ มีคำพูดไม่สมบูรณ์และล้าลึกพอที่จะใช้วาดภาพสังขธรรมอันสูงส่งนี้ให้เห็นเป็นที่กระจ่างแจ้งโดยปราศจากข้อกังขาได้ อนึ่ง เป็นที่แจ้งชัดเหลือเกินว่า ในยุคที่ทรงดำรงพระชนม์ชีพอยู่นั้น พระองค์ทรงเบื่อหน่ายบรรดาภาสีที่แวดล้อมอันเต็มไปด้วยหลักทฤษฎีและข้อคิดเห็นขุ่นเหงิงนานัปการ เพราะทรงเล็งเห็นโดยถ่องแท้แล้วว่า ส่วนแล้วแต่เป็นบ่อเกิดแห่งความวุ่นวายทางความคิด และความอลเวงทางด้านปฏิบัติตามหลักจริยธรรมและศาสนา อันที่จริงแล้วในคัมภีร์อุปนิษัทเองก็มีข้อความที่แสดงออกมาอย่าง

โจ่งแจ้งไม่กำกวมว่า ความจริงแท้นั้นอันคิมะเป็นสิ่งที่อยู่นอกเหนือคำพูดและความคิดของมนุษย์^๓ แต่ทำทีในลักษณะที่เห็นด้วยนั้น แนวความคิดและปรัชญาของคัมภีร์อุปนิษัทมีอยู่อย่างจริงจังไม่กำกวม และนี่เองเป็นข้อที่แตกต่างในขั้นมูลฐานระหว่างแนวความคิดแห่งคัมภีร์พระเวทและจินตนาการทางพระพุทธศาสนา

ทั้งคัมภีร์อุปนิษัทและคัมภีร์ภควัทคีตาต่างก็มีข้อความที่วิพากษ์วิจารณ์ไม่เห็นด้วยกับข้อคิดที่ว่า การประกอบพิธีบูชาัญแบบคัมภีร์พระเวทเป็นพาหะสามารถอำนวยการความหลุดพ้นให้เกิดขึ้นได้ในขั้นสุดท้าย คัมภีร์ภควัทคีตาเองก็ได้รับความเชื่อถือการระจกบรรดาผู้ทรงคุณวุฒิทั้งหลาย ว่าเป็นคัมภีร์หัวใจของปรัชญาอุปนิษัท อย่างไรก็ตาม มีความแตกต่างกันอยู่ในขั้นมูลฐานด้วยเรื่องเกี่ยวกับทัศนคติ การประกอบพิธีบูชาัญตามทัศนคติของคัมภีร์พระเวทนั้น มีความมุ่งหมายเพื่อให้ได้มาซึ่งลาภผลอันมีประโยชน์ชั่วคราวเท่านั้น เช่น ทรัพย์สินเงินทอง ความสมบูรณ์พูนสุข เกียรติยศชื่อเสียง และยศถาบรรดาศักดิ์ เป็นต้น มนุษย์ธรรมดาสามัญส่วนข้างมากอย่างไรก็ยังคงต้องการลาภผลเหล่านี้ อยู่ บทบัญญัติของคัมภีร์พระเวทในส่วนที่เกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมก็มีวัตถุประสงค์เพื่อสนองความต้องการในด้านนี้ของมนุษย์ ซึ่งมีอยู่มากมายอย่างที่จะปฏิเสธไม่รับรู้เห็นด้วยไม่ได้ ทั้งในคัมภีร์อุปนิษัทและในคัมภีร์ภควัทคีตาต่างก็มีการอธิบายกันอย่างแจ่มแจ้งว่า พิธีกรรมทางศาสนาเหล่านี้ แม้จะกระทำเพื่อลาภผลอันมีประโยชน์ชั่วคราวชั่วคราว ก็เป็นสิ่งที่ "ไม่ไร้คุณค่า" และถ้ายังประกอบด้วยเจตนารมณ์อันเป็นกุศลแล้วไซ้ ก็ย่อมสามารถจะอำนวยการผลทางอ้อมให้

เกิดแก่การบรรลุถึงความหลุดพ้นอันเป็นยอดปรารถนาได้^๔

เราได้เห็นกันแล้วจากข้อความข้างต้นว่า พระพุทธเจ้าและสาวกของพระองค์ต้องยอมผ่อนปรนประนีประนอมในเรื่องของความเหมาะสมของวัตรปฏิบัติทางศาสนาบางอย่างบางประการ เช่น การทรงยอมอนุญาตให้คณะภิกษุสงฆ์ของพระองค์รับความอุปถัมภ์และบริจาทานจากผู้อื่น และทรงยอมให้มีการสักการบูชาวัตถุอันเป็นเครื่องหมายตัวแทนในศาสนาของพระองค์ได้ ในกรณีเช่นนี้ ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาเก่าก่อนหรือระหว่างเจตนารมณ์ซึ่งแฝงอยู่เบื้องหลังกับพระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นลัทธิที่เน้นย้ำมีอยู่อย่างแจ่มชัด การเข้าใจลักษณะเช่นนี้ในพระพุทธศาสนาให้ถูกต้อง จะช่วยให้เราเข้าใจสิ่งที่เรียกว่าจุดอ่อนในป้อมปราการของศาสนาเก่าก่อนได้ดียิ่งขึ้น เพราะอันที่จริงแล้ว ที่เรียกว่าความอ่อนแอหรือจุดอ่อนนั้น ก็เนื่องมาจากการยอมรับทราบถึงธรรมชาติอันแท้จริงของมนุษย์ธรรมดาสามัญ ด้วยน้ำใจอันกว้างขวางและเปิดเผยนั่นเอง แม้ในหลักการของปรัชญาของพวกพราหมณ์ซึ่งได้รับการพัฒนาในระยะหลังสุด ก็มีการตระหนักถึงความจริงที่ว่า จริงอยู่ดอกที่โมกษธรรมหรือความหลุดพ้นจากการเวียนเกิดเวียนตาย เป็นยอดปรารถนาของมวลมนุษย์และเป็นจุดหมายปลายทางของมนุษย์ทุกรูปทุกนาม แต่ลาภผลซึ่งมีคุณประโยชน์ในชั้นกลาง เช่น ความพอเหมาะพอสมแก่อัตภาพในด้านเศรษฐกิจและการเมืองซึ่งในภาษาสันสกฤตเรียกว่า อรรถ และ กาม ตลอดจนกุศลผลบุญทางศาสนาที่เรียกว่าธรรม อันเป็นเงื่อนไขอย่างหนึ่งนั้น ก็เป็นสิ่งที่จะต้องพึงเสียโดยไม่

^๓ ยโต วาโจ นิวรุตุนเด อปฺราปฺย มนสา สห คัมภีร์โฑติรีย อุปนิษัท

^๔ ตมคมฺมุ เวทานฺวจนม พราหมณา วิวิทฺยฺนฺติ, ชฺชฺเชน ทานน คปฺสา อนาสกม

คัมภีร์ พฤทฺทการณฺยค อุปนิษัท

คำนึงถึงอันตรายไม่ได้เหมือนกัน

ต่อมาในยุคคัมภีร์ปุราณะและธรรมศาสตร์และในตำราปรัชญาทั่ว ๆ ไป ซึ่งถึงแม้จะเน้นหนักถึงปัญหาเรื่องความหลุดพ้น แต่ก็ได้มีการชี้แจงแสดงไขกันอย่างจริงจังว่า ระหว่างการแสวงหาผลอันมีประโยชน์ชั่วครั้งชั่วคราวกับการบรรลุถึงโมกษธรรมอันเป็นยอดปรารถนานั้น มิได้มีช่องว่างอันใดที่จะไม่สามารถประสานเข้ากันได้ พระพุทธศาสนาเองก็ต้องระลึกถึงธรรมชาติค่านี้นของมนุษย์ เพราะฉะนั้นการเข้ากันไม่ได้ระหว่างศาสนาพระเวทกับพระพุทธศาสนาจึงเป็นเรื่องที่ไม่ชอบด้วยเหตุผล แต่อย่างไรก็ตาม สภาพเช่นนี้ก็มิได้อยู่และได้กลายเป็นมูลเหตุของการขัดแย้งโต้เถียงกันจนในที่สุดถึงกับทำให้ปัญญานชนเห็นห่างจากพระพุทธศาสนาไปเสียอย่างสิ้นเชิง

พวกพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้พิทักษ์รักษาศาสนาแห่งชาติของอินเดียเป็นปัญญานชนที่มีความรู้ความสามารถอย่างสูง และเป็นพวกที่ไม่ยอมรับความปราชัยง่าย ๆ พวกพราหมณ์ได้รับเอาไว้ซึ่งจุดเด่นจุดดีทั้งปวงอันมีอยู่ในพระพุทธศาสนา แล้วเสริมสร้างฐานะของตนให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น ข้อคิดเรื่องการเสียสละความสุขและผลประโยชน์ส่วนตัวเพื่อประโยชน์และค่านิยมที่สูงส่ง มิใช่เป็นเรื่องแปลกหรือใหม่สำหรับพวกพราหมณ์ คัมภีร์อุปนิษัต ภาควัทิตา ปุราณะและคัมภีร์มหาภารตะเล่า ก็เต็มไปด้วยคำสอนและข้อแนะนำเกี่ยวกับเรื่องเช่นนี้ อย่างไรก็ตาม พลังและความสำคัญอันคิเด่นของพระพุทธศาสนา อยู่ที่การเน้นหนักถึงการอุทิศธรรมและการเสียสละเพื่อประโยชน์สุขของสรรพชีวิต ซึ่งในเรื่องนี้ต่อมาพระพุทธศาสนาได้บรรลุถึงความรุ่งโรจน์และพลังอันสูงสุดด้วยการพัฒนา ลัทธิพระโพธิสัตว์ อันว่าพระโพธิสัตว์นี้ก็คืออารยบุคคลผู้มีปณิธานแน่วแน่ในชีวิตในด้านการเพียรพยายามเพื่อความหลุดพ้นของสรรพชีวิตและยอมรับทุกข์แทน

บาปกรรมของผู้อื่น ทั้งนี้เพื่อผู้อื่นจะได้มีโอกาสได้ถอนบาปกรรมของตน หลักคำสอนอันว่าด้วยการรับทุกข์แทนผู้อื่นและการเสียสละตนเองเพื่อไถ่บาปของมนุษยชาติผู้หลงผิดดั่งที่พระเยซูคริสต์ทรงประทานไว้ นั้นสอดคล้องต้องกับอุดมการณ์ในพุทธศาสนาเป็นอย่างดี หลักคำสอนนี้มีพลังและความน่าเลื่อมใสมากเกินกว่าที่บรรดาปรมาจารย์ของศาสนาแต่เก่าก่อนจะทอดทิ้งไม่เอาใจใส่เสียได้ เพราะฉะนั้น ในคัมภีร์ภาควัทิตาและคัมภีร์วิญญปุราณะ **ปรุหลาถ** จึงมีบทบาทที่สัมพันธ์กับอุดมการณ์ของพระโพธิสัตว์ ผู้พร้อมเสมอที่จะรับภารกิจในการบรรเทาทุกข์ของเพื่อนมนุษย์ ยิ่งกว่าที่จะแสวงหาความหลุดพ้นเพื่อตนเอง

อิทธิพลของอุดมการณ์อันเปี่ยมไปด้วยการอุทิศธรรมซึ่งมีอยู่เหนือคำสอนของคัมภีร์ปุราณะเช่นนี้ ไม่มีผู้ใดจะสามารถปฏิเสธเสียได้ และก็เป็นธรรมดาที่อุดมบุรุษผู้อยู่เหนือสิ่งยั่ววนทั้งหลายในชีวิตเช่นที่คัมภีร์ภาควัทิตาได้พรรณนาไว้ ย่อมจะต้องเป็นผู้ที่เปี่ยมไปด้วยไมตรีจิตมิตรภาพที่มีต่อสรรพสัตว์ทั้งปวง แม้คนธรรมดาสามัญ (ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือเทวดาก็ตาม) ผู้ใฝ่ฝันในสิ่งที่ดีทั้งปวงทั้งหลายในโลกมนุษย์และโลกสวรรค์ ก็ปรากฏว่ายั่วยวนอ่อนแอเพื่อให้ได้มาซึ่งความสุขสวัสดิ ไม่เฉพาะเพื่อตัวเองเท่านั้น หากเพื่อโลกทั้งผองด้วย

คงจะไม่เป็นการผิดพลาด หากจะสันนิษฐานว่าบรรดาพราหมณาจารย์ผู้รจนาคัมภีร์เหล่านี้ต่างได้รับอิทธิพลเป็นอย่างมากจากหลักจริยธรรมอันสูงส่งของพระพุทธศาสนา เพราะเรามิค่อยจะได้ประสบพบเห็นเจตนารมณ์เช่นนี้อัจฉกานวรรณกรรมในยุคก่อนหน้านี้เท่าไรนัก

ผลดีอันเกิดจากการที่พระพุทธศาสนาโจมตีระบบถือชั้นวรรณะ

ชาวพุทธเป็นผู้โจมตีระบบถือชั้นวรรณะอย่าง

หนักหน่วง โดยเฉพาะแล้วชนชั้นวรรณะพราหมณ์และ
อภิสัทธินทั้งมวลที่สืบเนื่องกันได้โดยการเกิดใน
ตระกูลของชนชั้นวรรณะสูง ได้รับการดำเนินจากชาว
พุทธเสมอมา พระพุทธองค์เองก็มีได้ทรงอยู่เหนือ
ความรู้สึกทางชั้นวรรณะนี้ ดังจะเห็นได้จากข้อความ
ใน อมพฐสูตรแห่งคัมภีร์ทีฆนิกาย พระพุทธองค์
ทรงโจมตีความทรงในเรื่องการถือชั้นวรรณะของ
พวกพราหมณ์ด้วยพระพุทธพจน์อันรุนแรง แต่เป็น
เรื่องนำประหลาดอยู่ที่พระองค์ทรงยืนยันความเลอเลิศ
ของวรรณะกษัตริย์ และทรงสดุดีราชวงศ์สาถุยกของ
พระองค์เองไว้อย่างสูงส่ง มาตราแม้คำพูดเหล่านี้มิได้ออก
จากพระโอษฐ์ของพระพุทธเจ้าแล้วไซ้ ก็อาจจะกล่าว
ได้ว่าผู้พูดเช่นนั้นมียศคืออย่างแท้จริง แต่พุทธศาสนิก
ในยุคต่อมา ก็ได้ดำเนินการโจมตีพวกพราหมณ์อย่าง
หนักหน่วงโดยไม่ลดละเช่นเดียวกัน

พวกพราหมณ์เองก็หาได้นิ่งเฉยในการป้องกัน
ตัวไม่ อย่างไรก็ตาม การโจมตีอย่างไม่ลดละของชาว
พุทธได้ยังผลดีให้เกิดขึ้นแก่พวกพราหมณ์ กล่าวคือ
ได้เป็นเครื่องเตือนสติให้พวกเขายอมรับความจำเป็นใน
การที่จะต้องแก้ไขสิ่งบกพร่องและการเดินถอยหลัง
ของพวกเขา นอกจากนี้ยังช่วยให้ระมัดระวังรักษา
ระดับความรู้และความประพฤดีให้สูงส่งอยู่เสมออีก
ด้วย เนื่องจากต้องถูกฝ่ายตรงข้ามวิพากษ์วิจารณ์อยู่
อย่างไม่ลดละเช่นนี้ พวกพราหมณ์จึงต้องปรับปรุงคน
เองอยู่เป็นนิจ ความจำเป็นที่จะต้องปรับปรุงตนเองทั้ง
ในด้านวิชาความรู้และความประพฤดีได้ทำให้พวก
พราหมณ์ต้องรัดเอาให้กระชับแน่นยิ่งขึ้น เพื่อเอาชนะ
และพิสูจน์ว่าตนเองดีกว่าชาวพุทธ ทั้งนี้ก็ด้วยการเสีย
สละและให้การศึกษาแก่มวลชน โดยอาศัยหลักการสอน
ในคัมภีร์ปุราณะอันเป็นวิธีสร้างความนิยมของชาวพุทธ
เช่นนี้เอง พวกพราหมณ์ก็ได้จัดระเบียบวินัยนักศึกษา
และสันยาสี (นักบวช) ของตนเสียใหม่ให้รัดกุมและ

คงามยิ่งขึ้น เพื่อจะได้เป็นที่นิยมของประชาชนทุกชั้น
ทุกวรรณะ ระบบนักบวชของคิงกรจารย์มีวัตถุประสงค์
มิใช่เป็นเพียงคู่แข่งของคณะภิกษุสงฆ์ใน
พระพุทธศาสนาเท่านั้น หากยังมีเป้าหมายที่จะให้ได้รับ
คะแนนนิยมจากประชาชนมากกว่าภิกษุสงฆ์ในพระ
พุทธศาสนาด้วยจริยวัตรอันดีงามของตนเองอีกด้วย
การแข่งขันกันในการทำนงนี้เป็นผลดีและก่อให้เกิด
เกิดความระมัดระวังตลอดจนการปฏิบัติตนให้อยู่
ในขอบข่ายของระเบียบวินัย พวกพราหมณ์ต้องแบกภาระ
หนักอันเนื่องมาจากการโจมตีระบบถือชั้นวรรณะ
ของชาวพุทธ เขาต้องยอมรับว่าหากปราศจากคุณสมบัติ
อันสูงส่งกว่าในด้านสติปัญญาและความประพฤดีแล้ว
ไซ้ การถือกำเนิดในวรรณะสูงก็ไม่มีความหมายอะไร
การที่พวกพราหมณ์หยิบยกเอาเรื่องราวในคัมภีร์ปุราณะ
มาโฆษณาให้ประชาชนเห็นถึงวีรกรรมและอิทธิฤทธิ์
ของใครต่อใครนั้น ก็เพื่อแสดงให้เห็นว่า เอกอัคร-
บุรุษผู้เปรียบพร้อมด้วยปรีชาญาณอันเลอเลิศนั้น ไซ้จะมี
แต่พระพุทธองค์พระองค์เดียวก็หาไม่ แม้ ปุราณา
จะต้องถูกบิดาของตนผู้เป็นแทชยันตนหนึ่ง กระทำ
ทรมานทรมานสักเพียงใดแค่ไหน ภัยอันตรายใด ๆ ก็หา
เข้ามาใกล้กายเขาได้ไม่ ต่อมิตร เขามีความรู้สึกเป็น
มิตรเช่นใด ต่อศัตรู เขาก็มีความรู้สึกเป็นมิตรเช่นนั้น
เหมือนกัน ทั้งนี้ก็เพราะเขาตระหนักได้ดีว่า ทั้งมิตร
และศัตรูของเขาต่างก็เป็นปรากฏการณ์ของพระผู้เป็น
เจ้าองค์เดียวกันนั่นเอง เรื่องราวแห่งเมตตากรุณาและ
ความภักดีต่อพระผู้เป็นเจ้าเช่นนี้ เป็นที่ซาบซึ้งตรึงใจ
สามัญชนคนธรรมดาไม่น้อยไปกว่าเรื่องราวแห่งความ
เสียสละและการอุทิศธรรมของพระโพธิสัตว์ ด้วย
ประการฉะนี้ ทั้งสองฝ่ายย่อมมีอิทธิพลต่อกันและกัน
และทั้งสองฝ่ายย่อมแข่งขันกันบำเพ็ญกรณียกิจ อีกทั้ง
พยายามตั้งมั่นอยู่ในหลักแห่งความประพฤดีปฏิบัติอันดี
งามยิ่งขึ้นไป

อย่างไรก็ตาม เป็นเรื่องเข้าใจผิดที่ใคร ๆ จะคิดกันว่าพระพุทธเจ้าทรงเป็นนักปฏิรูปสังคมอย่างที่นักปฏิรูปสังคมสมัยใหม่เข้าใจกันอย่างเป็นมั่นเป็นเหมาะจริงอยู่ พระพุทธองค์ทรงต่อต้านการอวดอ้างของพราหมณ์อันเนื่องมาจากฐานะกำเนิด แต่ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะพระองค์ทรงได้รับคำสั่งดลพระทัยโดยพระชาติกำเนิดของพระองค์เอง หากแต่เราไม่อยากจะกล่าวหาว่าพระองค์ทรงภาคภูมิใจในพระชาติกำเนิดนี้ เป็นความจริงที่พระพุทธเจ้าทรงประทานพุทธาณุมติให้ชนวรรณะต่ำเข้ารับการอุปสมบทในคณะภิกษุสงฆ์ของพระองค์ได้ แต่พระองค์ก็มีได้ทรงแต่ต้องการจัดระบบของสังคมในสมัยนั้นเลย

นอกจากนี้ยังเป็นเรื่องของความเข้าใจอันไขว่เขวที่จะคิดว่าพระพุทธองค์ทรงเป็นนักประชาธิปไตยหรือเป็นผู้เรียกร้องให้มีความเสมอภาคในด้านการเมืองและการสังคม พระองค์ไม่ทรงคุ้นเคยกับเรื่องสมัยใหม่ทำนองนี้ อุดมทัศน์ะทางการเมืองที่พระองค์ทรงโปรดปรานมากที่สุดก็คือ การมีพระจักรพรรดิที่ทรงยึดมั่นในทศพิธราชธรรมปกครองอินเดียทั่วประเทศ เกี่ยวกับคณะภิกษุสงฆ์ของพระองค์ ก็ปรากฏว่าการจัดตั้งได้กระทำกันโดยยึดสิทธิเสมอภาคเป็นรากฐานส่วนใหญ่ และมีเจ้าอาวาสเป็นผู้ปกครอง แต่ตราบใดที่ยังทรงพระชนม์ชีพอยู่ ตราบนั้นพระองค์ก็ทรงไว้ซึ่งอำนาจอันสูงสุดในคณะภิกษุสงฆ์ของพระองค์

อิทธิพลของคณะภิกษุสงฆ์ที่มีต่อนักบวชในนิกายอื่น

เป็นการสมควรที่จะตั้งเป็นข้อสังเกตไว้ว่า พวกพราหมณ์หัวเก่าในสมัยโบราณนั้นไม่สู้จะเห็นด้วยกับสถาบันของนักบวช พวกพราหมณ์ให้ความสำคัญ

แก่การมีชีวิตแบบผู้ครองเรือนมากกว่า การยังชีพด้วยทานหรือการบริจจาคของผู้อื่นนั้น ถือกันว่าเป็นเรื่องที่ไม่สมควร ทั้งนี้ก็เนื่องจากในกรณีของนักศึกษา นอกจากนี้แล้วการรับของกำนัล (ปรีติคุรห) ก็ถูกห้าม ถูกกีดกันในบรรดาคนทุกวรรณะ เว้นไว้แต่พวกพราหมณ์ ผู้ใดที่เกิดในวรรณะกษัตริย์หรือวรรณะแพศย์ หากจะไปเที่ยวภิกขาจารสิ่งของจากผู้อื่นแล้ว ถือกันว่าเป็นเรื่องที่น่าบัดสีที่สุดในสมัยนั้น ในคัมภีร์มหาภารตะมีข้อความหลายตอนที่แสดงให้เห็นว่าชนชั้นวรรณะกษัตริย์ดูแคลนการรับบริจจาคทาน (โปรดดูอาทิบรรพตอนขยายตีพิมพ์คัดจากสวรรค์) เรื่องหนึ่งที่พวกพราหมณ์หยิบยกขึ้นมาโจมตีพระพุทธเจ้าก็คือ พวกนั้นกล่าวหาว่าพระองค์ทรงละเมิดประเพณีอันดั้งเดิมด้วยการทรงมีชีวิตเป็นนักบวช ทั้ง ๆ ที่พระองค์ทรงถือชาดิกำเนิดอยู่ในตระกูลกษัตริย์

ไม่ว่าพวกพราหมณ์ผู้เคร่งครัดในประเพณีโบราณจะมีทัศนคติเกี่ยวกับสถาบันของนักบวชเป็นประการใดก็ตาม แต่พวกนั้นก็ไม่สามารถจะยับยั้งระบบของนักบวชไว้ได้ บางครั้งนักบวชเหล่านี้ก็อยู่รวมกันเป็นกลุ่มใหญ่ แต่บางครั้งก็อยู่โดดเดี่ยวโดยลำพัง คัมภีร์ธรรมศาสตร์ อันเป็นคัมภีร์ที่เก่าแก่ได้ระบุถึงชีวิตของคนเรว่ามีอยู่สี่ "อาศรม" หรือสี่ขั้นด้วยกัน^๕ ในคัมภีร์ มนุสมฤติกา และคัมภีร์อื่นแห่งยุคแรก ๆ ก็มีการระบุถึงประมวลวินัยสำหรับใช้กับชีวิตของนักบวชอย่างพิสดาร อย่างไรก็ตาม การมีชีวิตเป็นนักบวชนั้นถือกันว่าเป็นอาศรมหรือกรณีกิจขั้นสุดท้ายของชีวิต ใครก็ตามที่ออกบวชโดยยังมิได้บำเพ็ญพันธกรณีของตนที่มีอยู่ต่อครอบครัว และสังคมให้สำเร็จดูต่างไปเสียก่อน ย่อมได้ชื่อว่าเป็นผู้เหลวไหล

^๕ คือ ๑. พรหมจารี=นักศึกษา ๒. คฤหัสถ์=ผู้ครองเรือน ๓. วานปรสฺถ=ผู้อยู่ป่า ๔. สุนยาสี=นักบวช (พระ)- ผู้แปล

ไม่ได้เรื่อง ด้วยเหตุนี้ การบวชอย่างสุ่มสี่สุ่มห้าในครั้ง
กระโน้นจึงไม่ค่อยจะมีมากนัก

จำเนียรกาลผ่านไป ชีวิตนักบวชได้กลายเป็น
ชีวิตที่มีผู้ให้ความเคารพสักการะอย่างสูง นักบวช
มีฐานะพิเศษซึ่งแม้อำนาจศักดิ์ของกษัตริย์และชนบ
ประเพณีของสังคมก็ไม่อาจแตะต้องได้^๖ ครั้นแล้ว
เสรีภาพที่จะออกจากอาศรมหรือชั้นใด ๆ ของชีวิตเพื่อ
ไปบวชก็ค่อย ๆ มีมากขึ้น จนพวกพราหมณ์เองก็ต้อง
ยอมรับรองประเพณีเช่นนี้ แม้ว่าในทรรสนะของพวก
เขาจะเห็นว่าไม่เป็นผลดีต่อชีวิตของครอบครัวและการ
จัดระเบียบของสังคมก็ตาม หลายร้อยปีต่อมา สังกรา
จารย์ ถึงกับต้องทำหน้าที่แก้ต่างให้ประเพณีออกบวช
ว่า ใครจะออกบวชเมื่อไรก็ได้โดยไม่จำเป็นต้องผ่าน
สามอาศรมแรกหรือสามขั้นแรกของชีวิตเสียก่อน ใน
การนี้สังกรจารย์ได้ยึดคัมภีร์ ชาพาโลปนิษัท เป็น
หลัก^๗ อันเป็นคัมภีร์ที่ท่านมิได้รจนารรถถาไว้ จาก
การพิจารณาคำอธิบายและคำวิจารณ์ด้วยบทที่มีอยู่ทุก
ประการแล้ว ชาพาโลปนิษัทดูเหมือนจะเป็นคัมภีร์ที่
รจนารขึ้นในยุคหลัง สังกรจารย์ต้องรณรงค์กับพวก
นิกายมีฆาสกะ ซึ่งไม่ยอมลดละในการต่อต้านระบบ
ของนักบวชเลย

การออกจากจุดยืนเดิมมาเห็นดีเห็นงามด้วยกับ
ประเพณีออกบวชเช่นนี้ คงจะเกิดขึ้นโดยการบีบบังคับ
พวกพราหมณาจารย์หัวเก่า และพระพุทธศาสนาก็คงจะ

เป็นแรงกระตุ้นในเรื่องนี้อยู่ด้วย ในทรรสนะของเรา
นั้น อัจฉริยภาพอันล้ำเลิศของพระพุทธเจ้าอยู่ที่การจัด
ตั้งระบบภิกษุสงฆ์ และการบัญญัติระเบียบวินัยขึ้นใช้
ในการดำเนินชีวิต อาرامของภิกษุสงฆ์เหล่านี้ เป็น
ที่ทราบกันดีว่าเดิมทีนั้น ภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนา
นิยมการจาริกไปยังที่ต่าง ๆ ชอบอยู่โดยลำพังและมี
ระเบียบวินัยของตนเอง อย่างไรก็ตาม แด่นีต่อไปภิกษุ
สงฆ์จำต้องพำนักอยู่ในวัดวาอารามในฐานะที่เป็น
สมาชิกของหมู่คณะ และต้องใช้ระเบียบวินัยอย่างเดียวก
ัน ประเพณีนี้ นักบวชในสำนักอื่นก็ได้เลียนแบบไปใช้
Sir Charles Eliot^๘ ได้กล่าวไว้ด้วยเหตุผลที่น่าฟัง
ว่า การจัดระบบให้นักบวชอยู่ในวัดนั้นเป็นการริเริ่ม
ของพระพุทธเจ้าโดยแท้ เราเห็นด้วยกับปราชญ์ผู้นี้
ที่กล่าวไว้ว่า “การที่ท่านสังกรจารย์เห็นด้วยกับระบบ
ให้นักบวชอยู่ในวัดทั้งในด้านทฤษฎีและปฏิบัติ นั้น เป็น
แนวคิดของชาวพุทธมากกว่าของพวกพราหมณ์” และ
“ท่านสังกรจารย์เห็นประโยชน์จากการจัดให้นักบวช
อยู่ตามวัดเพื่อปรับปรุงกิจการของศาสนา จึงได้จัด
สร้างวัดและวิทยาลัยพระชั้น” Sir Eliot ยังได้ตั้ง
ข้อสังเกตไว้ด้วยว่า “มีเหตุผลพอจะเชื่อได้ว่า วัดที่
Sringeri นั้น สร้างขึ้นในบริเวณวัดเดิมของพระพุทธ
ศาสนา”^๙ ด้วยประการฉะนี้ ประเพณีการอยู่วัดของ
ภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาจึงมีชีวิตสืบต่อมาใน
ระบบนักบวชของสังกรจารย์^{๑๐}

๖ โปรดดู สามัญญผลสูตร ตอนที่พระพุทธเจ้าตรัสสนทนากับพระเจ้าชาลัตถุ

๗ ยทเทว วิรเชตุ ตทเทว ปุรวุรเชตุ- คัมภีร์ ชาพาโลปนิษัท

๘ นักการศิวทโยมีชื่อ เป็นชาวอังกฤษ- ผู้แปล

๙ โปรดดูหนังสือ ‘Hinduism and Buddhism’ ของ Sir Charles Eliot

๑๐ นักบวชหรือสันยาสีฮินดู นิกายรามกฤษณะ อันมีชื่อเสียงในอินเดียและต่างประเทศ ทั่ว ๆ ไปก็สังกัดเดียวกับพระ ยมนักบวช
ของท่านสังกรจารย์นี้ - ผู้แปล

อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อทัศนคติ
ทางศาสนาและปรัชญาของอินเดีย

เป็นเรื่องที่น่าอัศจรรย์อยู่ไม่น้อยที่ระบบปรัชญาของอินเดียทุกระบบหมกมุ่นอยู่แต่ปัญหาว่า *ท่าอย่างไรคนเราจึงจะหลุดพ้นได้จากชีวิต* ในสังสารวัฏอันเต็มไปด้วยกิเลสและความทุกข์ ความหลุดพ้นเป็นจุดสำคัญและเป็นมูลเหตุแห่งจินตนาการทั้งปวงทางด้านปรัชญา ศาสนาในรูปแบบที่แพร่หลายในท่ามกลางมวลชนนั้นดูไม่มีอิทธิพลต่อปรัชญาของอินเดียเลย แม้ระบบปรัชญาอรรถนิยม (realistic) แบบนุยาย และไวเซณิกะ ก็พยายามพร่ำสอนถึงวิถีทางที่จะนำไปสู่โมกขธรรมหรือความหลุดพ้น เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่าปรัชญาอินเดียทุกสำนักมีความเห็นเป็นเอกฉันท์ว่า *ชีวิตคือความทุกข์ และความดีเลิศประเสริฐสุดอยู่ที่การทำตนให้หลุดพ้นจากร่างแหและกฏเกี่ยวกันกำเกี่ยวกันแห่งการเกิดการตาย* ในเรื่องอันเกี่ยวกับความหลุดพ้นนี้ สุกตินิกยมอันเปล่งปลั่งและเข้มแข็งของคัมภีร์พระเวทและคัมภีร์พราหมณ์ก็ดูเหมือนจะถอยไปอยู่ในเบื้องหลังอย่างแทบจะทำได้ทีเดียว โมกขธรรมไม่เพียงแต่เป็นคำนิยามและเป็นขอลปรารถนาอันสูงสุดเท่านั้น หากเป็นสิ่งเดียวที่มนุษย์ควรฝึกฝนแสวงหา ความเรียกร้องต้องการของศาสนาในรูปแบบที่แพร่หลายในท่ามกลางมวลชนที่เรียกว่า "ธรรม" และการอยู่ดีกินดีในด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองที่เรียกว่า "อรรถ" ตลอดจน "กาม" นั้น ดูจะถูกกลืนเลือนไว้ในเบื้องหลังมากขึ้น

คงจะไม่เป็นการไร้เหตุผลนักหากจะกล่าวว่าการเปลี่ยนแปลงในทัศนคติของพวกพราหมณ์เช่นนี้ เป็นผลอันเนื่องมาแต่การได้เห็นพระพุทธศาสนาเป็นตัวอย่าง ไม่มีใครปฏิเสธได้ว่า ในเรื่องอันเกี่ยวกับโลกนี้ โลกหน้าหรือสวรรค์นั้น พระพุทธศาสนาไม่เห็นสิ่งาม

ไปด้วยเลย จริงอยู่ คัมภีร์อุปนิษัทก็มีลักษณะที่เป็นปฏิปักษ์ต่อประโยชน์สุขทั้งปวงอันเป็นโลกียะ ดังจะเห็นได้จากข้อความหลายตอนในคัมภีร์นี้ที่ว่า ความสุขอันประเสริฐสุดนั้นได้มาด้วยวิธีอื่น มิใช่ด้วยการสวดมนต์ อ้อนวอนและประกอบพิธีบูชาตามแบบคัมภีร์พระเวท อันมีบัญญัติไว้ให้ใช้ในศาสนาสำหรับสามัญชนคนธรรมดา ดังเช่นที่ปรากฏในคัมภีร์สังหิตาและคัมภีร์พราหมณะ

แต่คัมภีร์อุปนิษัทก็ยอมรับว่า ประโยชน์สุขทางโลก มีค่านิยมชั่วคราวทั้งได้วางกฎเกณฑ์ไว้อย่างรัดกุมสำหรับคัดเลือกบุคคลผู้ที่เหมาะสมเพื่อเข้าสู่ความลับอันสูงสุดทางศาสนา การวางกฎเกณฑ์เช่นนี้เป็นการกระทำอันน่าสรรเสริญในการป้องกัน มิให้พวกที่หย่อนทางศีลธรรมและพวกที่โง่เขลาเบาปัญญาเข้าไปบ่อนทำลายสถาบันทางสังคมและศาสนา เช่นในสำนักเวทาค์ ก็มีการวางกฎเกณฑ์ไว้เกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้ที่ประสงค์จะเข้ามาเป็นนักบวชในสำนักนี้ ซึ่งถึงแม้จะทำให้ได้นักบวชจำนวนน้อย แต่ก็มีคุณภาพดี พฤติการณ์ทำนองนี้มีให้เห็นในปรัชญาแบบเก่า ๆ ตามที่อรรถกถาจารย์ในยุคหลัง ๆ ได้ตีความหมายไว้ด้วยเช่นเดียวกัน

ทัศนคติของพระพุทธศาสนาที่มีต่อชีวิตและผลที่เกิดขึ้น

การที่พระพุทธศาสนามองโลกในแง่ที่เต็มไปด้วยความทุกข์นั้น เป็นผลเนื่องมาจากคำสอนของพระพุทธองค์ผู้ทรงเป็นศาสดาแห่งศาสนาใหม่นี้ ทัศนคติเช่นนี้ในพระพุทธศาสนา จะว่าเป็นผลอันเกิดขึ้นจากความบีบคั้นทางเศรษฐกิจหรือการปกครองอย่างทรราชย์นั้น เห็นจะไม่ตรงกับความเป็นจริงนัก พระพุทธองค์ทรงถือกำเนิดในราชตระกูล ทรงมีอนาคตที่จะได้เป็นกษัตริย์ ขณะที่ทรงพระเยาว์ก็ทรงเติบโตอยู่

วารสารห้องสมุด

ปีที่ 36 ฉบับที่ 1 มกราคม - มีนาคม 2535

พระพุทธศาสนาในชีวิตและความคิดคำนึง ของชาวอินเดีย

ศาสตราจารย์ศักดิ์กริ มุเซอร์จิ

กรุณา กุศลาสัย - แปล

ขึ้นมาในท่ามกลางทรัพย์สินสฤงการและความสะดวก
สบายนานัปการ พระองค์ทรงมีทุกสิ่งทุกอย่างในโลก
ในสมัยนั้นจะพึงมีถวายได้ อนาคตของพระองค์สคิโส
รุ่งโรจน์ และถ้าเราจะเชื่อตามคำทำนายของฤษีมุณีแล้ว
ไซ้ร้ ถ้ามิได้เป็นศาสดาผู้ยิ่งใหญ่ พระองค์ก็จะทรงเป็น
พระจักรพรรดิปกครองอินเดียทั้งประเทศทีเดียว
เพราะฉะนั้น การที่พระองค์ทรงสละราชสมบัติตลอด
จนพระราชผู้เลอโฉมและพระโอรสผู้น่ารักออก
บรรพชา จึงมิใช่เนื่องมาจากว่าพระองค์ทรงต้องการจะ
หลบหลีกหนีหน้าจากโลกไปอย่างแน่นอน

มูลเหตุแห่งการปฏิวัติซึ่งอุบัติขึ้นในพระทัยของ
เจ้าชายสิทธัตถะต้องมาจาก "เสียงเรียกร้องอันสูงสุด"
ซึ่งไม่มีสิ่งใดสามารถทดแทนไว้ได้ และซึ่งในกาลต่อมา
ได้ทำให้เจ้าชายต้องทรงใช้ชีวิตอย่างสมบุกสมบัน
พระองค์ได้ทรงตัดสินใจพระทัยที่จะทรงกันหาบรคอันจะ
นำไปสู่ความสิ้นสุดแห่งการ เกิด แก่ เจ็บ และตาย
ซึ่งเป็นเรื่องที่มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงใด ๆ ไม่ว่าจะ
เป็นในทางเศรษฐกิจหรือการเมืองก็ไม่สามารถจะแก้ไข
ได้ เจ้าชายสิทธัตถะทรงเชื่อมั่นว่าวิถีทางที่จะนำไปสู่
การสิ้นสุดแห่งความ เกิด แก่ เจ็บ และตายนี้มีอยู่อย่าง
แน่นอน และพระองค์ไม่สามารถจะทรงเมินเฉยต่อมันได้
เสนอให้แห่งสัมฤทธิ์ผลอันยิ่งใหญ่ได้ อย่างไรก็ตาม
แม้ว่าสภาพของชีวิตในโลกจะดูมีคณนจนเกินไป
มูลเหตุอันแท้จริงก็มิใช่เนื่องมาจากความรู้สึกที่พ่ายแพ้
ต่อโลกหรือความผิดหวังในชีวิตต่อหน้าสัมฤทธิ์ผลอัน
ยิ่งใหญ่ซึ่งปรากฏต่อพระพักตร์ของเจ้าชายสิทธัตถะดัง
ได้พรรณนามาข้างต้นนั้น สรรพสิ่งที่มีค่าในโลก
ได้สลายหายไปสิ้น พฤติการณ์ทำนองนี้ได้เกิดขึ้นแก่
ฤษีมุณีแห่งกัมภีร์อุปนิษัตเช่นเดียวกัน ฤษีมุณีเหล่านี้
ได้พบว่ายอดของความสุขและความสมบูรณดังที่กล่าว
ถึงเป็นสิ่งที่ท่านเหล่านั้นสามารถจะเสาะแสวงหามาได้

และการสละโลกออกบวชมิใช่เป็นสิ่งที่ไร้คุณค่าไม
นำกระทำ

สัจการแห่งความไม่สมบูรณในชีวิตโลกียันั้น
แท้จริงแล้วก็เป็นด้านนิเสธ (negative) แห่งพลัง
คลใจของอัจฉริยบุคคลเหล่านี้ ผู้หันหลังให้แก่ชีวิต
ธรรมดาสามัญทั่ว ๆ ไป สำหรับอัจฉริยบุคคลประเภท
นี้ "เสียงเรียกร้องอันสูงสุด" ที่ได้กล่าวถึงแล้ว มีค่ายิ่ง
เสียกว่าสิ่งอื่นใดในโลกซึ่งมีความหมายอย่างยิ่งยวด
สำหรับคนทั่ว ๆ ไป แต่เมื่อได้พินิจพิจารณากันโดยถ่อง
แท้งที่สุดแล้ว เราจะปฏิเสธไม่ได้ว่าด้านนิเสธแห่งการ
มีชีวิตทางศาสนาเช่นนี้ ในที่สุดได้กลายเป็นผีอำ
เข้าครอบงำจิตใจและสมองของผู้ด้อยปัญญาไป บุคคล
เช่นนี้มีความสุขที่จะวาดภาพของโลกให้ดูห่อเหี่ยว
แห้งแล้งและเต็มไปด้วยสิ่งที่บกพร่องจนเกินขอบเขต
ผลก็คือ ความเป็นห่วงใยในโลกอื่นอย่างคิบ ๆ ได้
เข้าคลุมครอบจิตใจของแม้แต่เจ้าฟ้ามหากษัตริย์ จะเป็น
โซคลากอันประเสริฐยิ่ง หากเราจะมีเจ้าชายสิทธัตถะ
ได้สององค์ องค์หนึ่งเป็นศาสดาของมวลมนุษย และ
อีกองค์หนึ่งเป็นกษัตริราช ทรงแปครองอินเดียทั่วทั้ง
ประเทศสมดังคำทำนาย

ในกรณีเช่นนี้ การสร้างเอกภาพทางการเมืองให้
แก่อินเดีย อันเป็นยอดปรารถนาของพระกฤษณะ ซึ่ง
จะสำเร็จได้ด้วยฝีมือของบุรุษอาชาไนย เช่นพระพุทธ-
เจ้าท่านั้น ก็จะไม่เป็นแต่เพียงความฝันดังที่เป็นมาแล้ว
การที่กษัตริราชผู้ทรงเดชานุภาพเช่น พระเจ้าอโศก
และพระเจ้าหรรษะ ได้ทรงละทิ้งความรุ่งโรจน์ทางการ
เมืองไปอย่างปัจจุบันทันด่วน ได้ก่อให้เกิดผลร้าย
แก่ประวัติศาสตร์ในยุคต่อมา อินเดียต้องตกเป็นเหยื่อ
ของการบุกรุกที่พวกอนารยะจากเอเชียกลางซึ่งละทิ้ง
พระพุทธศาสนาแล้วหันมานับถืออิสลามได้ก่อกรรมทำ
เข็ญไว้อย่างโหดเหี้ยมทารุณตามอำเภอใจ อินเดียต้อง

ยอมจำนนต่อการบุกรุกนี้ และต้องถูกให้ต่างด้าวทำ
ต่างแดนผู้ไม่อาทรในวัฒนธรรมของอินเดียปกครองมา
เป็นเวลากว่า ๘๐๐ ปี

ในท่ามกลางความหายนะทางการเมืองเช่นนี้
การพำนักและสั่งสอนถึงความไม่เป็นสาระของชีวิต
ซึ่งนักพรตในยุคต่อมาได้กระทำกันอย่างปราศจากขอบ
เขตและความเหมาะสม ได้กลายมาเป็นสิ่งที่ได้สร้าง
ความเหนียวแน่นมั่นคงหวังให้แก่มวลชนอย่างไม่มี
ปัญหา เป็นเรื่องน่าเศร้าที่ศาสนิกชนอื่นก็ได้หันมา
ประสานเสียงสดุดีบทสวดสรรเสริญโลกอื่นนี้กับเขา
ด้วย สักขีพยานตัวอย่างอันดียิ่งก็คือ คัมภีร์โยควา-
ลิสฐรามาณะ ซึ่งโอคครวญถึงความเสื่อมโทรม
และความหายนะของประเทศชาติอย่างเศร้าสลด ศาสนา
ได้กลายเป็นทางออกทางหนึ่งแห่งลัทธิหลบหนี ผู้
พิทักษ์พระพุทธศาสนาในอินเดียได้เร่งความเร็วของการ
เสื่อมโทรมทางจิตใจและการเมืองให้เกิดขึ้นโดยรู้เท่าไม่
ถึงการฉกฉวยชิงช่วงเมื่อโลกได้กลายเป็นสมัยนิยมและ
ความกลัวใกล้ประจักษ์ที่เต็มไปด้วยอันตราย

อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อศิลปะและ สถาปัตยกรรม

อย่างไรก็ตาม ในศตวรรษแรก ๆ แห่งคริสต์
ศักราช พระพุทธศาสนาได้เป็นพลังผลักดันอย่างแท้
จริง พระพุทธองค์ทรงได้รับการเทอดทูนสักการะเยี่ยง
พระผู้เป็นเจ้า ประชาชนก็ถวายความเคารพแด่พระองค์
ทำนในฐานะที่เป็นเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ที่สุด พระพุทธ
ศาสนานิยามหาญได้เผยแพร่ลัทธิพระพุทธเจ้า
อันอนันต์ ซึ่งไม่แตกต่างอะไรจากลัทธิพระพรหมผู้สูง
สุดแห่งคัมภีร์อุปนิษัท หลักคำสอนเกี่ยวกับพระโพธิ-
สัตว์ผู้มีปณิธานแน่วแน่ว่าในชีวิตในอนันที่จะบรรเทาความ
ทุกข์ยากของเพื่อนร่วมโลกและช่วยยกระดับจิตใจและ
ศีลธรรมของพวกเขาส่งขึ้น ได้มีอิทธิพลอย่างสูง

เหนือจิตใจของสามัญชนทั่ว ๆ ไป พระโพธิสัตว์เหล่า
นี้มีไว้เป็นผู้ที่หันหลังให้แก่โลกซึ่งดูเต็มไปด้วย
ข้อบกพร่องและไม่สู้จะสะอาดบริสุทธิ์นัก ตรงข้าม
พระโพธิสัตว์กลับถือว่าเป็นภารกิจที่จะต้องปฏิบัติอย่าง
เต็มไปด้วยความเพียรพยายาม ในอันที่จะช่วยปลด
เปลื้องความทุกข์ยากของเพื่อนร่วมโลก และสร้าง
สถานะอันดีงามให้แก่พวกเขา

ลัทธิพระโพธิสัตว์เป็นปฏิกริยาอย่างแท้จริงต่อ
ลัทธิทศคตินิยม (Pessimism) และความโศกถึงโลกอื่น
อย่างรุนแรง ซึ่งนักเบื่อโลกได้เผยแพร่กันมาในยุค
ก่อน ๆ ผลก็คือ พลังทางสร้างสรรค์ได้เกิดขึ้นอย่าง
ท่วมท้นอันเป็นแหล่งกำเนิดของกาพย์กลอน บทละคร
ปรัชญา และประมวลจริยธรรมอันสูงส่งอย่างไม่เห็น
แก่ตัว กล่าวคือแทนที่จะเสาะหาความหลุดพ้นให้แก่ตน
เอง ประชาชนกลับเกิดความตระหนักว่า การสงเคราะห์
ผู้อื่นนั้นเป็นวิถีทางที่แน่วแน่และดีกว่าในการก้าวไปสู่
ชีวิตอันสูงส่ง ในปฏิมากรรมและสถาปัตยกรรมสำนัก
คานธาระ และในรูปแบบที่ปฏิมากรรมและสถาปัตย-
กรรมสำนักนี้ได้รับการดัดแปลงให้เป็นศิลปะของชาติ
ซึ่งได้บรรลุถึงสัมฤทธิ์ผลอันสูงสุดในสมัยคุปตะตลอด
จนในจิตรกรรมแห่งถ้ำอชันดา เราจะได้พบว่าศรัทธา
ปสาทะและความใฝ่ใจได้กลับฟื้นคืนชีพขึ้นอย่างจริงจัง
พุทธปฏิมาและสถูปเจดีย์อันงดงามต่าง ๆ ที่ไรรอด
พ้นจากการทำลายล้างผลาญของกาลเวลาและความ
ป่าเถื่อนของพวกอนารยะ เป็นสักขีพยานได้เป็นอย่างดี
ถึงอิทธิพลอันดีงามของพระพุทธศาสนา

อาจจะเป็นเรื่องน่าประหลาดที่พระพุทธองค์
ผู้ทรงไม่เห็นด้วยกับการบูชากราบไหว้เทพเทวดาและ
เทพธิดา กลับทรงได้รับการสถาปนาให้เป็นเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่แห่งการุณยธรรมเสียเอง อย่างไรก็ตาม พลังเร่ง
เร้าทางสร้างสรรค์อันดีงามของชาวพุทธได้แผ่
กระจายออกไปถึงพวกพราหมณ์และพวกไชนด้วย ใน

ศาสนาพระเวทนั้นไม่มีช่องโหว่แห่งการบูชากราบไหว้ เทวรูปหรือปฏีมาใด ๆ และข้อกล่าวของชาวอารย समाх ที่ว่าการบูชาเทวรูปและปฏีมาเป็นพฤติกรรมที่ อุดมคตินิยมในยุคลหลัง ก็ดูจะมีมูลความจริงอยู่มากน้อย การณ์ จะเป็นอย่างไรในยุครพระเวทก็ตาม ประเพณีสักการ-บูชาเทพเจ้า การสร้างเทวาลัยและโบสถ์วิหารก็ได้มี ปฏิบัติกันมาอย่างแพร่หลายแล้วตั้งแต่ศตวรรษแรกแห่ง คริสตศักราช ท่านผู้รู้ได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า การ เปลี่ยนแปลงเช่นนี้เนื่องมาจากอิทธิพลทางศิลปะและ สถาปัตยกรรมของชาวพุทธ ซึ่งอาจมีต้นกำเนิดจาก ชาวกรีกผู้หันมานับถือพระพุทธศาสนาที่ได้

อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อตรรกวิทยา

นับแต่แรกเริ่มเดิมทีที่เดียวที่พระพุทธศาสนา ต้องต่อสู้กับพวกนักบวชเก่าก่อนอื่น ได้แก่พวกพราหมณ์ ซึ่งเป็นพวกที่มีสติปัญญาความรู้อย่างสูง และเป็นผู้ ปรมาจารย์รับตำราทางวิชาปรัชญาอันล้ำลึกไว้เป็นเครื่อง พิสูจน์หลักการของสำนักของตนในการนี้ พวกพราหมณ์ ได้ประดิษฐ์คิดค้นระบบตรรกะและปรัชญาที่เข้มแข็งไว้ หลายระบบ อันเป็นการท้าทายให้ผู้พิทักษ์หลักการ ของพระพุทธศาสนาต้องหันมาคิดค้นระบบตรรกะของ ตนเองขึ้น เพื่อต่อสู้กับระบบของพวกพราหมณ์ ใน บรรดาปรัชญาเมธีทางพระพุทธศาสนานั้น เป็นที่ยอมรับกันว่า ท่านนาคารชุนเป็นผู้ปราดเปรื่องยอดเยี่ยม อยู่องค์หนึ่ง ท่านนาคารชุนได้โจมตีทฤษฎีแห่งความรู้ของสำนักนุยาย และได้ชี้ให้เห็นว่าทฤษฎีของสำนักนี้ ไม่ชอบด้วยหลักแห่งตรรกะอย่างไร ต่อมาก็มีปราชญ์ ชาวพุทธอีกสองท่านคือ ท่านทิงคนาค และท่านธรรม กิรติ ผู้วางหลักการของวิชาตรรกะไว้อย่างแน่นอนและ รัดกุมเป็นผลให้ระบบปรัชญาของพระพุทธศาสนา มีอิทธิพลเหนือปรัชญาระบบอื่นอยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่ง แม้นักตรรกะเก่า ๆ ก็ต้องยอมรับหลักการปฏิรูปที่ท่าน

ทิงคนาคและท่านธรรมกิรติได้นำมาใช้ในโครงร่างของ ตรรกบท (Syllogism)

นอกจากนี้ ความสำคัญของหลักอนุมานและ สถานบทประธาน (Major Premiss) ที่ท่านทั้งสองได้ชี้ ให้เห็น ก็เป็นการยอมรับกันทั่วไป การพยายามอยู่เป็น นิจสีลที่จะไม่ยอมให้ฝ่ายปรปักษ์ได้ชัยชนะ ได้ปลุก เรียกพลังความคิดทางด้านตรรกะที่หลับใหลอยู่ให้ตื่น ขึ้น แล้วก้าวไปสู่ความหลักแหลมอันยอดเยี่ยม จนใน ที่สุดเป็นการยากยิ่งที่จะวินิจฉัยได้ว่า ฝ่ายใดเป็นฝ่าย ถูกและฝ่ายใดเป็นฝ่ายผิด แต่ผลคืออันล้ำเลิศที่ได้เกิดขึ้น นั้น ได้แก่การสร้างพลังอันมหาศาลให้เกิดแก่ ปัญญาความคิดของประเทศชาติ ทั้งนักตรรกะชาวพุทธ ซึ่งส่วนมากก็ไปจากชนชั้นปัญญาและคู่แข่งของชนชั้นนั้น ต่างก็ได้รับประโยชน์อย่างมหาศาลจากการที่ทั้งสอง ฝ่ายจำเป็นต้องพัฒนาอุปกรณ์การคิดนึกให้ถูกต้อง และการ ใช้ถ้อยคำภาษาให้รัดกุมหนักแน่น ในการนี้นักตรรกะ ชาวไซนได้เข้าร่วมวงด้วยภายหลัง วิชาการความรู้ที่ ชาวไซนได้รับจากสำนักของชาวพุทธและจากสำนัก เดิมนั้น มีอยู่อย่างกว้างขวางและลึกซึ้งเกินกว่าที่จะนำ มาสาธยายได้อย่างละเอียดถี่ถ้วน เป็นที่น่าเสียดายว่า การแข่งขันอันก่อให้เกิดคุณประโยชน์เช่นนี้ได้สูญ สลายไปเกือบหมดสิ้นหลังจากที่ความอารามในพระ พุทธศาสนาต้องถูกทำลายล้างผลาญลง

ปรัชญาระบบ นุยาย-นุยาย ได้ถือกำเนิดขึ้นมา ด้วยแนวความคิดเห็นที่กล้าหาญและแหวกแนวของ ท่านประภากร ผู้มีความเห็นอกเห็นใจและมีความ สัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับบรรดานักตรรกะชาวพุทธ โดยเฉพาะก็คือ ท่านธรรมกิรติ ถึงกับ ท่านศรีธรรมะ ผู้ เป็นนักตรรกะแห่งสำนักเวทาคันด์ ได้กล่าวไว้ว่า ท่าน ประภากรเป็นญาติของพระพุทธเจ้า ซึ่งมีโชเป็นการ เล่นสำนวนหรือแฉกคั่นแต่ประการใดเลย การที่ท่าน ประภากรคิดค้นว่า การปฏิเสธไม่ใช่เป็นเรื่องภววิสัย

หากเป็นเรื่องอวัชย นั่นก็เป็นหลักการที่ใกล้ชิดกับหลักการของท่านประการเองอย่างน่ากลัว

ท่านอุทัย เป็นปรัชญาเมธีองค์สุดท้ายที่เป็นเจ้าตำรับของปรัชญาพุทธศาสนา หลังจากนั้นเราก็ได้พบว่า มีปรัชญาเมธีหรือนักตรรกะชาวพุทธคนใดที่สามารถสร้างความปวดเศียรเวียนเกล้าให้แก่พวกพราหมณ์ได้อีก ที่เป็นเช่นนี้เห็นจะเนื่องมาจากความเสื่อมทางด้านสติปัญญาของคณะสงฆ์ในพระพุทธศาสนาหรืออาจจะเพราะเหตุที่ตำรับตำราของชาวพุทธต้องถูกทำลายลงพร้อมกับวัดวาอารามก็เป็นได้ การณ์จะเป็นประการใดก็ตาม เกี่ยวกับสาเหตุที่ต่างกันต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนาต้องถึงแก่ภาวะอับเฉาลง ความสูญเสียที่เกิดขึ้นแก่ประเทศอินเดียหลังจากที่ศาสนานี้ต้องสลายหายไปจากดินแดนการดั้น นับว่ามีอย่างมากมายมหาศาล บรรดาประเทศอื่น ๆ ที่นับถือพระพุทธศาสนาต่างก็ต้องได้รับความกระทบกระเทือนอย่างใหญ่หลวงไปด้วยเช่นเดียวกัน เพราะเมื่อภาวะแห่งความเสื่อมโทรมได้เกิดขึ้นแก่พระพุทธศาสนาในอินเดีย สายสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและจิตใจระหว่างอินเดียกับต่างประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนา ก็ขาดสะบั้นลงอย่างน่าเสียดาย การไปมาหาสู่ตลอดจนการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างนักศึกษานานาชาติในภาษาต้องพลอยหยุดชะงักลงด้วย การที่หมู่เกาะอินโดนีเซียได้หันเหไปนับถือศาสนาอิสลามนั้น สาเหตุประการหนึ่งอย่างไม่ต้องสงสัยก็เนื่องมาจากการขาดการติดต่อทางวัฒนธรรมระหว่างอินเดียกับประเทศนั้นหลังจากที่พระพุทธศาสนาต้องสูญสลายไปจากอินเดียนั่นเอง

พระพุทธศาสนากับลัทธิเอกนิยมเวทานต์ (Monistic Vedanta)

ความใกล้เคียงและละม้ายคล้ายคลึงระหว่างปรัชญาของ ลัทธิมหายาน กับปรัชญาของลัทธิเอกนิยม

เวทานต์สำนักสังกัจจายณ์นั้น เป็นเรื่องที่นักคิดทั่ว ๆ ไปทั้งในอดีตและปัจจุบันได้กล่าวถึงเสมอมา ปรัชญาของสังกัจจายณ์ในเรื่องที่เกี่ยวกับ "มายา" มีหลักการที่ตรงกันและสัมพันธ์กับปรัชญาของชาวพุทธนิกายมหายมิกอยู่หลายประการ ศรีธรรมะ ปราชญ์ที่มีชื่อเสียงของลัทธิเวทานต์ท่านหนึ่ง ได้ได้ตอบไว้อย่างแข็งขันต่อข้อกล่าวหาที่ว่า สังกัจจายณ์เพียงแต่นำเอาปรัชญาของชาวพุทธกลับมาประดิษฐ์ฐานไว้ใหม่ โดยบิดเบือนคำสอนของคัมภีร์อุปนิษัตเสีย ศรีธรรมะกล่าวว่า ผู้ที่พูดเช่นนั้นได้กล่าวคำเท็จอย่างเจดนา หรือมิฉะนั้นก็คือยังไม่พยายามเข้าใจคำสอนอันลึกซึ้งของปรัชญาเวทานต์ คำตอบได้ของศรีธรรมะและคณาจารย์คนอื่น ๆ ของสำนักสังกัจจายณ์ที่ว่า คำกล่าวหาเช่นนั้นเป็นการใส่ร้าย หรือมิฉะนั้นก็เป็นการผิดพลาดนั้น มีมูลความจริงและเหตุผลอยู่อย่างที่จะปฏิเสธเสียไม่ได้

ลัทธิเวทานต์ของสังกัจจายณ์และปรัชญาของฝ่ายมหายาน มีข้อแตกต่างกันในชั้นมูลฐานโดยมิพียงต้องสงสัย แต่เท่าที่เกี่ยวกับเรื่องความไม่แท้จริงของปรากฏการณ์ทั้งหลายทั้งปวงนั้น ทั้งสองฝ่ายดูเหมือนจะมีทรรศนะสอดคล้องต้องกันอยู่อย่างสมบูรณ์ ความไม่จริงแท้ของปรากฏการณ์ทั้งหลายทั้งปวงนี้มีได้รับการแสดงอรรถาธิบายไว้ในคัมภีร์อุปนิษัตอย่างแจ่มแจ้งโดยปราศจากความเคลือบคลุม แม้ว่าจะมีการอนุমানกันอย่างชอบด้วยเหตุผลว่าเป็นเช่นนั้นจริงตามหลักคำสอนของคัมภีร์นั้น สังกัจจายณ์อธิบายว่าปรากฏการณ์ทั้งมวลในโลกเป็นนิรมานกรรม (Creation) ของมายา อันเป็นหลักการซึ่งยากที่จะยืนยันว่าเป็นความจริงแท้หรือไม่จริงแท้ อาวุธทางตรรกะที่ใช้ฟาดฟันพิสูจน์ว่า สรรพสิ่งทั้งหลายที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมในโลกนี้ไม่จริงแท่นั้น ล้วนได้รับการหล่อหลอมไว้แล้วในโรงแสงสรรพาวุธของพวกมหายมิก สังกัจจายณ์ได้นำเอาอาวุธวิภาษเหล่านี้มาใช้เพื่อพิสูจน์

ปรัชญาเอกนิยมของคน นักวิชาแห่งสำนักเวทาค์ในยุคต่อมาได้พัฒนาวิชาตรรกะประเภทลบดังนี้ จนบรรลุถึงความสมบูรณ์อย่างยอดเยี่ยม พวกเขาพยายามพิจารณาพิจารณาและประเภทของปรัชญาอรรถนิยม (Realism) นานานานัก และได้ชี้ให้เห็นถึงภาวะที่เข้ากันไม่ได้และความขัดแย้งที่มีอยู่ในทฤษฎีของสำนักเหล่านั้น พัฒนาการซึ่งได้อุปถัมภ์ในภายหลังในหลักวิชาวิชาของสำนักเวทาค์ได้รุดหน้าไปไกลกว่า หลักวิชาของสำนักมรรยุมิก อย่างที่จะประมาณมิได้ทั้งในด้านเทคนิคและเหตุผล อันเป็นผลที่เกิดขึ้นเป็นธรรมดาหลังจากที่ นักปรัชญาอรรถนิยม (Realist) ได้พยายามหลักการของตนไว้เสียอย่างละเอียดลออ และต่อมาได้เกิดการแตกแต่งปรับปรุงขึ้นในโลกของวิชาตรรกะประเภทลบดังนี้

เป็นความจริงซึ่งยอมรับกันโดยทั่วไปว่า การคัดแปลงแนวความคิดแห่ง ลัทธิวิญญานนิยม (Idealism) โดยมีปรัชญาเมธีในพระพุทธศาสนา เช่น ท่านอัสวโฆส ท่านอัสสกะ และ ท่านวสุพัตนุ เป็นผู้นำนั้น ได้ทำให้ปรัชญาของพุทธศาสนาฝ่ายมหายานมีส่วนใกล้เคียงกับ ลัทธิสัมบูรณ์นิยม (Absolutism) ของคัมภีร์อุปนิษัทมาก แต่ลัทธิวิญญานนิยม (Idealism) ของท่านทิงคนาคและท่านธรรมกิริติ พยายามหลีกเลี่ยงแนวความคิด เอกนิยม (Monistic) ของคัมภีร์อุปนิษัท และพยายามยืนยันความมากมายหลากหลายของจุดสำคัญอันไม่มีตัวตนแห่งวิญญานบริสุทธิ์ ซึ่งมีสภาพไหลรินแปรเปลี่ยนอยู่เป็นนิรันดร์ ศังกราจารย์โฆมดี ลัทธิวิญญานนิยมจิตวิสัยเช่นนี้ของสำนักท่านทิงคนาค และประกาศยุติการรณรงค์กับฝ่ายตรงข้ามโดยมีเงื่อนไขว่าฝ่ายตรงข้ามจะต้องเห็นด้วยเสียก่อนกับหลักการของฝ่ายศังกราจารย์ที่ว่า มีจิตสมบูรณ์ (Absolute Consciousness) อันไม่แปรผันเป็นความแท้สุดท้าย

(Ultimate Reality) อยู่เบื้องหลังม่านแห่งสรรพปรากฏการณ์

เป็นการผิดพลาดหากเราจะเข้าใจว่า ศังกราจารย์ได้รับเอาปรัชญาเอกนิยมมาจากสุพัตนุหรืออัสวโฆส นักปรัชญาเมธีของพระพุทธศาสนาได้รับกำลังคล้อยจากคัมภีร์อุปนิษัทในการตีความหมายคำสอนของพระพุทธเจ้าว่าเป็นเอกนิยม ส่วนศังกราจารย์นั้นได้รับกำลังคล้อยในเรื่องนี้จากคัมภีร์อุปนิษัทโดยตรงเท่านั้นเพียงแต่ได้คิดค้น ระบบตรรกนิเสธ (Negative logic) ขึ้นเพื่อพิสูจน์สถานะของท่านจริงอยู่ในการนี้ท่านได้รับอิทธิพลจากหลักวิชาของสำนักมรรยุมิกและท่านได้ใช้หลักวิชานั้นเสริมกำลังจุดยืนทางตรรกะของท่าน แต่พฤติกรรมท่านองนี้ เคาพาปาท ได้กระทำมาก่อนแล้วใน คำรามานชุกยการิกา ศังกราจารย์เพียงแต่เจริญรอยตามปรัชญาเมธีผู้ยิ่งใหญ่คนนี้ ซึ่งตามประเพณีกล่าวกันว่าเป็นอาจารย์ของโควินทปาต ผู้เป็นอาจารย์ของศังกราจารย์เอง

เรื่องที่ควรแก่การสังเกตก็คือ ท่าทีของเคาพาปาทนั้นเต็มไปด้วยโมหจริตมิตรภาพและอยากจะประนีประนอมกับฝ่ายพุทธ เคาพาปาทได้เสนอให้ฝ่ายเวทาค์กับฝ่ายพุทธคืนดีกันเสีย โดยได้ชี้แจงแสดงเหตุผลให้เห็นว่า ไม่ว่าจะเป็นในรายละเอียดปลีกย่อยหรือในหลักการขั้นมูลฐาน ลัทธิเวทาค์กับพระพุทธศาสนาไม่มีอะไรขัดแย้งหรือจำเป็นต้องทะเลาะวิวาทกัน แต่เป็นที่ชัดเจนว่า เคาพาปาทได้ประสบความสำเร็จในความพยายามที่จะประนีประนอมกับฝ่ายพุทธ ท่าทีที่ศังกราจารย์ไม่ยอมอ่อนข้อให้แก่ชาวพุทธเลย คงจะเป็นผลเนื่องมาจากความล้มเหลวที่เคาพาปาทต้องได้รับประกอบกับปฏิริยาอันไม่ยอมเป็นมิตรของคณะภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาด้วย ศังกราจารย์คงจะตระหนักเป็นอย่างดีว่า ชาวพุทธไม่เป็นมิตรกับฝ่ายเวทาค์

แน และการพยายามใด ๆ เพื่อสร้างความประนีประนอมระหว่างทั้งสองฝ่ายคงจะเปล่าประโยชน์ ในด้านความเป็นจริงเล่า การณ์ก็ปรากฏว่าเป็นเช่นนั้นจริง ชาวพุทธไม่ยอมยอญาติกับพวกเวทาค์ ฝ่ายสังครจารย์เองก็รับคำท้าทายนี้โดยได้ดำเนินการต่อสู้ทางด้านความคิดเห็นอย่างสุดเหวี่ยงกับชาวพุทธ และถ้าหากเราจะเชื่อตามเรื่องราวที่มีอยู่แล้วไว้ เราก็ต้องยอมรับว่า ในการณรรค์สงครามทางด้านความคิดนี้ กังกรจารย์เป็นฝ่ายมีชัย และสามารถจูงใจประชาชนให้กลับไปยึดมั่นในหลักคำสอนของคัมภีร์พระเวทได้เช่นเดิม

แม้จะเป็นฝ่ายชนะ กังกรจารย์ก็ได้รับหลายสิ่งหลายอย่างที่มีคุณค่าไว้จากชาวพุทธ เช่นการจำแนกแยกแยะความจริงแท้ออกเป็นสามขั้นอันได้แก่ ๑. ปารมารถิ (ความจริงแท้ขั้นสมบูรณ์) ๒. วุยาหาริก (ความจริงแท้ขั้นที่เป็นประสพการณ์ และ ๓. ปราติภาสิ (ความจริงแท้ขั้นที่มีที่ท่าว่าจะเป็นเช่นนั้น) ซึ่งเป็นวิธีการที่ได้รับอิทธิพลจากหลักคำสอนของพวกมารุขมิโกอย่างไม่ต้องสงสัย ทั้งนี้ก็เพราะว่า ในคัมภีร์อุปนิษัตนั้น เราไม่พบหลักคำสอนเช่นนี้เลย หลักวิชาลบด้างของนาการชุนเป็นประโยชน์แก่สังครจารย์มาก ในการก่อตั้งทฤษฎีมยา และหลักปรากฏการณ์แห่งความมากมายหลายหลากเชิงภววิสัย (Objective Plurality) หลักวิชานี้ได้รับการพัฒนาอย่างไพศาลโดยคณาจารย์รุ่นต่อมาของสำนักเวทาค์ และได้บรรลุถึงความสมบูรณ์สุดยอดในคำรา "ขณฑาน-ขณฑา-ขาทุย" ของศรีหรรษะ ในคำรา "จิตสูชี" หรือ "ตตตวปรัทีปิกา" ของจิตสูชะ ตลอดจนในคำราของนักวิชาอื่น ๆ ด้วยประการฉะนี้พระพุทธศาสนาจึงได้รับการผสมกลมกลืนเข้ากับลัทธิเวทาค์เอกนิยมอย่างสมบูรณ์ ยังให้เกิดการรวมกันอย่างจำเป็นขึ้นระหว่างสองลัทธินี้ แต่ทำให้เกิดการประนีประนอมอย่าง

อิสระเสรีและเห็นอกเห็นใจระหว่างกันไม่ ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าเสียดายมาก

ลัทธิคันตระในพระพุทธศาสนา

เป็นเรื่องที่น่าฉงนสนเท่ห์อยู่ไม่น้อยที่ว่า ทำไมและด้วยวิธีการอย่างไร พระพุทธศาสนาจึงกลายมาคอยู่ใต้อิทธิพลของลัทธิคันตระอันเป็นลัทธิที่ว่าด้วยเรื่องของหโมผี แม่มด และไสยศาสตร์ เป็นส่วนใหญ่? คันตระเป็นลัทธิที่ว่าด้วยการควบคุมภูติผีปิศาจ ทั้งที่ดีและที่ไม่ดี และใช้ภูติผีปิศาจเหล่านี้เพื่อแสวงหาประโยชน์ทั้งในทางโลกและทางธรรม ในระยะต่อมา กล่าวคือในรูปแบบที่ได้คลี่คลายมาเป็นลัทธิวัชรยาน และลัทธิสัทชยาน คันตระได้ถูกคลุมครอบไว้ด้วยลัทธิสัญลักษณ์นิยม (Symbolism) ซึ่งมีกลิ่นไอของความคิดศีลธรรมทางด้านกามารมณ์ระหว่างเพศคู่ จริ่งอยู่ มีผู้รู้บางท่านได้แสดงความเห็นว่า ลัทธิสัญลักษณ์นิยมนี้มีความหมายในด้านอภิปรัชชาอันสูงส่งแฝงอยู่เบื้องหลัง แต่คงจะไม่มีใครกล้าปฏิเสธว่า เครื่องหุ่มห่อภายนอกของลัทธินี้เป็นของสูงเกินไปสำหรับปุถุชนธรรมดาสามัญ ถ้าหากเราจะไม่ใช้คำพูดว่าปุถุชนธรรมดาสามัญรู้สึกขยะแขยงต่อวัตรปฏิบัติของลัทธินี้ อย่างจริงจัง จะเป็นการตีมากหากวัตรปฏิบัติในลัทธิสัญลักษณ์นิยมนี้ ไม่มีความลามกมาข้องเกี่ยวอยู่ด้วย

เมื่อไม่ช้าไม่นานนี้ นักพรตในพุทธศาสนานิกายมหายานชื่ออนาคาริก โควินทะ ได้เขียนแก้ไขไว้ในหนังสือ "2500 Years of Buddhism" ซึ่งรัฐบาลอินเดียได้จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสฉลองพุทธชยันตีว่า การที่ลัทธิวัชรยานและสัทชยานได้อุบัติขึ้นในอ้อมอกของพระพุทธศาสนานิกายมหายานนั้นไม่เป็นการผิดปกติวิสัย หรือเป็นเรื่องลามกอนาจารแต่ประการใด อนาคาริกชาติเยอรมันผู้นี้ได้เน้นว่า อุดมธรรมณะของพระพุทธศาสนาอันได้แก่นิพพานนั้น จะต้องบรรลุถึงด้วยปัญญา คือ การรู้แจ้งเห็นจริง ว่าโลกนี้ว่างเปล่าหาแก่น

สารอันใดมิได้ อุดมทรศนะเช่นนี้ได้รับการเอาใจใส่อย่างสมบูรณ์ทั้งในลัทธิวัชรยานและลัทธิสหัชยานที่สองลัทธินี้มีความผิดแผกแตกต่างออกไป อยู่ที่ว่าการบรรลุถึงอุดมทรศนะดังกล่าวไม่จำเป็นต้องกำจัดสัญชาตญาณสัตว์ซึ่งมีอยู่ในตัวมนุษย์ หรือปล่อยให้ความหิวกระหายอันเป็นธรรมชาติในตัวมนุษย์ต้องทรมาณหรืออดอยากแห้งแล้งต่างหาก นอกจากนี้อนาคาริก โกวินทะ ยังได้กล่าวต่อไปว่า การปฏิบัติโยคะตามแนวของลัทธิตันตระโดยมีสตรีเพศเข้าร่วมด้วยนั้น ก็มีไว้เป็นเพราะมีเจตนาทางด้านกามารมณ์เป็นแรงผลักดัน หากเป็นการดำเนินไปเพื่อทศเทคให้บรรลุถึงอุดมทรศนะตามที่ได้พรรณามาแล้ว อย่างไรก็ตาม ผู้เขียน^{๑๑} ต้องขอสารภาพว่า ตนเองไม่มีปัญหาความสามารถที่จะเข้าใจความเร้นลับอันลึกซึ้งซึ่งแฝงอยู่เบื้องหลังวัตรปฏิบัติเหล่านี้ในลัทธิตันตระได้

สาเหตุแห่งความเสื่อมของคณะภิกษุสงฆ์และการที่คณะภิกษุสงฆ์ต้องสูญสลายไปจากอินเดีย

เป็นเรื่องห่างไกลจากความเป็นจริงหากจะกล่าวว่า ลัทธิตันตระในพระพุทธศาสนาเป็นต้นเหตุของการเสื่อมในศักดิ์ศรีและทำให้ที่พระพุทธศาสนาต้องสูญสลายไปจากดินแดนอินเดีย แม้ในปัจจุบัน พระพุทธศาสนาในรูปแบบของลัทธิตันตระก็ยังคงมีชีวิตอยู่ในประเทศตามเทือกเขาหิมาลัย โดยมีต้องประสบชะตากรรมดังเช่นที่ได้เคยประสบมาในอินเดีย อาจจะเป็นความจริงในประวัติศาสตร์ที่ว่า ปัญญาชนชาวพุทธต้องประสบความปราชัยด้วยปัญญาชนพราหมณ์ในการได้วาทีในสถานที่สาธารณะ และนี่เองอาจจะเป็นสาเหตุทำให้บรรดาราชามหากษัตริย์ตลอดจนชนชั้น

ปกครองทั่ว ๆ ไปในอินเดียเสื่อมศรัทธาในความปรีชาสามารถของชาวพุทธ แต่ความสูงส่งในด้านปัญญาความคิดมิใช่เป็นปัจจัยที่จะขาดเสียไม่ได้เลยในการดำรงอยู่ของลัทธิหรือชุมชนทางศาสนา เพราะลัทธิและชุมชนเล็ก ๆ ทางศาสนาซึ่งอยู่ได้เพราะความเชื่อถือของชาวพื้นเมืองส่วนน้อยก็มีเป็นนิตินันต์อยู่หรือไม่

สาเหตุประการแรกที่พระพุทธศาสนาต้องสูญสลายไปจากอินเดียทางด้านรูปธรรมนั้น เนื่องมาจากว่า วัฏวารามและภิกษุสงฆ์ต้องถูกชนเผ่าเตอร์กเข่นฆ่าและทำลายล้างลงอย่างขนานใหญ่ ก็ชนเผ่าเตอร์กเหล่านี้เพิ่งได้หันมานับถือศาสนาอิสลามใหม่ ๆ และกำลังมีอำนาจทางการเมืองในอินเดียอยู่ในขณะนั้น จึงไม่ต้องสงสัยว่านี่เองเป็นมูลเหตุที่สำคัญที่สุดที่ทำให้พระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นศาสนาสถาบันสูญไปจากอินเดีย ประเด็นที่น่าทึ่งอีกประการหนึ่งก็คือพระพุทธศาสนาได้เลื่อนรางจากหายไปตามความทรงจำของประชาชนหรืออีกนัยหนึ่ง แทบจะกล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนาได้สูญไปอย่างที่ไม่มิผู้ใดหลังน้ำตา ไม่มีผู้ใดสรรเสริญ และไม่มีผู้ใดร้องเพลงสดุดีให้เลย ประเด็นอันน่าทึ่งนี้ควรจะเป็นสาเหตุกระตุ้นเตือนให้เราได้ศึกษากันคว่ำในเรื่องค่านิยมทางวัฒนธรรมของพระพุทธศาสนากันอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งอาจจะช่วยให้เราเข้าใจโศกนาฏกรรมอันยิ่งใหญ่นี้ได้ดียิ่งขึ้น

เป็นเรื่องที่จะปฏิเสธไม่ได้ว่า ความสูงส่งของวัฒนธรรมพระเวทซึ่งกลับฟื้นคืนชีพขึ้นโดย ท่าน กุมาริล ภฏฐ เป็นผู้นำ และต่อมาท่านสังกราจารย์ได้เป็นผู้โฆษณาเผยแผ่ นั้น ได้ทำให้อิทธิพลที่พุทธศาสนามีอยู่เหนือจิตใจของปัญญาชนต้องลดน้อยลง แต่จะเกินความจริงไป หากเราจะพูดว่า การณรงค์ของพวก

^{๑๑} ศาสตราจารย์ สัตการี มุขปาธยา ผู้เขียนเรื่องนี้

พราหมณ์เป็นสาเหตุทำให้พระพุทธศาสนาต้องสูญ
สลายไปจากอินเดีย ทั้งนี้ก็เพราะว่า การณครั้งระหว่าง
พวกพุทธกับพวกพราหมณ์นี้ ถึงอย่างไร ๆ ก็เป็นเพียง
การณครั้งในเชิงปัญญาความคิดเท่านั้น ซึ่งในการนี้ทั้ง
สองฝ่ายต่างผลักดันแพ้ผลักดันชนะตลอดมา กุมาริล
ภฏฐ และสังกราจารย์มีชีวิตอยู่ในคริสต์ศตวรรษที่
๘ และที่ ๙ ตามลำดับ อันเป็นระยะเวลาที่พระพุทธ-
ศาสนากำลังรุ่งโรจน์ในแคว้นเบ็งกอลและแคว้นมคธ
ด้วยราชูปถัมภ์ ของกษัตริย์วงศ์ปาละ หลวงจินยวนจง
หรืออ้วนฉ่าง นักจาริกแสวงบุญผู้เดินทางไปถึงแคว้น
สินธุ ได้เขียนพรรณนาในบันทึกการเดินทางของท่าน
ว่า พุทธศาสนานิกายสามมิตย กำลังมีอิทธิพลใน
แคว้นสินธุในระยนั้น แต่กำลังเสื่อมความนิยมลงใน
ภาคตะวันตกเฉียงเหนือและใต้ ยวนจงยังได้บันทึกไว้
ด้วยว่า ภิกษุสงฆ์ในแคว้นสินธุสมัยนั้นชอบใช้ชีวิต
อย่างสุขสบาย

เป็นเรื่องน่าเศร้าในพระพุทธศาสนาอันแสดงให้เห็น
เห็นถึงแนวโน้มไปในทางแบ่งแยก ที่ภิกษุสงฆ์ชาว
แคว้นสินธุได้ให้ความช่วยเหลือแก่พวกอาหรับซึ่ง
รุกรานเข้ามา และได้ช่วยพวกนี้ทำลายล้างราชวงศ์
พราหมณ์ในแคว้นสินธุมาตั้งแต่ ค.ศ. ๗๑๒ ที่เดียว
อนึ่ง เป็นเรื่องน่าประหลาดที่พุทธศาสนิกชนได้ยอมหัน
ไปนับถือศาสนาใหม่ทั้งหมด ทั้ง ๆ ที่ชาวอินดูเอง
ได้รอดพ้นวิกฤตการณ์นั้นมา และยังคงรักษาศาสนาของ
บรรพบุรุษของตนไว้ได้ แม้ว่าจะมีการใช้กำลังเข้าข่มขู่
บังคับ หรือมิฉะนั้นก็มีการป้อยด้วยลาภยศเพื่อล่อใจ
ให้ละทิ้งศาสนาเดิมของตนก็ตาม การที่ประชาชนพา
กันหันไปนับถือศาสนาใหม่โดยง่ายดายนี่เป็น
เครื่องแสดงว่าพระพุทธศาสนาได้ฝังเข้าไปในจิต
ใจของประชาชนอย่างลึกซึ้ง พุทธศาสนาอาจจะสูงเกิน
ไปสำหรับสามัญชน และการที่พุทธศาสนาได้กำหนด
บทลงโทษอะไรไว้เป็นกิจลักษณะในเมื่อมีการละเมิด

หน้าที่ในสังคม อาจจะทำให้ชีวิตมรวาสของชาวพุทธ
หย่อนยานหรือยืดหยุ่นมากเกินไปก็เป็นได้ ตรงข้าม
อิสลามเป็นศาสนาที่มีแนวคิดและคำสอนง่าย ๆ และ
เป็นรูปธรรมที่เห็นได้อย่างชัดเจน คุณลักษณะอันนี้ได้
ช่วยให้ศาสนาอิสลามแพร่หลายไปอย่างรวดเร็วในท่าม
กลางมวลชน

ต่อมาพัฒนาการด้านเทวนิยมในพระพุทธศาสนา
ฝ่ายมหายาน ได้พยายามที่จะสนองความต้องการของ
สามัญชน ในอันที่จะมีเป้าหมายแห่งการบูชากราบไหว้
ที่มีตัวมีตนบ้าง อย่างไรก็ตาม นี่เห็นจะเป็นการเปลี่ยน
แปลงซึ่งอุปนิสัยภายหลังอย่างแน่นอน และคงจะมีได้มี
อยู่ในแคว้นสินธุในสมัยซึ่งกำลังกล่าวถึงนี้ พระพุทธ
ศาสนาฝ่ายมหายานดูเหมือนจะได้พัฒนากลุ่มเทพและ
เทพีขึ้นมามากมายเกินขอบเขต จนแทบจะเรียกได้ว่าทำ
ให้มองเห็นแต่เทพฤกษ์ แต่ไม่เห็นไพร่ กล่าวโดยสรุปก็คือ
กลุ่มเทพเจ้าในลัทธิมหายานมีมากและสับสน จน
สามัญชนคนธรรมดาไม่สามารถจะเข้าใจได้ และด้วยเหตุ
นี้ จึงก่อให้เกิดความยุ่งยากมากขึ้นแทนที่จะช่วยทำ
ให้ความเชื่อถือของประชาชนได้เห็นเป็นที่เด่นชัดกว่า
แต่ก่อน

เมื่อแรกเริ่มเดิมที พระพุทธศาสนามีได้สนใจใน
เรื่องการจัดระบบของสังคมฆราวาสมาเลย ครั้นต่อมา
หลักปฏิบัติของพระพุทธศาสนาได้เกิดความยืดหยุ่น
และโอบอ้อมมากขึ้น ซึ่งน่าจะเป็นปัจจัยอันหนึ่งที่ช่วย
ให้พระพุทธศาสนาได้แพร่หลายไปยังภาคตะวันตกไกล
โดยเฉพาะแล้วพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานไม่เป็น
ปฏิปักษ์ต่อการบูชากราบไหว้เทพเจ้าชายหญิงประจำ
ท้องถิ่น ที่พระพุทธศาสนาได้แผ่ไปถึง อย่างไรก็ตาม
ผลประการหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นมาจากความมีใจกว้างขวาง
เช่นนี้ของพระพุทธศาสนาก็คือ ทำให้พระพุทธศาสนา
จะกลายเป็นเรื่องของบุคคลไป หรือมิฉะนั้นก็กลายเป็น
ว่าใครจะนับถือศาสนาอะไรก็ได้ ทั้งนี้หมายถึงที่

เกี่ยวกับสังคมฆราวาสของชาวพุทธ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการประกอบพิธีกรรมและประเพณีภายนอก เช่น การเกิด การสมรส และการตายนั้น คณะภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนามีได้วางบทบัญญัติอันใดไว้เป็นพิเศษ แต่ในเรื่องอันเกี่ยวกับพฤติกรรมต่าง ๆ ที่มีความสำคัญในชีวิตด้านสังคมเช่นนี้ หลักใหญ่ของพระพุทธศาสนาก็จะเป็นไปในลักษณะที่ไม่ขอเข้าไปสอดแทรกด้วย หรือ มิฉะนั้นก็ปล่อยตามชนบประเพณีที่มีอยู่เดิมโดยปริยาย

อีกด้านหนึ่งนั้น พวกพราหมณ์นักบวชก็โอนอ่อนยอมให้การรับรองแก่เทพและเทพีหน้าใหม่ที่ลัทธิคันถระได้นำมาเทิดทูนไว้ ทั้งนี้เพราะพวกพราหมณ์เชื่อมั่นว่า บรรดาเทพและเทพีเหล่านั้น แต่ละองค์ก็ล้วนเป็นการแสดงออกในลักษณะต่าง ๆ ของพระเป็นเจ้าผู้ยิ่งใหญ่พระองค์เดียวกัน คือ พระพรหมผู้ล้าเลิศนั่นเอง พวกพราหมณ์ซึ่งมีสมรรถภาพในการดูกลืนผู้อื่นอยู่แล้ว ได้รับเอาลัทธิในพระพุทธศาสนาและพุทธบริษัทฆราวาสไว้ในอ้อมอกอย่างง่ายดาย และได้ช่วยชาวพุทธขจัดความเคลือบแคลงสงสัยในเรื่องศาสนาของตน โดยการอนุโมทนาต่อวัตรปฏิบัติของเขาเหล่านั้นอย่างแข็งขัน

การที่พวกพราหมณ์ประกาศรับรองพระพุทธศาสนาว่า เป็นอวตารปางหนึ่งแห่งพระผู้เป็นเจ้า ก็เป็นผลอันเนื่องมาแต่เจตนารมณ์ในอันที่จะดูกลืนพระพุทธศาสนาเอง หลังจากที่คณะภิกษุสงฆ์ซึ่งรวมทั้งระบบสังฆารามได้สูญสลายไปแล้ว พระพุทธศาสนาในอินเดียก็สิ้นสุดภาวะแห่งการมีชีวิตอยู่อย่างต่างหากในฐานะที่เป็นศาสนาหนึ่ง แต่อย่างไรก็ตาม ในฐานะที่เป็นลัทธิหรือปรัชญาพระพุทธศาสนาก็ได้สูญหายไปไหนเลย พระพุทธศาสนายังคงซึมซาบอยู่ในมวลมหาชนทุกชั้นของอินเดีย แต่ทว่าอยู่ในสภาพที่ถูกกด

กลืนและผสมผสานอย่างเบ็ดเสร็จในศาสนาเก่าก่อนแล้วเท่านั้นเอง แม้ศาสนาเก่าก่อน คือ ศาสนาพระเวทนั้น ก็หาได้คงอยู่ในสภาพที่บริสุทธิ์ผุดผ่องเช่นเดิมไม่ หากแต่ได้แปรรูปไปเป็นอย่างที่เรียกกันทั่วไปว่าศาสนาฮินดู อันเป็นสิ่งผสมผสานที่น่าอัศจรรย์ ซึ่งพระพุทธศาสนาก็เป็นธาตุผสมส่วนหนึ่งอันจะแบ่งแยกออกมิได้ เช่นเดียวกับวัฒนธรรมพระเวท สรุปแล้วเราอาจจะกล่าวได้ว่า แม้จะไม่มีคณะภิกษุสงฆ์ (อย่างเป็นทางการเป็นสำนัก) พระพุทธศาสนาก็ยังคงมีชีวิตอยู่ในอินเดีย

บทสรุป

พระพุทธองค์ทรงมีทรรศนะไม่เห็นด้วยกับส่วนที่เป็นพิธีกรรมในศาสนาพระเวท ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นพาหนะไปสู่ความหลุดพ้นได้ ทรรศนะเช่นนี้ก็ได้รับการสนับสนุนในคัมภีร์อุปนิษัทและคัมภีร์ภควัทคีตา แต่ในคัมภีร์ภควัทคีตาเราพบว่า ได้มีการประนีประนอมกันระหว่างชีวิตในภาคปฏิบัติของสามัญชนคนธรรมดา กับชีวิตในภาคทฤษฎี และความคิดคำนึงของผู้มุ่งหวังวิมุกติภาพศาสนกิจตามที่ระบุไว้ในคัมภีร์พระเวทนั้น ถือกันว่าเป็นกุศลกรรมซึ่งทุกคนควรปฏิบัติแต่มิใช่เป็นสิ่งที่อำนวยผลประโยชน์อันใดเป็นส่วนตัวให้เกิดขึ้น การควบคุมประโยชน์ส่วนตัวให้อยู่ในหน้าที่เพื่อส่วนรวม เป็นอุปกรณอย่างหนึ่งเพื่อสร้างความบริสุทธิ์ให้เกิดแก่จิตใจ อันเป็นเงื่อนไขที่จะนำไปสู่การฝึกฝนแสวงหาสัจธรรมและเป็นเป้าหมายปลายทางขั้นสุดท้าย ลักษณะอันผสมผสานเช่นที่วามานี้ หามิให้เห็นไม่ในพระพุทธศาสนา

คัมภีร์อุปนิษัทสอนว่า เป้าหมายปลายทางขั้นสุดท้ายของมนุษย์เรา คืออิสรภาพหรือความหลุดพ้นจากสิ่งผูกมัดทั้งหลายทั้งปวงในโลก แต่คัมภีร์อุปนิษัทเป็นทรัพยากรที่สับสนไว้อย่างมิดชิดสำหรับปัญญาชน

ส่วนน้อย อันมีจำนวนจำกัดเหลือเกิน พระพุทธองค์ได้ทรงกระเทาะเปลือกแห่งความเร้นลับนี้ แล้วทรงนำเอาสิ่งที่มีอยู่ภายในมาตีแผ่ให้คนทุกชั้นทุกวรรณะได้ทราบอย่างเปิดเผย อย่างไรก็ตาม ในส่วนที่เกี่ยวกับเป้าหมายปลายทางขั้นสุดท้ายอันสูงส่งนั้น หาได้มีความแตกต่างอันใดในเชิงความคิดเห็นเกิดขึ้นไม่ ดูเหมือนจะเป็นที่ประจักษ์แจ้งว่า การโฆษณาเผยแผ่อย่างพากเพียรของคณะภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาได้ช่วยให้ความจริงข้อนี้เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป

ศาสนิกชนอินดูทูกคน ต่างตระหนักเป็นอย่างดีถึงความไม่เที่ยงแท้ของชีวิตและความไม่เป็นแก่นสารของสิ่งยวดยานทั้งปวงในโลก แม้พวกพราหมณ์ผู้มีความรอบคอบในชีวิต และไม่รังเกียจที่จะได้มาซึ่งสิ่งดีงามทั้งหลายในโลกมนุษย์และโลกสวรรค์ ต่างก็ถือว่าชีวิตในโลกนี้เป็นเพียงการเดินทางชั่วคราวและเป็นการเตรียมตัวไปสู่ความก้าวหน้าอันอนันต์ต่อไป การตระหนักถึงข้อเรียกร้องของชีวิตในภavnน้ำที่อันสูงส่งเช่นนี้ เป็นมรดกตกทอดที่ได้รับจากพระพุทธศาสนา ส่วนการเน้นถึงภาระหน้าที่ในชีวิตของผู้ครองเรือน เป็นการพยายามที่จะมิให้ทรศนะเช่นนี้มีแนวโน้มไปในทางที่มีมณจนเกินไป

พระพุทธองค์ทรงเน้นถึงความบริสุทธิ์ภายใน ความจำเป็นที่จะต้องขจัดกิเลสตัณหาอันมีอยู่ในชีวิตสัตว์โลก เพื่อแล้วถางทางไปสู่ความเจริญก้าวหน้าทางด้านจิตใจ พวกพราหมณ์ก็มีความเห็นเช่นเดียวกัน แต่ทว่าเป็นความเห็นที่มีลักษณะแห่งความสมจริงมากกว่า นอกจากนี้พวกพราหมณ์ยังได้ประดิษฐ์คิดค้นมาตรการ เพื่อให้กิเลสตัณหาเหล่านี้ได้ไหลรินไปตามเส้นทางแห่งเหตุผลและความเหมาะสมอีกด้วย เป็นต้นว่า ชีวิตแห่งการเป็นคู่สัวตัวเมียก็มีได้ถือว่าเป็นบาปกรรมอะไร หากเห็นว่าเป็นความจำเป็นอย่างหนึ่งในอันที่จะสงวนไว้ซึ่งเผ่าพันธุ์ ทั้งเป็นการป้องกันมิให้เกิด

การสำส่อนและมักมากในเรื่องประเวณีอีกด้วย

การที่พระพุทธองค์ได้ทรงเน้นหนักถึงความบริสุทธิ์ภายในและความเปล่าประโยชน์ของพิธีกรรมภายนอกนั้น นับว่าได้ยังผลดีให้เกิดแก่จริยาวัตรของนักบวชโดยทั่วไป อันที่จริงนั้น วัตถุประสงค์ของพิธีกรรมทางศาสนาก็มีเพียงเพื่อก่อให้เกิดความบริสุทธิ์ทางจิตใจและความรู้สึกผิดชอบชั่วดี ในส่วนที่เกี่ยวกับความจำเป็นในอันที่จะต้องขจัดกิเลสตัณหาให้บรรเทาเบาบางลง เพื่อความเจริญทางด้านจิตใจนั้น ผู้พิทักษ์และส่งเสริมศาสนาพระเวทก็เห็นเช่นนั้นด้วยเสมอมา อย่างไรก็ตาม เกียรติแห่งการพร้าสอนให้มนุษย์ได้รำลึกถึงความจริงและการกิจในด้านนี้อยู่เสมอเช่นนั้นเห็นจะต้องยอมรับว่า เป็นของชาวพุทธโดยแท้

ในเรื่องที่เกี่ยวกับระบบการถือชั้นวรรณะตามแนวคำสอนแห่งศาสนาพระเวทนั้น พวกพราหมณ์จำเป็นต้องชี้แจงแสดงเหตุผลโดยอาศัยหลักแห่งค่านิยมทางด้านศีลธรรมและสติปัญญา การสืบฐานะโดยชาติกำเนิดในยุคต่อมาก็พิจารณากันโดยยึดหลักแห่งความเหมาะสมของบุคคลเป็นส่วนใหญ่ เป็นต้นว่า บุคคลที่เกิดในสกุลพราหมณ์นั้น หากไม่มีความรู้ความสามารถหรือด้อยในด้านศีลธรรมก็ถือกันว่าเป็นพราหมณ์เพียงโดยชาติกำเนิดเท่านั้น หาได้มีฐานะสูงส่งแต่ประการใดไม่ ยิ่งในคัมภีร์มหาภารตะด้วยแล้ว คุณสมบัติของผู้เป็นพราหมณ์โดยแท้จริงต้องเพียบพร้อมไปด้วยความเมตตากรุณาต่อสัตว์โลกทั้งผองทีเดียว

เป็นที่ยอมรับกันว่า ชาติ กำเนิด และสกุลนั้นมีค่านิยมก็แต่ในด้านการจัดระบบสังคมเท่านั้น หากไม่มีความสูงส่งทางศีลธรรม ทางจิตใจและสติปัญญาเป็นพื้นหลังแล้วไซ้ร้ โดยตัวของมันเองแล้ว ความแตกต่างเหล่านี้ก็หาได้มีความหมายที่สคัญสำคัญประการใดไม่ ทั้งประโยชน์ในการวิวัฒนาการให้สูงส่งยิ่งขึ้นก็ไม่มี ความพยายามเผยแพร่คำสั่งสอนของชาวพุทธคงจะ

เป็นสาเหตุช่วยให้เกิดความภาคภูมิใจที่ถูกต้องเช่นนี้ขึ้น
ในอินเดียแต่พวกพราหมณ์เองก็จำเป็นต้องต่อสู้เพื่อ
ปกป้องพระสนะของตน

พระพุทธศาสนาได้ก่อให้เกิดการปฏิรูปอันดีงาม
และนำชมเชยขึ้นในชีวิตและจิตใจของชาวอินเดีย
ภายนอกประเทศอินเดียนั้น พระพุทธศาสนาก็ได้เป็น
ประโยชน์อย่างมหาศาลในการสร้างสรรค์สภาวะอัน
สูงส่งให้เกิดขึ้นในชีวิตและความเป็นอยู่ของบรรดา
นานาชาติในเอเชีย ซึ่งแต่ก่อนร่อนระไรมิได้มีวิถีชีวิตที่
สูงส่ง จะมีก็แต่ความป่าเถื่อนดุร้ายเป็นอุปนิสัย พระ
พุทธศาสนาได้พร่ำสอนให้มนุษย์นานาชาติในนา
ภาษาตระหนักถึงความจริงที่ว่า การใช้กำลังและความ
“พยายามเอาชนะ” จะนำไปสู่ความไม่สมหวังมาก
ยิ่งขึ้น ความสงบสุขจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยการอบรมบ่ม
นิสัยตนเอง และการขจัดเสียซึ่งธาตุมูลอันเป็นส่วน
ของมนุษย์อยู่ในตัวมนุษย์ เหล่านี้เป็นความจริงอัน
อมตะ ที่จะต้องเทิดทูนทะนุถนอมกันไว้ตราบนานเท่านาน
ยังไม่สามารถจะข้ามพ้นขอบข่ายสัญชาตญาณแห่ง
ความเป็นสัตว์ไปได้ ค่านิยมอันมีอยู่อย่างแท้จริงของ
สังฆธรรมที่พระพุทธศาสนาได้ให้ไว้ในอันที่จะบรรลุ
ถึงความสุขสันตินั้น ได้รับการแซ่ซ้องสาธุการจากสัด-

บุรุษและนักคิดของโลกเสมอมา และก็ไม่แน่ว่าจะมีเหตุผล
ประการใดที่จะชวนให้เราเข้าใจว่า บรรดาผู้สนับสนุน
พระธรรมคำสอนเหล่านี้ของพระพุทธองค์จะได้กล่าว
สิ่งใดที่เกินเลยความเป็นจริง หรือมีอคติอุปาทานทาง
ศาสนาแฝงอยู่แม้แต่ประการใด

หมายเหตุบรรณาธิการ :

ศาสตราจารย์ศักดิ์กริ มุขเออร์จิ ผู้มีพหุบุณยคุณนี้เป็น
อดีตผู้อำนวยการสถาบันบาลีบาลัทธิ และอดีตคณบดี คณะ
ภาษาสันสกฤต มหาวิทยาลัยกัลกัตตา

สมาคมอินดูสมาซได้คัดเลือกงานนิพนธ์ชิ้นนี้ โดยมี
ท่านอาจารย์กรุณา กุศลาสัย ผู้รู้ทางภารตวิทยา และภาษา
ฮินดี ที่สามารถยิ่งของไทย เป็นผู้แปล ออกตีพิมพ์เผยแพร่ใน
โอกาสเข้าร่วมงานแสดงวิวัฒนาการทางศาสนา ครั้งที่ 3 จัด
โดย กรมการศาสนา เมื่อมกราคม ๒๕๓๐ เพื่อให้ผู้อ่านได้ใช้
เป็นเครื่องวินิจฉัยว่า พระพุทธศาสนามีบทบาทอย่างไรในการ
หล่อหลอมชีวิต และความคิดนึกของชาวอินเดีย

บรรณาธิการขอกราบขอบพระคุณท่านอาจารย์กรุณา
กุศลาสัย และสมาคมอินดูสมาซที่อนุญาตให้นำบทความนี้มา
พิมพ์เผยแพร่ซ้ำอีกครั้งในวารสารฉบับนี้ รวมทั้งขอบพระคุณ
ท่านพระครูวามเทพมุนี ที่กรุณาติดต่อให้จนสำเร็จ

อนึ่ง การตีพิมพ์ในครั้งนี้ ยังคงรักษาดัชนีการันตี
ไว้ตามต้นฉบับที่ได้รับมา

การหายใจละเอียด

แจ่มจันทร์ นพบุตรกานต์**

การหายใจของมนุษย์เป็นการนำออกซิเจนเข้าสู่ร่างกาย เพื่อใช้ในการซักฟอกโลหิตที่ปอด ซึ่งหัวใจจะสูบฉีดโลหิตที่ซักฟอกแล้วไปหล่อเลี้ยงอวัยวะต่าง ๆ ให้ทำหน้าที่ได้ ขณะเดียวกันเป็นการนำอากาศเสียออกมาเมื่อหายใจออก การหายใจแต่ละครั้งจึงควรให้ออกซิเจนเข้าสู่ร่างกายได้อย่างเต็มที่ ไม่มีสิ่งอื่นปะปนเข้าไปด้วย และนำอากาศเสียออกให้หมด แต่ปรากฏว่าวิธีหายใจที่เราปฏิบัติเป็นส่วนใหญ่นั้น เราหายใจแค่ครึ่งปอดเท่านั้น เป็นการหายใจตื้น เพราะฉะนั้นจึงมีอากาศเสียอยู่อีกครึ่งหนึ่งซึ่งยังไม่ได้ถูกถ่ายออกมา ทำให้หายใจเอาออกซิเจนเข้าไปได้แค่ครึ่งปอด หายใจออกก็ได้แค่ครึ่งปอด ส่วนที่ค้างอยู่ไม่ได้ถูกขับออกมา ยังคงสะสมอยู่ข้างใน ซึ่งทำให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ

วิธีหายใจที่จะทำให้หายใจได้เต็มปอด สุดออกซิเจนเข้าไปได้เต็มที่ เป็นการหายใจแบบสูดอากาศที่ละเอียดเล็กน้อยอย่างช้า ๆ เป็นการคัดเลือกอากาศที่ดี ผืนละอองที่กระจายอยู่จะไม่ถูกสูดเข้ามาเหมือนอย่างที่เราสูดอากาศด้วยวิธีหายใจแบบตื้น เปรียบได้กับเอาน้ำจืดจกน้ำ ถ้าตักแรงจะได้น้ำขุ่นขึ้นมา ถ้าค่อย ๆ ช้อนน้ำขึ้นมาจะได้ใส เช่นเดียวกับอากาศ ถ้าเราสูดเร็วก็จะได้ผืนละอองเข้ามาด้วย ถ้าเราสูดช้าผืนละอองก็จะอยู่ที่เดิม แต่จะได้ออกซิเจนเข้ามา หรือถ้าในที่นั้นมีไวรัสอยู่ในอากาศ ไวรัสก็จะไม่ถูกสูดเข้ามา เพราะเราสูดอากาศช้า ๆ บริเวณปลายจมูกเท่านั้น อากาศค่อย ๆ เคลื่อนเข้ามาอย่างช้า ๆ ไวรัส ควัน หรือ

ละอองฝุ่น จะไม่ถูกสูดเข้ามา ซึ่งเป็นการหายใจละเอียด ลักษณะการหายใจละเอียดจะพบได้ในการปฏิบัติสมาธิ เมื่อถึงขั้นหนึ่งแล้ว การหายใจจะละเอียดมาก แต่เราสามารถฝึกปฏิบัติได้โดยไม่ต้องฝึกสมาธิ ด้วยการบังคับควบคุมให้หายใจละเอียด หากปฏิบัติได้จะทำให้ทำสมาธิได้ง่าย และสมาธิจะแน่น

วิธีการหายใจละเอียด มีหลายวิธี จากประสบการณ์ในการฝึกปฏิบัติขอแนะนำ ๒ วิธีดังนี้

๑. การหายใจแบบสมบุรณ์ เริ่มต้นด้วยหายใจออกให้หมด แล้วแขม่วท้องไล่อากาศที่เหลืออกให้หมด จากนั้นจึงเริ่มสูดลมหายใจเข้าที่ละเอียดทีละน้อยให้เต็มท้อง ถึงขนาดท้องพองออกมาเต็มที่ แล้วหายใจเข้าไปอีกให้ขยายหน้าอกให้พองเต็มที่ จากนั้นสูดลมหายใจเข้าไปอีกเล็กน้อย เข้าไปเก็บอยู่ส่วนท้ายทอย นั่นคือวิธีการหายใจให้เต็ม จากนั้นกลั่นลมหายใจสักเล็กน้อย เพื่อให้อากาศที่ค้างอยู่ในปอดทั้งหมดได้ถูกโลหิตดึงเอาออกซิเจนไป เป็นการฟอกโลหิต แล้วจึงค่อย ๆ ผ่อนลมหายใจออกที่ละเอียดทีละน้อย ค่อย ๆ ถายลมออกจากส่วนท้ายทอย จากส่วนปอด ให้ปอดแฟบลง แล้วถายลมหายใจออกจากส่วนท้องแล้วแขม่วท้องไล่อากาศออกให้หมด นั่นคือ ๑ รอบการหายใจของการหายใจแบบสมบุรณ์

การฝึกปฏิบัติควรฝึกในช่วงเช้า อากาศสดชื่น และก่อนนอน อย่างน้อยครั้งละ ๑๐ หน คือ เข้า ๑๐ หน ก่อนนอน ๑๐ หน เป็นการฝึกเบื้องต้น ให้ทำสมาธิ

* เรียบเรียงจากการสัมภาษณ์ พระครูวามเทพมุนี (ชวิน รังสิพราหมณกุล) เมื่อวันที่ ๑๖ ธันวาคม ๒๕๓๔

** บรรณารักษ์ ฝ่ายวิเคราะห์วัสดุสารนิเทศ สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เสมอทุกวัน แต่ถ้าฝึกปฏิบัติได้ชำนาญแล้วสามารถทำได้ตลอดเวลา

ผลของการหายใจแบบสมบูรณ์ ทำให้โลหิตถูกฟอกให้สะอาดได้เต็มที่ ได้อากาศเสียออกจนหมดไม่มีตกค้างอยู่ในปอด หรือในท้อง ทำให้สุขภาพแข็งแรง โอกาสที่จะเป็นหวัดก็มีน้อยมาก นอกจากนี้การฝึกปฏิบัติทุกวันจะทำให้มีจังหวะการหายใจที่ดีด้วย

๒. การหายใจในระบบสลับข้างหายใจของจมูก มีวิธีการโดยใช้นิ้วนางมือขวาปิดช่องจมูกข้างซ้าย หายใจออกทางช่องจมูกข้างขวาที่ยังไม่ได้ปิด โดยเริ่มหายใจออกให้หมด แหม่วท้องโล่งลมออกให้หมด จากนั้นจึงเริ่มสูดลมหายใจเข้าไปที่ละเอียดที่ละเอียดน้อย เช่นเดียวกับวิธีหายใจแบบสมบูรณ์ขั้นที่หนึ่ง เมื่อเข้าไปจนเต็มถึงท้ายทอยแล้ว ให้เอานิ้วโป้งมือขวาปิดช่องจมูกข้างขวา แล้วกลั้นหายใจไว้ระยะหนึ่ง จากนั้นจึงเปิดนิ้วนางให้ช่องจมูกข้างซ้ายทำงาน ผ่อนลมหายใจออกที่ละเอียดที่ละเอียดจนหมดจากท้ายทอย จากปอด และท้อง แหม่วท้องโล่งอากาศออกให้หมด แล้วเริ่มสูดลมหายใจเข้าทางช่องจมูกข้างซ้าย เข้าไปที่ละเอียดที่ละเอียดจนเต็มท้อง เต็มปอด แล้วเข้าส่วนท้ายทอย แล้วจึงปิดช่องจมูกข้างซ้ายด้วยนิ้วนาง กลั้นหายใจสักเล็กน้อย แล้วจึงเปิดนิ้วโป้งให้ช่องจมูกข้างขวาหายใจออกที่ละเอียดที่ละเอียดจนหมดจากท้ายทอย จากปอด และจากท้อง แหม่วท้องโล่งอากาศออกให้หมด ทำสลับกันไป เป็นวิธีการหายใจแบบสลับช่องจมูก

การหายใจแบบนี้มีสิ่งที่จะต้องระวัง คือ หายใจออกจมูกข้างไหน ต้องสูดลมหายใจเข้าข้างนั้นอย่าสลับกัน เพราะการสลับกันจะทำให้เกิดการขัดข้องทางเดินอากาศ ทำให้โลหิตไปเลี้ยงสมองไม่เต็มที่ เกิดอาการมีนศีรษะ ที่ต้องระวังอีกประการ คือ การหายใจด้วยวิธีนี้โลหิตจะสูบฉีดได้แรง ฉะนั้นผู้ที่ฝึก

ปฏิบัติจะต้องตรวจสอบสภาพก่อนว่าเป็นโรคหัวใจ โรคความดันโลหิตสูงหรือไม่ ถ้าผู้ฝึกปฏิบัติเป็นโรคดังกล่าวจะต้องระมัดระวังและอยู่ในความดูแลของครูอาจารย์ผู้ฝึก ถ้าฝึกปฏิบัติเองจะเป็นอันตรายมาก

การหายใจแบบสลับข้างหายใจของจมูก ทำให้โลหิตฉีดขึ้นไปเลี้ยงสมองได้แรงและเต็มที่ สมองจะเก็บเอาอากาศและนำไปใช้งาน ทำให้สมองมีความสดชื่น ความคิดความอ่านจะแจ่ม การหายใจวิธีนี้ทางโยคะเรียกว่า “ปราณยาม” หมายถึงการให้ชีวิตเกิดขึ้น

การหายใจอย่างละเอียดทั้ง ๒ วิธี นอกจากจะทำให้สุขภาพแข็งแรง เพราะได้รับอากาศที่ดียิ่งเต็มที่ ยังทำให้มีจังหวะการหายใจที่ดีด้วย เพราะการฝึกปฏิบัติมีจังหวะการนับระยะเวลาหายใจเข้า กลั้นหายใจ และหายใจออก จังหวะการนับใช้จังหวะการเดินของหัวใจ อาจใช้นิ้วสัมผัสชีพจรที่ข้อมือแล้วนับจังหวะไปพร้อมกัน ขั้นตอนในการฝึก จะฝึกโดยการนับ ๑ - ๔ คือ หายใจเข้า ๑...๒...๓...๔ ก็เต็ม แล้วนับ ๑...๒...๓...๔ หายใจออกหมด เมื่อฝึกไปอีกขั้นหนึ่งก็มีการกลั้นหายใจ คือ หายใจเข้า ๑...๒...๓...๔ เต็ม กลั้นหายใจ ๑...๒...๓...๔ แล้วหายใจออก ๑...๒...๓...๔ หมดปอด หมดท้อง แหม่วท้อง อากาศออกหมด เมื่อฝึกจนคล่องแล้ว เพิ่มการนับจังหวะเป็น ๘ นับ ๑ - ๘ หายใจเข้า นับ ๑ - ๘ กลั้นหายใจ นับ ๑ - ๘ หายใจออก การฝึกไม่ควรหักโหมและเร่ง ต้องให้ระยะเวลาเป็นเดือนเป็นปี ให้ทำสม่ำเสมอ ขั้นแรกนับ ๑ - ๔ เมื่อรู้สึกอากาศและจังหวะที่ปิดช่องลมหายใจดีขึ้น หรือหายใจระบบที่หนึ่งดีขึ้น จึงเพิ่มจังหวะนับซึ่งผู้ฝึกจะทราบเองว่าควรเพิ่มเมื่อไร คือมีความสบาย ไม่ขัดไม่อึดอัด จึงเพิ่มการนับจังหวะเป็น ๘ ๑๖ และ ๓๒ ตามลำดับ

สังเกตได้ว่าการนับจังหวะการหายใจ จะนับเป็น

เลขคู่ ไม่นับเป็นเลขคี่ เพราะการนับเป็นเลขคี่ จังหวะจะลงไม่สม่ำเสมอ และการเพิ่มจังหวะจะเพิ่มเป็นเท่าหนึ่งเสมอ ฉะนั้นผู้ฝึกปฏิบัติจะต้องนับจังหวะ ๑ - ๔ ให้คล่องและอยู่ตัวก่อน จึงจะเริ่มนับจังหวะเป็น ๘ พยายามปรับระดับลมหายใจให้ยึดจังหวะให้ได้ดี จนคล่องแล้ว คงที่แล้ว จึงเริ่มนับจังหวะเพิ่มอีกเป็นหนึ่งเท่าต่อไป

นอกจากการหายใจอย่างละเอียดด้วยวิธีหายใจอย่างช้า ๆ ทั้ง ๒ วิธีข้างต้นแล้ว ยังมีวิธีการหายใจเพื่อรักษาหรือทำความสะอาดปอด ที่จะแนะนำเพิ่มเติม คือ การหายใจกระแทก โดยการหายใจเข้าทางจมูกให้เต็มปอด เหมือนอย่างวิธีสมบูรณ และหายใจออกทางปาก โดยอ้าปากให้กว้าง และกระแทกลมออกมา คือ อัดลมให้แน่น บีบลมหายใจออกให้เร็วที่สุดเท่าที่ทำได้ ออกทางปาก เชื้อโรคที่อยู่ในปอดจะถูกกระแทกออกมาด้วยลมที่แรง

ในคัมภีร์ระบุไว้ว่าคนหนึ่ง ๆ จะหายใจกี่ครั้งแล้วจึงจะหมดลมหายใจ การหายใจละเอียดจะช่วยทำให้มีชีวิตยืนยาว เพราะจะใช้เวลาในการหายใจแต่ละครั้งนานกว่าการหายใจอย่างปกติ หรือหายใจเร็วเพราะอารมณ์โกรธ สมมติกำหนดไว้ว่า คนหนึ่ง ๆ หายใจ ๑ ล้านครั้ง แล้วต้องหมดชีวิต ซึ่งจะมีอายุราว ๖๐ - ๗๐ ปี ถ้าคนนั้น ๆ มีอาการโกรธ แทนที่ใน ๑ วินาที

หายใจ ๑ ครั้ง กลับเป็น ๑ วินาที หายใจ ๑๐ ครั้ง อายุก็จะสั้นลง เพราะใช้การหายใจที่ถูกกำหนดจำนวนไว้ไปมาก คนที่มีอารมณ์โกรธ จะหายใจถี่ สุดอากาศได้ไม่เต็มปอด แต่สุดถี่จากปลายยอดปอดเล็ก ๆ ซึ่งปกติเขาหายใจแค่ครึ่งเดียวอยู่แล้ว เมื่อมีความโกรธเขายิ่งหายใจถี่ของครั้งอีกที คนโกรธจะหายใจเร็ว เร็วมากจนเกิดอาการชาออกซิเจนในสมอง ตัวเกร็ง มือกำแน่น หน้าแดง เพราะโลหิตฉีดแรงขึ้นไปเลี้ยงสมอง ซึ่งแทนที่จะเป็นพลังงานบริสุทธิ์มาเสริมให้ร่างกายแข็งแรง กลับเป็นพลังงานที่มีความร้อนมาเผาผลาญ คนที่มีความโกรธ ร่างกายจะเสื่อมโทรมเร็วกว่าคนที่ม่จิตใจดี เยือกเย็น สงบ การเผาผลาญเซลล์ในร่างกายมีน้อย อายุจะยืนกว่าคนที่โกรธง่าย

ดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้วว่าวิธีหายใจละเอียดมีหลายวิธีนอกเหนือไปจากที่ได้แนะนำมา ผู้ที่สนใจจะฝึกปฏิบัติสามารถศึกษาเพิ่มเติมได้จากหนังสือ วิทยาศาสตร์การหายใจ* ของโยคีรามจักร ซึ่งพระพระยานรรัตนราชมานิต (ตรีภพ จินตยานนท์) ได้แปลเป็นภาษาไทยไว้ มีรายละเอียดวิธีการฝึกปฏิบัติการหายใจหลายวิธี จนถึงขั้นการหายใจทางจิตวิญญาณ หรือศึกษาจากหนังสือแนะนำการฝึกโยคะเบื้องต้นที่มีอยู่ทั่วไปก็ได้ แต่ไม่ว่าจะฝึกปฏิบัติวิธีใดก็ตาม การหายใจละเอียดโดยการหายใจที่ละเอียดถี่ถี่น้อย จะมีผลดีต่อสุขภาพร่างกายและจิตใจเป็นอย่างมาก

* อ่านรายละเอียดเพิ่มเติมใน “แนะนำทรัพยากรสารสนเทศ”

พจนานุกรมไทย ฉบับมานิต มานิตเจริญ

เป็นพจนานุกรมไทยที่ เรียบร้อย เอี่ยมวรเมธ นี้อ

เป็นแนวสำหรับเรียบเรียงพจนานุกรมไทย-

อังกฤษฉบับใหม่ (เล่มใหญ่สุด) และพจนานุกรม

ไทยฉบับอธิบาย 2 ภาษา

A New Thai Dictionary With Bilingual Explanation

(ออกวางตลาดแล้วเล่มละ 150 บาท)

มีจำหน่ายตามร้านหนังสือทั่วไป และที่

บริษัท รวมสาส์น (1977) จำกัด

864 ถนนกาญจนาภิเษก วัชรบุรี กทม. 10200 โทร. 2260808, 2216483 FAX. 2222036

นาคราช แก้วแก้ว	เล่มละ	170 บาท
ร่วง ภูเตศวร	เล่มละ	150 บาท
ทิพย์ แก้วแก้ว	เล่มละ	150 บาท
จิตา ทมยันตี	เล่มละ	220 บาท
นางตลาด ชลาลัย	เล่มละ	150 บาท
ลิขิตกามเทพ อาริตา	เล่มละ	210 บาท
มนต์ตราสวาท สีดา วิษณุ	เล่มละ	110 บาท
ระบำมาร ฤกษ์ณา อโศกสิน	เล่มละ	185 บาท
โสมส่องแสง ทมยันตี	เล่มละ	140 บาท
รอยอินทร์ ทมยันตี	เล่มละ	140 บาท

ทุกเล่มออกจำหน่ายแล้ว ซื้อได้ตามร้านหนังสือทั่วไป

รวมสาส์น 1091/86-7 ศูนย์การค้าเมโทร มักกะสัน กทม. 10400

ท่านที่สนใจจะส่งไปรษณียบัตรไปขอรับ รายการหนังสือประจำปี ได้ฟรี !

สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย

ในพระราชูปถัมภ์ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

๒๕๓๓-๒๕๓๕ เชียงสะพานลอยสุทธินสาร ถ.วิภาวดีรังสิต พญาไท กทม. ๑๐๔๐๐

ให้บริการ

- จัดตั้งห้องสมุด
- ออกแบบแปลนห้องสมุด
- จัดหาวัสดุ/อุปกรณ์ห้องสมุด
- จัดหาครุภัณฑ์ให้เหมาะสมกับห้องสมุด
- จัดทำบัตรรายการ ครบชุด
- รับผิดชอบปัญหาต่าง ๆ ในการดำเนินงานห้องสมุด
- เป็นศูนย์กลางการรับและบริจาคหนังสือ

จำหน่าย

ครุภัณฑ์ วัสดุ อุปกรณ์ ทุกประเภทในห้องสมุดที่ได้มาตรฐาน พร้อมด้วยคุณภาพดีเยี่ยม ในราคายุติธรรม เงินสดลดเปอร์เซ็นต์

สมาชิกสมาคม

โปรดริบสมัครเป็นสมาชิกสมาคมห้องสมุดฯ ตั้งแต่วันนี้ และท่านจะได้รับ วารสารห้องสมุด ข่าวสมาคม และข่าวสารต่าง ๆ จากสมาคม

สนใจใช้บริการ โปรดโทรศัพท์ติดต่อโดยตรงได้ที่ ๒๗๑-๒๐๘๔
หรือตามที่อยู่ข้างบน

